

16

Thoto

1 Dilo tša motho le tša ngwakó.

Motho a ke a e ba le dilo ka moka, a ka noba le tše dingwe tše dingwe tša mo tlhoka, bjalo ka ge dilo tša ngwako e le tše dintši. Dilo tša ngwakó ke dibjana, dibjana di na le mehuta e mentši e bjalo ka e:- Lehudu le mose, Lwala le Tšhilo, Dipitša, Dikhêrô, goba mefefe, Magapa, Diroto, Maselo, Malokwa, Mahó le Mafetlhó, Matšepe, Dišego le Methipó, Marumu le Meseme, Dikótse. Dilo tšewe ka moka ke dilo tše dintši, bjalo motho a ka seke a di tlhakanya ka moka ga tšóna, ka gobane se sengwe le se sengwe se na le modiro wa sóna.

Modiró wa se sengwe le se sengwe, modiró o we wa tšona, motho ka o tee a ka se ke a dira dilo tšewe ka moka, gona le owe a o kgonago, e mengwe mediréló e mošita.

2 Lehudu le mose, ke sebjana se segolo sa lapa, bjalo se bjana se se a betliwa, bjalo sena le basila ba go se bétla, e seng batho ka moka. Ke modiró wa banna. Le betliwa ka dilêpe le kgobiwa ka dithémó.

Modiró wa lehudu ke o mogolo kudu, ka gobane ba nyakéla motlhare wa go tia, ke moka ba ripa thitó ya óna. Metlhare e bjalo ka morotho le morula, metlhare ewe e na le dithito tše dikoto, le ga ditlhare tše dingwe di natšo empa a tša tia go swana le tšewe, tšóna di bjalo ka motlhare o mmóto, ke motlhare wa go mela molaleng.

Mmetli o a fitlha a o bóna, bjalo yéna ka tsebó ya gagwe, a o bone gore motlhare o o lukile motho ge a ka o ripa o ka ntšha mahudu a gore. Ke moka a bošle gae a botše mosadi wa gagwe, gore ke bone motlhare o motse, owe ke bóna gore ge motho a ka o kgona goréma a ka ntšha mahudu a mabedi goba a mararo.

3 O botša mosadi wa gagwe gore mosadi a kwe gore monna wa gagwe o nyaka go ripa motlhare owe bjalo ga na maatla a go ripa. Ka go rialo mo we o kgopéla mosadi gore a mo thuše ka matsógó.

SM.

s850

Motlhare gore o lukile, gore o betliwe e be lehudu, ba nyaka gore ba hwetšane pelo ya ōna e le o mohubedu.

Matsogō a mosadi a go thuša monna wa gagwe, ke go dira bjalwa, ke moka monna a rape banna ba se bakae, gore ba yo mo. thuša go ripa motlhare owe. Ka go rialo mowe monna a ka se ke a kwa botlhoko, ba tla o ripa ka pela, ka gore go tla ripa banna ba babedi yo mongwē o šma ka theko e ngwe bjalo yo mongwē le yāna bjalo. Ge ba lapa ba bangwē ke moka ba ba akgola.

Ka morago ga mo motlhare o wele, ke moka, mong wa letšema o a ya, o ba šopa mowe ba swanetšego go ripaganya gore e be diripa tša go lekana lehudu. Ke moka ba ripanya. Modirō wa go ripa setlhare o fedile, ke moka o ba fa bjalwa ba nwa.

Bjalwa bja letšema bo nwewa mowe letšema le šomago gōna. Mong wa letšema ge letšema le sešu la mo kgodiša, ge a bōna gore ba nwele, bjalo ba tsekegile, yēna ke moka wa thakgoga o tšea
4. selēpē, o ba a bētla, polēlō yōna a ba botša gore ke le bugile, le ka nna la nwa la tloga, bjalo ka gobane ba bōna a bētla ba ka se ke ba dula le bōna ba tla šma ba ya go betla. Ke mokgwa owe ba rego bjalwa bja letšema bo nwēlwa modirong.

Go bētla mowe ga ba betle gore ba nape ba dirē lehudu aowa, ba noba ba poma. Yēna mong o tla šala a bētla. Ka go rialo mowe monna a hwetšana boima, ka gobane ba re boima ke go ripa motlhare le go ripaganya diripa tša go lekana lehudu. Ke ōna matsogō a mosadi.

Gore mong wa letšema o kgodile, o tla kwa a ba leboga a re, a gee ba bina tlou goba ba bina Phuti le nthušitše. Mowe re hwetšana seema se, Diatlana pedi dia thušana diganana go jeng.

Ke moka modirō wa letšema o fedile ke moka yēna mosila bjalo o tla šala a bētla a le noši. Mahudu a bōna e be ba betla mahudu a makopana, a go goma dikhuru, bjalo ba le špēlé ka dithibeng goba ka ngwakong ba dire lebato, ba ritele gabotse go
5. be mo gabotse. Ka morago ga mo ba feditše go setla ba lebipe ka mokgopa.

Mmetli wa mahudu ke mmetli wa mese, bjalo bawe ba sa kgonego

s850

go bêtla ba ya go ba sila ba go bêtla mahudu ke moka ba fitlha ba reka. Lehudu le rekiwa ka pudi, mose ôna le ka kgogo ba reka.

Mahudu a basotho ba setla ba dutšî fase, lehono ba setla ka mahudu a go setla ba eme ka maoto, mahudu awe a go ôma ka maoto, ba re, ke mahudu a bathoka. Bjalo mahudu awe a bathoka ke ôna awe a šumišwago, a sesotho a napile a hweletše.

Ge motho a bôna gore ana selo sa go rêka lehudu, o fo bôna kwata ya gagwe ke moka a ripa, bjalo a ra mosadi wa gagwe a dira bjalwa, ke moka a reta mosila a tla a mmêtlêla, ke moka bjalwa bjola ke moputšô wa mosila, fêla ge motho a na le kelello, o dira bjo bongwe ke moka a rêta barwadi ba rwala ba yo leboga mosila.

6. Ge ba x fitlha motseng ke moka mong wa motse le yêna o molatong, ka gobane batlhakanetše ba tla fitlha ba tihakanetše ba rolêla bjalwa ka ngwako, ke moka barwadi bja bjalwa ba isa maduma go mong wa motse.

Ka morago ga maduma ke moka, ba isa lentšu go mosila, gore re rumilwe fa ke mokêtê, o itše ke tle ke leboge ka mokgwa o o ilego wa mo thuša ka ôna go dirêla mosadi wa gagwe sebjana sa lehudu.

Mosila a ka seke a nwa bjalwa, o swanetše go tšama a bitša bagabo, ke moka ge bakgobakane, o ba botša mantšu a barumiwa. E le gore ge ba sa tšama ba bitša magagabo, ba swanetše go tšea marola kgare ba tihalele ba rwadi ba bjalwa ka ôna.

Mosila ona le molato ka mokgwa o, o swanetše go leboga serola ka selo. Selo se bjalo ka pudi goba lesome la mašleng. Ke ôna molato wa mosila owe.

7. Ge barwadi ba bjalwa ba rwala magapa a bôna ba bošla gae, ba e ba swere selo sa go tšwa ga mosila. Ke molaô go dira ka mokgwa owe. Ge a ka seke a ba bolašla selo, dinyefolo di tla ba godimo ga mosila, ba tla bolšla gore ke mpja, a tloka le go bolaya kgogo le go kgogo a ile a bolašla barwadi ga bolaya selo, modiro ola wa lehudu ga ba o gopole ba gopola fêla bompja bja mosila ge a sa ka a thapiša modiri wa bjalwa diatla.

Le ngaka ge e ka lafa motho bolwetši, ke moka ba bolwetša, ba dira bjälwa ba iša molwetši go ngaka, e swanetše go bolaya pudi. Serola se tsefela banwi, morolélwa pelo ya baba.

Ke šna modirō wa lehudu owe, mosadi ga sena lehudu a na sebjana. Ka gobane yēna le ge a ka tsoga bošego bjang le bjang, yaba mong wa lehudu o šala a tsoga ka nthago, a hwetšana e le gore, motsoga pele wa setla, o a mo fagodiša, mong wa lehudu a setla.

8. Mosadi yola wa go tsoga pele o tla lebella mong wa lehudu ge a fetša modirō wa gagwe pele, ke moka a kgone a mošišla a setla. Ka mokgwa o a goba a tsogile o be a sa swanēla go tla go tšhuba ke letšatši go gotswenywa ke dikgofo, bjalo le tla mo tšhuba ka gore lehudu ga selagwe.

Bjalo ka mosadi yo Motšatši ngwana Mašumu, mosadi yo o be a tšere ke ba ga Pōpēla, bjalo mosadi a hwēla ke monna wa gagwe pele ga gore a mo rākšlē lehudu.

Motse wa ga Pōpēla e be e le motse o mogolo wa basadi ba batlhano, bjalo basadi ba bararo ba na le mahudu ba babedi ba se naō.

Mosadi yowe Motšatši e be e le mosadi wa bothakga kudu, wa go šišingwa ditšhila, motho a a dima setswana sa gagwe, ge se boya sa boya se na le ditšhilanyana ke moka o thoma go sata mo adimi.

9. Ge ha adima gōna o be a sa gane empa motlhang sebjana se boya ke moka o thoma go sa ta mo adima a bolēla ge e lešadi. Bjalo basadi ba thoma go mo tlhoya.

Ba re yēna o e tia lekgowa, re tla mōna, motho a ke a eba le dilo tša lapa ka moka. E be e le mosadi wa go kgona go tsoga, ba re ge ba tsoga ba hwetšane e le gore yēna o šetše a fetša go setla.

Ge ba thoma gore ba tlhatlea dipitša tša go faga maušwa yēna e be o a tšwa o ya mašemong. Ke moka a thoma go špa basadi, ka gore ba tšwa mosegare ka gobane ba rō tsoga letšatši le tlhabile, ba okwa marithō a banna a ba tsoge.

Ditaba tša ba tša tsena ditsebeng ga basadi. Bjalo basadi ba kwana gore, kgati ya go mo latlhiša go kganya, re swanetšé gore ge re a malaong, re tšee mese re tsentšheng ka ngwakong. Basadi ba dira bjalo.

10. Ka tsatsi le lengwe a tsoga e sale gosasa, a tsena ka lapeng la mosadi yo mongwe a hwetšana lehudu fêla, ke moka a tloga a tsena ka lapeng la yo mongwe a hwetšana go le bjalo. Ka lapeng la mosadi wa boraro le gôna a hwetšana go le bjalo.

Ke moka a thoma go kokota, bjalo ka ge kgale x motho ge a kôkôta, go araba mosadi. Ke moka mosadi a araba, a re o mang, a re, ke nna Motsatsi, ke butšiša mose, mosadi a re, mose o ka mono ngwakong, ke tšhabile gore dikolobé le dimpja di ka kgôtlêla, ke e nne bušwa bjaka ke nyaka go setla.

Ke moka mosadi a goma a bošla go lapa la bobedi, a kokota, mong wa ngwako a mo fetola bjalo ka mosadi yola wa pele, a goma a tsena ka lapeng la mosadi yola wa mathomo, le yêna a bjalo ka bala. Mosadi a bôna gore ba mo lakane, a goma a bošla malaong a robala. Beng ba mahudu ba tsoga ba setla x maušwa a bôna.

11. Ka morago ga mo ba feditše go setla maušwa a bôna, yaba gôna a setlago. Ka lona letsatsi le bôna ba tšwa pele ga gagwe ge ba e ya mašemong a šala a tšwêla nthago.

Bothakga bo tla le go sinyu, wena thakga tša ka lapeng la gago, o seke wa bôna tša ka lapeng la mongwe ke moka wa tsama o sinyu motho yowe, kganthe a ona dilo ka moka. Ke moka basadi ba pela le mese ya bôna ka mengwakong, kgakala ba tšhabiša gore dimpja di ka latswa. Go tsoga ga mosadi bošego gwa fêla.

Lehudu le dira buupi bjo bo botse, bjo bošweu. Ga le pjatla ga ntšhe ka moka dithôrô, go na le dithôrô, kudu re ka seke ra bolšla gore ke dithôrô ke mašolo, ôna a šita lehudu le mose go dipyatlaganya.

Mašolo awe, ba a tšea ke moka ba kwatama lwaleng, ba šila ka lowala, motlhang owe le tla ja buušwa x bjo bose bja mašolo.

12. Tsatsi le ba sa tšwa go bo setla buupi bo le noši a boloe, bo x loiša ke mašolo. Ka morago ga dijô ke moka ba anega buupi,

s850

matlapeng a mabotse a malwala goba ka magogo. Bjalo buupi bjowe ge bo omile ba bu bitša gore ke leome, bo bolckwa ka pitseng, ba dio fêla ba ntšha ba faga.

Lehudu ke sebjana sa go tia kudu, wa bôna le phulêga ka marago, le wena mong wa lona o tšofetše goba o hwile le šetše le phula ke ba bangwê gamôgô le mose wa lona.

Mosila wa go bêtla mahudu ke mosila wa go bêtla meropa. Bjalo lehudu ge le tšofetše, ba iša go mosila wa go bêtla meropa, o bapola moropa ka lona.

Moropa ke sebjana se sengwê, fêla se na le modirô wa sôna, modirô wa sôna, ke go tia, ke moka ba bini ba koša ba bina. Ke ôna modirô o mogolo wa moropa, ba bina malopô, le pitša le dipepetlwana tša basetsana, dikôša tša mašoboro, le dikôša tša
13. mantshegêle ba bina ka yôna. Ga go koša e ba ka binago ka ntle le meropa, ka ntle le dikôša tša mekgope.

Meropa e bapolwa ka matlalo a diphôôfôlô, eseng diphôôfôlô ka moka, diphôôfôlô tše bjalo ka pokôlô, pitsi le polometse. Ka mekgopa wa polometsi, ba bile ba dira le mathatala.

Mathatala a šomišwa fêla košeng ya molopô, ke tšôna ditsšiši, ge motho wa malopo a thoma koša, ke moka ba tia ôna, ka morago ke moropa.

Moropa ba o dira ka mokgwa o, ba o kgoba boteng bja ôna, ke moka ya ba leharuharu, ka maragong ga ôna ba dira lešoba le lesese, la go lekanêla moya fêla go tšwa. Bjalo ba tšea mokgopa wa go koloba ba thiba molomo wa ôna, e le gore ka matheko a molomo wa ôna ba thutše mašobana, le ôna mokgopa ba yo o thula mašobana go lebana le mašobana a kwata.

Ke moka ba kokotšela diphatana tšewe ba di bêtllilego tša go
14. kš lekana mašoba, ba di bitša gore ke manosa, ba gôga mokgopa ba kôkôšela ka manoso, ba di kuluša molomo wa moropa, ke moka ba o anêga gore o ômê. Ke moka o fedile ke moropa bjalo o ka teiwa.

Mathatala ôna ba dira ka mokgwa o, ba sêta mokgopa ke go dikuluša ya ba sephara sa go lekana, bjalo ba tšea diphate tše

pedi ba di fapanya, bjalo ba bapola lethatala ka ôna. Diphate tšewe pedi ge le ômile, ba le šumiša ba swara ka tšôna motho a kgona go tia.

Matšomana, ko dišutlha tšona mang le mang a ka foba natsô, ka gobane ba dira ka dišutlha tša maraka, ba thule lešoba ka tlhogong la ya la tšwella ka maragong, ke moka ba tšea matlapana a mannyana ba fakšla ka gare ga šona, bjalo ba tsentsha phate ya go lekanšla go tsena, ke moka go lletša ga ôna ke go šikinya letsogo. Le ôna a šomišwa košeng ya malopo fšla.

Ditelo le tšôna ke dilô tša go bătliwa k dibătla ke bôna
15. basila ba go kgona go bătla mahudu. Tšôna ke dibjana tša go solšla mauušwa, ditelo tše dingwš ba di dira dithethš lšgô tšewe di fakšlwa ka gare ga dirotwana ke moka ba solšla buušwa ele ka gare, ba bukhurumšla ka tlhaana.

Tše dingwš ditelo di na le mokgoko le maoto a mararo. Tsewe kudu ba solšla monna yo a šetšego a na le lapa. Ditelo tša dithethšlšgô ba solšla bakgonyana, ka gobane buušwa bja mokgonyana bo swanetše go khurumetša, telo e le ka gare ga serotwana.

Telo ya monna ga e swariwi ka dimpa, e swariwa ka mokgoko, ka gobane wa e swara ka dimpa o ka e tlotša ditšhila. Ge mmago ngwana a e fa ngwana wa gagwe kung i telo ya papagwš gore a yo mo fa tša go ja o mo ruta gore a swerš ka mokgoko, ge a ka lebala a swara ka dimpa, mmago ngwana o tla ômanya ngwana wa gagwš. Ka mokgwa owe ngwana a tla šalago a boifa. Ge a ka gomama a boeletša bjalo o tla mo tia a motša gore a kwe ge motho a motša.

16. O ka bôna ge papago ngwana a ka ja buušwa bjalo ke moka a tšea buušwa bja go šala, a fa ngwana, mmago ngwana o tšea buušwa, ke moka a bo marolla telong ya papago ngwana, a bo fakšla se-ngerong sa ngwana. A ka seke a mo lesetša gore a jš dijô ka mogopong wa papagwš ka goba a ka otlotša ditšhila.

Dilo tše dingwš tša go bătliwa ke Mahô le Mafštlhô. Dibjana tše tšôna e ka lapa le lengwš le le lengwš le natsô, ka gobane monna yo mongwš le yo mongwš wa kgona go bătla. Monna yowe mosadi wa gagwe a se nago natsô ke gore monna wa tšwafa.

Thutô ena ya go bêtla mahô le mafêtlhô ba e thuta ge ba bolla bogwêra. Mogwêra yo mongwê le yo mongwê o swanetše go ethuta go bêtla, ka baka la gore ba tsame ba kgopêla mahea le ditloo ka ôna. Mogwêra yowe a sa betlego a ka seke a bôna mahea le ditloo.

Mahea ba yo dira mpaša ka ôna, bjalo yêna ga senaš, ke moka ba mo kona mpaša. Ditloo le tšôna ba paša, bjalo le tšôna ba
17. ka seke ba mo dumella gore a kabe mpaša wa tšôna. Ka go rialo mowe pelo ya gagwe e tla kwa botlhoko ke moka le yêna a leke ka maatla gore a ethute go bêtla gore le yêna a hwetsane mahea le ditloo.

Ke mokgwa owe go bolêlwago gore lapa le lengwê le le lengwê le natšô dibjana tša mohute owe. Mosadi yo o bônago e se natšô monna wa gagwe ke sebođu. Bjalo ka go rialo mowe mosadi o swanetše go rêka gaba ba betlago ka dikgogo ka gobane lehô le lefêtlhô ka moka ga ôna ke kgogo tše pedi.

Modirô wa go bêtla o fêla ona le basila ba ôna. Monna yo mongwê le yo mongwe le ge a ile a ethuta ôna ge a bolla, o tla no hwetsana e le gore o a e tšiša ga kgone. Ie ge monna wa gagwê a ile a bêtla a mo fa, wa no bôna mosadi a le tlogêla a yo adima go ba bangwe basadi.

Ge motho a nyaka go tseba gore molato keng a tlogêla lefêtlhô goba lehô, wa kwa a bolêla gore ga lefetlhege ge elehô a re ga
18. le tsolege. Ka go rialo mowe monna a kgone go bêtla, ke moka pelo ya gagwe e a langwa, a lesetša modirô wa go bêtla. Ke mowe o hwetsang basadi ba bantši ba tsama ba dio rêka mahô le mafêtlhô. Monna a ka seke a boeletša go betla a mangwê ka gobane a la a go bêtla pele a šumišwi.

Tlhokômêlô ya dibjana tše di šetšego di ngwadilwê ka mo matlakaleng e ka godimô. Meropa, ka morago ga mo ba binê koša ya bôna, mong wa koša ge batho ba palakana, yêna o swanetše go tšea meropa ka moka gamôgô le mathatala le matsômana a dibee ka ngwakong.

Lebaka la go boloka dilo tšewe, ke gore ge a ka di šia kgakala, di tla le meso ga di tsibji, ke gore di tšwa godimo ga

s850

difele. Bošego pula e ana, mosegere e ana lebaka le leng le le leng pula e ana. Bjalo ka go rialo mowe, ge pula e ka na mekgopa ya kōlōba, e tla thōma go nka ke moka dimpja tša ja mekgopa. Ge o adimile ke moka ke molato.

19. Le ge mong wa meropa a sa ka a go dira molato, fēla ka moswana o ka seke wa adima a go dumēla, ka baka la bošaeidi bja gago, ka gore wena wa adima selo sa motho a o se tlhokomele.

Bjalo ka mosadi yo Mofeng lewe ke leina la dikwārō, monna leina la gagwe ke Mororotli. Mosadi yo e be e le ngake ya malōpō. Ba lafiwa ka moka e be ba fēla ba bitšwa ngwaga o mongwē le o mongwē ke moka ba rwala mekgope ba iša gae ga gagwe.

Tšatši lewe ba išago ke moka ba yo lala ba bina malōpō. Ba lala ba bina bošego ke moka, ke moka ge bo sele, bjalo ba bangwē ba apea tša go ja, ba kgaufsi ba yo apea magae e bōna, ba tšwa ba rwele maušwe. Ba bangwē ba šala ba bina, ke moka ge dijō di kgobakane, ke moka ba lesetša koša.

- Ngaka ke kgoši, ke moka o ba tlhabēla pudi, bjalo lebaka la go ja le fitlhile, ba dula fase, ba ja, ka morago ga dijō ba ntšha mekgope ka moka, ba bea dipitša tše pedi tše dikgolo ke moka ba tlopothlōla mekgope ka moka ka dipitšeng, ke moka e a nwewa. Ba bini ba koša ba bina go fitlhēla ba fetša mekgope, bjalo nkamerithi yo mongwē le yo mongwē o e kēla gae ge gagwe.

Batho ba bjalwa ga ba tloge ka moka, bangwē ba šala, go fitlhēla letšatši le dikēle, le tsofi le tswara, bjalo ka baka la gore a robala o letše a eme selalaseeme, ke moka a dio tšhabēla ka ngwako a tswalla ngwako ke moka a robala. Ya ba gōna ba palakanago.

Bošego ke moka pula ya na, ba re, e pyela maoto a ngaka, ka gobane ba letše ba bina n koša bošego. Mosadi yowe wa ngaka a seke a kwa le gore pula e ana, o dio ōme ka boroko bja go lala a eme.

Ka moswana ge a tsoga a makala fēla ke go bōna nmerō wa pula. Ka morago ga makalo ya gagwe, ge a re o lebella meropa a hwetšana e fōba diphagō, mekgopa ka moka e se gōna, dimpya di kokotlotše di llē.

21. Meropa mosadi o be adimile ga Maforwane. A thôma go nyakéla motho yowe a swanetšego go mo roméla gore a yo mo rapella ga mong wa meropa. Go kwagala gore o ile a roma mokgalabjê yo mongwê wa ga Mašumu, bjalo mokgalabjê yowe ge a fitlhile a boletše mantšú awe a rumilwego ka ôna, mong wa meropa a boléla gore ke tšhaba ka wena, mosadi yowe le ge ke tseba gore o adimile ka bothakga ke lešaedi.

A tlhatolla bošaedi bja mosadi, a re ka ntle le gore dimpya dille di tsiba tša meropa, mosadi ge a adima, a ka a mpotša gore ke ne le monyanya wa mathosana, o tle o kgopšlê. Dilo ka moka re di bêrêka ka maatla, le yêna o epile ditlhare tša gagwe ka maatla a gagwe le nna ke betlile ka maatla a ka.

A botša sebaka gore o motše o seke wa mo utêla. Ge e le mabapi le go lewa ga mekgopa ya meropa, ke bošaedi bja gagwe, le yêna a ke tsebe gore ka moswana o tla bina kang, bjalo ka ge
22. a lebetše sepela o motše ga go na taba. Mogologolo yo mongwe o re pelo ke lešoboro. Ke gore e a lebala, fêla o motše a tliše mahôpa awe a ka. Ke moka a ya a boléla ba rwala mahôpa ba a boetša, molato wa se ke wa ba gôna.

Sebône Tholana boreledi, teng go yôna go a baba. Mosadi a lebala matšú a mong wa meropa, a se ke a dira mapoto a rapêla bošadi bja gagwê.

Ka tsatši le lengwê, mosadi a goma a bitša magoto a gagwe. Pelo ke setlašla, a goma a bošla, go kgopêla meropa, mong wa meropa a re go yêna, ke ile ka botša sebaka, gore ga ke tsebe gore dimpja a tša kganya nna le wena digokgantše. Meropa ga e gôna e sale e lewa ke dimpja. Mosadi a napa a tloga a sa adingwa meropa.

Mong wa meropa o fo mo kona, meropa o gomile o e bapotše gape. Mosadi a lebala, a re bosola bjôna bo gôna, a ka napa a nkôna meropa ke bôna, ke a bôna yo mongwe wa gešú o tla hwa.

23. Mosadi a feta, a ya ga monna yo mongwe wa ga Mogale, a fitlha a dumediša meropa. Mohale a re go mosadi, o ile wa mpôna tsatši lela la mokete wa gago, mosadi a re, a ka go lemoga ka gobane

s850

e be e le tsatsi la magoto. Monna a re, ke bile ka go dumedisa wa seke wa nkgaba. Bjalo ka ba ka tloga, ka pelo ka re, re tla gatlhana ka gobane le nna ke na le mathosana.

Monna yo wa ga Mohale le yena ke ngaka ya malopô. Bjalo mosadi wa Mohale a rapella mosadi gore monna wa gagwe a mo fe meropa. Monna a re go yena o na le matlhatse, fêla tsea o se ke wa etša ya ga Maforwane wa go jiša dimpja.

Mosadi a roma mathosana a gagwe gore a yo rwala meropa, aowa a ya a ba fa yona. E rile ge a bina koša Mororotli a re, ke nna mofeng, o tllhaba nyšpô ka gobane monna o be a gana bjalo mosadi a re mo feng.

Mphempe e a lapiša motho o kgona ke sa gagwê. Mosadi a
24. bôna gore taba bokaone ke gore a rêkê ya gagwe meropa, ke moka a nyakêla ya gagwe, a khutša ditsêlê ka moka. Bošaedi bo ya tswenya motho o swanetše go tllhokômêla dilo tša gagwe gamôgô le tša go adingwa.

Tlhokômêlô ya megopo le lehô lefêtlhô: Dibjana tše di sumišwa tsatsi le leng le le leng. Modirô wa lefêtlhô, ke go fêtha buušwa, ka morago ba loišetša buušwa ka lona. Ke moka ba khurumetša buušwa gore bo buutšwê, ge bo budulê ba goma ba faga ka lona, ba bukhurumetša, ba fa mosetsana lefêtlhô gore a le gôre. Ka morago ga mo a le gorilê, o a le tlhatswa, maušwa a sešu a omella, a omella le a tšwenya.

Ke moka modirô wa lefêtlhô o fedile bjalo le šutella lehô. Wa bôna ba fetola ka lehô, ke moka ba bo tlhatlola, ba tsena ka ngwakong go tsola buušwa, ka gobane kgakala ba tšhaba dikgogo. Ge ba feditše go tsola, ba goma ba tsea lefêtlhô ba le fa mosetsana a le gôra, a le tlhatswa mmago ngwana ka lewe lebaka
25. yena o fala pitsa le yona e re go goriawa ke moka ba e bea sebesong gore magôgô a fadiwê, ka moswana ba seke ba hwetšana modirô wa go fala. Ewe ke yona tlhokômêlô ya lefêtlhô le lehô.

Ge lefêtlhô le lehô di tlhatswitšwê e le tše di botse ba di bea ka ngwakong goba ba di tlhoma godimu ga mafate.

s850

Mosadi yo Manyane ke mosadi yo mongwê wa lešaedi. Monna wa gagwe ke phele, kudu ge ba bolêla ka bôna ba re ke montlho le motlhako ditlhare tša go tlhoka magala. Ba bolêla ka mokgwa owe ka baka la gore monna a kgone go bêtla lefêtlhō le lehō. Bjalo mosadi le yêna a kgone go tlhokômêla dibjana.

Mosadi ge a ka dima lehō le lefêtlhō, mong wa tšôna a mo adima, ke moka a fêtlha a ba a tsola buušwa bja gagwe. Ge la a jago a hora, ke moka a na taba le gore a di ~~ix~~ tlhatšwe. Taba ya bobedi a a boloke o fo a lesetša lapeng fase a phikuluga.

Ka tšatši le lengwê Manyane a ya a adima lefêtlhō le lehō
26. la Nkone, mong leina la gagwe ke Marimamêlê, Nkone o retše ke monna yowe a mo šegetšego, ke gore ge a re Nkone o a mo reteletša.

Bjalo ge adimile Nkone a mo fa, Manyane a ya a šumiša dibjena tšewe, ka morago ga mo modirō wa tšôna o fedile, a se ke a di tlhatšwa, taba ya bobedi a di lesetša lapeng di phikuluga gōna. Lapa lona e lefe ka gobane lapeng la ka ngwakong go fo swana, ke leretha fêla.

Ka moswana Nkone a ya go tšea dibjana tša gagwe, a hwetšana di le fase, bjalo a di tseba a se ke a di tšea a butšiša gore kganthe le na la adima dilo tša motho a le di buiši, ke tšilo tšea difaga ka tšôna tšela, mosadi a di topa fase a mo fa.

Marimamêlê a re, o reng o tšea dibjana wa di bea fase, kanthe wa tseba gore dibjana tše di faga maušwa, le gōna bōna maušwa a bomabana a omeletše mo go tšôna. E fêla Manyane ke wêna tšhwene a se wêna motho. Ge a rialo a tia Manyane ka lefêtlhō magetla.

27. Manyane a kwa mmele go baba ke moka le yêna a topa phate, a mo tia ka yōna, ke moka gwa napa gwa ba ntwā, Manyane a pyatla Nkone tlhōgō madi a tšwa, ke moka monna wa Manyane a lamola ntwā, Marimamêlê a ya ka gae gagwe.

Nkone a kwa mele go baba, a botša banna ba gabo taba e, bjalo banna ba nyaka go tseba gore molato e be e leng, ke moka a laodiša ka mokgwa o taba e ilego ya thōmēga ka ōna. Banna ba re ditaba tša gago di akwala, fêla o dirile phōšō, ka gore wa

s850

mo tia, e kabe o fo tšea dibjana tša gago, o tlogš, o be o tllilo mo ganšla ka moswana ge a etla go adima.

Madi šna re a bšna, gere madi a ila molaš a o dumele gore madi a fallš lefaseng. Mogologolo yo mongwš o ile a šia seema se, a re, noga ga e latelwe moleteng wa yšna. Ge o ka e latella ya ya go loma, mclato o tla o fa mang, taba ewe ke ditšhšle. Ke moka ba lesetša taba e le mowe.

28. Maryane ga go na motho yo a mo adimago sebjana se sengwš le se sengwš sa go jšla ka baks la bošadi bja gagwe.

Ge batho ba butšiša Maryane gore e be le lwšlang le Nkone, Maryane o re a ke tsebe, bosola ga bo fele, motho o fo ntatella ka lapeng la ka a ntia. Marimamšlš yšna o laodiša ka mokgwa o a go hwetšana dibjana tša gagwe a go hwetšana di le kaone ke moka a lwa naš.

Ditaba tša bšna di lš tša bolšlwa ka lapeng, ke moka banna ba sola Nkone, bjalo batho ga ba tsebe ga botse. Ka go rialo mowe ba thšma go ba e pella ka koša e, ba re, Maryane le Nkone Maryane le Nkone e be le lwa lebakang bjalo bjalo.

Batho ba ba epella ka mokgwa owe, ka dikgopong tša bšna, ba re, e be ba elwa ba baka monna, ka gobane taba ya bšna a ya bolšlwa ba tšhabile gore batho ba ka kwa.

Tlhathollš ya montlho le motlhakš. Ke seema, ke gore go tlhakane ditlašla ka pedi. Ditlhare tšewe a di na magala, ka moka ga tššna dia swana. Wa bšna magala a tššna e le a maso, ke moka le tlhase ya mollš ga e gšna mowe dipilong.

29. Dibjana tša go bupiwa, dibjana tša mohuta owe ke dipitša, bjalo modirš wa dipitša ke modirš wa basadi. Modirš o wa dipitša a o kgone ke basadi ka moka, ka go rialo mowe basadi ba ba sa kgonego, ba ya ba reka dipitša go basila ba dipitša.

Modirš wa dipitša le šna ke modirš o mogolo kudu. Bjalo ka ge dipitša di bupiwa ka letsopa. Letsopa le hwetšwa dinokeng, e seng ka gare ga noka, aowa thoko le noka, kudu mowe o hwetšanago e ka noka e na le seretše, ke mowe letsopa le hwetšwago gšna.

s850

Mupi wa dipitša, o thōma ka go ya a špa letsopa, ke moka a le kgobakanya, a re, mola a bōna gore letsopa ke le lentšī, ke moka a kgona a thōma modirō wa go le kgōtla.

Letsopa ke mobu o mongwē wa bothata kudu, empa mmala wa ōna o tibile, o bjalo ka mobu wa selōko se seso, empa ga se le leso, o nyakilo ba o mosetlha. Ge ba o thapisišitše ka metsi o bolēta.

Ba nyakēla malwala a kgale, ke moka ba le kgōtla ka ōna, ba le kgōtla gore le butšwē ke gore ka moka ga lona le tihakane,
30. bjalo a kgone a thōma modirō wa go bopa.

Go bopa, mmupi o swanetše go bōna gore le meko le gōna, le meko, ke phathe ya phaphathi e bjalo ka kgopo ya kgomo. Le serotwana sa go thōmšla ka gare, ge a se na serotwana, o tšea lebeu le pitša, lewe le sa pyatlegago ka morago go yōna ke moka a thōmšla go yōna.

Ge a na le dilo tšewe ka moka bjalo go lukile dinaka di lekane ba litšī, bjalo a ka thōma go bopa dipitša tša gagwe. Mmupi o swanetše go bōna ga botse gore boraga bja gagwe bo kolobile ga botse, le gona o bo tihakantsitše ga botse, ge a thoma go bopa, bo dumšlê mowe yena mong a nyakago bo e ya gona.

Ge ba bopa dipitša ba thōma ka go bopa ka diatla, ka morago ga mowe, ba kgona ba šumiša le meko, lona ke la go thakgella, gore mowe diatla di tlilego gōna gwa se ke gwa bōnala. Ba re le a ritēla, bjalo ka ge ba bota ngwako, ba o bota ka diatla la ntlha, lebedi le lona ke moka ba boeletša ka tšōna.

La boraro bjalo ba dio fema ka seatla dinala ga di sa kgwatiša. Ka morago ga mowe bjalo, ge e le basadi ba ba nyakago
31. bothakga gore le-boto la bōna la seke la ba le makukunapja ba ritēla ka thitēlo. Ba bangwē ba fo ritēla ka diatla tša bōna.

Bjalo lemeko le ritēla pitša gore e tle e be e botse. Ka morago ga mo pitša e fedile go ritēla ka lemeko, ke moka bjalo, ba ritēla pitša ka titšlō. Bjalo mowe pitša e fedile, ba ritēla e le gore ba e tšhetše letsoku, gore pitša mmala wa yōna e be o mohubedu.

s850

Molomong wa yōna ba e dira mapheso, bjalo ka fase ga mapheso, ba e dira methaladi. Methaladi, mmupi yo mongwê le yo mongwê o dira methaladi ewe e mo kgatlhago gore bareki le bōna ba tle ba kgatlhe ke methaladi ya yōna.

Ke moka bjalo pitsa e fedile, o thōna e ngwê bjalo bjalo go fitlhêla di kgobakana e ba tše dintši. Bjalo dipitsa tšewe ge a bōna gore ke tše dintši, ke moka a e tukisetša gore dipitsa di tšhubiwê.

Modirō wa dikgong tša go tšhuba dipitsa, mosadi yowe wa mmupi ke moka o thōma modirō o mongwe, wa go nyakêla dikgong 32. tša go tšhuba dipitsa. Dipitsa ga di tšhubiwi ka dikgong tša marate, aowa, di tšhubiwa ka dikgogo tša mohuta o, dimati tša ditlhare ke tšōna tše ba tšhubago dipitsa ka tšōna.

Ke moka o thōma go ya le dikōta tša go ōma, o tšama a marolla dimati, a etla a kgobêla gae, go fitlhêla a bōna gore ke tše dintši a kgona a tšhuba dipitsa.

Mošikidi, ke gore motho yo a ~~mm~~ nyakago go šekela dipitsa, o swanetše go ya go mmupi wa dipitsa a yo kwana naš. Bjalo modirō wa mošikidi, ke go tšama a nyaka dimati, ke moka ge mupi a bopa dipitsa, yēna o rwalêla dimati, gore ge mupi a fetša moroto wa gagwe ke moka a sa hwetšana modirō o mongwê wa go tšama a nyakêla dimati.

Dipitsa di tšhubiwa ka mafaraganyeng ga mafika empa bawe ba tšhubago molaleng, ba špa sekhudu se segolo, sewe dipitsa tša gagwe di swanetšego go lekana. Ke moka a fitlha a bea dipitsa ka mokgwa owe, yēna mong a tšebago.

Ka morago ga mo a bōna gore dipitsa di ~~mm~~ dutši ga botse, bjalo o thōma go bea dimati godimu ga dipitsa, bjalo a tšhuba 33. diša, tše dingwê ba tsentšha le ka gare ga dipitsa tše bolêta.

Ba tšhuba ka dimati ka gobane dimati a di na magala, di fo dira molora fêla. Ka go rialo mowe ke gore dipitsa di ka se ke tša kwa botlhoko. Mogala a na le boima bja ōna, a ka tloga a pyatla dipitsa.

s850

Dipitša ge di sa tšo bupwa di sešu tša tšhubiwa, ba no di bitša gore ke letsopa, ka morago ga mo di tšhubilwe, ba re ke mogakō. Mogakō ke gore ba e tšhubile bjalo e šu ba e šumiše. Bjalo modirō wa tšōna o fedile ba ba nyakago go rēka ba ka rēka. Di rēkiwa ka mabēlé, motho o tšhēla mabēlé a tlala pitša, ke moka a tšholla, mabēlé, mong wa pitša a šala le mabēlé ke moreki a tloga go le pitša.

Maina a dipitša, dipitša di na le maina a tšōna, bjalo ka ge mupi a swanetše go di bopa ka go fetana, maina a tšōna ke ana:- Nkgō, pitša ya metsi, pitša ya buušwa, pitša ya morogō, morifi, le lesapēlō. Ke ōna maina a dipitša.

34. Nkgō e na ke pitša e kgolo kudu, ga go sa na le pitša e ngweewe e ka e fetaga. Modirō wa yōna ba dirēla mabjalwa ka go yōna. Bjalo tšōna ba dirēla maina a tšōna ka maina a batho, goba ka bogolo bja tšōna goba ka mopēlé ya tšōna.

Dipitša tše di tsibjago gagolo ke tše:- Nkurwana pitša e ena le molomo o monyana nka baka lewe e ba rego ke nkurwana. Sekokone e na ke pitša e kgolo, bjalo ba re ke sekokone ka gobane bjalwa bja yōna ke bjo bontši, e a dikediša letšatši ba sa nwa bjalwa bja yōna. Bjalo modire wa yōna a re ke sekokone ka gobane gela e be e ka re kokona marapō a nama e be retla ba ra a tlogēla dimpja le tšōna tša šala di kokona, ke moka pitša ba napa ba re ke sekokone.

Marimamēlé pitša ena ke e kgolo kudu e ka e feta dipitša, go yōna sekokone e tšea letsogo. Ka gobane bjalwa bja yōna ba nwa go fitlhēla letšatši le dikēla ba ba ba robala gōna. Go rimama ke gore go robala, bjalo ba re ke marimamēlé, ka baka la gore mong wa pitša ke Marimamēlé. Di rediwa maina ka mokgwa owe.

35. Ke maina a bogadi ge e le mmupi wa dipitša yōna o diretše maina a la a godimu.

Dipitša tša go kga metsi, modirō wa tšōna ke go kga metsi ka tšōna. Ge motho a ile a no e bea e le mogakō, metsi a yōna a bose kudu, ke gore a fiši a tonya, bjalo ka metsi a molapō ge o

s850

e nwa o kwago mênô a gago a ôpa. Bjalo basadi ba šita go e boloka e le mogakô, ka baka la gore ba re e kanya. Go nya ga pitša ke go fo sekgâma e sa pjatle ke motho, k ba bôna ga mmele wa yôna o fo tsotsoma metsi.

Ka go rialo mowe, ba e šumiša modirô o e seng wa yôna gore e tle e tiš. Ge ba tlhobotše dithoro ke moka, ba apea metsi a go ôna dithoro ka yôna. Ka go rialo mowe ba alafa gore pitša ya se sa tsotsoma.

Pitša ya go apea buušwa, pitša e ke yôna ewe ya go ba e lebane go rutetša metsi a go yôna dithoro, go ena le pitša ya metsi. Pitša ya buušwa modirô wa yôna ke go faga buušwa. Yôna e napile ke e ntšontso ka baka la moši wa dikgong. Go na le pitša ya go apea morôgô, yôna ba re ke pitšana ya morogo, ke moka
36. modirô wa yôna ke gôna go apea morogo. Lepitšana ya ditlhare le yôna modirô wa yôna ke go apea ditlhare. pitša e ngwe le e ngwe e na le modirô wa yôna.

Morifi, ôna ke wa go šebetša morôgô. Ke o monyana kudu gare ga mehuta ya dipitša. O na le molomo wa go athama kudu. Pitšana ya ditlhare e na le molomo wa nkurwana. Merôgô ba šebetša meribjaneng.

Masapêlo, ke dipitša di nyakile swana le moribjana empa tšôna di feta moribjana ka bogolo le go athama ga tšôna ke mogogolo. Yôna medirô wa yôna ba tšhêla metsi a go tlhapa diatla. Ge e le go tlhapa tlhôgô o swanetše go tlhapa ka nokeng.

Go pjatlêga ga moroto ya dipitša ga di tšhubiwa: Meroto ya dipitša, ba bolêla gore mmupi wa bopa dipitša ka buntši bjalo ke moka a di tšhuba, bjalo dipitša tšewe a di tšhubilego ka buntši ke ôna moroto; ka morago a goma a bopa tše dingwê a di tšhuba ke moroto wa bobedi.

Mmupi, ge a tseba ga botse gore ge a ile a bopa dipitša tša
37. gagwe, a fêla a di tšhuba dia loga ga botse. Ka morago ga lebaka a bôna dipitša tša gagwe di pyatlêga ge a di tšhuba. A ka se ke a fêla pelo o swanetše go bošletša moroto wa bobedi, ge moroto

s850

owe wa bobedi le ôna o ka pyatlêga, mowe o swanetše go tseba gore ba mo swepe matsôgô.

Bjalo o swanetše go ya dingakeng gore a tšamô a o kwa gore molato keng. Dipitša di bjalo ka ditaola, ga di nyake motho yo a nago le mokgwa. Ditaola di tlaya di motša gore molato keng.

Bjalo ka mosadi yo Thokwane Mongale, ke mosadi yo mongwe wa babupi ba dipitša. Mosadi yo o be a bopa dipitša tša gagwe, meroto ka moka e aloga ga botse. Ka moragô gwa fitlha mosadi yo mongwê ba re ke Mamokgadi Mokgatlha a tlilo rutiwa go bopa dipitša.

Thokwane o ile a mogêla mosadi, a thôma go bopa naê dipitša, ke moka a dira moroto wa mathômô a na le mosadi yowe. Ka morago ga mowe mosadi le morutiwa ba lukiša gore dipitša di tšhubiwe, 38. ka gobane ge motho a rutiwa, ka moroto wa mathômô, mmupi o swanetše go fa morutiwa pitša goba dipitša tše pedi. E rile ge ba tšhuba moroto wa mathômô ke moka dipitša ka moka tša pyatlêga. Mupi wa dipitša a ka a fêla pelê, a goma a boeletša go bopa le morutiwa. Moroto owe wa bobedi le ôna wa hwa.

Mosadi a thôma go butšiša morutiwa gore molato keng, a se mathômô ke bopa dipitša. Bjalo wêna mosadi o na le mokgwa ka go rialo mowe o swanetše go bolêla nte ya gago, mosadi a se nyake go bolêla nnete, bjalo mmupi a motša, mokgwa le modirô wa dipitša ka ntle le go bolêla modirô le mokgwa dipitša di ka se ke tša loka.

A motša gore o kile a hwêla ke ngwana, bjalo ka go se tsebe, ka tšwêla pele le go bopa dipitša ka ntle le kalafo bjalo dipitša ka moka a tša ka tša loka. Mafellô ge ke sepela le dingaka ka kwa ditaola di bolêla gore ke fifaletšwe. Ka go rialo mowe ka lesetša go bopa dipitša. Ka morago ga phifallô ewe, ba nkalafa, 39. ka kgona ke thôma modirô wa dipitša ka bôna dipitša di ntokêla. Go bjalo ka go rialo mowe o swanetše go bolêla nnete ya gago. Mosadi a ka a nyaka go bolêla nnete ya gagwe.

Mmupi wa dipitša, a šita go raka morutiwa, a dira gore a kgodiše morutiwa, a tloga a ya dingakeng a le tee. Bjalo ditaola tša ya tša motša gore, mosadi o ile a ntšha mpa, bjalo mpa e be e se ya monna wa gagwe. Ke baka lewe mosadi a šitwago go bolêla nnete.

s850

Bjalo mmupi a bošla gae a na le nnete, a fitlha a botša mosadi gore re swanetše gore re tšamē re e kwa gore molato keng modirō wa rena o sa sepele ga botse. Morutiwa ka go tseba sebe sa gagwe, ke moka a re go mmupi wa dipitša, nna k nka se ke ka kgona go ya.

Mmupi a motša gore ge e šitwa ke gore re e ditaoleng, gōna go kaone gore o dula. Mosadi ka gore o be a duma go nyaka go tseba go bopa dipitša, a re go mmupi ke šitwa go bolēla nnete
40. ka baka la gore taba e ke dirileng ke taba ya sephiri bjalo ka go rialo mowe a ke tsebe gore ge ke ile ka bolēla e ka sebe taba e e ka kwago ke batho.

Mmupi wa dipitša a re ke nna mosadi ka go rialo, ga ke ne go bolēla selo, taba kgolc re ka no leka gore le kgopo le le tloge diatleng tša gago. O swanetše gore o dirē ka sephiri bjalo ka ge e le taba ya sephiri.

Mosadi yowe ke moka a dira taba ewe ka sephiri. Ba mo alafa lekgopo la mo tlogēla. Ba dira modirō wa bōna wa dipitša, aowa dipitša tša bōna tša ba lokēla.

Basadi ba na le thopa ge ba sa kwana, empa thopa ya bōna a se thopa ya go ya kgole. Morutiwa a kgona go bopa dipitša, sephiri sewe sa bōna se sešu se kwē ke motho.

Ka morago ga mo mosadi a kgona go bopa dipitša, bjalo mosila a mo tšhubēla sebešo sa gagwe. A thōma go bopa a dutšī gae ga gagwe.

41. Mosadi yowe Mamokgadi a ba le lešwalō le legolo. Batho ba bantšī ba kitimēla go yēna go rēka dipitša. Bjalo mosadi a thōma go tona ka gore yēna o kgona go bopa dipitša go phala basila ba dipitša ka moka.

Moruti yola a go mo ruta go bopa dipitša a ya ga lethosana la gagwe, a re o ke o nthuše, nna ke wele, lešwalo la ka a le sa šoma. Lethosana la se ke la kwa morutiwa wa gagwe, bjalo moruti a tloga pelo ya gagwe e swabile. Ka pelong a re, bothakga bo a ja, bo lle nna.

s850

Monna wa Mamokgadi a boya makgoweng. A hwetsana mosadi wa gagwe e le mosila yo mogolo wa dipitša, laowa monna a thabêla taba e. A ba a tšea kobo ya bošego a leboga mosila ka yōna.

42. Taba ena ke ya kgale, bjalo molaō wa kgale ge monna a e tšwa makgoweng o be a sa kitimele go ya legogong, la mosadi. O be a la la gagwe le gogo, a robala go lona. Bjalo ka moswana o tla butšiša bakgekolo ba motse tša gae. Mokgekolo yo mogolo wa motse, ke moka a motša dilo ka moka. Ka gobane ditaba tša basadi le diphiri tša bōna di tseba ke bakgekolo. Ka gobane melaō ka moka ba e hwetsana ga mokgekolo empa a kaise ke a motša sephiri sewe ba ilego ba se dira.

Ke tsela ka e tee. ewe a swanetšego go botša monna, o tla motša gore bjalo ka ge e le kgale o le makgoweng, o swanetše go nyakêla ngaka ewe e swanetšego gore e le phatlhaganye. Ge monna yowe e le ngwana wa motho o swanetše go dira ka mokgwa owe mokgekolo a motšago ka ōna.

Dingaka tša kgale e be e le banna ba bagolo, ba sa nyake go rutla motse wa motho. Ge ba ile ba tšhêla ditaola tša bōna, e be ba sa rakiši sewe se bolêlago ke ditaola, ba rakiša mojana wa gore motho a lukišwê ka ōna.

Monna o ile a dira ka mokgwa owe, ke moka ngaka ya fitlha ya ba gatlhanya. Monna a kgona a tsena dilaong tša mosadi wa gagwe.

43. Batho ba no fêla ba bolêla, ka mokgwa o dipitša tša Thokwane di ilego tša pyatlêga ka ōna, ge a ruta Mamokgadi. Monna a ka a tlha a tlhokometše taba ewe ya bobarebare.

Mamokgadi kganthe kobo ela monna wa gagwe a go fa Thokwane e mo tlhabile. Kganthe monna ge a yo fa mosadi yowe o ile a kwana le mosadi wa gagwe, mosadi wa gagwe a dumêla. A ba a mo fa kobo ya iša ke yōna.

Mollō wa bōna o tuka o wa butšetšwa. Mosadi o be a lukulugile, bjalo mmago mosadi yo Mamokgadi, ga kwane le taba e. O re go morediš, a monna wa gago, o ra gore ge a e fa mosadi yola kobo ela o mo fetše gore o leboga ge a go rutila go bopa dipitša.

s850

Morediê a dumêla, mmagwe a re, ke kgogwana rôbala.

Rena re a di tseba, ke mosadi wa gagwe. Nkabe a sa ka a fa nna makgolo wa gagwe goba yo mongwe wa dikgantšedi. Morediê a se ke a šetša dipolêlô tša mmagwe.

44. Ka tšatši le lengwê go nwewa mabjalwa, ga go na taba. Mmago Mamokgadi a tihabêla Thokwane seema, ka gobane ge motho a tihabêla yo mongwê seema a šite. Ke moka Thokwane a kwa gore seema se libile yêna, a fo homola, mosadi yowe a fo tšwêla pele le go tihaba seema, mowe basadi ba bangwe ba thômago go sebana ka seema sa mokgekolo yowe.

Seema sewe a goba a tihaba ke se, mmakana bangwê ba e psina ka malealea a bo morwa kête. Ba diore ka bomatidi bididi le marega a ba a kwe. Ke ge Thokwane a bôna le go kwa gore basadi ka moka ba di kwile. Le yêna a thôma sa gagwê seema.

- Seema sa Thokwane ke se, Pêbana ya mma ka Tshotlha se tihaga. e bea manteleng. Seema sewe ke se segolo, batho a ba ka ba phakiša ba se kwile. Bjalo Mamokgadi yêna a se kwa, a thôma go kgala mmagwê, mmagwê a se ke a kwa morediê. A tšwêla pele le
45. go tihaba seema sa gagwe.

Thokwane a tihaloša seema sa gage ka seema, a re, ngwana wa motlabo gobaba, ke tšama ke ngwaya ke mafsika le dilokwa di ntlhaba. Bangwe madi a baredi ba bôna a babe, ba kgwerela ba latlha nokeng.

Bjalo dišma tša fêla, ba thôma go ômana. Ka gobane Thokwane o tulotše sephiri sa morediê. Namane ya o kwa mmago yôna e re mmôô le yôna e re môô. Morediê o be a kgala mmagê gore wa lêba, bjalo a re go kwa gore mmagwe o omana le mosadi ba botšana tša go ja ka tlala.

Morediê a šma le mmagê, a thôma go roga Thokwane. Thokwane a re e wele botlê phalafala e wele motlhwa wa letsolo. A re, a ke nyake goba ke bolabolâ le ba go rapolla bana ba latina motho a re ke nyaka bokgarebe. Sephiri sa bôna ke moka sa kwa ke batho. Mamokgadi a gôga mmagwê ka letsôgô a tloga naê.

s850

46. Mamokgadi o tshabile ke go rapolla, ka go rialo mowe a sa na sewe a ka se bolêlago. Ke moka ditaba tša kwala ga botse gore mosadi o ile a ntšha mpa. Masapa ana molato, ka gobane masapa a na bothakga. Monna wa Mamokgadi a leka gore o nyaka gore a nyakišise taba, ba nna ba re ga go direge, ke masapa a basadi, ka masapa a basadi re kwa diphiri tša bona empa re ka se ke ra di šala nthago.

O se ke wa re go rutiwa wa goma wa nyatša morutiši wa gago. Taba ya bobedi dingaka di a thusana, bjalo Mamokgadi yēna o ba le lešwalo la maatla ke moka morutiši wa gagwe a yo kgopela a mo kona lehono sephiri sela sa gagwe se tšwetše kgakala. Le ge molato o ile wa se be gōna empa letlhoyo go monna wa gagwe le gōna, a dira se sengwe sa go se loke wa mo tia, a sa mo tiele selo sewe, a mo tiela taba ela. Ke moka batho ba fela ba re, Mamokgadi a lelwe o bolaišitše ke mmagwē.

- Tlhatollo ya pēbana ya mma ka tšhotlhō se tlhaga e bea manteleng. Ngwako wa pēba nka moleteng, ka gare ga molete go na
47. le mowe e dirilego phagō bjalo ke mowe pēba e beilego mantele a yōna. Ke ōna ngwako wa pēba.

Ke tšhotlhō, ke ge pēba e tšwile ka ngwakong wa yōna, bjalo e sepela le lefoka, bjalo sewe e yago ya se hwetša e swanetše go se iša manteleng. Dipēba tšewe ba bolēla mabapi le basadi. Ge mosadi a ile a sepela le monna yo mongwe ka kowa lefokeng mosadi a swanēla go ntšha mpa kowa lefokeng, o swanetše go buiša mpa ka gae, a bēlēgēlē ngwana yowe ka ngwakong le ge e le ngwana wa ka tšhotlhō.

Basila ba dipitša le bona a ba na dilō ka moka, ka gobane tše dingwē dia ba šita. Dipitša tše bjalo ka dinkgō ga di kgone ke basila ka moka. Ka go rialo mowe le bona ba swanetše go di rēka ga bawe ba kgōnago. Ba likiša go di bopa ke moka tša pyatlēga, o kwa motho a re ba ntswere matsogo kganthe ke gore a di tsebe ga botse.

Dipitša ga ba di bope fēla, aowa, ba di bopa ka ditlhare,

s850

48. gore di se ke tša bjatléga. Ke gore ngaka e a tla ya hupa sebešo sa mupi wa dipitša. Kotse ya go pyatléga ga dipitša ke ge di tšhubiwa.

Moreki wa pitša ge a ka rška pitša go mosila, mosila wa motša go tia ga pitša ya gagwe, a ba a motša gore ge e ka ya ya nya o ibuiše, ke tla tla ke go fa e ngwš. Owe ke molaš wa dipitša, ge ile ya nya o sešu wa e šumiša o e boetša go mong a go fa e ngwš. Ge o ile wa e šumiša ya pyatléga mowe, o ka se sa kgona go bošla go mupi.

Go adingwa ga dinkgš, bjalo ka ge dinkgš di sena le batho ka moka, ka gobane ke dilo tše di kgolo. Di na le bahumagadi fšla, bahumagadi ga * go bolelwe ka bahumagadi ba kgoši, aowa, go bolšla ka basadi ba bahumilego.

Ka go rialo mowe badidi ba swanetše go kgopšla, ke gore go adima dinkgš tša mabjalwa gore ba diršlš mabjalwa ka ga tššna. Moadimi a swanšla go lebala mong wa nkgo o swanetše go mo

49. tšhella pitša ya bjalwa. Ga ba rwale ba ya ba nwela ka gae ga bšna aowa, ba bonwa ga na kwa gae ga moadimi.

Go na le pitša e ngwš ewe e kgšthago ke basadi ba motse, bjalo pitša ewe ba e ršla leina la gore ke madiphithš. Ba bea diphithš ka yšna, bjalwa bjowe ba beilego ka yšna ke bjalwa bjowe ba šalago ba e nwa kowa lešaba le palakane. Ke moka ba motse ba bitšana ba kgobakana, ba e kakolšla lapeng la mong wa bjalwa ba nwa. Mosadi yo mongwš le yo mongwe wa motse owe o swanetše go bea phithš ka pitša ewe.

Lwala le tšhilo: Dibjana tšena e ka mosadi yo mongwš le yo mongwš o natšš. Ga se dilo tšewe di diriwago ka matššgš, ke dilo tša go bšnwa ka matlhš. Lwala le tšhilo ba di nyakšla dinokeng, ge ba di bone mosadi o dira bjalwa bja gore banna ba yo mo rwalla lwala la gagwe.

Go rwalwa ga lwala, ke banna nokeng, banna ba ripa diphate tše pedi, diphate tšewe ba re ke boalo. Ba ya ba swere marala, bjalo ba re go fitlha, ba ala boalo, ba rwala lwala ba bea godimo

s850

50. ga boalo, ba laya ka marala. Go laya ke gore go tléma.

Banna ba bangwe ba thikéla ela phate, ba la le bôna bjalo, ke gore ka pele ke ditlhopha tše pedi ka morago le gôna di pedi ditlhopha. Ke moka ba sepela ba libile gae ga bolwala. Mowe ba kwago ba rapile ke moka ka moka ba botsana bjalo ba rola lwala ba khutša.

Kgole go ya pelo, ba sepela ka mokgwa owe, ba tsama ba khutša go fitlhêla ba letsentsha gae ga bo lona. Ke moka modirô wa bôna o fedile, bjalo ke moka ba nyaka malapa. Mong wa letšema o ntšha bjalwa o a ba fa ba nwa. Ka morago o ntšha pitša e ngwe ya molaêlô, ge ba fetša go nwa ewe pitša yo mongwe le yo mongwe o gopola gae ga gagwe.

Lefsika lewe la lwala, e šu e be lwala, e sa le lefsika. Bjalo mosadi o swanetše go šoma lwala gore e be lwala. O le gêkgêtha ka kgêkgêtho, go fitlhêla le etšwa matšhonkga. Ke moka a thoma ka go šila mmela ka lona.

51. O šila mmela ka lona ka baka la gore mmela o tla tlhatswa mafsikana a lwala. Ka mmela ba dira bjalwa ka ôna, bjalo mafsikana ala a lwala a yo šalla motlhotlong. Le ge a ile a no feta, ga go na taba ka gobane bjalwa ga bo tlhahunwe, bo a nwewa. Ka go rialo mowe o ka se ke wa kwa mafswikana awe.

Molaô wa go šila lwaleng, mosadi yo mongwê le yo mongwê o swanetše go tlhokômêla ge a šila, go na le basadi ba go se tlhokômêlê ge ba šila. Molaô wa lwala ge motho a šila o swanetše go šila le ka mathekô a lwala, gore ge le fêla le fêlê ka go lekana. Owe ke molaô wa lwala, ge mosadi a šila ka mokgwa owe, ba ka se ke ba mo rakêla malwala ge a šila.

Basadi ba go se tlhokômêlê go šila ga botse lwaleng, ke basadi ba go fo šila gare ga lwala, bjalo ka morago lwala le dira sekgotlopitša. Ke bôna basadi bawe ba sa kgonego mokgwa wa lwala. Ka morago ba latlha lwala le sešu le fêle, bjalo basadi ba mohuta owe a ba dumelle go šila malwaleng, go kaone ge a na

52. le la gagwe, a ba a loutša lona.

s850.

Basadi bawe ba na le phōšō, fēla kudu phōšō e tšwa batswading ba bōna, ka gobane ba ile ge ba e thuta go šila, ge ba bōna ba šila gare ga lwala ba se ke ba ba kgala. Bjalo ba tlaetše, ba ka se sa kōna go kwa mosadi yo mongwe.

Ka morago ga mo ba šitše buušwa, bjalo ba tšea melora, ba tlotša godimu ga lwala gore dimpya le dikolobe tša se ke tša latswa lwala.. Ka gobane ba tlhoka go dira bjalo dikolobe le dimpya di tla latswa lwala, bjalo ka go rialo mowe mosadi ke lešaedi. Basadi ba bangwē ba re go fetša go šila, ke moka ba ribēga lwala.

Basadi ba go dira malwala a bōna dikoti le ge polēlō e bolēlwa gore ga ba kgone go šila, ba kgogi ba motšoko ba ba leboga, ka gobane ba tla tšea malwala awe ba yo šila motšoko ka ōna.

Dibjana tša go dira ke Modimo, ke tšena: Magapa le dikgērō.

Magapa, a tšwa dithotseng, bjalo dithotse ke ka karetsō, dithotse di na le mehuta ya tšōna. Bjalo nka se ke ka ngwala
53. dithotse ka botlalo, ke tla ngwala fēla dithotse tšewe di nyaretsago dibjana tša lapa. Dithotše tšewe ke tšena:- Dithotše tša magapa, dithotse tša digō le dithotse tša dišutlha.

Leina le la dithotse le ge e le ka karetsō, fēla polēlō ya dithotse ba bolēla peu ya dilo tšewe. Bjalo ka ge ba re dithōrō bjalo ge motho a gopola, wa hwetsana gore dithōrō di na le mehuta bjalo ka dithōrō tša mahea, dithōrō tša lotša, dithōrō tša mabēlē, dithōrō tša lerōrō le dithōrō tša mphōgō.

Magapa a enywa ke moraka, moraka o na le diphēphē tše di setlha, le thitō ya ōna ke e tšhetlha gomōgō le melebō ya ōna. Morōgō wa ōna a o lewe, ba re o a galaka le gōna a ubutšwi, o a šywašywa. Ba o gašetša fēla gore ba tle ba hwetsane magapa le dikgērō di tšwa go ōna. A o nyake batho ka moka, ba bangwe ba ka fo gaša ke moka wa se ke wa e nywa, o a k atla.

54. Bjalo ka mokgwa owe wa go atla magapa a ênêla malapa ka moka gamôgô le dikgêrô bjalo dikgêrô bjalo ka ge e le dilwana tše di nyana, mosadi yo mongwê le yo mongwê o na tšô. Ba dirêka ga bawe ba go ya ba e ntšha ka mabêlê, ba tlatša mafêlê sôna se-kgêrô sewe moreki a nyakago go se rêka.

Ke dibjana tšewe mosadi a swanetšego go ba natšô, ka gobane ba solêla maušwa ka ga tšôna. Dibjana tša go solêla maušwa ga ba adimi. Ge a ile adima yo mongwê yêna o tla tsolêla kae tša go ja. E šita le yêna mosadi yowe di ilego tša moatla a ka se ke adima mosadi yo mongwê, wa bôna a mo fa ke moka o mo fetše ruri.

Moraka o a ya ware o e nywa legapa ke moka wa gana, bjalo ke moka o dirile sekgêrô. Dirorêla ke mosadi gae ka tlhōgô, ge a e tšwa mašemong o tšwa a di beile godimu ga mabêlê ka serotong sewe a rwelego mabêlê ka sôna.

55. Ka moswana ka moragô ga dijô ke moka o wa di kgeilanya, le gapana lewe le nya dikgêrô tše pedi, se sengwê ba se dira se senyana. Ba tšea pitša e kgolo ba di apea, ge go na le mokgekolo gae, o šala a di bešeletša ge a bôna gore di budulê ke moka wa di tlhatlola, ge a bôna gore a ka se ke a kgona pitša o rumula di rumula bôna beng ba tla tla ba tlhatlola.

Gore di budulê o bôna ka mokgwa o, o khurumula pitša ela ba khurumetšitšego ka yôna bjalo a ngapa sekgêrô makgata a sôna, a bôna makgata a sôna a tloga, ke moka di budulê. Le ge a ka kgona go tlhatlola, o swanetše go goma a khurumetše, gore di se ke tša ôma, ka gobane makgata a ka tla a gana go tšwa.

Ke moka ba gopa makgata a tšôna di sale bolêta, bjalo ba kgôna ba di bea gore di ômê. Ka moragô ga mo di ômile, ba di sêta gore di lekanêlê, di sêta ke motho yo a kgonago go sêta.

56. Ka teng ga tšôna ba fala ka sefalô. Ke moka modirô wa tšôna o fedile.

Magapa le ôna ba apea bjalo ka ge ba apea dikgêrô, bjalo ôna bjalo ka ge e le dilo tše dikgolo, ba apea ka le tee ka le tee ka pitša e kgolo. Magapana le digô le tšôna ba apea ka mokgwa owe le tšôna di fadiwa makgata.

s850

Tlhokōmêlō ya tšōna ga di sa le melebong ya bo mmago tšōna.

Mosadi yowe di ilego tša mo atla goba monna ka serapeng sa gagwe, tša ba e nyetša. Ba di šetša kudu, ka gobane ba tlohka go di šetša, di ka se ke tša dira mo go thabišang pelo. Tšhetšō ya tšōna ke e, o swanetše go sepela le melebō ya tšōna, a tsama a lebella gore di eme ka mokgwa mang.

Mowe tšhetšong ya moentšhi wa magapa le digō gamōgō le dikgērō, ge a hwetšana se sengwe se dutši ka marago sewe se dutši ga botse, sa go patlama ka dimpa, o wa se emiša a se dudiša ka marago.

57. Ge e le mabapi le digō, o re go di emiša a ba a nyaka kgakgang wa (phate ya mafale) a thekga segō ka yōna. O dira bjalo bjalo. Dithepana di tšwa thotseng ya digō.

Tlhokōmêlō ya dibjana tšewe tša seboya ke Modimo. Pele ke tla tlhaloša ka ga digō. Digō tlhagō ya tšōna ke mehuta e meraro, se sengwē kgothi ya sōna e fi yo loka gore twii, se sengwē kgothi ya sōna se phetšagane (mapherekonko), se sengwē se fišbama kgothi ya sōna e lebeletše ka molomong wa segō.

Bjalo mophodi wa digō o tlhōkōmêla tlhago ya segō, a bōne ga botse gore o swanetše go se phula ka kae. Ga go na monyakêlō o mogclo, o tla fo se bōna gore se lebane ka mo ke moka a se phula molomo ga na ka mowe se lebaneng. A gome a re kowa kgothing a phulê molongwana o monyana gore basadi ba tle ba kgone go tlhatswa segō.

58. Modirō wa digō ke wa go nwa ka tšōna, di na le maina a tšōna a modirō wa tšōna. Maina a tšōna ke a, ke segō sa bjälwa, segō sa mapoto le segō sa metsi.

Digō tša bjälwa ke digō tša bjälwa modirō wa tšōna ke go kga bjälwa fêla bjalo ka moragō ga mo modirō wa tšōna o fedile ke moka mosadi o a di tlhatswa a ya a di boloka ka ngwakong. Ba di thula mašobana dikgothing tša tšōna, ke moka ba otlha mantí ba folšla ka mašobeng ba di lekeletša ka ōna. Gore tša se ke tša dula fase ka gobane bana ba ka di pyatla. Kantle le bana le yo mogolo a ka fore ke a sepela ke moka a se pyatla.

s850

Digô tša mapoto, sena ge mosadi e le mosadi se no dula se le modirong lebaka ka moka. Ka gobane monna ge a tsoga o swanetše go tsogêla matlhogong, ka gore se rafêlô se dula ka matlhogong, o a kga o a nwa ka mokgwa owe a ka kgonago, ka go rialo mowe moya wa gagwe o tlogile bošoboro. Ke sôna segô sewe o kwago ba re, thaili maphoko o dutši koteng o dutla mokôla, tlhathollô ya thailô ewe ba re ke sego sa bjalwa.

59. Bjalo go na le phapanô ka gobane tlhathollô e bolêla segô sa bjalwa, kganthe maphoko ba re ba ra segô sa mapoto. Thailo a e mabapi le mapoto e mabapi le bjalwa ka gobane ke bjô bosese bjalo ge motho a ile a kga bjalwa ka sôna a goma a se bea godimu ga pitša bo tla sala borotha. Kganthe sa mapoto a se rothe ka baka la bokoto bja ôna.

Mapoto awe a bolêlwago ga go bolelwe mapoto a matlekê, aowa go bolêlwa mapoto a go bolla. Mapoto a go bolla ba ra gore a ile a fufutšwa bjalo ka bjalwa, bjalo ke a masese a bjalo ka bjalwa bjalo ba bitša gore ke mapoto ka baka la gore a nwewa fêla ke mong wa ngwako. Thailo ewe e libile mowe.

- Digô tša metsi, digô tšena tšatši le lengwê le le lengwê di dira modirô wa tšôna, ka gobane metsi ke selo se se sa tswanêlago go tlhoka le gôna mola bosago basadi ba rwala dipitša ba ya nokeng le sôna se ka gare ga pitša. Ge motho a nyaka go nwa metsi a
60. ka se ke a ya a inamêla ka pitšeng o swanetše gore a kgê metsi ka segô bjalo bjalo go khutša ga sôna ke ge ba tšwile ba ile mašemong le bošego, bošego motho o a ya a nyaka metsi sa šoma.

Dibjana tšena tša digô di na le kotse gagolo, batho ba bantši ba fêla ka tšôna, ke gore ba bolaya batho ka tšôna. Ka mo dikgothing tša tšôna go dula bonyonyo. Bana ba bjalo ka masogana ke thutô e kgolo, ba layake bakgalabjê, mathari a laya ke bakgekolo gore motho o swanetše go tlhokômêla kudu ge motho a mo tlhalêla bjalwa ka go mo kgêla ka segô.

s850

Tayō a ntshe ke e, ge nnete motho a go tlhalšla bjalwa a sa nyake go go bolaya o tla tsentsha segō ka gare, a huduwa bjalwa ka sōna. A kga bjalwa ka segō sela se tletše, yēna ka noši a nwa, a kgona a go kgēla, bjowe a bona kotse nwa pelo ya gago e lukulugile.

61. Ge a ile a fētlha ka lefētlhō, o mo tlhokōmēlō kudu ge a e kga bjalwa, ge o ka bōna a tšea segō a fo kga ka sōna a sa ka a tsentsha segō a ka bjalweng a huduwa, gana o re ke lebugile ke moka o thakgē o tlogē.

E ngwē tlhokōmēlō ke e, ge motho a go kgēla bjalwa o lebelle mokgēlō ya gagwe, ge a e kga bja go ntšha mpholo, ge a ka se ke a tlatša segō ka maatla gore bjalwa boš bo fitlhē le ka kowa kgothi ya segō, bjalo a re ge a kgēla wēna a re swee bja ya bja fitlha ka kgothing ya segō, bjalwa bjowe bo gane, le yēna a ka se ke a nwa, ge o kgona motše gore nwa bjowe o tla bea o nkgēla bjaka. O tla kwa polēlō tša gagwe a re, nna ke hoše e be ke fogo ntšhetša mpholo, motše gore go lukile nwa o ntšhiēlō, wa bōna a gana napa o thagogē o tloge.

Bjalwa bjowe o tla šala a bo falatša, ka gobane o tseba selo se se nago ka gare ga segō. Le segō sa metsi le sōna ba dira, kudu metsi a go dula ka ngwakong, ga go ratege go fēla o roma yo mogolo, gore a go kgēlō metsi, taba kgolo roma yo monyana.

62. Papišō ya batho ba ba ile ba hwa ka segō sa bjalwa. Motho yo o ile a hwa lebakeng la yo mongwe. Monna yowe leina la gagwē ke Matome, a hwa lebakeng la Tšalatšala. Madome ke wa ga Seerane bjalo Tšalatšala e le wa ga Tselane.

Wa rapa dimu le ja wēna, bjalo sewe ke seema. Mosadi wa Seerane o dira bjalwa, bjalwa bjowe e be e le bjalwa bja modirō. Bjalo mosadi wa Madome o be a gopotše go tlobolaya Tšalatšala. Batho ba e be ba nwešetšana, ka mabanyana ge batho ba palakane ke moka ba bitšana ba kgobakana ba nwa phitlhō ya bjalwa bala le bona ba dira go bjalo.

s850

Mosadi o boletse le motlabo wa gagwe gore ka gobane ke yêna motšhedhi wa diphitlhô bjalo ke tlogo fa segô le ge ke sa go fa ka seatla wêna o tla no se bôna ge ke beile godimu ga digô, o kgêlê monna yowe ka sôna.

Monna o ile a butšiša mosadi gore monna o hwêlang, mosadi a re, ke mafêtla a feta, o mponetse bjalo lehono o ntlhanogetsê o tšeane le ba bangwe, ke mokgowa owe pelo ya ka e lego botlhoko ka ona, a ke nyake go bonediwa.

63. Lerato la mosadi e be le gotse ka maatla a se ke a gopola seema se se rego, sa go ja mogwêra wago ka moswana se ja wêna. A mo gêla setlhare, ke gore dipolêlô tša mosadi. Mosadi a ya a dira segô sa gagwê ka mokgwa o a tsebago.

Ka morago ga mo ba palakane, lebaka la go nwa phitlhô la fitlha, aowa ba bitšana bjalo ka matsatši. Monna a dula setulo bjalo ka metlha, a tihokômêla segô sela mosadi a go mmotša sôna, ke moka a dira ka mokgwa owe a fo se beela theko. Monna yowe sera se rapetšego yêna o sale ka gae ga gagwe ba mitša bjalo monna o re bang le ye nwa, ke sa ja molatša ke a tla.

Aowa ba nwa ba ba ba tsekêga, ka morago monna a fitlha, a batagana le mong wa motse Madome, ke moka motšhedhi a tšea segô sela a kgêla monna ka sôna. Segô sewe se ile sa amogêla ke mong wa motse e lego Madome a re, o fa mong yola, monna a re le dira bjang nna ke hwetšane le tsikile, bjalo la tsoša ka nna. Mong wa motse a re o wa kwala phôšô e na le motšhedhi.

64. Madome a iša bjalwa molomong, mosadi wa Madome a huduga mo a goba a dutši a fitlha a moga monna wa gagwe, o ile a dio lomola bjalwa, e le gore monna o šetše a nwele. A falatša mantšhaphanyana a a goba a šetše. Batho ba thôma go makala bjalo Tselane a napa a thakgoga a tloga. Madome a re go mosadi wa gagwe go lukile mo go hwile nna, ngwana wa motho yola e be le nyaka go mmolašlang.

Mosadi o napile a bjatla segô. Monna bošego bjowe a ka a robala, a lala a le botlhokong. Monna yowe e be e le motsumi,

s850

tšatši lewe a bolaile phuthi, a e beile ka mafuri ga motse, a gopotše gore e tla re ge batho ba palakana ke moka a š a e tšee.

Bjalo setlhabi sa gakantšha monna, ka moswana a re go mosadi ke a pallwa bjalo ka go rialo mowe, tla mono ke go romš, mosadi a ya, a re go yēna sepela kowa motlhareng ola o tla bōna selo godimu o fegolle o tle o apeele bana ba baka ba jš.

65. Mosadi ge a ea a hwetšana phuthi, a fegolla. E be e sale gosasa, e rile ge mosadi a pea tša go ja, ke moka molwetši a re, le gae le a nkimšla, ntloše ko dula kowa fase ga setlhare sela wa go fegolla phuthi, mosadi a dira bjalo, molwetši a re a wa bōna mo ke moka ke gae ga ka.

Mosadi a goma a ya apea dipitša tša gagwe. Ke lebaka la mo go nwewa mekgope, bjalo ba ga Tselane ba bitša mokgalabjš yowe wa ga Seerane gore go na le makokong ka mono. Monna a re, nna ke paletšwe monna wa ga Tselane ke hwile lehu la gago fšla ka gore ke motseng wa ka, a o na taba, go laile gwa hwa nna.

Mosadi sepela o kgopšla mekgope owe, nna o ntšhelle se thepaneng o tle o mphe ga na bjalo. Mosadi a tšea sethepana a ya, a mo tšhella mekgope owe, a goma a tla a fa monna wa gagwe. A goma a bošla goba a kgopšla mekgope. A rile ka merithi a goma a bošla ga molwetši.

66. Ge a fitlha a hwetšana gore seša se timile kgale. A goma a bošla ga Tselane a motša gore koriš o mpontšha bolwetši, bolwetši bo gotše kudu, a ke sa kwana le molwetši. Aowa Tselane a ka a gana o ile a šma a ya le mosadi. Ge a fitlha a hwetšana gore motho a sa phela.

A bitša banna ba tla ba rwala tlhōgš ewe ya ga Seerane, ba ya ba bea ka ngwakong. Ba ga malome wa gagwe, ba re, go Tselane bjalo mosadi yo mo a dutšigo ke mothopa le gona a gagišana le batho, ka go rialo mowe re kgopšla gore re ka bea tlhōgš e ya ga Seerane ka mo šakeng la gago.

Tselane a re motho a hwa o hwile a ka se sa boya, ka go rialo mowe, nna ke re mmolokeng ga na mo motseng wa gagwe, nna a ke

s850

kgone go ja motho, mola ba ka sitwa go tla go beka megwapa. Mokgalabjê wa ga Mongale ba re ke Motala a re go bôna, motho ge a hwile a re mo fiši, lena le a tseba gore monna yowe o ile a nyakêla motse wa gagwe a sa rita. Bjalo le swanetše go moloka ga na mowe a hwetšego gôna, aowa ba dumelana, ba mo isa mowe yêna mong a gore ke moka ke motse wa ka o.

67. Ditaba tša fêla di etla mowe. Seerane o ile a tlhoka ba gabo, monna yowe wa ga Mongale e kabe a ile a lefa, ka gobane bjälwa e be bo tšhela ke yêna. E be e fo ba yêna Madome le kgaitšedi ya gagwe ka e tee. E be batswadi ba bôna ba sa tšwa go fitlha mo nageng e. Bjalo papago bona a hwa ka morago gwa hwa mmago bona bjalo gwa šala yêna le kgaitšedi.

Malome wa bona e be e le bona ba ga Tselane, bjalo Tšalatšala o ile a robala le mosadi wa motlogolo. Ka morago ge a o kwa batho ba mosola a boetša maoto nthagô. O boetsitše maoto nthago e le gore mosadi o be a sa mo nyaka.

Bjalo Maforwane a nyaka go tseba lehu la motlogolo wa gagwe, a butšiša mosadi wa mohu yowe leina e lego Kopyane gore lehu la mohu le tlhagile ka mokgwa mang. Mosadi a re, a ke tsebe, mokgalabjê a re wêna ke wêna motho yo o tsebago. Ka gobane o ile wa amoga monna wa gago a enwê bjälwa.

68. Mosadi a bôna gore ga go na tsela e a ka tšwago ka yôna, a re a wa monna wa ka o bolaile ke nna, fêla e be ke sa nyake gô bolaye yêna, bjalo ka phôšô ke ge ke bôna gore monna wa ka o a nwa, ke leka go amoga ya ba a ke sa thuša selo, o šetše a nwele bjälwa.

Monna yo mongwê, a re o be o nyaka go bolaya mang, ke moka mosadi a re a sešu a rabe banna ba mo ganetša, ewe taba a re na taba nayô, ka gobane yowe o phetše bjalo re bolêla ke yo wa go hwa. Monna a napa a homola.

Bjalo mokgalabje a re ke a go kwa mosadi bjalo a ke šu ke go kwe ga botse, ka gobane bjälwa e be go sa tšhele wêna, wêna o tsibile bjang gore segô sela se rwele bobé. A re monna yo a

s850

goba a tshela bjalo re boletse, bjalo ke taba e re dutšing re boletse. Bjalo ba re aowa re go kwile, ba lesetša ditaba di le ka mokgwa owe, ba di beela gore di tla bolabolwa ka morago ga meriri ya mafello, ba phatlalla.

Mosadi a bōna ga botse gore taba ke e kgolo, a sa na boganšlō.

69. Ke a bona o ile a gatlhana le monna yola bjalo taba e ba go e bolēla ga e tsibji ke motho. Mosadi a dira bjalo bja meriri ya mathōmō, ka morago a tšhaba a ya le dikompo ke moka ditaba ka moka tša fēla.

Lewe ke lona lehu la segō, sebjana se sengwē le se sengwē se na le kotse, bjalo ka dibjana tše dinyana, tše bjalo ka dithepana le dipitšana. Ka tšōne ba re go bona motho gore o tagilwe wa kwa a re tla o tsee bjalo ngwana wa ngwanaka, o go fa bjalo bja sethepana goba bja pitšana gana o tlge wa nwa ke lehu lago.

Go bjalo ka ge o ka kwa motho a re tsena ka mowe ngwakong ngwana wa ngwanaka o tla hwetšana pitšana o kge o nwe. Ge o ile wa tsena o bōne pitša e kgolo o kgē yōna, o kgē bjola bja pitšana e nyana o tšhele bjōna ka kowa pitšeng e kgolo. Yēna mong ge a tsena a hwetšana gore le teeka ke pitšana e nyana o tla re ke upile.

70. O tla no makala ge o fo sepela o se na mokgwa. O tla go diša kudu pele ga gore bjalo bo thokolwē, ge a bōna gore ga go tlhage selo go wēna, ke moka o thula pitša gore bjalo bo falle. Ka gobane a ka tla a bolaya batho ba bantši, o kwa ba re bjalo bja mokete bo faletše.

Bjalo ka mabjalo a mosadi yo Mokgatli, mabjalo a gagwe, ga ngata a thula dipitša. Ke moka ba dio šala ba enwa a dipitšeng tše dingwē.

Modirō wa dibjana ke go tsolēla tša go ja, bjalo pele ga gore ba solēlē tša go ja, mosadi yo mongwē le yo mongwē o swanetše go tlhatswa dibjana gore e be tše di botse. Dibjana di tlhatswiwa ka mogotlho.

s850

Mogotlho ke lefsika le lengwe la go setiê, ke le lesweu ka gare ga lona, ba le hwetsana dinokaneng tša moetsana. Bjalo ba le pyatlaganya ke moka ba le sila. Ba goša ditswana ka ôna gore di tšwe.

Mosadi wa lešadi ke mosadi yowe a fo tsošlago tša go ja, dibjaneng a sa di tlhatswa, o filo kolokotša ka metsi a hwetsana gore yêna o tlha tswitše. Wa bôna go bonala magôgô a maušwa a
71. mabana. Mosadi wa mohuta owe ke lešaedi.

Lego le lehubedu a le tlhoke seboko, seema se, se bolêla mabapi le basadi ba ba tseba bahubedu. Bjalo ka mosadi yo Magabollê, e be e le mosadi yo motse, bjalo a sisinya ka bošaedi bja gagwe. Pitša ya go faga buušwa le dibjana a sa di tlhatswe, buušwa o hwetsane bona le magôgô a mabana gamôgô le dibjana, bjalo dijô tša ntshe o dio ja dipelo di selekwa. Ka go rialo mowe bo botse bja gagwe ga bo bonale, bo botse bo a oketšwa ka bothakga.

Dišutlha. Le tšôna ke dibjana tša lapa, bjalo di enwa ke dithotse tša maraka. Maraka a lewa, bjalo tšewe ba nyakago gore e be dišutlha ba di lesetša tša tea. Modirô wa tšôna ke go bolokêla dipeu ka ga tšôna.

Dišutlha ga di apeiwî, ba fo di lesetša tša ôna bjalo ke moka ba di phula ba tšhêla peu ya dithotse ka gare, ba tswalla ka segokgothi. Mmele wa sešutlha o na le marokonotla. A ba se
72. bee fase ka gobane dipêba di ka sepula, ba di boloka boraleng, ba tlema ka manti gore di lekelle, dipêba di ka se ke tša kgona go ratha ka lenti. Peu ya mphôgô le letlhoko di bolokwa ka dišutlheng.

Modirô o mogolo wa magapa, ke go xx'rwala dirola. Motho ba mo rolêla magapa a phethago menwana e medi, morolêlwa o swanetše go tllhabêla barwadi kgomo. Ke ôna magapa a a lekanego g kgomo, ka tlase ga mowe ba tllhaba dipudi. Wa bôna motho a tllhaba kgomo o dio ba tllhompha.

s850

Magapa a swanēla go dula le bjalwa, ge ba fitlha ga morolēlwa, morolēlwa o swanetše go nyakēla dipitša ke moka a tšholēlē bjalwa ka dipitšeng. Ka baka la gore ba re, magapa a sinye bjalwa, ka gore bjalwa bja magapa bo a nka.

Ge mosadi a ile adima magapa, o swanetše go tšhēla bjalwa ka pitša e e bōnagalago, a kgobakanye beng ba magapa a ba fe yōna. Ge barwadi ba tšo boya le magapa, moadimi o swanetše go atlhatswa a re ge a boēla go beng ba ōna a boēle e le a mabotse.

73. E seng a boēla a sa na le mabjalwa ala aowa, mowe ke phōšō. Ka moswana a ka se ke adima beng ba magapa ba mo dumēla.

Ge le ile la pyatlēga, ka baka la gore o ile wa ba fa bjalwa, ge o rapēla ba tla phakiša ba go kwēla. Bjalwa ka mosadi yo Mpheso o ile adima legapa la Makgatloko, bjalwa a tšhēla bjalwa a mo fa. Barwadi ba rwala bjalwa ka lona ba sepela, bjalwa e be go nele pula, mobu o thella.

Morwadi wa legapa lewe, a wa le legapa, legapa la pyatlēga. Bjalwa ka moka bja falla. E rile ge barwadi ba fitlha ba fitlha ba bega morwalēlwa taba ewe, bjalwa morwalēlwa ba mmege fēla gore a tsebe gore magapa a be a goma ga gore, ge e le molato ke wa mong wa bjalwa.

Monna o ile a ba tihabēla puđi, ke moka barwala tlhōgō ya yōna gamōgō le letsogo, ke mosomo. Ba rwala magapa ba boēla gae. Ge ba fitlha ba ba tsibiša taba ewe.

74. Bjalwa moadimi wa magapa, a roma motho ga Makgatloko go rapēla go sinyega ga sebjana sa gagwe. Mong wa legapa o ile a thōma a tsiēgēlwa, o be a sa gopola bosadi bja moadimi, bjalwa a hwetsana gore meadimi, e šu a ke a dira phōšō le yēna. A fetola ka gore sepela o motše ga go na molato, a sa kganya nna fēla le yēna se mo kgantše. Fēla o motše a tliše ke le bōne.

Sebaka sa boēla go Mpheso sa boēla mantšu a mong wa legapa. Ke moka Mpheso a rwala legapa a iša. Dikgērō, digō le magapa ge di pyatlegile di na le basila ba tšōna ba go roka, ba mōmōganya ke moka la goma la šoma gape.

s850

Makgatlako a tšea legapa la gagwe le ditlebelekwana tša lona, ba di iša go Nkalane, a ya a le mōmogantšha ka mokgwa owe a kgonago. Tefō ya moruki, mong wa legapa o swanetše go dira bjalwa a tlatše legapa a lela ka bjalwa, a kgone a mo fa legapa.

75. O ile a dira bjalwa ka ntle le go botša moadimi. A kgona a ba fa legapa.

Motho wa lešaedi ke yo Mokhatšo o ile adima legapa la Thipitla, bjalo mosadi yowe Mokhatšo e be e se lešaedi, bošaedi bo tšwa le monna wa gagwe. Ka baka la gore mosadi o ile a re o tšhela bjalwa bja go fa mong wa legapa, monna a gana. Mong wa legapa a ya go kgopela bjalwa, mosadi a re go monna, a re kgšlé mong wa legapa šo, monna a gana.

Ge monna a gana, mosadi a ka se ke a dira selo, ba no kgona go apha, dijō ke tša monna. Barwadi ba bjalwa ba rwala, mphulukwane wa lla ba re le e le boš le pudi. Ba ile ge ba le tseleng mosadi wa go rwala legapa la Thipitla a khupya a wa legapa la pyatlēga, mowe le mosila a ka se kego a le kgona.

Barwadi ba bjalwa ba ile ba tllhabelwa pudi, ba tšwa ba rwele. Ge ba fitlha ba botša mong wa bjalwa gore legapa le lengwe le pyatlegile tseleng. Bjalo mosadi a re go monna bjalo wa di bōna ke molato ka gobane mong wa legapa o ile a ba mo, le go mokgela ra se ke ra mo kgela. Monna a re, ke tla rēka le lengwe ka mo fa legapa ke selo mang.

76.

O bolabola a le bjalo, barwadi le batho ba bangwe ba mo. Ka gobane ge batho ba ile ba rwala bjalwa, mong wa bjalwa o swanetše go ba beela pitša gore ge ba tšo boya ba nwe bjalwa bjowe ba re, ke bja marola kgare. Bjalo batho ba bangwe bawe ba tllilo kgopela bjalwa bjowe bja marolakgare. Ga bolele le mosadi wa gagwe ka thopeng o bolēla phatlalatša.

Ka moswana kowa bjalwa bo mo tlogile mosadi a thōma go motša gore gape legapa la Thipitla le pyatlegile. Monna a thōma go theletša, a re go mosadi wa gagwe taba ewe ke molato, a re romele sebaka ro rapela. Ba dira bjalo ba roma Malesa go rapela.

s850

Thipitla a ya a fetola sebaka ka gore sepela o ba botše dilo ka moka ke di tšwa matsōgō dia baba, ke ile ka fitlha le bjalwa bja bōna ba se ke ba nkgēla. Taba ya bobedi ba re legapa a se 77. selo, ba tlo fo rēka ba mpha. A ke nyake selo sa bōna ke nyaka fēla legapa la ka. A ke nyake gore le dikēlē, la dikēla a se ke a makala ge a bitšywa ka kgorong.

Sebaka sa boēla sa bolēla taba ewe. Mosadi a re, go monna wa di kwa, ke go buditše ke re a re mo tšhellē pitšana wa gana lehono wa di kwa. A tla mo le gōna ka go botša gore a re no mo kgēla ka segō, wa gana lehono e be re tla bōna maatla a gagwe.

Monna a thōma go tšhama a nyakēla mowe ba ilego ba e ntšha magapa, a ba a hwetsana legapa, a fa sebaka sa isa. Bjalo mong wa legapa a re, sepela a o ba botše go fedile. Molato wa legapa wa fēla o etla mowe.

Mowe re e thuta seema se, tsinyitsinyi e a e tsinyetša, thakgi thakgi e a e thakgēla. Le ga go le bjalo mosadi yowe Thipitla ba napa ba mo rēla leina la gore ke Nkgēlē, ba mitša ka lona leina la gagwe la napa la hwella.

78. Magapa ge ba rwala bjalwa ka ōna le ge mong wa lona, a dula a x le tlhatswitše, ba swanetše go goma ba tlhatswe gape. Ka morago ga mo ba tlhatswitše ba kgone ba tšhela bjalwa, ke moka ba rwale magapa ka ngwakong ba tšwetše lapeng.

Ba a bea lapeng, ke moka ba a rona, ka melora melomong ya ōna. Ba thala methaladi, ke moka ba dira manyabanyaba ka gare ga methaladi. Ge ba feditše modirō owe, ke moka go fedile, batho ba bangwe ba rwala bjalo, ba ntšha barwadi. Bantšhi ba tla ya ba ba gomēla tseleng, ke moka barwadi ba rwala.

Magapa a nwa bjalwa, ka go rialo mowe, mong wa bjalwa, o swanetše go tšhela le gapana le lengwe, lewe ba tla ya go ba tlatšiša magapa tseleng. Ka gobane la nwa la mathōmō la hora ke moka le horetše ruri. Bjalo ba tla tšitša ga tee go fedile, bjalwa bjowe bo šetšego ke bja barwadi, ba yo nwa mowe ba khutsago.

s850

79. Dibjana tša go kopêla: Dibjana tša go kopêla, ke maselo le ditshaana. Dibjana tšena di na le basila ba tšôna, (di loga) kudu ke gore dia diriwa ke banna. Lentšu le la ka gare ga lésaka a le šumišwi mabapi le modirô wa maselo le ditšhaana. Modirô wa a o kgone ke banna ka moka, bjalo ka gorialo mowe ba swanetše go reka ga ba ba kgonaga.

Mosadi yo mongwe le yo mongwe ka molaô o swanetše go ba le leselo. Ka gobane le selo le na le modirô o mogolo kudu. Le tlhaana le yôna le ga e le sebjana se senyana se na le modirô wa sôna.

Maselo le ditlhaana, di gatiwa ka motlhare o mologa, bjalo ba re dia gatiwa ke gôna mologêlê ya tšôna, go kôpêla ke ge ba feditše go di gata bjalo ba ruma, go ruma ba re ke go kôpêla.

Mologa ke motlhare o mosetlha, o na le matlhare a matalanyana fêla ge a yoba kgaufsi le go ologa e ba a masetlha. Matlhare a ôna ke a manyana, o na le meetlwa go dithabi le go tloga kudung ya
80. ôna. O na le dinti, empa dinti tša ôna a tša tia, a bo šome selo ka tšôna.

Ba ripa thitô ya ôna ke moka ba dira diripana ka mokgwa owe bôna basila ba tsebago gore ge ke ripile mo, diphate tšewe tšo lekana leselo, tšewe e rego ge ba pharola tša tšama di ripêga di sešu tša fitlha mowe mopharodi a ratago, tšôna ba dira ditlhaana ka tšôna ka baka la gore ke tše di kopana. Ba pharola kudu ya mologa ya nya diphatša tše dintši.

Ke moka bjalo ba yo di pharola ba dira mameko a masese a diphaphati. Mameko a go dira leselo, ke masome a ka mararo le mameko a mabedi. Bjalo mameko awe a ba bale ka le tee le ka le tee a owa, ba bala a mane ba re ke lemeko ka le tee. Ke gore ge go badiwa ka tšôna ditlhopha tšewe a nne, re hwetšana gore ditlhopha ka moka ke tše phethago menwana e medi di fetša leselo.

Go gatiwa ga maselo, maselo le ditlhana g di gatiwa nokeng. Ba latella metsi, gore ba êné mameko a kôlôbê, ba kgone go gata leselo. Basila ba maselo ba re modirô o kare ke o bonolo, ke

s850

81. modirô o boima kudu, ka gobane ke modirô wa go diriwa ka maoto le matsôgô, wa inama o inamile, o tla kwa mokolo o bile o le botlhoko, dinoka le tšôna di tllhabilwê ke mašimatho.

Ba thôma ka g ôna mameko a mane, ke moka ba a fapanya ka mokgwa owe ba ka gonago ka ôna, bjalo ka ge ba o tseba bôna beng, leoto ke seatla sa boraro, lona le gatile leselo bjalo matsôgô a pherekanya bjalo bjalo go fitlhêla lefêla.

Ka morago ba bêtla phate e ngwe, ba e bêtla ga botse, ba e dira phaphathi, ba e fêra ba e tlêma, ke lehupulo, ke lona la go ruma leselo goba tlhaana. Latlhaana ba fo dia go lekanêla tlhaana. Bjalo ke moka ba nyakêla dinti tša lebipô ba kôbêla ka lona, bjalo ke moka leselo le fedile bawe ba nyakago go rêka ba ka rêka.

Modirô wa leselô, lešoma go sella buupi ge basadi ba setla maušwa a bôna, ba sella ka lona. Ke lona lewe le tlhaolanyago moroko la dithoro tšewe ba rego ke lewa. Ke lewa ka gobane

82. makgata a tšôna a tlugile, ke moroko wa go fiwa dikolobê.

Lewa ke moka ba ruthetša metsi ba le yêna ka pitša, ge ba bôna gore lekolobile ke moka ba le enola. Ba le enolela godimo ga leselo lewe ba bônago gore le tlhagetše, lewe ba rego ge ba re ba sella ka lona buupi bja tupa ka fase ga lona. Lewe le feletše ke modirô. Modirô wa lona go šetše gôna go e nolêla lewa go lona, le lengwe monkana wa lona ba a nega mekhuša ka lona le go e nolêla marôtse.

Ge o kwa basadi ba setla e sale gosasa ba na le leselo kgaufsi gamôgô le sekgêrô sa go fagolêla buupi ka gare ga seroto. Ba sella ka lona, lo tlhaola buupi le ditšholo tšewe di šitilego lehudu le mose go di pyatlaganya. Ka theko ge ba bôna gore buupi bo tletše legogô la go anêga ba fokotšetša godimu ga leselo ka moka ba anega ka lona.

Ga se ôna modirô wa leselo o w we fêla, a owa le mašemong le a šoma kudu, mosadi a ka se ke a fola mabêlê ka ntle le leselo,

83. ka gobane ba fola mabêle ba lotša ka leselo. Moko le ditlhoka

s850

di tlhaola ke leselo bjalo mong mabêlé a šala ka fase ga dilo tšewe. Ge e le moko ôna o tšea ke phefo ka gobane a o imele.

Ditlhoka ke diphatana tša metutu, ke tšewe di ilego tša šita mokgopyane go pyatlaganya. Bjalo tšôna dia imêla di šalla ka gare ga leselo. Dithoro a di ka fase ga ditlhoka ke moka ba okola ditlhoka ka matsôgô, ba bêlé a šala ka fase. Ditlhoka a di latlhiwi di bolokwa kudu, ka gobane di sa na le dithoro, ba tla goma ba di fola gape. Modiri wa go di tlhokola e sale leselo.

Leselo lena le modirô o mogolo kudu, ge ngwana a babja, bjalo ditaola tša re ngwana o khumile. Ge ba yo mo kgomolla, ba emiša ngwana ka gare ga leselo e sale gosasa batswadi ba ngwana ba sešu ba tlhapa, bjalo ba tšea ditshetla tšela ba létšego ba enetše ba tlhapišetša ngwana godimu ga lona metsi a go šala ke moka ba apeela ngwana ka ôna. Ba fakêla segôkgô ba fela ba mo nweša. Ba mo tlhapišetša leselong la go tlhagala. Ke ôna modirô wa leselo owe.

84. Modirô wa tlhaana. Modirô wa tlhaana, ke go kgêla morogô ka ga yôna. Modirô o mongwê wa yôna, ke go khurumetša tša go ja tša banna gore tša seke tša tsena ditšhila le gore tša seke tša fola.

Bjalo leselo le tlhaana, mosadi yo mongwe le yo mongwe o natšô, ka gobane ge a se natsô a ka se ke a kgona go dira modirô wa lapa. Kudu leselo o ka se ke wa adima leselo go yo mongwê o e ya a go dira modirô wa mašemong, ka gobane le yêna o ya go dira ôna modirô owe le wêna o yago go dira.

Dibjana tša go logwa. Tšena ke dibjana tša go logiwa Dirototo. Dirototo di na le tše dingwê tša ka fase ga tšôna tšewe ba di bitšago gore ke dirotwana. Lo tšôna di na le batho ba ba di kgonago. Motho ka o tee a ka se ke a kgona dilo ka moka, di na le basila ba tšôna. Bjalo ka ôna maselo le ditlhaana basila ba bagolo mono ga gešu ke Galase Lokweng, Moše Masete ba bangwe ba gôna, fêla bôna ke mathosana.

s850

85. Balogi ba diroto ke ba Matlala Mongale, Rakgobadi Moeng le Matletle Masete. Bontsi ke barutiwa, (mathosana). Bawe ke bona balugi ba ba tsibjago ke motho yo mongwe le yo mongwe.

Diroto di lugiwa ka mothapo le lebipo. Mothapo o mela melaleng, mowe o hwetsanago e le sethekgwana. Ke motlhare wa go tata tse dingwe ditlhare gomme ba nyaka o ba ka hwetsanago o itse twe. Ba o ripa ka thitong le ka ntlheng, ba o tata ba dira kgare, ba rwala.

Lebipo le lona le mela dithekgwaneng, kudu sethekgwana se o hwetsanago se na le seolo goba mosopaolo. Lona le nama le fase. Bjalo motlhare a lona a lewa ke morogo.

Molugi wa diroto, o swanetse go kgobakanya dilo tsewe, a kgone a thoma modiro wa go pharola dinti tsa lebipo. Ka gobane o swanetse go di pharola, di sale tala a di lesetsa go fitlhela e ba tse dintsi, a kgone a di apea.

86. O di apea ke pitso kgorong, gore di butswa gore di bodule o tla bona makgata a tsona a sa thathafe, mowe o tla bona gore di budule, bjalo o a di tlhatlola, a tsena modiro wa go gopa makgata a tsona. A fela a di gopa ka kowa dipharong gore e be tse phaphathi. O di dira digarana, lebipo le lengwe le le lengwe le na le kgarana ya lona a di bea kowa. Bjalo bjalo go fitlhela a bona e le tse di ntshi.

Bjalo ke moka o thoma seroto, o thoma ka ona mothapo, dinti tsa lebipo tsona ke tsa go loga, di logella mothapo. Molugi x wa diroto o phala wa maselo le wa go betla mahudu le wa go loga disego, ka gobane ge ba e a gokgopela bjalo ba di sia, kganthe wa diroto o sepela naso.

Ge a dutshi fase a kgopela, yena o noba a soma, a dula ka matsogo, mosomo wa gago o a sepela. Eala bona wa bona mosomo o eme. Wa leselo goba tlhaana wa bona a sepela natso, o wa kopela gona le yena o sepela natso.

Bjalo ge di fedile yena mong o di boloka ka ngwakong wa gagwe, a di tlama a di lekeletsa godimu. Motho yowe a nyakago

s850

87. go rēka o iśwa ka ngwakong, gore a yo e kgēthēla sewe a se nyakago. Selo sa mošabi a se ile go tlola ditšhila. Ke gore a ka no mo fegondiša ka moka gōdimu, ke moka tša tlala fase. Motlhomong a tloga a sa šaba le ka se tee.

Theko ya tšōna di no rekiwa bjalo ka maselo, ba tšhela mabélé a tlala. Ge e le gore di rekiwa ka ditšhalete, selo sa tšhalete ke seroto ka gobane seroto se a dia lesome la mašelang. Ke gore ka pudi motho a ka hwetšana seroto, bjalo maselo ōna aowa, ka pudi o hwetšana maselo a mabedi.

Modirō wa diroto, diroto basadi ba rwala ka tšōna mabélé, ge a etšwa mašemong a e ya gae. Go rorēla marōtse le dilo tše dingwe tša tša di bjalo. Fēla dilō tše di nago le boima kudu tše bjalo ka magapa le marōtse, ba rwala ka ditlhōgō, ba tšhabē gore di ka tloga tša roba seroto.

Modirō wa serotwana, ke go kgēla morogo. Modirō o mongwe wa tšōna, ke go bea ditelo tša banna ge ba solēla buušwa, gore ba tle ba kgone go khurumetša ka tlišana. Dibjana tšewe le tšōna

88. mosadi yo mongwē le yo mongwē o swanetše go ba le sa gagwe ka lapeng la gwē.

Malokwa, ke se sengwe sa dibjana, se loga ke banna, ba se loga ka dinti tša go otliwa, bjalo ba kgwešanya dinti, tša šia mašobana. Le ōna a na le basile ba go aloga bjalo bawe ba sa kgonego ba ya ba reka go mosila. Malokwa a rekiwa ka dikgogo, dikgogo tše pedi o reka lokwa.

Modirō wa malokwa o o tee fēla, ke wa go topa marula, le a rathamologa. Go boima kudu gore mosadi a topē marula ka seroto.

Dišego le methepō. Dišego le methepō ke dilo tšewe di bolokēlago go mabélé, bjalo methepō ke mokhurumélō wa sešego. Dibjana tše tša dišego ke dibjana tše di kgolo, ka go rialo mowe lapa le lengwe le le lengwe le na le sešego. Go ka tlišwa go le bjang le bjang, monna o swanetše go nyakēla sešego a fē mosadi. Ka gobane ke polokēlo e kgolo ya mabélé.

Dišego le tšōna di na le basila ba tšōna di lugiwa ke Mogaga

s850

89. Mohlabe, Sepalo Mohlabe le Sepedi Pôrôla. ke nzwadile fêla batho ba ba di tsebago ga botse botse fêla buntši bja batho le bona ba noba ba petlekanya. Ba re sa mogwêra ke go tlala tlhokwa, ke gore kgane ke ge mabêlê a sa falle. Banna ba nyakilo kgona ka moka.

Ba tšhaba ba tšhaba ka gore modirô ke o mogolo kudu le gôna o bile o buima, ka gobane molugi wa sešego a nyake go ba le pelo nkgô ya mabjalwa. Sešego se ka fetša ngwaga se sešu sa fêla. Bjalo batho bawe maina a bôna a sa ngwadiwago ka mo. Ba logêla basadi ba bôna ke moka ba lesetša. ke mokgwa owe buntši bja bona bo sa tsibiwigo gore ke basila.

Moima bja modirô wa dišego, ke o, ba re go lapiša go dula felo go tee, wa kôkômalala ke moka o kokometše. Go namolla mokolo ke ge motho a e thoma. Go dula go a baba ruri, bjalo ka gobane ke mošomo o wa kgotlella, o tla ba a tlwašla.

Modirô wa mathomô wa dišego, molugi wa dišego, o swanetse go foba a sekêla bjang bja dišego. Dišego di lugiwa ka bjane bjo
90. lefe le setlhokwane, ke yôna mehuta ya mabjang ya go loga dišego. O fo sekêla a kgobêla, gore ge kgoši yo lokolla gore mokgwedi le mogamaka di ripiwê bjalo a lebelle modirô wa dinti fêla.

Mokgwedi le mogamaka di a rakêlwa, ge motho a ka ya a ripa, a tsibja kgoši e swanetše go mo lifiša. Ba rakêla ka baka le, ba re ge motho a ka ripa ditlhare tšewe ke moka o thutše ledimo, ledimu le tla tla le sinya mabêlê a batho. Molaô o dumêla kowa mabêlê a na le thopo kgwebedu, go na le ge ledimu le ka tla ga go na taba ka gobane, basadi ba tla ba ba topa ba bea mašaleng, ba fola ka gobane ke lebaka la go fola.

Rakgobadi Moeng, ka baka la go bôna ditšhalete di tla di goma, ka gobane batho bawe e be ba nyaka dirotwana tša mogamaka ka gore dirotwana tša mogamaka di botse kudu. Le go tia bare di tiile diphala dirotwana tša lebipô.

Bjalo a nekella a ya a rêma, mogamaka. A fitlha a uta ka mafuri a motse wa gagwe. Batho ba bangwe ba ile ba gatlhana haê a rwele.

s850

91. Ka morago ga letsatši ka le tee, gwa phulêga ledimu le legolo, ledimu la tla le pula mabêlê a wêla fase. E le gore mabêlê e be e sa le talane. Batho bawe e be ba ka se ke ba bolêla bjalo ka go bôna gore, mabêlê a bona a kwile botlhoko ka baka la motho yowe ba seba ba mošate gore re na re ile ra tlhakana le Rakgobadi Moeng a rwele mogamaka.

Ba mošate ba ntšha batho gore ba yo nyakêla taba e. Masogana ba tšwa ba ya, ke ge motho ge a dirile selo a sa šiti, ba no mmôna, a fo topa sela a bea, matlhô a gagwe a na le morithi. Ke moka ba bangwê ba tloga ba foba ba sepela le mafuri, bjalo bala ba go šala, ba motša gore re rumile ke morena, ba re wêna o remile mogamaka.

Monna a thôma gore o wa seka, ba motša gore re tlile mo gagago, ka baka la batho, a ka tsatši la gore e šuke o tlhakana le batho o rwele mogamaka. Monna a šita go latola, ba re go yêna ge o phekga, monna tuu, bjalo ba re go yêna o swanetše go re šupa mowe, o beilego mogamaka gôna ga ha bjalo. E rile ge la monna a thôma go thakgo, bala ba boya naô.

Ba re re o hwetsana o le ka mo mafuri, bjalo ke ono, a re morena e fêla ke swerwe, e be ke fore ke a utswa. Bjalo ba re go yêna, rena, re ba rumiwa, rwala morwalo wa gago re ê mošate. Monna a rwala morwalo wa gagwe ba swara tsela.

Ba ya ba fitlha naê, matlhong a kgoši. Ba botša kgoši gore motho yola ke yo, le merwalo ya gagwe. Kgoši ya re le dirile ga botse bana ba ka, lehodu le swarwa ka morwalo. Kgoši ya ya kgorong, ya butšišana le mosinyi, mosinyi a e tumêla molato.

Kgoši ya laêla gore mosinyi a tlemiwê, ke moka ba tlêma, mosinyi, mosinyi a ntšha pudi ya go tlemolla a ditshipi. Bjalo kgoši ya re, mosinyi o swanetše go ntšha kgomo, monna a ntšha kgomo.

93. Ba tlhaba kgomo molato wa fêla o etla mowe.

Motho o swanetše go se fêlê pelo a kitimêla go ripa metlhare ewe, lebaka la go ripa metlhare ewe le tla fitlha mowe motho a ripago a eketlile. Ka tšhalete ewe ya gago, o ka se ke wa fêpa

s850

lešaba la kgoši wa lekgona.

Bjalo ge lebaka la go ripa mokgodi le mogamaka, ge kgoši e gafile gore bjalo ba lugi ba ka ya go ripa, ke moka modirō wa bōna ke go ripa fēla. Ba etla ba kgobēla gae. Ka lebaka lewe monna a ka ripa ka mokgwa o a ka kgonago gore o tle o tla le gae ga gagwe. Goba o a o šumiša wa šala, molato ga o gōna le ka moswana ba sa košumiša. Ka moswana ba bolēla lebaka la ngwaga o moswa, ka gobane o ša lukgile a ona taba.

Mokhudī ke motlhare wa gomela maweng, mowe go nago le letšī le legolo. Ke motlhare o tibileng ka boso, fēla ge e sa le o moswa ke mosetlha, o na le diphēphē tša dipapatlēla tše ditala.

94. O golēla godimu e foba tholwana, a ona makale, makale a ba le kudu ya ōna ge e setše e tile.

Ba ripa mamutlula a ōna goba matlhogēla. Ke tšōna dinti k tšewe ba tllilo go dia dišego ka tšōna. Molugi o re go fitlha gae, ke moka a gotša mollō kgorong, goba o hwetšana a go tšitše mollō le gōna go lukile. O rwala dinti tša gagwe o dula natšo kgorong, o ba a pharola, monna yo mongwe ke moka le yēna o tla bōna a mo thuša go pharola goba banna. Le ge ba sa kgone go di fefa ga go na taba ba fo di pharola fēla yēna mong o tla di fēfa ka noši.

Ke moka modirō wa gagwe ke wa go ripa dinti. Monna wa molugi o na le magane, a go dira gore banna ba se ke ba phakiša ba ya malaō, ba goke ke magane a a gagwe.

95. Awe ba kwago gore ke maaka bona ba tlo noba ba mo ganetšwa empa le yēna o tla fēla a bolēla a tišitše. A na taba o lla mošomo wa gagwe o sepela, a na taba kudu le kganetšō ya bōna.

Bjalo ka monna yo wa ga Raganya e be e le molugi wa dišego, bjalo a hwa, gwa se be le ka o tee yowe a ilego a šala a loga. Leina la monna yowe ke Makadikwa, bjalo ka baka la go bolēla maaka ba mo rēla gore ke 'Tswara-noga-ka-diatla ya napa ya ba leina.

s850

Monna yowe o be a fêla a bolêla maina a dinoga tša dithaba le ka mokgwa owe di fêlago di mo tšhoša ka ôna, aowa mowe e be ba kgolwa. Dipolêlê ka moka e be ba sa magonetše bjalo ka tšatši le lengwe a thôma taba e ngwê ewe, ba ilego ba mutšiša dipotšô.

A bolêla polêlê e, a re, ka thôma go ruwa mpja, bjalo ge ke ya mo kgwedding ke dira dipoba bjalo ka ge le dula le mpôna, ba dumêla. Ka go dumêla mowe ga bôna ba napa ba mo rweša mathotse. A re, mpya ya ka ya thibeletša dipela ka mphatseng o mogolo.

96. Monna o be a swere letsolo, a fitlha a tllhaba pela, ka letsolo, bjalo le a kwa molêlê ya pela ge o e tllhabile ya re gatsitšôtšô gatsitšôtšô, ke gore e re wa hkgagolêla. Ge dira ka mokgwa owe, nna ka tšwêla pele le go phetlêla pela, gore ge ke gôga e tle e kgônê go tšwa.

Mmalo! ge ke sale mowe modirong owe ka kwa meriri ya ka e tšhaba, ga ke re ke lebella nthago ka bôna rallang mokopa o tsena, ka mphatseng bjalo tsela e ngwe ga e gona, tsela ke e nela. Ka beta pelo ka se ke ka tšhoga. Ka manalla ka theko e ile ge e re ke fitiša tllhögô, ka napa ka e swara ka yôna, ka e sôpa molala ka napa ka e bolaya.

97. Taba e e ile ya makatša banna, bjalo dikgane tša se ba tsene ka molaô. Monna yo mongwê wa ga Matlhako a re go monna yowe o dio ba le ditlhare, moswari wa noga a re a owa. Bjalo yo mongwe a re a gale koloi (motorokari) wa bolaya noga e kgolo, moswari wa nôga a re, a o bolae. Bjalo wêna o feta motorokari ka maatla, a re a owa bjalo gôna o re botša maaka, a bula molomo wa gagwe, a re ke le botša nnete, ke ile ka e bolaya.

Ka nnete monna o be a bolêla maaka, nôga ewe a e bolêlago, le ge a ile a bolêla ka gore ke mokopa fêla nôga ya go ja dipela re tseba gore ke leja pela. Bjalo ga go motho yowe a ka bago a leka go e swara, e šita le gôna go e bolaya. Mogwera wa ka melomo o bolêla maaka e ka be o re re a go fokatša gore modirô wa gago o tšwêlê pele.

Di ile tša šita mogageno Mateu Raganya, yowe ra goba re mo tseba gore ke ngaka, matlhoko a dinōga re a rēka go yēna. Ka tšatši le lengwe a tloga le Motlhatlha Maseokōma, ba ya ka thabeng go tsoma.

E be e le lebaka la marega, ba le hwetšana lejapela, ba thōma go lwa nalō ka ka mafsika. Ba ba ba e bolaya, ba e tlogēla, ba napa ba swara tsela ya go tla gae. E rile ge ba e tla mebotong
98. ewe go fulago dikgomo ba thoma go fetoga mmala, ba paologa ya ba ba ba setlha matlhō a bōna a kōpāla, ba se sa bōna le tsela.

A ke re wa di tseba gore go ile gwa tlhabiwa mokgoši, ba bone ke monna wa go swana le wēna wa go ripa mokhudi, banna ba phara thaba ba ya ba ba rwala. Dingaka tše dingwē tša dio balafa. Bjalo wēna o swana le nna le setlhare sa ge motho a loma ke mala o sa se tsebe, o ka e roba molala bjang.

Monna a ka a se neela mowe kganeng ewe o ile a fo ganetša. Kgane ewe ya bōna e ile ya nyaka go tšea bošego ka moka ka gobane digogo di bile tša lla, ya re ge di lla la bobedi ya ba gōna ba phatlallago ba ya malaong.

Monna o be a tšeiša le bakgalabje bjalo ba re ge ba phatlalla a se ke a bola gore ke a le fora. Bjalo ba nyaka gore ba bōne ka nnete ge monna a ile a swara nōga ka molala. Ka baka la go e tiša kudu, ba ile ba robala go fitlhēla bo esa.

99. Monna o ile ge a re o bula lebatlhi, a bōna nōga e ba rego ke mapa-lekokotla e kgolo e tsena ka molomo wa ngwako, bjalo monna a thōma go tlhaba mokgoši, mosadi o be a šetše a tsogile. Ge ba fitlha ba mutšiša gore molato keng a re nōga e kgolo e tsene mo ngwako bjalo e makatšitše e tsene mo moletaneng wa dipēba. Bjalo monna o ka tlhabēla nōgana mokgoši e ka be o sa e swara ka molala.

Monna o be a tšhugile kudu, a re, banna le se ke la bōlēla ka mokgwa owe ngwana wa nōga a na nōgana. O bolēla ka mokgwa owe, o lebetše polēlō ya ka mabanyana. Ba špa molete, ba bōna go etšwa mokgaritswane, molete ke moka a o sa tšwēla pele.

s850

Monna yowe wa ga Raganya a napa a bōna gore banna, ba ga Raganya ba nyaka go molaya, a napa a tloga motseng a ga motong wa gagwe. Motho wa maaka ba ripa leleme. Ke gōna ba mo ripile leleme.

100. Modirō wa dišego o buima kudu go feta medirō, ka gobane di thabeng go dula dinōga tše dikgolo, o noba o tšhošana natšō, o tšhaba le tšōna ditšhaba, a di na taba le tšōna dia sepela bjalo ka ge le wēna o sepela.

Ge modirō wa dinti o fedile ke gōna molugi a kgonago a dula fase, bjalo a thōmago, go thōma se šego sa gagwe. Bjalo mowe modirō x ke ōna, o loga bosegare ka moka le ka mabanyana o e tiša ka sōna. Ka moswana ge a tsoga e sa le gosasa modirō ke ōna.

Ge a bōna gore sešego ke se segolo, o ēpa molete, ke moka a la bjang ka moleteng gore se dulē godimu ga sešego. Ka molete o dirēla gore a tlē a kgone go loga ga botše ka gobane se ka se ke sa ba x se tšhabēla kowa le kowa. Fēla ge e sa le gosasa ge a tsogēla kgorong o swanetše go lebella mabjang ge motlhwa o se gōna, ka gobane ge e le se šogo sōna ge a e ya malaong o se bea godimu ga morakō gore motlhwa wa se ke wa se ja.

101. Dinti tša go loga di-šego ke mehuta e medi, ke ōna mokhudi owe ke šetšeng ke boletše ka tša ōna. Bjalo o mongwē ke Motlēpē, ōna o mela molaleng. Kudu ke mebotong ya maribu a dithaba. Dišego tša go tia ba re ke tša dinti tša motlēpē bjalo ba nyaka mokhudi (mokgwedi) ka maatla ka baka la gore o na le dinti tše di telele, ka go rialo di na le tema.

Tlhokōmēlō ya go boloka dišego, ba di agēla ngwako, ngwako we leina la ōna ba re ke dithibu, ke ōna ngwako wa dišego. Ga ba di bee fase, ba di agēla sethala gore ba se, fakēlē ka gare ga sōna, marago a sōna a se ke a kgwatha fase. Se tlhagamalē godimu ba bone tša ka fase ga sōna, marago a sōna a swanetše go dula godimu ga lefsika. Ba tata kgare ba e bea godimu ga lefsika bjalo marago a sōna a dulē godimo ga kgare ewe.

Ba dirēla gore ge motlhwa o namēla ba tla o bōna lefsikeng, le gona o tla fitlha wa dišega mowe kgareng, bjalo ba tla o bōna ba ba ba olwa ntšha.

s850

102. Dithiba tša dišego di swanetše go rulšla gore pula ya se ke a nēla sešego. Ka gobane sešego se ganana le pula, ka baka la gore se tla tlhagala ka pela. Kganthe ga se sa naiwi, o ka tla wa hwa wa se šia le ngwana wa gago a ba a tla a se šumiša.

Dithiba tša dišego ga ba bote, ba fo lesetša le gōkgō le noba fēla. Bjalo ge o nyaka go tseba ba tla go botša gore, lebaka ke gore ge se ka tlhagšla ke kotse, ba kgone go bula molomo mo gongwe le mo gongwē mowe ba go ratago. Gore ba tle ba kgone go ntšha dišego, ka gore kotse ewe e bolšlwago ke kotse ya mollō, bjalo mollō a o ke o bōna gore o swanetše go thoma ka theko efe. Ke lona lebaka lewe ba sa botego.

Methipō, ke dibjana tše di logago ke bōna basila ba dišego. Bjalo methepō e ya ka go fetana, ke mothipō o mogolo owe basadi ba rwalago mabēlē ka ōna. Go na le mothipō o monyana owe ba u bitšago gore ke mokhurumšlo. Mokhurumšlo ba khurumšla dišego ka ōna. Modirō wa mothipō wa sekhurumšlo, ke gona go khurumšla dišego fēla.

103. Mothipō ōna modirō wa ōna ke go rwala dilo tše bjalo ka mabēlē, marōtse le dikenywa tše dingwe. Mothipō a o babalelwe kudu bjalo ka seroto, ba rwala dilo tša buima ka ōna. Ke gore a o rekiwi ka selo se segolo, o rekiwa ka kgogo goba mosadi a topa morula, a fa molugi mokgope ke moka go fedile.

Legogo, bontšī magogo ōna ke modirō wa basadi, a o kgone ke basadi ka moka go na le basadi ba ba o kgonago. Bjalo lapa goba ngwako o mongwē le o mongwē o swanetše go ba le legogo la go ala. Ngwako owe o se nago legogo la go ala ke dithiba ka gobane ka gare ga tšōna ga go robale motho.

Legogo ke sealo sewe batho ba robalago go lona, bjalo ga go motho yowe a ka adimago legogo. Kadimō ya magogō e gōna, ge motho a se na legogo la go anšga buupi go na wa adima, a ya a nšga buupi bja gagwe ka lona. Ka morago ga mowe moadimi o swanetše go boetša legogo go mong wa lona, ka gobane a re o dula nalo, ka tšatšī le lengwe le ka ja ke motlhwa.

s850

104. Magogō a na le mehuta e tshelalago, mehuta ya ōna ke yena:-
Letlhatlhe, Motolo, Motšeketšeke, Sekoya, Molokwa le Tolwane. E
we ke yōna mehuta ya magogō, bjalo molugi wa magogō a ka se ke
a karetša magogō awe a logaga ka moka ga ōna, a owa go na le
mohuta o a o tsebago botse. Kudu magogō go loga basadi ba
Batšwekš ke gore basadi ba Matlouleng.

Naga ya Matlouleng ke naga ya tlala kudu, bjalo basadi ba
ntšhe ba tomola legogo kudu nokeng ya Motlhatse. Ba a loga ka
buntši ke moka ba a tlema ka dingata ba tlilo a rekiša mono
nageng ya gešu. Basadi ge ba bōna ba wēla godimu, ba a rēka ka
mabēlē.

Letlhatlhe, ke legogo lewe le tumilego kudu lewe le
rekišiwago kudu ke basadi ba Matlouleng, ga go na mohuta o mongwe
owe ba o rekišago ka ntle le letlhatlhe. Tlhaana tše pedi di
tšea legogo, ke kgale bjalo a bitšwa thekō ya godimu kudu, ka
gobane ka le tee lesome le a tšea. A nago ka fase mašeleng a
matlhano goba a phethago menwana medi.

105. Motlhatlhe ge e sale motematemane ke o motalana, bjalo ge
o šetše o budule le gōna ba šetše ba o tomotše, ke o mosetlha.
O na le ditšhatšhale tša matsabaila, tše ditšweu. Bjalo mmele
wa ōna o na le mekolo e mene.

Molugi, o swanetše go no dula a o tlha dinti, a di kgobakanya,
go eleletša gore motlhang owe legogō le butšwago, ke moka a re
go tomola, a thōmē go loga. Ba le loga ka mošuswane, mošuswane
ke tšhwana e telele, ya lešoba, ka lona ba fošēla lenti, bjalo
ke moka a tšea letlhatlhe a le pjēla ka metsi a thōma go le tula
ka go bapetša a gōga lenti gore le kgobakanye ka go latelana ga
lona bjalo bjalo. Go fitlhēla a bōna gore legogo le lekane go
ala a gome a thule a boēla nthago ka ōna mokgwa ola wa pele.

Moreki ge a kgona o rēka magogō a mabedi, le lengwe ke la
go ala, le lengwe ke la go anēga buupi. Bjalo lela ba goba ba
la pele ba tlhagaletša bana. Legōgo la go anēga buupi a le adiwi
le ka motlha o tee, motho a le ala a ka se sa nēga buupi ka lona.

s850

106. Motolo, o na a o na mebatlō, e noba toloto. Le ona ba o hwetsana dinokeng, ōna le dinokeng tše bjalo ka bo Mungwana le Kgorong o wa hwetswa, kudu o tletše nokeng ya Salate. Ke legogo le botse kudu, le ge e sale le leswa motho a robetše godimu ga lona, a be le mebatlō, bjalo ka motlhatlhe, motlhatlha o hwetsana motho a na le ditsela mmeleng wa gagwa, kudu le tlhakori le a goba a robetše ka lona.

Motolo ge o šetše o šmile, ke o mohubedu. Ba re o tii kudu go feta motlhatlhe, le thekō ya ōna e ka godimu, ka gobane ōna o rekiwa ka leselo, ke gore mabêlê a go tlala leselo. Lona ba le rškêla go ala fêla, go anêga buupi ka lona a ba nege, ba re a neanege ga botse, ka baka la botolotolo bja ōna. Matsatsi a bo lehono theko ya lona e gedimu kudu, ka gobane le ponto le a dira.

Motšeketšeke, o nyakilo swana le papakoma bjalo e fapane ka gore papakoma ke tholwana, le gona e bjalo ka motlhatlhe e na le mebatlo e mene, bjalo motšeketšeke ke phaphati ya go feta bophara bja monwana. Go mela go na o mela felo go tee le papakōma.

107. Magogō ka moka a mela diretseng, bjalo owe wa bona papakōma le ōna o a o hwetsa.

Motšeketšeke a wa tia, fêla ge o sa ka wa lewa ke magoro wa swarella. Magogo ka moka ge a ile a lewa a tia, empa a mangwe a a swarella, bjalo ōna o wa napa wa tlhagala ka sōna sebaka sewe. Theko ya lona e fase kudu, ka kgogo ka e tee ba go fa lona.

Motšeketšeke a o lugiwi bjalo ka magogō a mangwê, a owa lona le a bapiwa. Legogo lewe ba no le sola fêla ke legogo la burithō, ga le kokone, le nyakilo ba bjalo ka legogo la makgowa lewe ba le bitšago gore ke matrased.

~~Matsatsi~~

Sekoya, ke mofuta o mongwe wa magogō, bjalo lona le nyakilo swana le motlhatlhe, bjalo lona ke lelesese. Lona theko ya lona e swana le ya motlhatlhe. Ke magogō wa go loga kudu ke Bathoka. Le tii kudu go feta mehuta ya magogō ka moka, matsatsing a theko ya lona e ka godimu ga magogō ka moka.

s850

Molokwa ke magogô a go tšwa a le Bokgaga, ba letomola nokeng e ngwe ba re ke Molokwa, mowe go kwagala gore o tletše kudu.

108. Bakgaga a ba tšame ba o rekiša, e nore batho ba mono ge ba etetše, ke moka ba boya naš. Molaš wa ôna wa bapiwa, gomme ba bangwê ba u phula.

Tolwane, ona o mela dinokeng mo maribung a dinoka, a o nyake ga dirštsê. Dinokaneng wa mela, e seng ka maatla, kudu o mela dinokeng tše dikgolo tše bjalo ka Lepellš, Morola le Makhutšî. Bjalo legogô la ôna ga le adiwi ke le lenyana kudu. Legogo la ôna ke la dikgagara fêla. Le go phutha motšoko ka lona ke ôna modirô wa lona. O na le legogo le botse kudu kudu.

O bile o dirwa methôtlô ya go tlohôla mabjalwa ka ôna. Batho ba go loga methôtlô ke basadi ba ga Mokgotho. Ke gore e ke ke bôna ba ba go thôma modirô wa methôtlô, ka gobane wa bôna motho a rekiša methôtlô, o tla kwa ba re o tšwa ga Mokgotho.

Ga go loge ba matheko fêla, le gana mono ga gešu, ba loga fêla o ka se ke wa bôna yo mongwê a rekiša. O fologa fêla la ka lapeng la gagwe. Ke gore modirô owe a wa ba lebana.

109. Magogo a swanetšwe go tlhokomelwa kudu, kudu basadi ba batswetšî. Ka gobana ba rotêla bošego, bjalo mmago ngwana ga sa ka a tlhokômêla le letšatšî a le fetše le phakiša le thulêga ka pela.

Tlhokômêlô ea lona ke e, mosadi wa motswetšî, ge a tsoga a bôna gore ngwana o rotetše legogo, o swanetše go le alola, ke moka a le anêgê letšatšing gore le ômê. Ka go rialo mowe le mokgô wa moroto o ka se ke wa tšîša go okwa. Ge a ka fo bitlêga ka ngwakong o le thata go bôla, le go nkgâ ka ngwakong wa mosadi wa mohuta owe go a nkgâ.

Go rota bošego ga go rote bana fêla le bopapago mokêtê le bo mmago mokêtê ba rota. Bjalo ba mohuta owe ke bôna bawe, ba tšhabago go anêga magogô a bôna. Kudu ge ba se na ngwana, legogô ba bitlêga, mola le batong ba falatša metsi, ba thiba moroto ka metsi, gore ba re metsi a ile a falla.

s850

Mereto e a nkgá, mafelló yóna mong ka noší e tla e pontšha gore ke mereto ka go nkgá ga yóna. Le diboko wa bóna di phikuluga le batong, ke modiró wa meretó e kwana le diboko..

110. Bjalo ka monna yo Mogaga, mosadi wa gagwe ke Mokopane. Mosadi o be a sa rote, e be go rota monna, bjalo mosadi a tšhaba go anéga legogó, ka baka la gore a ka sinyá leina la monna wa gagwe. A dira ka óna mokgwa o o šetšego o boletše, a fšla a falatša metsi. Gore ge batho ba e tla ba no hwetšana gore go ile gwa falla metsi. Legogó le phutiwe le seamišwé ka lebotó.

Monna yo, o be a rota fšla ge a nwélé bjalwa. Ge a sa nwa bjalwa o be a sa rote. Le batong la ngwako mowe go nago le mereto, molaó ke gore mosadi, a ókélé magala, a bee godimu ga moroto, gorego ómé. Ka go rialo mowe, ke go thibéla gore ngwako o se ke wa nkgá. Legogó le lona le anégwé ka molló wa letsatši. Ka tšóna ditlhare tša moroto.

Mosadi bana ba gagwe e be e le ba bagolo, ba robala ga wa bóna ngwakwana. Bjalo batho ba no kwa lefštla la moroto, ka ngwakong wa Mokopane, bjalo ka mathoko ba ršpana, ka gore ba rota, 111. ge e se monna ke mosadi.

Mafellong, ba ba ba bóna ka matlhó a bóna. Monna ge a nwele bjalwa, a tagwa gare ga batho, mosegare, ba no bóna noka e éla moroto o etšwa marukgweng ke moka ba thobé go makala. Mmalo! monna yo o a rota, go bontšhagala gore le bošego o fo dira bjalo. Tšatši le lengwé le le lengwé a nwa bjalwa ke molaó, o swanetše go rota pele a kgone a phafoga.

Ka tšatši le lengwe a nwa bjalwa bja motagšla motseng wa ga Mongale, ba ga Mongale ba tšere moredi wa gagwe. Ba re, makgolo wa rena, o tagilwé, ba mo lukišetša malaó a go róbala. Ba mo rwala ba mo tsentšha ka ngwakong, ba mo robadiša godimu ga legogó le le botse. Gosasa ge bo esa ba hwetšana gore makgolo wa bóna o tsugile bošego, o tlogile.

Ba ile ge ba re, ke a lola legogo ba hwetšana e g fo ba bodiba, le yšna marukgwé a kolobile. Ba thóma go makala, mokgonyana wa gagwe, a re, le nna ge le okwa ke boléla le mosadi wa ka

s850

112. bošego ke a tloga ka ba ke ōmana ka lona baka le. A owa monna wa se sa tswenya mosadi wa gago dilo tšewe di tšwa tswalong. Mokgwa wa ntšhe leloko le la ga Mabakane ba rediš le bopapago bōna ba rota ka moka bjalo ka go rialo mowe go bolelwa gore ke leswaō la bōna.

Magogō a basadi ba bōna a tšee lebaka, a phakiša a tthagala. Basadi ba bōna a ba sa tšhabiša ba anēga bjalo ka mereto ya bana, le batong le gona o hwetšana ba beile magala. O kwe mosadi a re, rena re a tšhwenyega, ka go ōla ditšhila tša yo mogolo, ditšhila tša g mogolo dia šišimiša diphala ke tša monyana.

Metlhōtlō medirō ya ōna ke go tlohōtla mabjalwa. Motlhōtlō o moswa o tlhotla bjalo fēla, ka ōna a wa swanēla go tlhoŋla marikgi, ka baka la gore o ka phakiša o tthagala. Marikgi ke o mokoto kudu, bjalo ka go rialo mowe ba o tlohōtla ka motlhōtlō wa kgale fēla.

Metlhōtlō a ya ōnēla malapa ka moka, e ne le ba bangwē le 113. ba bangwē, kudu re ka re, ke bahumagadi (bahumi). Bjalo ka go rialo mowe ba phela ka go adimana. Mosadi yo a dirago bjalo a se na motlhōtlō, o re ka mabanyana ge bjalo bja gagwe bo tla tlhotliwa bošego, ke moka a lala adimile metlhōtlō goba pele. Beng ba metlhōtlō ba tla mo fa gore a yo robala naō.

Bošego ge a tsoga a yo kwa gore bjalo bo bidile, ge a okwa gore bobidi, ke moka o ōna metlhōtlō ka gare ga bjalo gore e be e kōlōba. Ge e sale o moswa ~~xxxx~~ o se se o ke o tlohōtla, ba thōma ba o epea ka metsi gore o se ke wa robēga.

Ge a tsoša batlhotli, bōna a ba sa na sebaka, ge ba fitlha ba thōma go tlohōtla. Bjalo ba nyaka gore ba hwetšane gore e šetše e kolobilē.

Makgomo, ke mosadi yo mongwe wa go se baballē metlhōtlō ya batho, adima motlhōtlo ga motho e sale o moswa, ge o boya o boya o tthagetše. O re go tlohōtla bjalo ka ōna, ke moka a tla a tlohōtla le marikgi ka ōna. Bjalo ka go rialo ge a re o kgopēla metlhōtlō ya go tlhotla ba gana naō beng ba yona.

s850

114. A lebala a re batho ba ntlholla ke a bōna yo mongwē wa gešú o tla hwa. Bjälwa bja gagwe bo bee bosegiwē, ke gore bo beletše morokong maatla a bjōna a feletše morokong. Le ge e be bo galefa ke moka a bo sa galefa, bjälwa wa kwa ba re bo segile ke moroko.

Mosadi yowe a mo kwēlago botlhoko, a mo adima motlhotlo wa gagwe, a o a motša gore metlhōtlō, o se ke wa kwa ge ba bolēla gore e sale o adima ke se mang mang, a owa ba fo go kona. Ge taba e le ya gago o ka se ke wa e tseba, re na re a kwa. Ba re, wēna a o adimege motho a go adima metlhōtlō, o boya o tlhagetše. Ka baka la gore o tlhōtla le marikgi ka ōna.

Ke go adima metlhōtlō o wa ka lehono fēla, o a o bōna le wēna ka matlhō gore e sale o moswa. Ge o ka boya o tlhagetše ka baka la marikgi, o di tsebe gore ka moswana o se sa boya, o tla ba o re batho ba go tlholla lehu. Mosadi a kwa, a tseba gore kganthe ba nkganēla le metlhōtlō ya bōna ka baka le, ya ba gōna a šetšago metlhōtlō ya batho.

115.

Dibjana tša go rudiwa.

Dibjana tša go rudiwa le tšōna ke dibjana tša ngwako. Dibjana tšewe ke tšena, Matšepe, marumō, dilšepē le mesebe. Bjalo dibjana tšena, ba di rula ka dinoto, ke modirō wa baphalaborwa fēla le ba bangwe ba di rula mono nageng ya gašú, ke ba leloko la ga Magomane. Le bōna a se badudu ba naga e.

Magomane, ke gore e be e le bagomi ba dikgōtlhō, bjalo dikgōtlhō ba re ke manyedi a dirudiwa. Matšepe e be e le tšōna dikgomo tša go nyala basadi, bjalo a ēnēla batho ka baka la go nyalana.

Letšepe modirō wa lona ke go lema mašemo. Ge le fedile, ba dira selepē ka lona, selepē sewe ba rego ke magagane. Maketsokē ke selepē sa batlhankana. Dilšepē di tšwa matšepeng, le bōna bo magagane, ba dira ka matšepe a a feletšego kudu awe ba bōnago gore a sa na mohola. Ke moka batlhankana ba tšea ba yo dira maketsoka ba fo swara ka mošuwane.

s850

116. Marumu, awe ba rêtago ka gore ke magalefa a e ya thekeng, mmele a kuba. Bjalo seema se ba bolêla mabapi le marumô fêla ge motho a se êla tlhoko, a se bolele mabapi le marumô, se bolêla mabapi le lerumô la banna, ka gobane ga le e thekeng la mosadi le a galefa fêla mmeleng a letlhabe. Bjalo ka ge bôna ba bolêla lerumu ke nnete.

Marumu a rula ke bôna barudi ba matsepe. Marumô le mesebe medirô ya ôna ke go tsoma le go tllhabana dintwa. Marumô a na le mehuta e medi, le lengwê leina la lona ba fore ke lerumô, bjalo le lengwê ba re ke letsolo. Lerumô ke phaphathi, bjalo letsolo e noba tolotolo.

Ba a twêla diphateng tše dingwê tše ba di bitšago gore ke ditheko. Motlhare o ba betlago ditheko tša ôna, ke mphatlha, motlhare owe ba o lateila go tia. Bjalo ka ge marumô le ôna matsolo ba a dira mešuwane, bjalo ba thôma ba dira, ba dira lešoba ka morokola ya re ge lešetše e le le teelle ke moka ba kgona ba beša lona. Ka kowa lešobeng ba katêla magôgô gore a swarê lerumô.

117. Ke moka bjalo ba tšea lerumô kowa le fiša ba le tsenya ka mowe lešobeng la goma ka dikana. Dikana ke mowe ba thomilego go le dira gore e be phaphathi. Bjalo ke moka le fedile bjalo ba le gatlediša, ka mosela wa kgomo goba wa phôfôlô. Letsolo le lona ba le twêla ka mokgwa owe. A mangwe marumô ba a kobêla ka mokobêlo.

Marumô ke ditlhabani bjalo ka go rialo ke ditlhabani tša mosadi ge monna wa gagwe a ka hwa a se na ngwana wa motlhankana, mosadi yowe o swanetše go boloka setlhabani sewe sa go šia monna wa gagwe. Kudu ditlhabani ke tša banna ka gobane ke bôna ~~xx~~ batlhabani ba ntwá.

Marumô le ge a sa ênêla batho ka moka empa molaô ke gore monna yo mongwe le yo mongwe o swanetše goba nalo. Ge noga e ile ya tsena ka ngwakong a tšee lerumô la gago olwe nayô. Bakgale yo mongwê le yo mongwe o be a na le lerumô la gagwe ka gobane e be e le mabaka a bothata. Banna ba metlheng eno lerumô le noba le mokete le mokete ka gobane bare naga e letše kganthe naga ga e la

s850

118. Ka nnete naga ga e lale, batho ba bantsi ba re naga e letse ka baka la gore marumô a fedile a sale gôna. Marumô a dirêla ntwâ fêla, bjalo ka ge ke setse ke tlhalusitse modirô wa marumô. Ka ntle le marumô a go tllhabana, a tllhabane ntwâ fêla aowa dintwa tsa lefase ga di fele.

Tau ke lenaba, bjalo e nyaka marumô, a gore batllhabane nayô ka ôna. Ka gobane le yôna ge e bôna gore batho ba nyaka go e bolaya e a lwa ka mokgwa o e ka kgonago. Lenaba ga se tau fêla aowa a gôna manaba a mangwê, awe le ôna a nyakago marumô.

Nkwe le lepôgô, le tšôna ke diphôfôlô tsa bogale, di nyaka gore motho a be a na le ditllhabane, ka ntle le ditllhabani o ka se ke wa di bolaya. Diphôfôlô tse di ngwadilwego tse, ba tllhabana natšô ka gobane di bolaya diruiwa tsa bôna. Ka ntle le mowe, ba dira dikobo ka matlalo a tšôna. Bjalo ka go rialo mowe le ge di sa lebe ba di bolaya.

119. Nkwe ke phôfôlô ya botllhale kudu e lwa ka maano, a e bjalo ka lepôgô le tau di fadisago maatla di se na maanô. E lebella motho ga botse gore motho o lwa ka lefe letsôgô, ge e bôna gore letsôgô o lwa ka lela, ke moka ge e mo kitimêla, yo roba letsôgô lela a lwago ka lona.

Ge e bôna gore e mo robile, ke moka e a tloga, e na le tsebô ya gore a ka loga maanô, a mpolaya. Bjalo tau ga e bjalo, e nyaka go mo swara ya mo katêla fase gore e molayê, e re go bôna gore o hwile e kgone e tloga. Empa le yôna e tlhalifile ka gobane a e nyake go lebana naê, e a mo huralatša.

Ke ôna manaba a lehono, bjalo ka go rialo monna o swanetse go ba le lerumu la go lwantšha manaba a mabjalo. Ka gobane go adima lerumu ke go sinyâ sebaka o tla hwetsana lenaba le sintse motseng. Diphôfôlô tsewe di ngwadilwego, tšôna le ga o na le lerumu o e noši o ka se ke wa dira selo.

120. Tšôna ke tsa go dio tllhabêla mokgosi gore monna yowe a phallago mokgoši le yêna a tšwe le lerumô la gagwe, bjalo ba tle ba bolaê ka sekgobokô. Diphôfôlô tsewe di tšhaba mollô kudu, ya swele ke nkwe.

s850

Manaba a mangwê awe a lwantšhwago ka marumu ke a dinôga, dikolobe le ditšhwene. Ditšhwene di sinyana kudu ka mašemong, e ja mabêlê a batho le gôna e jiša bjôna bo tšhwene, ka gobane le ge e khufe e fo rôba ka mokgwa o e ka kgonago. E sa robele go ja, e robêla g bonyela. Bjalo e lebala gore ka moswana e tla ya kae.

Motho ge a re ke a phela ke goba letšhemo, o ka se fo dula nageng o se na le tšhemo. Bjalo ka go rialo mowe dibjalo tša tšhemo ga di nyake gore di sinyiwê. Bjalo ditšhwene le tšôna di na le megolo, di phela ka dibjalo tša rena. Ka go rialo mowe ke ôna manaba a rena, bjalo re swanetše goba le ditlhabani tša go tlhabana le ôna.

121. Setlhabani se segolo sa ditšhwene ke mosebe le borwa, ka gobane sebô sa tšhwene ke godimu. Mosebe o a fitlha, mowe tšhwene e nago gona, ka go rialo mowe ke gore sebô sa yôna ke lefêla. Go kgôna mosebe ke go tlhanola dirêthê.

Monna yo Mateu Raganya yowe ditaba tša gagwe di šetšego di ngwadilwe, mabapi le go fetoga mmala ka baka la go bolaya nôga e, leja-pela, ka digane tša monna yo Makadikwa Raganya. E be e le monna wa go rula mesebe e na le mehuta e medi. Ke mohuta wa dikôbê le wa tholwana. Ke tšôna ditlhabane tša mannete.

Ke ditlhabani tša mannete, ka gobane selo ge se le kgole o kgona go se tlhaba. Bjalo mosebe wa dikôbê, ke lerumô la pôô, ka gobane wa tlhaba selo ka ôna a o tšwe. Ke lerumô lešoro, kgale e be ba tlhabana ka ôna.

Monna yowe o be a dutši kgaufsi le thaba, bjalo mašemo, a gagwe a lema gôna mowe. Bjalo ditšhwene le tšôna di dula dithabeng.

122. Ge di fologa dithabeng di tšama di tsoma tša go ja, di tsena ka tšhemo ya gagwe. Monna o be a na le dimpja, bjalo dimpja tše tša gagwe a di rutile ditšhwene. Dimpja di na le dinkô, di kgona go gôga monkgô wa selo se le g kgole.

s850

Ge ditšhwene di fitlha di tsena tšhemo dimpja di di kwile botala, ke moka dia kitimela. Monna o rwala mesebe ka bontsi. O hwetsana dimpja di di tlhatlhetšitše godimu, ke moka o ya natšó a tlhaba dimpana tše tša tšona a feta bjalo bjalo go fitlhela mesebe ya gagwe e fella. Go kwagala gore o be a swere lesome la mesebe le mesebe e medi.

Monna yowe o be a kgona go nēpa kudu, mosebe o mongwe le o mongwe o be o tsena nameng. Go kwagala gore letšatši e be lea madikelo, a tloga a ya gae, a fitlha a robala. Ka moswana ga bo sele a hwetsana di wele mokwelema. mafello gwa nkgga seuta sa tšhwene sa re fong.

Ka sona selemo sewe ya ba o litile, tša tšhaba le go tla ka a ntšha mesebe ya gagwe, e ngwe a tšhemong. Bjalo a tšhama

123. hwetsana e ntšhitše ka noši e latlhile mowe a go se o bone. Yōna tšhwene ewe mala a tšwetše ka ntle, mokgopa wa yōna o kgeigile. A leboga fela ga lenaba la gagwe le hwile.

Go tloga mowe, ge dikare di sa e ketlile tša bōna motho di gopola gore ke yōna Mateu, o kwa di re, šo, bjalo tše dingwē tša re o kae, ke ge di re hoo. Bjalo lehono ditlhabani tša mohuta owe a re sale natšó ka gobane dintwa a di sale gōna makgowa a thibetše. Re lebetše gore go na le dintwa mašemong a rena le diruong.

Monna yo wa ga Mohofe ke kgale o be agile motse wa gagwe kgaufsi le thaba ya mo go tsweng. Noka a e nwa Mounswana. Monna yo o be a na le dipudi tše dintši kudu. Bjalo dipudi tše tša gagwe a fo bōna ge di sa tswala diputšanyana, ge di tlhalefa mo di ea le bommagó tšona madišong, ge bommagó tšona di gōrōga, o bōna diputšanyana di sa bōnale.

124. A gopola gore motlhomong di utile, bjasa tša a tšwa tša ya madišong, ge di gōrōga diputšanyana ga di bōnala, mmalo! e ka bu di utile ka mokgwa mang, mowe le pudi ka e tee e tlhokago go tla le putšanyana, a thōma go nyakela. A nyakela matlhō a ba a hubala a se ke a di bōna.

s850

Dipudi tšewe tša gagwe e be di sa dišwi, e be di gapeletšwa godimu ga thaba bjalo ge letsatši le dikéla di gopola gae. Bja dumala boja kgopa, ditšhwene tša bōna diputšanyana di sa tlhwe di bōnala, bjalo tša lebella bommago dipudi tša bōna gore di na le dinaka di ka di tlhaba. Tša tlhokōmela dipudi, bjalo ka tšatši le lengwe, tšhwene ya thōma go namela pudi ya e dira lekaba.

Pudi ya tabogana le tšhwene, a tsena ka matšhatšhaneng, tšhwene ya šala e tlhagametše. Bjalo dipudi tše dingwe tša thōma go rakiša tšhwene ka morago dikonakonetša ka dinaka. Tšhwene ya bōna gore a owa nka seke ka thōma, tša napa tša tšhaba dipudi tše di kgolo. Diputšanyana tšōna a di di bone.

125. Tša swara putšanyana di tšhaba nayo ka lebelo, di gopola gore mmago tšōna e ka tla ya di tlhaba. Bjalo kgopolo ya tšōna di gopola gore dinaka tša dipudi ke mosebe; bjalo taba e e makatšago ditšhwene tša go tlhabiwa ka mosebe ke ditšhwene tša noka ya sedu, bjalo seduma le mounswana di kgole le kgole, ka gare ga tšōna go na le noka e kgolo wewe e bitšiwago gore ke morola.

Monna yo mongwe wa ga Malesa a re, ditšhwene di a etšlana ka kowa ge dimo ga dithaba fēla taba kgono a di tsenane tšela di šma ga ola mmoto tšela le tšōna ga le le lekgwara. A tla kwa eka dia roganyetšana ela e re hoo ela le yōna e re hoo; bjalo go bontšhagala gore di botšana ditaba.

Mowe re hwetšana gore di botšana ditaba, ka gobane ditšhwene tša go thōma go ja dipudi ke ditšhwene tša noka ya Mounswana. Ka morago tša noka ya morola tša thōma, e le gore batho ba ba nwago noka ya Morola e be ba sa kgole gore tšhwene e ka ja pudi e fēla monna yowe wa Mohofe, o ja dipudi tša batho a lopeletša ka ditšhwene.

126. Le yēna Mohofe o be a sa tsebe ga botse, gore diputšanyana di ja ke ditšhwene. Mafello o ile a bōna ka matlhō, tšhwene ya tšwa e theugile e bakile šakeng la dipudi e bōna diputšanyana di raloka kgaufsi le lešaka. O be a dutši kgorong, ge tšhwene e theoga a e bōna bjalo a makala kudu gore tšhwene e libile kae.

s850

Ge e fitlha šakeng a bōna e swara putsanyana, ge a tllhaba mokgoši, yaba e bolaile, ya ripa nama ya tšhaba nayō. A e sasetša ka dimpja, dimpja tša e rakiša, tša ya tša e tlhatlhetša mereng e megolo. A e foša ka matlapa, a ba a kwa difaka tša gagwe di le botlhoko.

A bōna gore bokaone ke gorepa motlhare e tla wa naō, ge a ripa, e kwa gore motlhare o wa wa, e ratšela go o mongwe bjalo bjalo a ba a tenwa a e tlogšla. Gela a be a na le mesebe nkabe a e bolaile. Ke nnete naga ga e robale. Mosebe ke sebjana se segolo sa lapa bjalo ka lerumō.

127. Kalatšane Mokgatlha, o ile a thagšla ke nōga bošego, nōga e kgolo, a kwa dikgogo di lla, bjalo a tsoga a tšhuba ditlhatlha, a boneketša a hwetšana gore nōga e tletše motlhare, a gopola lerumō a hwetšana gore lerumō a nalo. A kitima le bošego a gopotše go kgopšla lerumō ga Saai a hwetšana gore ba ga Saai ga ba na lerumō, a feta a ya ga monna wa motsumi wa ga Thobetšane a le hwetša.

A boya nalo a na le yōna Thobetšane e ile ge ba feta mola motseng wa ga Saai le yōna a tsoga a ya nabo. Ge ba fitlha gae, ba hwetšana gore nōga le yōna e ile ya mōna, ya šala ya fologa ya tšhaba. Ba rumaša ditlhatlha ba boneketša mowe ya goba e le gōna ba se ke ba e bōna bjalo selo sa go kgodiša banna bawe gore monna o bola nnete, ba hwetšana dikgogo tše pedi di hwile.

128. Ntwa ya marumu a e fele, le ge makgowa ba thibetše, dintwa tša letlalo le leso, motho o swanetše go no dula a le nalo gcre se seng le se seng, sewe sa ka tlhagago motseng motho a tle a kgone go lwa naso, ka gobane ge o sa thoma go ntšha letsolo o tllilo hwetšana le sona se tlugile. Ke ōna modirō wa marumu owe, le dikgomo ba tllhaba ka ōna.

Dikotse, ke diphemō tša marumō. Ba di dira ka mekgopa ya dikgomo. Metlheng ya bolehono, di napile di bjelabjetše, a di sale gōna, di šetše di na le bakgalabjé ba go tia. Ke ile ka butšiša mokgalabje yo mongwe wa ga Mongale ba re ke Piet go na

s850

le bakgekolo ba babedi le mokgalabjê wa ga Pôpêla.

Ka re, go yêna mokgalabjê, o ke o mpotše gore kotse le lerumo monna ke mang. Ba ile ba re tuu sebaka se se telele le nna ka homola. A re, go nna o gopotšeng ge o butšiša taba ya mohuta o, ka re ke fo butšiša ka gobane ke nyaka go tseba. A goma a homola gape sebakanyana.

Ka morago ga go homola ga gagwe, a re ge a bula molomo wa gagwe a re, monna ke lerumô. Ka re ke le-bugile. Thailo Pôpêla a re a le nna nka bolêla, a dumelwa go bolêla, a re ke butšiša Mongale gore monna ke lerumô ka lebaka lefe. Mongale a re ka baka la gore lea tlhaba, sebô sa motho keng gana mowe
129. go tlhabaneng, a re, ke kotse, bjalo sebô le lerumô selo se segolo ke sefe, a re ke lerumô ka gobane motho a ka tla a tsena ka sebong sa gago, ge o se na lerumô, yêna a na le lerumô o tla go bolaya.

Mokgalabjê yola wa ga Pôpêla a thôma go bolêla tsebô ya gagwe, a re sebo ke sôna selo se segolo, ka go rialo ke yêna, monna. Mongale a ganetša Pôpêla le yêna a ganetša, bjalo kgane ya bôna ya fitlha mowe ba nyakago go ômana. Pôpêla ke yo monyana ga Mongale ka gobane mphatho wa Mongale Matuba bjalo Pôpêla ke Magasa.

Go na le mokgekolo wa Matšišê ba re ke Tibane ngwana Thobetšane bjalo ba butšiša yêna. Mokgekolo a re, Mongale o reng o fenya ke ngwana, kotse ke yôna monna, a o tsebe gore baphuma sebô, banna le ge ba galefa bogale bja bôna bo fedile.

O a tseba mapolo ala a go tla a re, a re tlhagêla se sa dula ntswaneng le ge nna ka matlhô ke sa bôna, ka gobane ba bolêla gore ke ge e sale nna yo monyana, empa lepono le la go
130. rôbêga leoto, ke ile ka le bôna.

Ba ile ba šitwa go tsena ka gobane, sebô e be se tile, mola ba tsene, a kere nkabe ba ile ba tšhaba. Ge o rialo Mongale o gopola gore, letsôgô la go ja le ne le solo, a le na modirô, modirô o mogolo ke letsôgô la mphapa. Bjalo letsôgô la mphapa ke lona lewe le swarago kotse, bjalo la go ja lona le swara lerumô.

Ge o ka re o elwa le motho a go roba letsōgō la go ja, ke moka motho yowe o go fentše. Ka gobane letsōgō la go ja a le kgone go phema. Sepela lehono o re ge o robetše ka ngwakong wa gago, o robale ka letsōgō la mphapa, o tla bōna ga go na modirō o o ka o kgonago, mabapi le modirō wa banna le basadi. A retše, bōna makgowa, bjalo ka ge re sa tsebe gore bōna ba re keng.

Le bōna ke a kgolwa gore go bjalo, o ka sepela le dikereke tšewe di tla le makgowa ba re go modimo ke pampiri, o tla hwetšana banna ba dutši ka letsogong la bōna, basadi ka ga la bōna. Mongale a re makgolo ke go kwile ke kgotšwe e be ke 131. tšhiregile. Kgane ya kotše le lerumu tša fēla di tla mowe, kōtse ke monna lerumō ke mosadi.

Diaparō le dikgabišō le ditšwarō.

Mohuta wa diaparō ke ona: Mekgopa ya diphala (garêpō) ya ditšhwene, ditšhwene di na le mehuta e meraro, ke ditšhwene tše dikgolo, dikgabo le ditudu, Nkwe, Lepōgō, Dipudi, Dikgomo, Dipela, Ditšhipa, Dikome le Diphuti. Diphōšfōlō tšena di ngwadilwego ka mo godimu ke tšōna diaparō tša kgale, mekgopa ya tšōna.

Diaparō bjalo ka ge maina a diphōšfōlō a ngwadilwe ka mo godimu, ka mekgopa ya tšōna ba dira diaparō. Kobo ya bošego ke lethebo le mollō, ke tšōna dikobo tša kgale.

Mollō, ke kobo e kgolo ya bakgekolo, e ke e dio-ba setlwašlo, ka baka la gore bakgekolo ge ba na lekobo mollō ōna ke molaš wa gore ba robalē naš. A ba nyake go fapana naš, bjalo ka lebaka lewe ke lebaš, ke gore o ba ba ile.

Mosadi yo mongwē le yo mongwē wa motse, o swanetše gore ge a tlemile ngata ya gagwe ya dikgong, ke moka a tokēgē botlhatla, 132. botlhatla bjowe o swanetše go bo fa mokgekolo. Ke moka o lala mollō o le gōna ka ngwakong wa gagwe. O lala a sekametsitše.

Mosadi yo mongwē le yo mongwē yowe a tsogago pele, o tše mollō, ka ga mokgekolo. O ya a swere sa gagwe seša gore a re go fitlha a fitlha a šie, sewe a tšee se sengwe. Ka ntle le mowe o swanetše go tšwa a swere pitsana ya go ōkēla magala. Le

3850

ge dikgong di roba ke bōna, a ka se ke a ba dumšla gore ba tšee, ka seša. A dumšla ka o tee ke moka o tswenyegile, ba tlà'ya'ba tšea ka diša ka gore dikgong ba rwala ka moka.

Kobo bontši dikobo. Dikobo tša kgale ke maatlalo (mekgopa) ya diphōfōlō. Mokgopa wa kgomo ke kobo ya bošego. Mokgopa wa kgomo o na le basila ba go kgona go šoga, ba o šoga wa butswa ke moka ya ba kobo ya bošego. Bawe ba sa kgonego ba iša ga ba ba kgonago ke moka ba ba šogšla.

133. Ge mošugile a ile a sogšla motho kobo, mong wa kobo o swanetše go tlhapiša mošugi dia tla ka bjalwa. Ka baka la gore o budule a o na le šata, ka gobane mokgopa ge o sa butšwa o na le lešata le legolo, o kwa o re kgōkgōrōkgōkgōrō.

Lethēbō, ke kobo e kgolo kudu, le lehono le sa nyakēga kudu bathong ba baso gamōgō le makgowa. Kobo ena ke kobo ya mabalabala, ka baka la mekgopa ya diphōfōlō. Ba le dira ka mekgopa ya diphōfōlō tše, dipela, ditšhipa le dinkwē. Ba di šoga tša butšwa gomme ge ba iša ga basila ba dira mathēbō ka mokgwa o ba tsebago.

Dinti tša go loga (go roka) mathēbō ke ditšhika tša dikgomo. Tšhwana ya go roka ba e bitša molalatšhika e na le lešoba bjalo ba folšla lešika ka lesobeng, ke moka ba thoma go roka. Lethēbō la go tia ke la dipela bjalo tše dingwē diphōfōlō di botse ka baka la mala ya tšōna.

Lethēbō le dio tswenya fēla ka dinta, empa le burithō kudu. Mosadi wa šedi o swanetše go fēla a nšga lethēbō letšatšing, motlhang le fīša kudu, dilumi ka moka di tla hwa. Ke yōna kobo e kgolo fēla le ga lehono e sa šoma.

134. Diaparō, bjalo re tsena mohuteng wa diaparō tša mosegare. Ga go na diaparō tše dingwē ka ntle le mekgopa ya diphōfōlō. Basadi e be ba apara mokgopa wa phala owe ba rego ke morēpō. Mokgopa owe o be o apara ke basadi ba dikgoši le bakgomana.

Morēpō le ōna o a šugiwa, bjalo ba o dirēla metswa, gore ge mosadi a o apere a fo o phathakga. Phala ke phōfōlō e khubedu

s850

bjalo mokgopa wa yōna o botse kudu. Ke diphōōfōlō tše di nago manaka bjalo mekgopa ya tšōna ba e hwetsana batsuming.

Dipudi, mekgopa ya tšōna le yōna ke dikobo, bjalo yōna ba e apara ka bjoeng, ba kgantšha letlōkō la yōna. Phala ka gobane a e tlokiwi, bjoya bja yōna bo tla ka kgakala. Mokgopa owe wa pudi ba re go šoga, ke moka ba iša ga motho yo a kgonago go tloka, ke moka a e tlōka ga botse.

Mong wa kobō, o swanetše go tlhapiša motloki diatla ka bjälwa. Ge e le kobo ya phala, a ba e tlotše letsoku goba
135. tšholo, a owa, ba e tlotša ka monwa fēla. Monwa ke gore mahura fēla a sa phatlhagana leselo.

Kobo ya pudi ba e tlotša letsoku, o hwetsane letsoku le swanetsana le letloko la pudi. Letlōkō, ke gore ba dira mebatlo, bjalo mokgopa o hwetsane e na le mebatlo ka go fapana fapana ga yōna, ke lona letloko.

Ge mosadi a ile a nēlwa ke pula ge a fitlha gae, o swanetše gore go fitlha a tlotše kobo ya gagwe ka monwa o dirēla gore ya seke ya kgokgaphana. Ka gobane ya kgokgophana a e thata go kgeiga.

Nkwē, le yōna mokgopa wa yōna ke kobo, bjalo mokgopa wa nkwe, o apariwa ke kgoši. Ka mokgopa wa yōna ba dira mongatse, ke moka ba tšea mosela wa yōna ba o rokella. Ge kgoši yena le mekgopa e medi, o mongwe e apara ka morago, o mongwe ka matlhong. Legogō la gagwe ke mokgopa wa tau.

136. Mokgopa wa tau, ōna a o šugiwi, o šogwa fēla ke go adiwa. Ba re go e bolaya ke moka ba o bapola, wa ōma o bapotšwē. Ke sealo sa kgoši ge a dutši kgorong.

Ditšhwene, mekgopa ya tšōna ke dikobo, bjalo ke dikobo tša matšhiritšhiri bjalo ka ge go boletšwe gore ditšhwene di na le mehuta e merarō. Ditšhwene tše dikgolo Ditšhwenyana le Ditudu, bjalo ga di swane ka mebala.

Ditšhwene tše dikgolo, tšewe mmala wa tšōna e lego tše pefadi, ke gore ke ntso ya go tlhakana le bohudedunyana. Bjalo di na le mabōya a malisilisi, a matelele. Ge e le mesela yōna ke e metelele ka moka ga tšōna.

s850

Kudu mekgopa ya ditšhwene tše dikgolo go apara dingaka, le mengatse ya bōna ke ya tšōna. Sa e apara ka letlalong. mabōya a yōna a tla ka kgakala. Mowe gōna go bōnala gore mekgopa o mongwē le o mongwē wa phōōfōlō, letlalo le a ka tee bōya bo
137. tla ka kgakala, ke gore matlalo a diphōōfōlō a na letlalo le lekoto bjalo ka matlalo a diruiwa.

Ditšhwenyana, ditšhwenyana ke tše di setlha bjalo di na le bjōya bjo boleta kudu. mosela wa tšōna o fo lekana le wa tšhwene e kgolo. Tšhwene ya pholo ka dipaleng tša yōna ke mogotala. Bjalo mekgopa ya ditšhwene e apariwa fēla kudu e apara ke barna, basadi ba apara fēla ga ba na le dimpa le gōna ba ile ka leloko.

Ba bangwē ba apara, mekgopa ya ditšhwene tše dikgolo, ba bangwe ya ditudu, ba bangwe ya ditšhwenyana. Ba bipa dimpa tša bōna ka yōna, ka morago ga pēlēgō, ke gōna ba kgonago ba e lesetša go e apara. Ditudu di na le mekgopa e mebotse kudu, e na le mebala, o mosetlha le o motala bjalo le yōna mekgopa wa yōna ke boya mosegare.

Lepōgō, ke phōōfōlō ya mabalabala a manyoronyoro le yōna e kobo ya dikgoši. Dikobo tša batho ba kgale e be le mekgopa ya diphōōfōlō. Letsoku le lōna ke kobo, ke kobo ya marega, ke
138. gore marega ba swanetše go tlōla letsoku, ke gore phefo e ka se ke ya go tsena. Le gōna ke kobo ya go tloša magotšane. Ge motho a robala ke moka x o a tlōla. Letsoku ke le lehubedu kudu.

Dikgabišō, tšena ke dikgabišō tša mmele, dipheta, diala, lefōrō, Dikgolomotho, matanyetša, ditlhokwa, diminya, mefiri le maseka le (ditlhokwa) tša ditsebe, ditibadibi. Ke tšōna dikgabišō.

Dipheta ke dilo tše di dirago ke barudi, bjalo dipheta tše ba goba ba di dira ke tša dikgōtlhō le dipheta tša thaga. Dikgōtlhō e be ba di folēla ka dinti bjalo ba di apara molaleng. Ge e le dipheta tša thaga tšōna di aparwa ke bahumagadi. Motho fēla yēna o be a sa dumēlēlwa go di apara.

Go x na le dipheta tše dingwē tšewe ba di bitsago gore ke bokankarana, tšena ke dipheta, tša motantane o mongwe wa go tata.

s850

139. Bjalo o e nywa dikenywa tše dingwe tša dikgolokwana. Ba di lesetša tša ōma, bjalo, ba kgone ba di kga, di na le mašoba, ba napa ba phula lešoba, ke moka la nyarêla ka kowa, ba di folêla ka dinti, ba di apara molaleng.

Dikankarana, di enywa ke mokankarana ke moḡwadigwadi wa go nama, empa ōna a o na metlwa, o na le diphêphê tše di setlha le titô ya ōna e bjalo le yôna. Dikenywa tša ōna di na le mebatlo, ke tše dikôtwana go feta dipheta, di nyakilo lekana le makhwini.

Makhwini ke dipheta tša go tla le makgowa, bjalo tšôna ke dipheta tše di tšhweu. Dipheta tšewe tša makhwini ke maḡḡêma. Ke dipheta tša go apariwa molaleng.

140. Segôlôkwane, sena ke lenti, bjalo ba ôtlha manti, a masese, ke moka ba re kowa ba ôtlhile ka buntšî ke moka la thôma go a phetlagunya gore a swarane bjalo ka gwaere. Ka theko e ngwê kowa ba bôna gore ke polobolo, ba thula lešoba bjalo ka theko e ngwe ba lesetša lenti le lengwê. Ke lona lewe ba tliloḡo folêla ka lona. Se apariwa molaleng le sona. Ba bangwe ba se thaka ka dikgôtlhō, ga ba di tlatše x kudu, ba dira mabolokana gore di kgabiše segôlôkwane.

Sekgatla, ke pheta, bjalo pheta e, ba e dira bjalo ka sôna Segôlôkwane, ba no di folêla ka bosese dipheta, bjalo kowa ba bôna gore ke tše dintšî, ke moka ba thoma go di sopedanya gore di kgobakane empa a ba di diri ka maatla gore di mômôgane. Aowa, dia bônala gore di matšepetšepo, di na le dikḡalanyana.

Sethepe kontšî di thepe, ba didira ka dinti tše nne, ba folêla le lengwê lenti, ka morago lela bjalo bjalo go fitlhêla manti ka moka a ênêla ka dipheta. Bjalo ba kgona ba di mômôgana gore di dirê selo se tee. Dipheta tšewe a ba diri tša ma mmala ka o tee, a owa ba di kabanya ka mehuta ya mebala ya dipheta. Ke dipheta tše di apariwago nokeng.

s850

mehuta ya dipheta ke e mintsi e mengwe e bile e bitsiwa ka mebala ya yona. Bjalo ka thopi ke pheta e bjalo ka kofu ya lerotse. Malehubedu ke pheta e khubedu e bjalo ka madi. 141. Kgakabašabi, le botšhikinyane, tšewe ke dipheta tše dinyanyana kudu.

Ke yona mehuta ya dipheta le tše dingwe di gona bjalo ka ga mehuta ya dipheta e le e mentši. Maina a tšona a bitsiwa ka boswa bja tšona ka gobane dipheta tše di tsibjago tša kgale ke tše di ngwadilwego ka mo godimō. O ka kwa tše ba re, ke bo-malebena, bosebotse.

Dikgabišo tša go lugiwa ke tšena:- Maseka, Matanyetša le ditlhokwa.

Maseka, a na le basila ba go a loga, bjalo ba a tata ka lenaka la kgomo le ka phate. Ba tšere molora ba o beile mo kgaufsi, ba phikgitlha leseka ka lenaka, ba phikgitlhela godimu ga phate ewe.

Dinti tša maseka, ke maditsi a dikgomo, molugi wa maseka, mowe ba bolayago kgomo o a fitlha a kgopela boditsi bja kgomo. Motlhomong yowe a nyakago gore a tatelwe maseka, o thoma a kgobakanya maditsi (botšhōba). Ge a bona gore matšhōba ke a 142. mantši, ke gona a kgonago a a rwala a isa ga mosila gore a yo tata.

Mosila yena o thoma go loga maditsi ka mokgwa o a tsebago. Motatediwa o swanetše go rēka metato ya go tata maseka bjalo, o motša le gore o nyaka makgolo a makae le mehuta ya maseka ewe a e nyakago ke gore a maoto le a matsōgō.

Ge a ile a isa matšhōba a mantši awe mosila a go tata, maseka a mong wa ona a šala. Matšhōba awe ke moka ke a mosila, o tla mo lifiša tefō e ka fase, fēla ge a ka tšea, gona o swanetše go lefa moputšo o ka godimu. Maseka ke dikgabišo tša basadi, dikgabišo tša maoto le matsōgō.

Dikgabišo tšena ke tša Methepa, Matanyetša le dikgolomotho.

s850

Matanyetša, a logwa ke masogana, ba loga ka modila, modila ke letlhōkwa empa ōna ke o mosese kudu. O na le diphēphē tše di telele kudu, ōna mong o na le tšhatšhale. Ke o motala,
143. tšhatšhale ke e tshetlha.

Bjalo ge ba loga ba o pharoganya bogare, wa tšwa ditšhélémētla tše pedi. Ke moka ba gopa dinama tša ōna tša ka gare ga dipharo ka dinala ke moka molugi a thōma go loga. Methepa e rēka matanyetša masoganeng ka ditloo, ga go na yo a sa kgonego go loga, ka gobane ba thoma modirō owe e sale batlhankana. Dithakga tšōna di no fēla di ba gōna, masaedi le ōna a noba gōna.

Dikgolomotho ba di loga ka ōna modila, bjalo tšōna ba dira selo se tee, ba fo tlhatlagantšhetša matanyetša felo go tee. Le tšōna ba di rēka masoganeng. Dikgolomotho le matanyetša di apariwa ke methepa matsogong, maotong, le gōna ba di apara e seng kudu.

Tšena ke dikgabišō tša mathumaša, diseke. Diseke tše di lugiwa ke bōna mathumášá ka noši. Di lugiwa ka bjane, bjowe bo bitsiwago gore ke tlhokwa. Ba di loga ka buntši wa hwetšana ba tletše maoto le matsōgō. Diminya tšōna di rwala ke botlhe. Ke
144. diseke tše ba di rumšla go matsōgōng. Mona kgaufsi le seatla dia minya, ga di rudiwi, go rudiwa ga tšōna dia kgaolwa. Diminya le tšōna e sale ōna ditlhokwa.

Lefōrō ke meriri, lefōrō go fōra mathumaša. Ba phetsa meriri ya bōna wa hwetšana e le o mesese. Ge e godile o tla hwetšana e tia magetla, a e tlotše ka letsoku. Ka gobane dipilō mathumaša a ba tlole. Mathumaša bawe ba se nago meriri, ba kwa botlhoko kudu.

Ba dira setšwantšō sa meriri ka lebole bjalo ka ge go tsibiwa ga botse gore lebole ke setšwarō sa methepa le mathumaša. Bjalo ba dira bjalo ka lebole, ke moka ba tlemella lethumaša lela tlhogong. Ge o lebeletše o tla hwetšana eka ke meriri, fēla yowe a ilego a se bōne ge ba mo tlemella, o tla hwetšana gore ke meriri.

s850

O tla bōna eka ke meriri, ka baka la gore, ba e ripēla ka mo ditlheng tša yōna, ya lekane. Pa e tlotša letsoku bjalo ka meriri. Lenti lela la go logēla go yōna ba dira le lesese, gore
145. ge a yo tlemella tlhogong le sobēlē, gare ga meririnyana ewe a nago le yōna.

Go na le maswaō, awe ba dirago a bjalo ka ditibalibi goba ditibadibi le go phudiwa ga ditsēbē. Bjalo le tšōna ke dikgabišō tša tlhōgō.

Ditibalibi, tšena ba di dira ka fase ga matlhō, kgolenyana le dinkō (goba nkō). Ba di dira ka mogokane, ba tšea diphēphē tša ōna ba di mamaretša mowe boella megōkgō. Ke moka ba di lesetša lebakanyana, a o kwa go fiša ke moka wa di mamarolla, ke gore go lukile di tšhubile.

Ka moswana go tsoga e le gogoso, go bile go baba, bjalo ka morago ga mo go fodile o marolla lekgata la ntho, ke moka e ba lebadi, ka morago ga lebadi ke moka go a bošla go ba mogoso. Bjalo o fēla a tlotša letsoku mowe ditibalibing, o hwetšane e le mmala o mohubedu.

Go phudiwa ga ditsebe, ditsebe tšōna le banna ba phula, sewe ba sa dirigo ke ditibalibi, tšōna ke dilo tša basadi. Ba
146. phula mašoba a masesane, bjalo ba lōkēla matlhokwa a masesane. A ba etše Bakgaga o hwetšanago matlhaka a ntshe eke a tla tlopolo tsēbē. Matsatšing a bo lehono mowe mašobaneng, ba fakēla mangina awe a dirilego ke makgowa.

Diala, le tšōna e sale dikgabišō tša tlhōgō. Bjalo diala ba dira ka mesela ya mešoro. Mešōrō ke leina la kakaretšo bjalo di na le maina a tšōna, bjalo ka setlhora, tšhipa, motswelebetse, makobo. Le melala ya dinonyana, ya dikgogo, dikgologolo le digōdi. Ke dilo tšewe ba dirago diala ka tšōna.

Mesela ya mešōrō, ba thwamola mesela ya tšōna, ke moka ba e ripa ka diripana, ke moka ba e kanya, gore e bē diphaphatinyana ke moka ba di folēla ka manti. Ke moka ba tlemella meriring, ke moka ke diala. Dilo tšewe tša mafafēlō, ba thwamola melala ya tšōna bjalo le tšōna ba dikanya bjalo ka ge ba kanya tša mešōrō.

s850

147. O hwetsana bakgalabjê ba gokeletse tlhogong di dikulusitse tlhōgō. Ge ba ōpēla kōpēlō e ba re, madiala tsokotša diala, ke moka yēna o fēla a tsokotša tlhōgō, ke moka diala dia kowa le kowa.

Basadi bōna ba kama meriri ya bōna ga botse, bjalo ba tsentsha phatenyana ka kowa lešobeng la seala, bjalo ba tlhōma phutana ewe godimu ga mokamō wa bōna sa batalla moka mong. Ka tlheng le lengwē ka se tee ka kowa le gōna.

Methekga le yōna ke dikgabišō tša tlhōgō, methekga ya mekoko, dimpye le mamonoke. Mamonoke ke nonyana e nyane bjalo e na le methekga e medi ditšheleng tša yōna e metelele. E bjalo ka ya Tswapōō le yōna e na le e medi e metelele, bjalo ya Mamonoke ke e meso, ya Tswapōō ke e mehubedu.

Dimpye methekga ya dimpye ke e mešweu e na le modisidisi. Dikgogo di na le methekga e meso, e mesweu bjalo go na le tše dihubedu di na le e mehubedu e ya ka mebala ya tšōna. E mmela ditšheleng tša tšōna. Ke ditlhamō tša tlhōgō, banna le bōna, ba e tsema dikatibeng (mengatse) ya bōna.

148. Ditlhamō tšena, ba di tlhama motlha wa magoto. Magoto a magolo ke magoto a kōma, kōma ga e tšwa ke magoto, ge e fetolēla ke magoto, ge e aloga ke magoto. Ngwaga ga o thōma ke magoto, le motlhang ba išago mabjalwa mošate ke magoto bjalo bjalo. Ke lona lebaka lewe yo mongwē le yo mongwē a se tlhamago ka ditlhamō tša gagwe ka mokgwa o a ka kgonago, o tla hwetša e ka ke dirurubele. Go bjalo ka maloba a ditlhare le ōna ke ditlhamō.

Ditšwarō: Ditšwarō tša basadi ke tšena: Thetho le ntepa.

Dithetho, dithetho ke mekgopa ya dipudi fēla, ba o šoga, ba o tloka ka mokgwa o ke šetšego ke lalusitse mabapi le dikobo tša go apariwa mosegare. Bjalo ba se tšwara ka pele, maboya a sōna a ya ka teeng letlalo la šala kgakala. Ba di tlotša ka letsoku, mowe mosadi a tlogo ~~nik~~ ntshe o tla hwetša e ka o a kganya ge a raga thetho ka dikhuru le yōna e bile e bolēla e re kgaphathakgaphatha.

s850

149. Dintepa tšena ke mekgopa ya dikgomo, yōna e tšwariwa ka moragō. Bjalo yōna e noba diphariri, fela go ya maotōng ba dirile marepu (ditsebjana). O na ge a sepela marepu a mophasola mešifa.

Mokgopa wa kgomo o na le modirō o mogolo, mogosogeng. Pele ba o fala ditlhong tša mathōmō, tšewe ga di lewe dia latlhiwa di bitšwa gore ke matswabu. Ba gotša mellō ke gore dibešo tše pedi, ke moka ba tlhatlea dipitša tše pedi tše dikgolo bjalo modirō wā go kgella metse ke wa basadi, ba kgelēla ka kowa dipitšeng tša go tlhatlea.

Mokgopa ba o bapotše gare ga kgōrō ka monotlo. Ke letšema, mong wa kobo o dirile bjalwa, bja go thuša mošugi wa kobo. Moya komeng tša bana bagwe, o ya a swere sa gagwe selepyana. Ke gore monna yo mongwē le yo mongwē o ya a swere pētlwana fēla ga se nayō, o fo ya, mošugi wa mekgopa o natšō.

150. Ge metsi a thōma go bela banna ba e tukiša. Ba kgametsi awe a go fiša ba tšhēla godimu ga mekgopa gore mekgopa o kōlōhē. Ge ba bōna gore o kolobile, bjalo ba o fala ka dipetlwana, ba tloša matswabu. Ka morago ga mo ba feditše go tloša matswabu ke moka mošugi o ra mosadi o tliša pitša.

Bjalo ga go sale matswabu ke ditlhongtlhong, ba di fala ba di bopa dimōmōgana, ba di fakēla ka kowa pitšeng. Ba dira ka mokgwa owe go fitlhēla mošugi a bōna ga botse gore mekgopa o fedile go fadiwa. O bōna ka tlhabō a o goša ka yōna a bōna e tsena e sa thelle bjalo o lukile. Modirō wa letšema o fedile ba nwa bjalwa ba phatlalla.

Modirō wa dipētlwana o fedile bjalo modirō go šetše wa ditlhabō. Mokgopa wa kgomo, monna a ka se ke a šoga a le noši a o kgona. Mosadi o wa goma a dira bjalwa, bjalo monna a rapa banna bawe a ba tshepilego gore ba tle ba mo thuše. Bjalo ka ge go na le bjalwa, ke moka banna ba bangwe le bōna ba tla fitlha, ya ha molato a o yo.

s850

Basadi ba gella metsi, ba apea metsi a re kowa a bela ke moka ba tshêla godimu ga mokgopa. Mola ba bônago gore o kolobile, bjalo ba o gotlha ka ditlhabô. Mosegare ka moka modirô ke wa 151. ditlhabo, go fitlhêla ba bôna mokgopa o e tswa letlhong. Bjalo mowe go bônagala gore o di kwile.

Ba šila ditšhidi ba o tshêla gamôgô le bjôkô bja kgomo. Bjalo ke moka modirô o fedile wa ditlhabô, ba o lesetša ba nwa bjalwa ba phatlalla ba ya magae a bôna.

Ka morago mosadi o goma o dira bjalwa bjalo ba tlilo thotholla mokgopa, ba goma ba o tsoša ka ditlhabô, ka morago ga mowe ba o tshêla letsoku le mahura bjalo ke moka motlhang ba boya gapê, ba tlilo o swara ka diatla ba o šoga. Ba o ôpêlêla le koša, e erego, mong wa kôbô, mong wa kobô ke mang, mong wa kobô mong wa kobô ke mang bjalobjalo go fitlhêla kobô e butšwa. Gore e budulê ba tla kwa ere gôgôrô gôgôrô, ka boeng ge ba lebelle ba bône e le gô gôsetlha bjalo ke moka ba e fentše.

Mong wa mokgopa o aya, bjalo ba yo sega dintepa, kgomo ena le dithô tše nne bjalo dintepa tša mokgopa ke tše nne. Bjalo bogare ba ntšha dintepana, goba dintepa tše pedi tše dikgolo. Mošugi o feta le ntepa le ntepana. Ge e le ditlhong tša mokgopa 152. di ja ke mošugi. Ke moka go fedile, bjalo ntepa ba e tlotša ka tšholo, ke ôna mahura a ntepa awe.

Modirô wa mokgopa wa puđi, ôna ga o tswenye fêla o a tswenya ge o sa kgone go šoga. Mošugi o a o tšea a ya naô ka nokeng, ke moka a fitlha a o ritišela ka letlhapa la matšhotšhonka. O ritišela mowe dinamanyana tšewe tša go šala mokgopeng ge batswia gore di tlogê ka moka ga tšôna. Ka moka a ya naô ka gae, a fitlha a o tshela bjôkô bjalo a o anêga, gore bjôkô bo tsene mokgopeng.

Ka moragô, o a o tšea o boetša nokeng, go thotholla bjôkô, ke moka a phetle ka dipate. Ge metsi a gapugile, o a o phetlolla, ke moka wa o šoga. Ba bangwe ba šoga letsatši fêla, ba bangwê matsatši a mabedi.

s850

Dintepana ke ditšwarō tša dikgarebe, le mabole. Dintepana di tšwa matlhakoring a mokgopa wa kgomo. Dikgarebe di tšwara dintepana tša go goma godimu ga mesifa le mabole a go goma godimudimu ga dikhuru.

Mabole:

A diriwa ka bjebje, bjebje ke bjane bjo bonyana kudu, bjalo e na le matšhaballa e le gore e ka ke serite sa bjang bjalo ka ge seretš ka se tee se nyaretša k mabjane a mantši bjalo lesōna se bjalo. Bjalo yōna ke boritša ritšane ke gore a e golele godimu e fiyo kokobana fase. A e na thitō, e foba le diphephana fēla.

Bjalo tšōna diphephana tšewe ke tšōna bahumago dinti go tšōna. Dinti tša yōna ke tše ditšhweu, bjalo ba diōtlha ba dira tše dinti gore di tle di kgone go fetša, ka gobane le bole le fetša ke dinti tše dintši ka baka la marari a lona, ka gobane le na le marari a mabedi, lerari ka le tee a le diri lebole ka gobane di tla palakana motho a šala a le fēla.

Dikgabišo tša lona.

Le bole ba le goma ka dikgotlō manti a se makae a yowe a nago godimu ga lerari le ka fase, gare ga lebole. Motlhomong e kaba manti a mabedi, goba a mane, bjalo a ba gome go feletša fase.

154. Ditšwarō tša banna.

Ditšwarō tša banna e foba selo ka se tee fēla. Ke lekgeswa, makgeswa a banna ke a diphōōfōlō tše:diphuti, dikome, a batlhankana ke dipela le mešōrō le dipudubudu. Ke tšōna ditšwarō tša banna ba šoga mekgopa ya tšōna.

Diphuti bjalo ka ge go tsibja ga botse gore monna yo mongwē le yo mongwē a se batsumi ka moka. Go na le batsumi, bjalo ke bōna ba bolayago diphōōfōlō, ba boloka mekgopa ya tšōna. Bjalo bawe e seng batsumi, ba ya ba kgopēla mekgopa go batsumi bjalo ba foba fa fēla ka ntle le thēkō.

Ka baka la sempha fēla sewe, mofiwa a se ke a lebala seema sa bagologolo se barego, mofi ga latlhe o a bea. Ka go rialo mowe ke gore le yēna a se ke a mo lebala, ge a ka re a mōna a

s850

inamisa mathlo, ka moswana ge a re o kgopela a ka se ke a mo fa gape, bjalo yena o tla tsee bothola a bea, a lebala gore ke yena a go thoma go tlhalefa ngaka. Mowe le gona re e thuta seema se, Thopa ya pele ge a babe go baba ya morago.

155. Go sugiwa ga mokgopa wa phuti, mokgopa wa phuti, o na le letlalo la bothata, kudu kudu bothata bja yona bo molaleng, molala wa yona ke sekatilepa. E nyaka gore ge monna a soga yona a hunela a tia, a tlhoka go hunela, mokone, ke gore phuti e a tsoga ya sepela ya boela ga gabo.

Go tsoga ya sepela, go bololwa gore x e a oma, wa goma wa e yona gapo, ya oma gapo modiro ke ona wa go e ona wa goma wa soga gapo. Bjalo bjalo go fitlhela mowe e bago ya go sita.

Bjalo ka monna yo wa ga Morei ba re ke Pepere, mokgopa wa phuti le wa pela o be o mo sita. Molato ke o, o be a e nwa bjalo kudu, a tagiwe. Ka botagwa bjowe bja gagwe ke x moka a lebale gore ke na le modiro. Ka moswana ge a tsoga a re o thoma go soga, o hwetsana gore mokgopa o omla.

156. Kganthe banna ba bangwe ge ba dutsi ba enwa bjalo modiro wa bona o noba o sepela, ba soga. Le geswa a letsugwi ka matla a owa, kgane ke ge diatla di noba di phikgitlha, ge motho a go bona a hwetsana eka o a raloka, kganthe a o raloke wa soma. Gana kowa o phikgitlhago go a fisa mokgopa o ka se ke wa oma, ka morago o tlo bona o budule.

Bjalo mokgopa ga o budule, ba o seta, matsogo a ona ba dira dipero, molala wa yona ba ngatela ka ona, sekgoto sa yona ba uta dikoma ka ona, dirope ba dira metswa ka tsona. Ke moka bjalo go fedile ke lekgeswa.

Tlhokomelo ya makgeswa, motho ge a rota, o x swanetse go rota, a ba a udubatsa ntoto ya gagwe, gore moreto wa se ke wa sala. Ka gobane motho o re go rota moretonyana o mongwe wa sala o rotha. Bjalo moreto owe ba o bitisa gore ke setwee. Ge o ka kitimela go katela e le gore e su o fela, o rothela sepotong sa lekgeswa.

s850

Ka morago, ba tla bōna sephotho sa gagwe se kolobile. Gana kowa ke moka ga go thōma go ōma ke moka go a kgōkgōphana, ka moswana o dira bjalo le a gcma le a kōlōba bjalo bjalo mafšlō 157. ke moka le a thulšga.

Ga se bathong ba bagolo fēla, a owa batlhankaneng le gōna go bjalo. Mabapi le batlhankana, mmagō bōna o swanetše go tlohōkōmšla lekgeswa la morwa wa gagwe gore la se ke la kgokgopana. Ka go fēla a le tlotša ka monwa. O le tlotša a le bjalo e le gore le ngwana le yōna o a mo kgala, gore a tlohōkōmšlō.

Ge ngwana a sa kwe kgalō ya mmagwē, ka morago o le lesetša go le tlotša monwa. Ke moka lekgeswa la kgokgophana, ka morago ga go kgokgophana mowe ga lona, ke moka le dira se šutlha. Sešutlha sewe se a tšipa kudu ruri.

Motlhankana yowe ge a nyaka go rota, a ka se ke a ntšha ka seropeng, ka gobane lekgeswa le buile le kgōkgōphanetše bopele bja gagwe. Bjalo ge a nyaka go rota o dio ngwatolla lekgeswa a kgona a rota. Ke yōna kgati ya go tia ngwana yowe mmagwe a reng ge a motša a se ke a kwa polēlō ya mmagwē.

158. Motlhankana ge a robala o swanetše go tšola lekgeswa, ka g gobane go na le bana ba go rota ba robetše, ka go rialō mowe; ke gore a se ke a rotšela lekgeswa. Ke yōna thōkōmšlō ya lekeswa, gōna le tla tšea mabaka.

Makgeswa a dipela, a na ke makgeswa a bana, ka gobane pela ke selo se senyana bjalo motho yo mogolo eka se ke ya mo lekana. Mokgopa wa pela o thathafa makgotong le molaleng.

Phudubudu, mokgopa wa yōna ba dira lekgeswa. Lekgeswa la yōna le tšwariwa ke masogana. Yōna mokgopa wa yōna a o bothata go šogeng.

Manamane, mekgopa ya manamane, ke makgeswa a mašoboro. Ba dira dipērō tše di telele tša go tia mešifeng, bjalo mola diperong ba thula mašoba a go gokella diala. Diala tšewe ke tšona a dikgabišō tša dipērō.

s850

Dilo tšewe di ngwadilwego ka mona matlakaleng a ka godimu, ke yōna thoto ya ngwako. Thoto ya ngwako ke e ntšhi kudu bjalo ka ge e agilwé ka magatagatšé bjalo ka go rialo mowe motho a ka se ke a ba le dilo tšewe ka moka ga tššna.

Diaparš le dikgabišš dilo tšewe a tša šnšla batho ka moka, e šita le gōna matsatsšing a bolehono, ba bangwé ba thoka le kobo ya bošego, selo sewe se sa swanšlago go tlhōka ka gobane ke šōna seaparš se segolo. Motho a ka tlhōka kobo ya mosegare a na taba, ya bošego a ba nayš.

Bjalo batho ba mohuta owe dikobš tša bōna ke mollš, metlheng eno ke masaka. Bjalo ka monna yo Kgapana Mohlabe. Monna yowe e be e ke a bjasa gabotse. Modifš wa gagwe o mogolo e be e le go diša dikgomo.

O thomile go diša dikgomo e sale botlhankana, a owa mowe gōna ke modirš wa motlhankana yo mongwé le yo mongwé. A ya go bolla, bjalo ka ge batho ba-kgale e be ba bolla e le banna. A loga a ba legaola, legaola ke moloko wa gabo banna.

160. Gela lešoboro le bollago bodikana, ke moka modirong wa go diša o tšwile, a ka diša fšla ge motseng go se na batlhankana. Bjalo mowe motseng e be go na le batlhankana.

Kgapana a tšwšla pele le go diša dikgomo. Banna ba motša gore o reng o e ya le mašoboro dikgomong, ba tla go roga. Ka gobane molaš wa kgale lešoboro e be le sa roge moludi goba monna, e šita le bōna banna e be ba sa rogane, ba rogana ka mphathš ya bōna. Yowe a bolotšego pele ga gago le ge e le yo monyaka ke moka ke g yo mogolo ka baka la gore o go boletšé pele.

Monna yowe wa ga Mohlabe o ile a ja legala la motsefšla, bjalo ka go rialo mowe a nyake go lesetša go diša. A goma a ya a bolla bogwšra, ge a lugile bjalo a e sale moloko wa gabo banna, ke monna ka gobane o feditšé go bolla. A goma a bošla go diša. Ka nnete monna o llš legala la dikgomo o le kwile bjalo a nyake go fapana natšš.

s850

161. Legala, ke mafsi le buupi, ke gore ba tladia pitša ka mafsi, bakeng sa metsi. Ba faga buušwa bjowe ka mafsi, bjalo buušwa bjowe ba bubitša gore ke legala.

Papago Kgapana e be e le Phasuku, bjalo a botša morwa wa gagwe gore wa tseba gore ke wēna monna, ka go rialo mowe o swanetše go tlogšla modirō wa go diša o e thutē modirō ya banna. Bagwēra ba gago ka moka ba lesetšitše modirō wa go diša ba e thuta modirō ya banna. Morwa mokētšē o šetše a gile ngwakwana wa gagwē, ka moswana o tla aga o mogolo.

Ke ōna modirō wa banna owe, morwa mokētšē ke motsumi wa dipela bjalo mekgopa ba ya ba rēka go yēna, morwa mokētšē o šetše a kgona go loga dišego bjalo le wēna o swanetše go e thuta modirō e mebjalo ewe. Morwa wa gagwē a se ke a kwa dipolšlō tša papagš. Mafellong papagwē, a re, go morwa wagwē o tla ja nta wa šeba ka letlae.

162. Monna a tšwšla pele le go diša dikgomo, go fitlhšla ge papagwē a tlohpha dikgomo a yo mo tšeela mosadi ga malome wa gagwē. Leina la mosadi e le Matlhaba-aenwa ngwana Maseokōma. Ka morago ba mmekšla mosadi.

Badiši ba dikgomo e be ba dula merakeng, ge ba etla gae ba sepela mosepele o motelele. Ge monna yowe ba meketše mosadi ba gopola gore o tla dula gae, monna a robala gae, ge boesa e sale gosasa ke moka a goma a bošla morakeng. Gae o be a e tla fšla ka malaš, a no fšla a dira bjalo.

Monna ge a sa tšwa go beka mosadi o swanetše go ruta mosadi wa gagwe go lema le go tlhagola, bjalo monna yowe ke baka la go diša a se ke a nyaka go dira ka mokgwa owe. Mosadi a lebella a bōna ga botse gore, a na monna, ka go rialo mowe a thōma go botša matswala wa gagwe, gore a kolato keng, monna wa go dio mōna ka go tla malaong bjalo dijō tša ka a sa ji. Matswala wa gagwe a botša papago mosogana.

163. Papago Kgapana a bitša morwa wa gagwē e re go yēna, tlogšla bošemanjana o lebelle tša lapa. Bōna mosadi wa gago, o faga tša go ja le go ja ga o ji. Taba e ga se yōna ngwanaka. Mokgalabjē

s850

o be a bolšla a befetšwe, bjalo morwa wa gagwe a mo kwa.

Thuta bogolo e a rōba, monna a thōma go e thuta medirō ya lapa bjalo e mo šita, a šita nkane ke go diršla mosadi wa gagwē lehō le lefštlhō. Mosadi a phela ka go adima dibjana tša go faga tša go ja.

Mphšmphē e a lapiša motho o kgona ke sa gagwē. Ka tšatši le lengwē mosadi a tlhadia pitša bjalo pitša ya gagē ya bela. A ya ka lapeng la mosadi yo mongwē xg go adima lefštlhō le lehō. Mosadi yowe a re go yola wa mpōna gore le nna ya ka pitša e a bela.

A thōma go gakanšga, a kgametsi a serothō a timula pitša a letela mong wa lefštlhō le lehō, ge a fetša modirō wa gagwe wa go 164. faga. Ya ba gōna a mo fago difaga ka tšōna. Mosadi o fšla a bolšla gore, nna ke ile ke a tšeiwa ke tšere ke monna tšhego.

Mosadi o be a bolšla nnete ke monna tšhego, ka baka la gore, le ka ngwakong wa bōna o be o ka se ke wa hwetšana le lapi la go apara. Bošego ba apara mokgopa wa kgomo, mola bangwē ba apara dikobo tša makgowa. Mosadi wa gagwe a fo sepela a gonagona eke a se mogatša lesogana.

Dikgaitšedi tša gagwē ba fšla ba mo tlhagaletša ditlhagala. A fo tatetša dinoka, ka gobane ga e le mmele šna a o na taba. Mosadi a bōna gabotse gore monna a nyake go tlhōkōmšla mabapi le dikaparō, ke ge a tloga a yo dula ga gabō.

Monna a lata mosadi, a fitlha a re, ke nyake mosadi wa ka, batswadi ba mosadi ba re šo. Re mutšitše gore a boš bjalo a re fetole selo, o folla, ra butšisa gore naa o go tšile le gona a se ke a re fetola bjalo a re tsebe gore molato keng. Wena o ka bolšla naš, motlhomong o tla go botša selo.

165

Monna a thoma go boledisa mosadi wa gagwe, bjalo mosadi a re go monna wa gagwe ga go na selo se ke se tshabago.

Monna a re go yena a rie gae, mosadi a re, wa nkwa mogatsaka, nna nka se ke ka kgona go ya nago, molato keng, mosadi a re wena ka nosi wa tseba mosadi ke ngwako.

Monna a re, a ke re ngwako o gona, a fetola ka gore ngwako ge o robetse, go ona a o lale o bala dinanedi. Taba ya bobedi pula ge ena re lala re eme ka maoto. Le ge motho a ka se ke a ba le dibjaja ka moka tsa lapa ompa tse dingwe di swanetse go ba gona. Lehudu a ke nalo, le ge lehudu e le selo se segolo nka bolela mafetlho le maho awe a kgonago nkane le bana banyana.

166

Le a nkwa nna a kee, mo le kgona lena batswadi ba ka, mo feng dikgomo tsa gwe, nna e fela ke madimabe a ka ke tla fo dula mo lapeng la mma go bona motlhako ka matlho aowa nka se ke ka ya.

Batswadi ba mosadi ba re, go moredi wa bona, o swanetse go ya. Morodi wa bona a re, le a nkwa gana bjalo re ka ya la ya la bona, ke tshabile ke madi letlhakoring, ka baka la mabêlê a ka, mabêlê a ka ke limile ke nosi bjalo lehono a no falla le lebato la ngwako. Disego ke dipolokêlê.

Le ge ke tseba gabotse gore le kobo ya bosego ga e gona ga gona taba mowe. Ka gobane le yena ke a mmona gore a apare selo, le ditswaro a natso, bagwera ba gagwe ba tswara marukgwe yena o sa fo tswara lekgeswa nka be a kwele mabêlê bothoko.

167

Monna a tlhoka le boekarabelo makgolo wa gagwe a re, na go bjalo mabêlê a no phatlalla le ka ngwakong. Monna a re, makhura ba tlola, maaka a se makhura, mosadi o bolela thereso. Makgolo wa gagwe a re, wa bona motlogolo, mabele ke koma ya dikoma, ge motho a sa tlhokomele mabele, motho wa mohuta owe re mmitsa gore ke tshwene.

Tshwene ke phoofolo e ngwe ya lesaedi, ke a kgolwa le wena o tseba modiro wa yona. Masemo a re lemago re lemela tsôna ka baka la gore di tsena ka masemong a rena di utswa. Tsa re di tsena tsa hwetsana tshemo e se na moliti, bjalo

RM/

di roba mabea di ija go fitlhela di hora, tshemo ka mokgwa o di ka kgonago ka ona. Mong wa tshemo ge a fitlha o tla hwetsana gore tshemo ka moka e nkgga masepa e re foo, ke moka mong wa tshemo a thoma go lla.

168

Nka baka lang mong wa tshemo a lla, ke ka baka le, mpa ke ngwana e a beelwa. Ka moswana go ngwana a lla, o tla mo homotsa ka molatsa ola wa go bea. Ge o sitwa go tlhokomela mabele, mabele o tseba gore re phela ka ona, o tla ba modidi mo setshabeng ka moka. A re go morediš thakgoga ngwanaka o e le makgapa wa gago gae. A tsea sesego a fa morediš.

Papago Kgapana modiro wa gagwe e be e le go roka mathebo, a se ke a fa morwae lethebo la go apara bosego, ka baka la gore o ile a se kwe papagwe sewe a se bolelago. Ka morago ge a bona a boya le mosadi a rwele sesego, a re agee, mosadi le monna ba dira bjalo le tla bona lapa la lena le gola. A kwela ngwetsi wa gagwe botlhoko, a mo fa lethebō.

Kgapana a ba a hwa a sa kgone selo, gwa tlhoka le setlhapo sewe ngwana wa gagwe a tla balago a setsea. Mosadi wa gagwe e be e le mosadi wa wa mediro mogolo, dibjana tsewe basadi ba nago natso a e natso a sita fela ke dibjana tsewe di swanetsego go nyakiwa ke monna gammogo le diaparo.

169

Nkadime e a lapisa motho o kgona ke sa gagwe. Monna yo Kokobetsa Tselane, ke phula mogopo, ke gore monna yo a sa nyakego go ya makgoweng. Bjalo ka tsatsi le lengwe goba le magoto mosate e be e le magoto a dikoma. Monna a bona gore a na dikaparo, a ya go morwa rragwe Tsalatšala a fitlha a adima dikobo a mo fa. Pula e ile ya lala e na, bjalo ya re ge bosele ya khula. Ba apara dikobo tša bona ba sepela, magoto ke selo sa go šika ka mabjalwa. Kokobetša a nwa bjalwa ka maatla a tagiwa.

Ge a re o a sepela o fo sepela a e wa, dikobo tša fetoga mmala o mohubedu, mong wa dikobo ke moka o thoma go bolela gore ga batho o re, monna yo a adimege, ke mo adima dikobo tša ka a napa a dira ka mokgwa o. Batho ba thoma go tseba gore monna dikobo tse a tsepilego ka tsona a se tsa gagwe.

RM/

Re bona gona a dio etira motepedi kganthe ke mpoge, bjalo o mo swabisitše. Tsatši lewe a ka a di kwa ka baka la gore o be a tagilwe.

Dikgabišo ka dimanō ya tšōna dikgabišo ke dilo tse di tsibjago gabotse gore dia adingwana. Ge yo mongwe a se natšō o adima ga yo mongwe dikgabišo tse bjalo ka dipheta le diala. Tsona ke dilo tša go adimana.

170

Jalo sa go adingwa se a baba, ka go rialo mowe motho o swanetse go se tlhokomela. Batho ba go nyaka go adimana diphe- ta ke dikgarebe. Bjalo masogana a nyaka kudu go kea dikgarebe. Basadi ga se gantsi mowe o ka bonago ba adimana.

Mapule o kile a adima Nkalane dipheta tsa molala, taba ena ya kadimano ya dipheta gantsi o ka se ke wa e kwa ge moadimi a ka re go adima ya re go sinyega a romela sebaka, ba lefelana ka magae goba ba swarelana.

Taba ya Mapule le Nkalane e ile ya kwala ka baka la motlhankana yowe a goba a mo kea, ka baka la gore mosogana e ile ge ba mo rometse sebaka batswadi ba mosogana ba re ditaba tsa masogana le dikgarebe re kase ke ra dikgona. Batswadi ba Mapule ba re go batswadi ba Nkalane re nyaka dipheta tsa ngwana wa rena.

171

Batswadi ba Nkalane ba botsa batswadi ba mosogana gore le akwa beng ba dipheta ba di nyaka. Batswadi ba mosogana ba se ke ba tlhokomela taba ewe. Bjalo mnago Mapule a botsa papagwe Mapule taba e. A dira gore bakgobakane ba okwe gore pheta ya moredi wa gagwe e ile ya sepela ka mokgwa mang. A roma sebaka, sa gore a yo botsa ba ga Mabakane gore Thobetsane o re ba tle lewe moredi wa bona gammogo le lona lesogana lewe ba le bolelago.

Ditaba tsa ba tsena, ka lona letšatši lewe ba le beilego, ke moka ba ya ba kopana. Mapule a bolela gore, ke adimile Nkalane dipheta tsa ka tsa molala tse nne, bjalo ke bona ba romile sebaka ba re dipheta tsa ka Sentso o di kgaotse. Nna ka re dipheta tsa ka ke a di nyaka.

Nkalane a re ke nnete go bjalo dipheta di kgaogile, ke be ke adimile, dipheta di kgaotse ke Sentso ke be ke na le yena Mapule le Sethepe ge a ntswara ke motsa gore nthesetse a ke rate, bjalo a fo mmamarela, a tswara ka dipheta a nkutlula ka tsôna ka maatla go fitlhela dikgaoga.

172 Ditaba ba di gafela Sentso yena a re ke therešo, bjalo nna e be ke re ke a raloka ke ge dipheta di kgaoga, bjalo ka re go yena na nase, yaba o a lla, ka bona gore ke lebile ka ya ka botsa mma gore ke dirile molato, ke ile ke ralokisa Nkalane bjalo ka kgaola dipheta tsa gagwe.

Ditaba ke tsewe Raganya, Raganya a re, ditaba tsa masogana le dikgarebe nna a ke di sale ntago. Banna ba sola polelo ya Raganya ba re go yena monna bolela ditaba tsewe o di bolelago ga o bolele ditaba. Raganya a re ke tla bolelang gana mowe ke boletsego ke moka ke boletse ga go sa na selo.

Mowe Raganya a bolelago ke nnete gwa rialo Mabjale, fela o gopole monna wa ga Raganya, ga go bolele batlhankana le basetsana go bolela rena ba bagolo ka go rialo mowe o swanetse go bolela senna bjalo ka ge e le rena banna. Kgate gona go be go le bjalo le gona e be ba sa bolele mabapi le dipheta e be ba bolela mabapi le ditlhokwa tsewe ba goba ba re ke bjang a bona taba.

173

Monna a tsielega, ka baka la gore dia rekiwa. Monna a napa a thakgoga a ya thopeng a roma motho gore sepela o ba botse ke di kwile. Thobetsane a re sepela o mmotse ke mo nyaka pudi tse pedi, ka gobane monna yowe o rogane kudu, a re botsa gore ditaba tsa batlhankana gela a rapelane le bona beng ba dipheta goba e be ba tla mo swarela goba go mo lifisa ga go tsebji. Le gona nka be a lifile ka tsona dipheta ka gobane pheta e lefa ke pheta.

Monna yowe wa ga Raganya a ntsha dipudi tsewe molato wa fela o etla mowe. Manganga a ja, mola a se ke a dira manganga nka be a sa ntsha dipuditsewe.

Setlhamo se sengwe le se sengwe, se madingwa fela moadimi a se ke a ba le manganga ge a ile go adima ke moka sa
ya sa/.....

174

ya sa sinyega. O ka no bona mosadi yo mongwe a ruwelane ka ditlhamo wa gopola gore mosadi yo monna wa gagwe a se ka mo tlhama, kganthe a tlhama ke monna a dio adima.

Ditlhapo, ditlhapo ke dilo tsa go sia mohu bjalo ba di boloka gabotse. Mohu a re go hwa ba napa ba a bagana ka tsona, aowa ba di boloka felo go tee. Ke moka ba lla selo sa mohu. Ka morago ga selo ke gona ba kgonago ba tsea ditlhapo. Motho ge a ile a hwa a na le dilo tsewe elego, dikgagare mejana, ke gore yowe ke ngaka le tsona ditsewa motlhang owe ngaka ya go alara lehu e di fukile.

Go na le ditlhapo tsewe di lebanego motho, e seng gore e ka ba tsa go bakiwa. Bjalo ka motho ge a ile a hwa e le ngaka, a na le bana ba hantši, bjalo bana bawe ba ka se ke ba tsea ditaola ge ba sa laelwa. Mohu o tla hwetsana a laetsa ngwana ka o tee. Nnete di swanetse go tsea ke ngwana wa lapa le legolo.

175

Ngwana a ile goba wa lapa le legolo, papago bone a ka fo arosa a fa ngwana wa lapa le lenyana, ka baka la go kwa ga ngwana. Ngwana ga e le sephōphōnōnō o tla ja bophōphōnōnō bja gagwā.

Pute Mohlabe o be a na le basadi ba batlhano, mosadi yo mogolo e le ngwana Pōpōla. Monna yowe wa ga Mohlabe a segela mosadi bjalo a tsea mosegela a mo tsentsha ka legoreng la motse wa gagwe. Mosegela o na le manyonyo, a amoga basadi monna wa bona ka balala go lemoga mpa ya monna.

Batho ba bantši ba re, o e mo file moratiso, aowa, o dio apea bjalo monna a tsoge a e dimula. Yaba mosadi yowe wa motlhologadi o na le ngwana wa motlhankana. Motlhankana yowe o be a ekwa mokgalabje ge a mo roma. Mong bana ba gagwe ba sa kwe, ba fela ba re, o a re tella a na taba.

176

RM/

Pute e be e le ngaka bjalo a lebella a bona gore ngwana wa romege. A bona gore le ge nka hwa ngwana a ka se ke a fiwa selo sa ditlhapo. A thoma go betla mothaba o mongwe wa ditaola ke moka a di fa mosogana a re, ke tsa gago. O di bee, o se ke wa di sumisa ga ke sa phela o tla di sumisa ka morago ga lehu la ka.

A ka /.....

A ka a mo fa sephiring o ile a mo fa ba dutsi kgorong, bjalo ka ge e ke wa mo swaswa. Ditlhare ka moka di špa ke yena Maranrang ke yena ngwana wa motlhologadi yowe a go mošegela.

A mo ruta ditlhare ka moka tsa go alafa malwetse. Ka morago lehu la gagwe dilo ka moka ba di boloka ka ngwakong. Ba dira bjalo bja meriri ya mathomo, ka bjalo bja mafelelo, bantsha ditlhapo tsa mohu ka moka ba ala legogo lapeng la mosadi yo mogolo bjalo ngaka ya di foka. Ka morago ga mo e fokile, yona ngaka ya tsea setlhagala sa burukgwe ya tloga ya dula kowa theko.

Bjalo go fedile, yo mongwe le yo mongwe a ka tsea se se mo lebanego. Ngwana yola a go fiwa ditaola a tloga a dilo kgole le tsona. Bana ba mohu ba thoma go gakanega gore ko tsea selo sa gore ke sa tsebe modiro wa sona, bjalo ko dirang ka sona. Mojalefa a thakgoga a tsea lerumo le molamo a tloga a dula fase.

177

Ba umotsa gore o swanetse go tsea le sesiko sa dikgagara, monna a re go bona ko tsea ka dirang ka sona goba a ko tsebe selo ka ga tsona. Ba di tsea ba di bela theko, gore gwa se ke gwa ba le ngwana yowe a ka tseago, ka gobane di lebane ngwana wa lapa le legolo.

Mowe ditlhaping tsewe tsa mohu e be gone le manaka a magolo, a go tlala ditlhare bjalo ba tshaba go a swarella, a mangwe a mahubedu. Bana ba bangwe le bona ba ema ba tsea dikaparo le dikgabiso tse dingwe ditlhare ka moka tsa sala godimu ga legogo. Modiro wa tsona o fedile le tsona di hwile le mong wa tsona.

Ka morago ga mowe ke moka maranrang a thoma go laola le alafa batho. Barwa ka moka le ka o tee a se ke a tseba selo bjalo Maranrang, ke wa leloko la ga Mašumu. Ke moka bongaka bja Pute bja feta le ngwana wa mošegela, ka baka la go se kwe ga bana ba gagwe. Bana e be ba ekwa melao ya batswadi ge ba elwa lehufa.

178

Ditlhapo tse bjalo ka marumo le mesebe legopo, ke tsa ngwana wa mojalefa go bjalo ka tsona ditaola bjalo di tla no mo sita

RM/

fšla/....

fêla ge e ba e le ngwana yowe a goba a sa kwe papagwe. Ka gobane ge papago motho a nyaka go go ruta bongaka, o tswanetse go swinyiwa kudu eseng gore o ka bo hwetsana o sa bo somêla.

Bjalo ka monna yo Patlana ke ngaka bjalo o laudisa ka mokgwa owe a go hwetsana bongake ka ona. O re bonna bo theta re špa ntsweng nala tsa šalêla. Ke gore ga go kgathalege gore pula e a na, motho o a hwa pula ena, motho wa tihabega pula ena. Mmabjetsa o tla tsena pula ena a tllilo kgopela ditlhare. Ditlhare tse dingwe a di dule di epilwe.

Ke be ke na le mogolo wa ka Mokgoko le moratho wa ka Lekala, nna ke nna moratho wa Mokgoko. Bjalo mokgalabje ge a roma mogolo wa ka, mogolo wa ka a thoma a loma ke mela, a bônê a edimula a bile a ekotlolla. Ke moka mokgalabje a re go yena sepela o dula ngwanaka, ke moka a boele a yo dula.

179

Ka morago a bitsa nna ke moka mogolo wa ka a mpotse gore a go bitsetse selo, o nyaka go go roma le gore pula e ana a e bone, mokgalabje yo wa tswenya. Bjalo ka gopola mo ke tllilo gola ke ba mokaa, gore le nna e be ke ba tihakisa. Ge ke fitlha ke moka a re go nna ngwanaka ke nyaka go go lapiša, motho šo o re ngwana wa gagwe wa babja bjalo ka go rialo mowe ke tihaelitse ke motlhare o mongwe ngwanaka.

Motlhare owe o mela ga gore sepela o nkepela motlhare owe. Ke moka ba mphe kepi ke kitime ko epa. Goba nka mokgwa mang le mang o a bitsiwa ke moka wa rumiwa le baka la marega ke lebaka la go tonya bjalo le go go le bjalo o fo rumiwa. Ke tsatsi le lengwe a ka fore kowa a bona gore pula e ana ke moka a re, ke go roma Phalaborwa. O nyaka go kwa gore o reng, goba wa gana empa Phalaborwa o fo bolela, o nyaka gore a bone gore o ngwana wa mohuta mang, goba o na le mereba a go bone. Ge o dumela o tla kwa a go roma kgaufsi.

180

Motlhare o mongwe le o mongwe owe ke o epago, ge ke fitlha ke mo fa ke moka o mpotša modiro wa ona. Dilo ka moka ga tsona a supa nna bakeng sa mogolo wa ka. Ka morago ga lebu la papa, ge ba fokile ditlhapo tsa papa bjalo ba re yo mongwe le yo mongwe a tsee se a se tseago.

RM/

Ka gobane/.....

Ka gobane ke na le mogolo ka dula ka lebella mogolo wa ka, bjalo mogolo wa ka a tsea lerumo le sesiko sa dikgagara bjalo ditlhare a se ke a di tsea.

Ke moka a sutella nna, ke moka ka tsea lenaka ka le tee, lewe a go ntaela gore o tsee lona, ditlhare ka moka ke go supile bjalo le ke tometso. Dikgadi le tsona tsa thoma go tsea tsewe ba di tseago, gammogo le moratho wa ka Lekala.

Mogolo wa ka ditaola tsela a go di tsee ya foba matlho a tsie maswanetsa tlhogo, a se ke a di sumisa ka gobane a ka a laelwa tsona. Tsona ka baka la gore ke mogolo wa rena di mo lebane. Empa a di na modiro owe a ka di sumisago ona. Nna ka betla tsa ka ditaola ka thoma go soma modiro wa go alafa batho.

181

Mogolo wa ka le moratho wa ka ke moka ba thoma go kwana. Ba ntlhoya, bjalo nna ka se nyake go ba etsisa, ka tia ngwako wa ka ka tloga. Mmago rena e be e le Pulane a thoma go tloga le nna, ka makala gore molato keng, ka gobane ge mokgekolo a ka ba le barwa bjalo barwa ba se ke ba kwana. Ge ba palakana mokgekolo o swanetse go dula le lekgothwane.

Mafello bagolo ba thoma go tla go nna aowa ba fo hwetsana nna ke sene taba. Ge ngwana wa bona a babja, ke moka ba kitima ba e-tla go nna. Ditlhapo tsa bongaka a bona mogolo goba yo bo mo lebaneng gabotse, ka baka la gore motho bo ka re bo mo lebane ke moka a se ke a kwa papagwe sewe a umotsago ke moka matlhogonolo ka moka a mo tlogetse a tlabo le ngwana yowe a kwago sewe se bolelwago ke papagwe. Dia pele le nthago.

Dilepe le marumo goba mogopo tsona di lebane yena ngwana yo mogolo. Mogopo ke telo e kgolo ewe erego ge ba thabile kgomo goba pudi ke moka ba e nolola tlhogo go ona.

182

Ditlhapo tsa mosadi.

Dibjana tse, lehudu lwala dintepa le dithetho dipheta le disegole dipitsa. Dibjana tse ke dibjana tsa mosadi, le maselo diroto gammogo le ngwako.

Dipheta, dipheta ka moka di tsea ke baredi ba gagwe.

RM/

Gona/...

Gona le dipheta tse barego ke dipheta tsa thaga bjalo dipheta tsewe a di tsewi. Di swanetse go bolokiwa ke yo mongwe yo mogolo wa leloko. Motho e fo diaparela matshepi aowa, di apariwa ka mokgwa wa tšona.

Motho yowe badimo ba nyakago gore a apare ba mo tlela ka bolwetse ke moka a babja ba sepela le dingaka ke moka ditaola tsa bolela gore badimo ba gabo ba belaela gore o swanetse go apesiwa pheta ya bagabo. Ke gona le tlogo bona molwetši a fola.

183

Bjalo ka Makoma, moredi wa Mokoma Masumu bjalo mmago Mokoma o be a sa phela. Bjalo Makoma a bikiwa a ya bogadi, go a fitlhile bogadi ya foba motho yo a dulago a fokola. Ba leka go mo fa ditlhare empa ditlhare e ke di napa di baka. E noba motho wa go dula e le lekokosana mowe batho ba bilego ba re o tshaba mediro ya bogadi.

Ba sepela le dingaka ba hwetsana ngaka e ngwe ba re, ke Motswaki, a laola ngaka owe ya mosadi a ba botsa gore ga go na moloi ka gare. Badimo ba bo makgolo wa gwe ba belaela ba re o swanetse go apeswa pheta ya leloko. Sepelang le dire ka mokgwa owe le tla bona a fola kantie le setlhare. Fela ge le mo apesa le mmege go badimo ka pudi e ntšo.

Ba goma ba tla ba dira ka mokgwa owe ngaka e boletsego ka ona. Ba bona Makoma a eba le bophelo a phela gabotse. Ka morago ga matsatsi a se makae, ke moka a ima, a belega ngwana wa gagwe wa mosetsana. Ngwana yowe ba mo rela leina la Motswa-kgole.

184

Ba mo rela leina lewe la Motswa-kgole ka baka la gore e be ba sa kgole gore mosadi o tla boya madi a mele a ba le ngwana ka baka la go mana gagwe. Ke yona tsela ya go fiwa dipheta tsa leloko.

Go fiwa kantie le bolwetši.

Mankoba o ile a bikiwa ke ba ga Motlhabe, mosadi a kgolophana kudu, empa a sa imi. Bjalo ka gore ge mosadi a no ema a sa imi, batswadi ba mosadi ba kwa botlhoko gammogo le ba
ba mo/....

RM/

ba mo tserego. Bjalo dikgopolo di bolela gore mosadi a ka se ke a ima ka baka la gore o nonne kudu. Bjalo tswalo ya gagwe e thibile ke makhura.

Monna wa gagwe ba re e be e le Makgwapeng bjalo monna wa gagwe e sa robale bosego le mosegare ka baka la go tlhokagala lehumo go mosadi wa gagwe. Ka gobane seema sa bagologolo se bolele gore setlhare se gola ka dithabi, dithabi bara bana, ga o se na ngwana ke wena bothaka ga di fela, ka gobane le bana ba tla tla ba go feta. Taba ewe e kwisa botlhoko.

185

Monna a kitima le dingaka dingaka di pallwa. Yaba a thoba a sobella ga Motsatsi, a ya a hwetsana ngaka bjalo ngaka ya mmotsa nnete. Ya re go yena naga ya geno ga go na dingaka, o bolailo ke mosepele wa lefela, ka gobane ge o ile wa sepela kudu o swanetse go boela gae, o swere setlhare. Bjalo lehono o tla fo boela gae o le ka ona mokgwa o.

Mosadi wa gago o swere ke badimo ba gabo mosadi, ha belaela gore o be a swanetse gore ge a tloga a eya bogadi ba be ba mo apositse pheta ya leloko. Ke moka ke yona pheko ya ntsha. Sepela o re go fitlha gae, ba mo apele ka kgogo e ntso, ba bitse kgadi e kgolo ya motse owe wa gabo mosadi e be yona a mo apegago o tla bona mosadi wa gago a etsa ba bangwe basadi.

Monna o ile a boya a ekgoga ka gobane ge motho a boya ngakeng o tia mokolo ge a boya a na le segokgo gore ba kgole gore ka nnete o tswa ngakeng. O ile go fitlha a dira ka mokgwa owe ngaka e ilego ya bolela. Ka morago mosadi wa gagwe a ima. Yaba gona monna a kgolwago, mofya ya badimo e a soma mothong.

186

Dipitisa monna wa reka dipitisa mosadi le yena wa reka. Pitisa e kgolo ke gore nkgo, ke pitisa ya lapa bjalo ge mong wa yona a hwile. Pitisa ewe e se na motho yowe a ka etseago, ka molao e swanetse go tsea ke kgaitsemi ya mohu.

Ge mosadi a ile a hwa a ena le ngwetši, pitisa ewe ke moka e lebane ngwetši yowe.

Bjalo/.....

RM/

Bjalo ka mosadi yo Matlwane o be a na le betsi ba bararo.
Bjalo mokgekolo a hwa a sia pitsa e kgolo ya bjalwa le ngwako o
mogolo. O hwile a le matsogong ga ngwetši wa lekgothwane
bjalo pitsa le ngwako tša lopa ngwetši wa lekgothwane.

Legela a hwe, a se matsogo a lekgothwane, dibjana tse
e fela e be di mo lebane. Betsi ba bagolo ba ka tsea fela tsa
metši. Sešego le pitsa gammogo le ngwako di lebane lekgothwane.
Baredi ba mohu bona ba ka tsea malapi ga le gona fela taba
kgolo bona ba swanetše go ba kgobakanya ba ba tlhoboše ka
kgomo go ena le go tšea selo.

187 Ge e le dibjana tse dingwe gammogo le sewe a goba a
jela go sona, ba swanetše go di rwala ba di ise go batšwadi ba
mohu go bega batšwadi lehu la moredi wa bona ka tšona.

Ditlhapo tsewe tsa mohu a ba di ise go batšwadi ka le
fela aowa ba swanetše go di isa ka kgomo. E be gona batšwadi
ba amogelago ditlhapo tsa ngwana wa bona. Ke molao gore ba
bege lehu le ge ba ile ba bolela ka molamo, ba tla go boloka
ngwana wa bona. Ka morago ba swanetše go isa dibjana tša gagwe.

Ka morago ge e o e ya o re ba ga makgolo ke nyaka mmula-
ntlo ba tla go kwa. Ge o sa ka wa isa dibjana tsa moredi wa
bona ba tla go fetola ka gore o nyaka mmula-ntlo ka mokgwa
mang, kganthe mogolo wa gagwe o sa phela.

188 Matuputupu di ile tsa mo šita ka mokgwa owe. Mosadi
wa gagwe a hwa bjalo ge a hwile a kitima a botsa ba ga Byang
gore nna a ka diša, ngwana yola wa lena o ntshile. Aowa ba ya
go boloka ngwana wa bona. Ke moka ba lla selo sa moredi wa
bona. Ka morago ba laela ba tloga, ke moka Matuputupu a se ke
a isa dibjana tša mohu ga gabo, a fo dula natso, le bona ba fo
mo homolšla.

Ka morago, a ntsha kgomo a ya ga makgolo wa gagwe, a re,
ke nyaka mmula-ntlo. Bjalo ba thoma go makala gore mmula-
ntlo yowe a mo nyakago ke wa mohuta mang, kganthe ngwana wa rena
o sa phela. Ba mmutsisa gore a yola mosadi re mo filego o
ile kae, ge a re botsa mmula-ntlo. Monna a thoma go makala a
re le/.....

re le mphetola bjang ba ga makgolo.

Ba re go yena wa ba o bolaila ngwana wa rena, o tsebe gore le wena o wa lehu. Kgomo ewe sepela o fa moredi wa rena e-tla mo thusa ka tse dingwe. Monna a thoma go tshoga a tswa ka sa mafuri a tshaba. Le ge a tloga a ba mmona le go laela a laela. Monna a tlhanola direthe a libile gae, le nthago a sa nyaka go lebella.

189

Taba ewe e ile ya mo imela kudu a feta a hwetsana mokgalabje yo mongwe a mo anegela taba e. Mokgalabje a re, monna ba go tlhomphile ka molao e ka be ba go teile. A o ile wa isa kgomo ya go isa ditswana tsa go bega lehu, aowa bjalo o swanetse gore ka yona kgomo ewe o nape o ise dibjana tsa mohu ka yona, bjalo o tla re ka morago ga mowe o kgone o isa kgomo ya go nyaka mmula-ntlo.

Monna a ya a dira ka mokgwa owe mokgalabje a mmutsitsego ka ona. Ba amogela ditswana tsa moredi wa bona ba motsa gore o ba ubetse o swanetse go ntsha pudi a ntsha. Ka morago ke ge a isa kgomo ya go nyaka mmula-ntlo, bjalo ka ge mosadi a ile a hwa ke lehu la sehuba se segolo, ba se ke ba tlhwa ba mo tswentse ba mo supa mosadi.

Dibjana tsewe ba di isago ga batswadi ba mohu ke tsena, maselo, diroto le dibjana tsewe a goba a di sumisa. Ge mohu a sena ngwetsi ba swanetse go isa le sešego gammogo le dipitsa. Ka gobane ga go na

190 motho yo a ka šalago a di sumisa di tla tla le mmule-ntlo ge a bikiwa.

Ge mosadi a ka hwa, a sena ngwetsi yowe a ka šalago a tsena ka mowe ngwakong wa mohu. Ngwako owe ke moka a o tsene ke motho, le yêna mohu ba mmolokela ka mowe ngwakong wa gagwe ka baka la gore ga go na motho yo a ka šalago a tsena ka mowe setlhapong sa mohu.

Dintepa le dithetho, bjalo ka ge di tsibjwa gore ke ditswaro, bjalo le tsona dia le tsona dibjana. Fela ge a na le moredie, yêna a ka tsea, ge e le betši bôna ga go na selo sewe ba ka tseago mabapi le ditšwaro. Lwala lona a le na taba, ba fo le foka fela ke moka ba motse ba šala ba le šumiša, ge ba sa rate ba le tswalêla ka ngwakong le litile mong wa lona. Le bjalo ka mahudu le ona ba a tswalêla.

191 Dibjana tšene tša lana ke tše dintši kudu molaudi yo mogolo ke mosadi ka gobane ke yêna a di šumišago. Mosadi a ka se ke a dira ka tšona ka mokwa owe yêna a ratago kantle, le monna wa gagwe. Ge a nyaka go fa ngwanabo selo, o swane-tše go botša monna, monna le yêna ge a nyaka go fa yo monwe o botša mosadi.

Go na le dibjana tše dingwe tšewe mosadi a ka dirago ka tšona ka mokgwa owe yêna mong a ratago. Ke dibjana tše dikgêrô le digo, digo go kaone a ka ba a botša monna gore digo tše ke a di rekiša. Ge e le dikgêrô tšona ge mosadi ka noši a bôna gore ke na le tšentši, a ka fo dire ka tšona ka mokgwa owe a ratago.

Dibjana tše bjalo ka maselo diroto, dipitsa, lehu le lefetlho, mose. Mosadi a swanêla go dira ka tšona ka mokgwa o a ratago kantle le go kwana le monna wa gagwe. Lehudu lona, ke selo se segolo, ka gobane o ka se ke wa fa motho, gammôgô le pitša ke selo se segolo.

Dilo tše a ba fe motho, maselo, diroto lehu lefetlho le mose. Ba tlhagaletša ge motho a e tšwa a lla, bjalo mosadi a bona gore o natšo tše dingwe, a ka botša monna wa gagwe gore motho yo o lla ka sa gore bjalo re ka se ke

192

ra mo tlhagaletša, monna a dumela ke moka a mo tlhagaletša. Le ge go tsibja gore mošumiši wa dilo tšewe ke mosadi empa di nyakela ke monna. A ba no tlhagaletša batho ka moka, go tlhagaletšwa bo ngwanabo mosadi le bo ngwanabo monna.

Monna o swanetše go lokologa, ge ngwanabô mosadi wa gagwe a kgopela selo, a se ke a gana, ge e ka gana ke moka o dirile molao, le ge ngwanabo a ka tšwella a lla ke selo se sengwe le ge a le naso a se ke a mo fa. Go bjalo ka mosadi le yêna mo a ile a gana le ngwanabo a se ke a mo fa.

Monna yo wa ga Masumu ba re ke Ntlabaile, a tšea mosadi Matsebe ngwana Mohlabe. Mosadi a ba le moya wa go nyaka go busa monna wa gagwe. Monna o be a betla maho le mafetlho a mantši bjalo a betlela go nyaka go rekiša. Mosadi mmagwe a tla a kgopela a mo fa, le ngwanabô a tswella a lla ke lona wa mo fa goba le fetlho le leho. Mosadi o be a fo dira kantle le go botša monna bjalo monna a fo homola.

193

Ka tšatši le lengwe gwa fitlha mmame wa monna, monna a botsa mosadi gore mmame o kgopela leho, o re a na sa go tsola buswa, mosadi a re , a le gona, bjalo monna a re a ile kae, mosadi a re a fedile. Monna a thakgoga a tsena ka ngwakong a tšea lefetlho le leho a fa mmame wa gagwe, a re o fo nyaka go gana a le gona.

Mosadi a kwata, nko ya phatlhagana le molomo. Monna a se ke a mo tlhokomela, bjalo mosadi a bona gore monna a mo tlhokomele, a thakgoga a baka mowe mosadi e lego gona a fitlha a amoga mosadi dibjana tšela. Monna a re, go mosadi, mosadi efa mmame maho awe, mosadi a ya a bea ka ngwakong.

Mokgopedi a bona gore ditaba di bifile a re, aowa šalang, monna a re, emang ke sa yo le tseela, a se sa mo theletša ke moka mosadi a napa a tloga. Monna o ile ge a re o tsena ka ngwakong, ya tlhatlagišana le mosadi. Monna ge a re, o tšea dibjana tšela mosadi le yêna a swara ka mo bjalo ba thoma go ngangana.

RM/

194

Monna a tlala ke pelo, a tia mosadi bjalo mosadi a okwa mmele go baba a thoma go lla. Mosadi a tswa ka ngwakong a tšhaba a libile ga gabo. Monna o be a šegetše mosadi yo Sejabaledi otšere ke bona ba ga Mašumu. Bjalo a ya a fitlha ga gabo. Ge ba butšiša mosadi ke moka mosadi o tlogela taba, o bolêla di šele tše lehufa.

O re monna wa ntia o re a nyake, o re ke tloge, ke mo šitintšhe basadi ba gagwe. Mmago mosadi yowe ke motlhologadi, ke moka a šma le morediš. A bitša banna ba ga Mohlebe a ba botša taba e, a re, ke bona ngwana o bolailwe, bjalo ge ke mmutšiša o re monna wa mo raka, o re a tloge o mo šitiša basadi. Ba butšiša Matsebê a bolela ka mokgwa o mmagwe a boletšego.

Bjalo ba re, ditaba dia kwala, mogolo-golo yo mongwê o re, se seki se noši, se lle tau ya pholwana, bjalo ditaba tša gagwe dia kwala, ka go rialo mowe re swanetše go roma motho le yêna mosadi yo a yo re tšeela ditaba.

195

Mmago mosadi a gana, a re, le se ke le gapeletša motho a sa mo nyake. Ngwana wa ka a tšwa dišo banna ba tla fo motšea ra mo fa dikgomo tša gagwe. Bjalo ba re go mosadi go bjang ge re ile ra bitša monna a tla mo. Mosadi a re, aowa mowe le a kwala.

Ditaba ka metlha di swanetše go bolelwa ka gae pele di kgone di e ya mošate. Gore ba mosate ba butšise ba hwetsane ditaba le sa di bolela ka gae, ka metlha ba fela ba gomisa ditaba ba re sepelang lo bolela ka gae, ba tla tla ba kgona go bona motho yowe manganga a gagwe. Ka gobane la re, le bolela ka gae wa kwa ba re o na le phôšô le pele o yago ba yo go ntsha phôšô.

Ba roma sebaka sa ya sa bitše monna wa ga Masumu, bjalo monna wa ga Masumu a re, ditaba dia kwala le nna ke sa botša ka o tee wa ga Mašumu ka moswana re tla tsogela go tla go kwa taba ewe. Sebaka sa boetša mantshu a Mašumu.

196

Tala e apeilwe a e lewe ka mphaka. Moso a ona lešidi, bjasa, ke moka ba ya ba kopana mowe ga makgolo wa bona.

RM/

Le bona ba ga Mohlabe ba re go tsoga ba tsama ba pumula
malaka ba libile mowe moteiwa a lego gona.

Bjalo ke moka ba tsentsha ditaba, ba re go Mašumu
o bitsa ke rena, ka baka la ngwana yo, re bona a etswa a lla
bjalo re go bitšetša gore re tle re kwe phapano ya lena.
Mašumu a bega bawe a tswago nobo ba re dia kwala re ka noba re
di kwa. Bjalo ba ga Masumu ba re, nonyana go lla e e tlhobjago.

197 Re botse Matsebe, monna yola wa gago šo. Matsebe a thoma
go bolela a re, nna ke makatša ke monna, monna o re go nna
ntlogele, ba geno ba mphe dikgomo tša ka. Dibjana tšewe
lehono re lwetšego tšona, ke no bona a tsena ka ngwakong
a rwala a e fa mmame wa gagwe, bjalo nna ke mmutšiša gore
naa, ke nnete ge o re ke go tlogele, ge o fo rwala dibjana
tša ka o e fa batho. Ke moka ke ge a napa a ntšie a re, go nna,
ke go butsitse botala ke re ntlogelê ke moka.

Monna re botše, monna a re, thobela dikgosi, ntwala ya ka
le mosadi re lwetše maho le mafetlho, yo mongwe le yo mongwe o
wa tseba gore nna ke nna metli wa dibjana tša mohuta owe,
bjalo lehono ke makatšitše ke mosadi. Mmane wa tswella
o lla ka leho, bjalo ke botša mosadi o re ga gona, nna ke
tseba a le gona. Ke ge ke tsena ka ngwakong ketsea ke mo fa,
bjalo mosadi a e ya a amoga mmame dilo tšewe diatleng tša
gagwe a di boetsa ka ngwakong. Nna ke boela ke re ko tšea,
a tsena le nna, a thoma go nkamoga bjalo nna ka mo tie ke ge
a tloga a etla mo.

198 Tabe ya mosadi ke e, mowe a bolelago go nna ke a mo raka
o bolela maaka a rake ke motho. Yena mosadi yo, ke betlile
maho le mafetlho a mantši nna mong ke re ke feka maano a gore
a tla rekišwa. Bjalo ge ba gabo ba fitlha o fo tšea a ba
fa kantle le go mpotsa le yena makgolo o tlile o mo file,
lehono ge ba gesu ba etla ke mmotša gore e mo fe wa gana bjalo
ke mowe ke go mo tiela gona.

Ditaba sidiwe mmago ngwana, mmago ngwana a re, eowa, nna
e be ke nore ke bana ba ka ge ba mpha dibjana tšewe e be ke
sa tsebe gore ba lwa le gore a ba botsana. Ge monna a sa rate

ngwana yo wa ka a nape a tlhaloše a se ke a tshaba matlho a batho, ka gobane o re a mo nyake, o nyaka gore rena re mo fe dikgomo tša gagwê.

Mokgalabje yola a go tlhaba seema se sa gore se seki se nosi se lle tau ya pholwana le a kwa lehono gore ditaba di eme ka mokgwa mang. Bjalo le a bona banna ba ga Mohlabe ngwana wa rena o na le marara, nna ga ke kwe taba e a e bolelago, monna wa ga Masumu phoso ya gagwe ke bona go tie, nka be lehono ga re le mo, e be ra bolele fela phapano ya bona ya dibjana.

A re go moredi wa bona, o ke o mpotse gore ba ba geno a o notla o ba dibjana tsewe le fapanago ka tsona, a dumela, monna o mmotša a dumela, a go bjalo monna, monna a ganetša. 199 Bjalo wena mosadi o na le phôšô o ka se ke wa re, dibjana tša ga Masumu wa tšea o efa ba geno fela, bjalo wa leloko la gabo wa gana, nna ga ke bone selo ngwane wa rena o na le phoso kudu monna le mosadi ba swanetše go kwana le ge be e-fa motho selo.

Banna ka moka ba bona mosadi phoso bjale ba di gafela mmago mosadi mmago mosadi a re o dio seka. Fela ga gona taba. Raburabu a re go mosadi yowe mmago ngwana wa bona ga ba tswe motho ba tswa taba, ge o laela moredi wa gago go šele, o swanetše go tlhopha dikgomo tsa monna wa ga Masumu o mo fe, rena a re rate go tlhwa re bolšla taba tša mohuta o.

Monna bone o ntšhitše, mosadi wa gago madi, bjalo, madi a ila go falla. Ka go rialo mowe o swanetše go bona taba ya mohuta o, monna a ya thopeng, ke moka a romela sebaka ba mmotša gore a ntšhe pudi. Monna a ntšha pudi molato wa fêla o e-tla mowe. Monna a tloga le mosadi wa gagwe.

200

Dipheta mosadi a ka fo di fa ngwanabo goba yowe ba kwanago. Dilwane tšewe barego ke dipheta ke dilwana tše dingwê tša go setseba legê. Mosadi ga sa ka a di tlhokomela, di fetša di tseka, ka gobane ya thaoge ya falla ke moka o ka seke wa topela wa e fetša. Ga se gantši mowe mosadi a ka rego a e fa motho a botša monna.

Mong wa dilo, ngwane a ka ba mong wa marumô, bjalo ka ge marumô ke dilo tša banna, bjalo ngwana wa motlhankana o swanetše

gore marumo a papagwe ke a gagwe. Ngwana yo a yago a sitwa ke wa mosetsana, ka gobane ke kgakga methopo, a ka se ke a dula o tllilo bekiwa ke banna ba bangwê.

Mosadi a ka ba mong wa marumô ge monna wa gagwe a ile a hwa a sia marumo, bjalo a ba a na ngwana wa motlhankana, mowe mosadi o swanetše goba mong wa dilo tšewe. Monna yena a ke a e-ba mong wa dibjane tša ngwakô kantle le marumô.

201

Bemukgisi Morei o ile a ba le basadi ba babedi, Ngwanatholo Ntsatsatsau bjalo Ngwanatholo ke ngwana wa malome wa gagwe, bjalo lapa lewe la ba le bane ba basetsana fêla. Lapa le lenyana la ba le batlhankana. Bjalo ka morago ga sello sa mohu, ba thoma go bee dilo tša mohu lapeng. Ngwaka ya foka ditlhapo.

Barwe ba lapa le lenyana, ba re ba nyaka go tšea marumo, bjalo mosadi yo mogolo a ana, a re le ge ke se na ngwana wa motlhankana, dilo tšewe ke ditlhapo tša monna wa ka, ke tla tlhopha dikgomo ka tšea mosadi. Motlhomongwê yêna o tla tla a ôma le Modimo a ba le ngwana wa motlhankana, yowe e tla goba mong wa dilo tše.

Basogana owe a leka gore a ngangarega aowa, banna ba ba sola ba sale gae. Ke moka mosadi a tšea ditlhapo tšewe tša monna wa gagwe, a di boloka. Ke mowe marumo go bonagalaga gore mosadi e ka ba mong wa marumô.

202

Moago, moago o mongwe le o mongwe o na le mong wa ôna. Ka gare ga moago go na le dilo tšena, lešaka le dišego, ke tšona dilo tše dikgolo tšewe, motse orego ga bare o agilwê wa ba natšô. Lapa le lengwe le le lengwe le swanetše goba le sesego sa lona bjalo mowe moagong owe lešaka le ba tee le ge motse o ka ba le moago o mogolo bjang le bjang.

Mengwako ke mantlo awe batho ba robalago ka gona, bjalo ke ôna moagô. Moago wa bobedi, ke lona lešaka ge e le dišego tšôna di ka gare ga ngwako a di bone ke motho di bona ke yêna mong wa motse.

Ngwako, mong wa ngwako

Mongwa wa ngwako ke monna le mosadi le ge monna a ile aga, bjalo mosadi le yêna wa o bota. Bjalo taba e e makatšego

mosadi o kwa a era monna a re ke ngwako wa ka. Ge ba kwatelane wa kwa a era monna wa gagwe a re tšwa wa ka.

203

Taba e e a makatša, ge ngwako o agile ke muna mosadi a bolela gore ke ngwako wa ka. Monna ge a kwatišitše ke mosadi, a re, tloga mo ngwakong wa ka, aowa o re tloga mo motseng wa ka wa se ke wa tsena mo motseng wa ka.

Monna yo wa ga Mongale Matsentse, o be a re, mosadi gore a mo apišetše motlabo bjalo mosadi a dira ka mowe, monna wa gagwe a motšago. Mosadi a se ke a ba le lehufa, bjalo mosadi a fêla a bitšetša monna wa gagwe, motlabo ka ngwako wa gagwe, monna a robala le mosadi molato o se gona.

Ka tšatši le lengwe, mosadi a ba lešetša ba tsena ka ngwakong, ba robala. Yaba mosadi o kwana le monna yo mongwe wa motseng, ke moka a tloga a ya ka ngwakong wa monna yowe. Ge ba dira wa bona modiro ke kowa le yêna o dira wa gagwe le motlabo wa gagwe. Monna o ile ge a e tswa ka ngwakong, a kwa ba bolabola ka ngwakong, mosadi a fo bolabola ka maatla. Monna a tseba lentso la mosadi wa gagwe, ke moka a goma a botša yole mosadi gore a tšwê a tlogê.

204

Mosadi a dira bjalo a tswa a tloga bjalo monna a sala a ya ngwakong o la mosadi wa gagwe a kwalago ka ntshe. A fitlha a bule lebati, a hwetšana monna le mosadi wa gagwe. Monna yowe e be e le morwa rragwe Matsentše yowe leina la gagwe elego Phirima. Bjalo monna a thoma go lwa le mosadi wa gagwe, a tšea kobo ya monna yowe.

Monna a lifise yola morwa-rragwe kgomo le pudi. Molato wa fêla, mosadi a homola bjalo ka ge go se na taba e a ka e bolelago. Pele ke lešoboro, monna ka tšatši le lengwe a bona motlabo yola wa gagwe, a re go mosadi wa gagwe, o ke o mpitšetše mosadi yola, mosadi a re , ke tla mmitša fêla o se ke wa tsena le mosadi yowe ka ngwakong wa ka.

Monna a re go mosadi a ona le ngwako, a o tsebe gore ke ngwako wa ka. Mosadi a re o wa kwa ngwako owe ke ngwako wa ka le se ke la dia dilo tšewe tša lena ka mowe ngwakong wa

ka. Ga ke rate, ge e le wena motho o nkwê.

205

Monna a se ke a tlohokômêla a tlohokômêla polêlô ya mosadi wa gagwe. Mosadi o be a sa nyake go direla monna wa gagwe phoko. Bjalo a fo dula a homola ba tsena ka mowe ngwakong, ba dira modiro wa bona ka mokgwa o a ka kgonago. Ka moragô ga modirô owe ke moka mosadi a tloga.

Letšatši la dikela, b'alo ba etiša, lebaka la go ya mabong la fitlha. Monna a thoma go kgomela, a re, go mosadi wa gagwe ke a kgomêla, sepela o nkalla legogo. Mosadi a re ko go alla kae, monna a re ora go reng, bjalo mosadi a re go yena, kera gore a ke na ngwakô, nka fo bona ngwako wa mosadi yo mongwê ka ya ka ala legogô a ntumêla.

Monna a thoma go tloga a ya a la legogo ka nosi, bjalo a robala, mosadi a ala lesaka a robala kgakala. Monna o ile ge a phafoga bošego a phopholetša kowa le kowa a kwa mosadi a sa mo kgwatiši. Monna a tšwa ka ngwakong, a hwetšana mosadi wa gagwe a robotše kgakala, bjalo a mo šikinya, a re go yêna molato keng, mosadi a se ke a mo fetole.

206

Monna a thoma go goga, mosadi, mosadi a re go monna le ge o ka dira bjang le bjang, ka mowe ngwakong, nka se ke ka tsena. Bjalo monna a lesetša mosadi a ya a robala. Ka moswana mosadi a goma a robala ntle, bjalo monna a butšiša mosadi gore molato keng, mosadi a re, a ke nyake go bolela ga lesome a se nna ngwena.

Monna a se ke a kwišiša taba e, empa le yêna a se ke a nyaka go tla mosadi wa gagwe. A ya ga mokgekolo wa motse, a re, sepela o nthapella mosadi wa ka, a ke tsebe gore ke mo silikile kang, o gana go robala ka ngwakong bjalo le motse gore e tle a robale ka ngwakong.

Mokgekolo a ya go mosadi, a fitlha a mmošša gore ke rumile ke monna wa gago o re, ke tle ke go rapele, o robale ka ngwakong, bjalo le nna a mpošša molato, a tsebe gore o kwatetšeng. Mosadi a re wa le fora wa se tseba, go a nyaka nna ke robala ka ngwakong sepelang le mmošše, a ge ngwako wa ka gôna go lokile ke tla robala ka ngwakong kantle le mowe aowa ke a šitwa

RM/

207

go ya ka mowe ngwakong owe e seng wa ka.

Mokgekolo a nyaka go tseba gore molato keng, mosadi a re, nka se ke ka le botša selo, yêna a le botše wa di tseba.

Mokgekolo a ya a botša monna gore, mosadi wa gago o re, wena wa di tseba fêla o re ka ngwakong wa gago ga nyake go tsena. Mosadi e fo tšwêla pele le go robala kgakala, monna ge a ile a robala naê kgakala a mo rake.

Monna a bona gore ga go thuše selo a thoma go bolêla taba e, bjalo banna ba tla go kwa gore molato keng mosadi a sa nyake go robala ka ngwakong. Ge banna ba butšiša taba e, mosadi o re butšišang monna, bjalo ba re, re ka se ke ra kgona go butšiša monna, ka baka la gore ke yêna yowe a belaelago gore molato keng, o se robale ka ngwakong.

208

Mosadi a re monna wa tseba o fo gana fêla, bjalo le nthelatseng, ka tšatši le lengwe monna ke ile ka mmošša gore o se ke wa tswela dihuba ka ngwakong wa ka, bjalo monna a mpošša gore a ke na ngwako, ngwako ke wa gage bjalo ke lona baka lewe ke sa nyakego go robala ka ngwakong wa gagwe.

Ba butšiša monna gore nea, polelo e e bolelago ke mosadi wa gago gore ka tšatši le lengwe le kile la tšea kgane ya mohuta owe. Monna a dumela, bjalo monna yo mongwe a re, ga go na mosadi yo a karego ge monna a e tswa dihuba ka ngwakong ke moka mosadi a nyake go bola taba ya monna wa gagwe, monna le yêna o bjalo.

Bjalo banna le se ke la fata go tseba ditaba tša bone ka gobane ba re utametše, bjalo a re bolelang mowe bona beng ba bolelago. Monna wa bona, ngwako ke wa mosadi, monna e fo ba ngwako wa gagwe ka molaô empa mong wa ngwako ke mosadi. Jelo sa monna ke lešaka lona ke la monna, mosadi wa gago o wa kwala.

209

O ka aga meago ya mefuta-futa empa meago ewe ka moka ke mak meago ya mosadi, re bolela mabapi le moago wa ngwako. Ke mang yowe a tlogo tlhokomela ngwako ke mosadi, ge o na le ditshila ke yêna yowe a swanetšego go bona, kantle le wena. Go bjalo, ka wena monna mabapi le moagô wa gago wa lešaka ge le tlhagetse le bôna ke wêna.

RM/

Monna yo mongwê le yo mongwê o dula makgoweng, go
šomêla tša motse wa gagwe. Bjalo molebeledi wa ngwako ke
mosadi, mosadi a ka se ke a tlogela ngwakô wa gagwe bjalo wena
monna o tla bolela gore ke ngwako wa gago ka mokgwa mang.

Lee Mohlabe a re, ke mosepidi, bjalo ka ge le mpegetše
ke tla araba ditaba tše. Mphatho wa mokgalabje yowe wa ga Mo-
hlabe ke Makwa, bjalo a re go bona ge re tlhalefa, makgowa a ba
se gôna, fêla Maburu a be a le gôna. Bjalo ke ekwa ba bolela
gore ke ditšhoši tše dikhubedu. tšewe ke be ke di kwa ga ke diša
dikgomo ka mabanyana ga ke dutši kgorong le banna.

210

Ditaba tše ba goba ba di bolela, e be di sa ntsene gabotse
ka baka la bosogana goba go tlhoka tlhokômêlô. Taba tše
ba di bolelago, e be ke sa di lebale, e be ke fêla ke di gopola
le badiši ba bangwê ge re le madišong.

Ka ntwā ya Tšeremane, banna e be ba tloša ka kgang motseng
wa bona gore bae ntweng. Monna yowe a tshabago, ge a na le
lesaka la dikgomo, goba la dipudi le dinku e be ba thopa.
Ge dilo tšewe ka moka di se gona gwaba go na le dikgogo, e be
di godiwa. Ge e le ngwako ba o šia o le bjalo, ka go rialo
mowe e be ba nyamolla mang, mabapi le diruiwa.

Taba e ya monna yo ga Mongale e le tsibiša ditaba
empa ditaba tšewe tša Matsentse le se ke la gopola gore ke taba
e nyana, empa go batho ba bagolo ke tabanyana, go lena ke taba e
kgolo. Lebaka le bolela gore ke mosadi ke morekile a na selo,
kgopolo ewe e le tlogele bana, madi a rekiwi le motlha o le tee.

Bjalo ko bolela ditaba tše ka mokgwa wa ditswantšhō, fêla
bawe ba nkwilego mathomong ba tla nkwa bawe ba go se ke ba
thaeletša ditsebe tša bona di tla thibala, ba ka se ke ba
nkwa. Le ntheletše gabotse.

211

Mokgalabje a thoma go bolela ditaba ka ditswantšhō. A re,
go banna le a kwala ngwako ke wa mosadi, le nna mowe ke kwana
nabeng. Ka go rialo mowe, monna yo wa ga Mongale, o boletše
bjalo a gopola gore ngwakô ke wa monna.

Molaya botšha o a etaya, bjalo ka go rialo ke le botšha gore
nnete ngwako ke wa mosadi, kgale batho e be ba gapiwa ba e-ya

ntweng, bjalo ba e ba hwele mowe ntweng. Ka baka la gore mong wa ngwako o gona, o tla no bona ngwako o sa wa. Re ka se ke ra tihaloša ka lehu, ka baka la gore lehu ke selo se se sa gopolwego.

Le se ke la fela pelo, polōlo ya ka ke e telele, fēla bawe ba sa nyakego go kwa molao, ba tla tenega dipelo tša bona. Banna ba bantši bjalo ka ge sekgowa se atile, ke magwara-gwara bjalo e re e le magwara-gwara ba tlogetše mangwako a bona a šitše le beng ba mangwako. Mangwako a bona awe bjalo ka ge mong wa ngwako a le gona. Ge mong wa ngwakō a ka tloga ke moka ngwako o wa wa.

212

Ke tla le botša ka taba e e kilego ya direga ewe, mang le mang a e tsebago. Le a tseba gore Tena Sekroka o kile a tšea mosadi ngwana Mabakane, bjalo monna yowe wa ga Sekroka a bolaya mosadi wa gagwe ka go tea, a fora ke dikwababa. Mosadi o be a robala ka ntle ga ngwako bjalo monna a robale ka gare ga ngwako le mosadi yowe elego motlabo.

Mosadi ge a belaela ka ngwako wagage ke moka monna o tia mosadi wa gagwe yo yo elego mong wa ngwako. Monna a dira bjalo le bjalo go fitlhela mosadi a hwela ngwako wa gagwe. Monna bjalo ka ge ngwako e se wa gagwe, ba rorora dibjana ke moka ba leloko, gammōgō le yena monna ba diša ga gabo, mosadi. Go bega lehu la mosadi gore lapa la n wana wa lena le hwile, ba ile ba amogela dibjana tša moredi wa bona le ge ba tseba gore o bolailwe ka diatla gwa se be le taba.

213

Monna o be a agile motse wa gagwe masemong. Batho ba phalla lehu la mosadi, gammōgō le batswadi ba mosadi. Batswadi ka morago ga poloko ya moredi wa bona, molao ke gore ba alame lehu la moredi wa bona beke goba tše pedi.

Ka morago ga mowe ba swanetše go laela ba boele gae. Bjalo ka morago ga mo batswadi ba mosadi ba laetše, monna a ka a šala a robala, a thoma go tlogela ngwako owe yēna mong a goba a re, ke ngwako wa gagwe. Ngwako wa ba wa wa, yaba maruping. Kganthe mola go hwe dirale (monna) ngwako o be o ka se ke wa wa ka baka la gore mong wa ngwako o gōna.

RM/

Monna ke mong wa moago fêla ge a sepela bosego a bôna gore moago o bjang. Beng ba mengwako bona ba le ke mengwakong. Monna ke modiši fêla, fêla mosadi re a tseba gore a ka se ke a dira se a se nyakago ka ngwako kantle le monna wa gagwe go bjalo ka monna.

214 Taba e nka tšwêla pele natšo le go akenya, bjalo ke bona gore le ka thibala ditsebe ka gore le tla tenwa. Bjalo ka ditaba tša kgaufsi, tša monna yo noo le monago yo Makhukhu Raganya. O bikile mosadi bjalo mosadi o mo tlogetše, ngwakô wa mosadi yowe o šetše o wale. Ga go bjalo Raganya, Raganya a re go bjalo.

Matsentse ngwaka o dirile phôšô bjalo ka ge le wena o kwile banna, gammôgô le mokgalabje yo wa ga Mohlabe. O sitetse mosadi wa gago ka go rialo mowe o swanetše go rapela mosadi wa gago. Monna o be e tholegile moko, ke moka a tloga a ya thopeeng a ntšha dipudi tše pedi tša go rapêla mosadi. Senwabonopi.

Senwabonopi sa bokgalaka, se mpônê molomo mpôkô-pôkô pele ga lehu go eta mong wa lona. Ke seema sewe ba begela mosadi gore go fetole yêna. Mosadi a re, tseang dipudi tšewe le bolae, o be a kgantšha ke tšôna. A se ke a tsoga a boeletša pele ya ka e gomile kgolê. Ditaba tša Matsentse le mosadi tša fêla di e-tla mowe.

215 Lešaka, lesaka bjalo ka ge lesedi la lona le boletswe mabapi le karogano ya ngwako le lona. Lesaka ke la monna, lona dilo ka moka di bona ke yena, ge dikgomo di goroga, monna o swanetše go lebella gore badiša ba tswaletse gabotse. Ka gare ga lesaka go na le dikgomo, dikgomo di na le malapa a tsona. Bjalo mosadi yo mon we le yo mongwe yowe a nago le kgomo ka gare ga lesaka, a ka se ka a fo rekiša kgomo kantle le go botša mong wa lešaka.

Mosadi a dumelwa go tsena ka šakeng gare a ka fekegetša dikgomo bjalo ka go rialo mowe ke tshupo e ngwe ya gore lešaka ke le monna. Le ge monna a se na kgomo ka sakeng molaudi wa lešaka ke yêna.

Mosadi e ke ba mong wa lešaka ge monna a ile a hwa, a šia mosadi. Bjalo ka mosadi yo Manyapa, o be a tšere ke ba ga Raganya, monna wa gagwe e be e le Makadikwa. Ke monne yowe a go ya a swara noga ka molala bjalo ba re go mo šupa nōga a tloga motseng.

216

Monna yo o be a agile motse wa gagwe a le noši. Bjalo a ena le bana ba bebedi ba basetsana le ngwana wa lekgothwane wa motlhankana. Bjalo ngwana wa motlhankana leina la gagwe ba re, ke Legofu bjalo papago Legofu a hwa Legofu e sa le ngwana yo monyana.

Makadikwa o be a ena le dikgomo tša go nyala baredie, tše dingwe a rekile ka dise go bjalo ka ge e be e le molugi wa dišego. Mosadi yowe o ile a ba mong wa lešaka fela o be a sa diri diruiwa ka mokgwa o a ratago, ka gobane ke thoho ya ga Raganya. Ge bana ba bolaya ke tlala, ke moka a tloga a e ya ga moratho wa monna wa gagwe, go mmege gore bana ba šitega, ke nyaka go rekiša kgomo e ngwe.

Bjalo gore monna yowe le yena mosadi ba tsame ba bapetsa kgomo. Ge e le mabapi le dibjana aowa a mmotse ofo dira ka tsona ka mokgwa owe a ka kgonago ka ōna. Lesaka lewe le be le bitsiwa gore ke la manyapa ka baka la gore ngwana wa gagwe ke yo monyana.

Ka morago ga mo e le motlhankana yēna mong a diša, bjalo ke moka lesake la bitsiwa ka Lehofu. Molaudi wa lešaka e sa le mmagwe, ka baka la gore e sa le yo monyana, o le laola le yēna moratho wa monna wa gagwe.

217

Ba di laola ba le bjalo, empa thoho yēna ba e tseba gore ke ya ngwana le go bitsiwe e bitsiwa ka leina la gagwe. Mosadi a ka se ke a ba mong wa lešaka la dikgomo goha dipudi le dinku, mong wa lešaka la dilo tsewe ke monna.

Nkwane o ile a ba le mosadi bjalo mosadi wa gagwe a se ke a ba le ngwana, ke gore a ba moopa. Monna e be e le monna wa go se dušē gae, a šoma makgoweng, a reka dikgomo, a gopotse gore o tla tšea mosadi ka tšona. Monna a hwa a sešu a tšee mosadi le go loša a loša. Dikgomo tša šala di eme

ke lešaka.

218

Monna o be a dula a bolêla gore ka dikgomo o nyaka go tšea mosadi ka tšona. Mosadi a šala e le mong wa dikgomo, bjalo dikgomo di ana mohu, lehono ke lefa la mosadi. Lentšú la mohu a le nyatšwi, ke polêlô ya mosadi, a bitša babo leloko la monna a ba botša gore dikgomo šedi bjalo ka go rialo, mohu o be a bolêla gore ka tšona o nyaka go tšea mosadi, ka go rialo mowe dikgomo di swanetše go tšea mosadi. Banna ba kwana le polêlô ya mosadi.

Ke moka ba tlhopha dikgomo ba tšea mosadi ka tšona. Mosadi a bikiwa a tla a bêlêga bana, banenyana le batlhankana. Ke gobane dikgomo e be di tswaletše, ba no ntšha tsa šala. Bjalo mosadi yowe wa go bikiwa ke ngwetši wa Ngwana Mokgwatse. Lešaka lewe la dikgomo la no bitsiwa ka yêna. Ga go na motho yo a ka bolabolago.

Le ge bana ba godile, mong wa dikgomo e be e le yêna mosadi yowe. Ka go rialo mowe mosadi ge a bona bana o re bana ba aka, bjalo mmago bona o re mogatšaka. Je sengwe le se sengwe sewe a nyakago go dira ka šakeng o fo dira ka mokgwa o a ratago, fela a fela a tlhompha ngwana wa mosadi yowe, a re, monna wa ka ke yo ke yêna mong wa dilô tsé ka moka. Ka gobane o sa phela molaudi e le yêna.

219

Ka morago ga lehu la gagwe yaba gona ngwana yowe wa pele a šalago a e-ba mong wa lešaka. Molaudi yo mogolo wa šaka lewe yaba yêna, empa dikgomo o be a ka fo dira ka tšona ka mokwa owe a ratago.

Leina la mosadi yowe, a go bikiwa ka dikgomo tšewe tše go šia Nkwane ke Mamobu ngwana Mongale, bjalo leina la morwa wa gagwe e le Maleopeng. Bjalo Maleopeng o be a na le baratho, a nyaka go sinya dikgomo ka go di rekiša, ka morago ga mo a bikile wa gagwê mosadi.

Mmagwe a se ke a kwana le morwa wa gagwe a mmotša gore bona ba ratho ba gago le bona ba swanetše go ba le kabêlô ka mo šakeng. Mosogana a di kwa a lesetša, o be a tswenya ke mosadi wa gagwe, ka gobane o godile e e natšô dikgomo le

mosadi re ile ra mekêla e le yo mogolo, mokgwa wa mohuta
owe e šu a ke a o dira.

Dišego

220

Sešego se bjalo ka ngwakô, ke sa mosadi, fela monna le
yêna e ka ba mong wa sešego, ge a na le tshemo ya gagwê.
Mosadi a ba le sa gagwe, a tshela a gagwe mabele, monna le
yêna bjalo. Monna o laola sa gagwe, mosadi le yêna. Le ge
yo mongwe le yo mongwe a laola sesego sa gagwe, bjalo ka ge
sesego se rwala mabêlê.

Ke mong wa sona, empa a ka seke a dira ka sona ka mokgwa
o a ratago kasona, goba tse we dinago ka gare ga sona. Be di
ga bona monna le mosadi ba swanetse go botsana, goba yo
mongwe wa bona, o nyaka gofa yo mongwe mabele. O^r botsa monna
goba monna o botsa mosadi gore motho ke yo, o re e sale ge
boesa sesa se timile. Ba kwane ba kgone ba mofa yo mongwe a
gana ke moka dišitile.

Ke mang ya ka tsenago ka ngwako wa mohu, le ge monna a
ile a tsea basadi ba bantši. Ga gona, kantle le mmula-ntlo,
mmula-ntlo ke yêna yowe a tlogo bula ngwako a tsena. Bjalo
sešego le sona se bjalo ke mang yowe a ka se šumisago, ga
gona motho yowe e ka se šumisago.

221

Motho yo a ka šumisago ngwako le sešego, ke ngwetši
ge a le gona. Ge a se gona ke mmula-ntlo. O ka bona ge mosadi
a ke hwa sesego ge se le gona, yaba mohu a šia ngwetši, ba
swanetse go se rwala ba se iše go betswadi ba mohu.

Motse, ke leina le legolo, la moago o mogolo, ngwako ka o
tee, ke sethopa a se motse. Bjalo ka gare ga motse, ke moago
owe re šetšego re boletse ka ona. Motse ona le mong wa ona,
mong wa motse ke yowe e lego yo mogolo mowe motseng. Banna ba
ka tlala mowe motseng, empa leina la motse ke la motho ka o
tee le lešaka la dikgomo le bitša ka mong wa motse.

Motse ge o agiwa mong wa motse, o nyakela ngaka ya go
aga motse, bjalo ngaka e tlilo goga lešaka a dikuluša motse,
a re mowe maforo a tla tswago gona, a phekaganya phate ya

RM/

mothiba difate. Ka morago ga mo ba gogile lešáša ke moka ke motse. Mong wa motse o swanetše go dira leóbô a robale ntshe. Ka baka la gore a tloga a ya a robala gae, baloi, ba ka tla ba mo šla manong.

222

Kganthe motse kenf, motse ke lōna legora le, ka gare ga motse go agiwa meagô. Nna e be ke gopola gore motse ke mengwako. Ge motho a ka tla a tsena ka maforo o tsene ka motseng wa gago.

Motse o mongwe le o mongwe o na le tshidi ya ôna, bjalo mong wa tshidi ya motse ke mong wa motse. Ngaka e tlhabela mong wa motse tshidi ya motse gore motse wa gagwe wa se ke wa mo imela goba wa se ke wa mo gakantšha. Bjalo ka ge baloi ba tswenya ke dithuri, ba nyaka go bona gore motse o tille.

Ka go rialo mowe, mong wa motse o a kgona go tsoga bošego a sepele le motse wa gagwe a bone sewe se tlogo bošego. Bontši bja banna ke bana mowe motseng. Bona ba ka fo lukiša mmele ya bona fšla ge e le motse o na le mong wa ona, ke yena yowe a tsebago tša ôna.

Moloi a tsene ka motseng ge mong wa motse a le gona, kudu re ka re ge motse o agilwe. Wa bone moloi a tsena o tsentsha ke moloi wa motseng, kantle le moloi wa motse, moloi o šele a ka se ke a tsena. Motse o a imela o kgona ke monna yo mogolo e seng bannanyana.

223

Mabjale ke letuba mphatho ya gagwe, ke ngwana wa Kgasa ngwana Raganya. Mosadi yowe o be a na le bana ba bane ba batlhankana le baredi e be ba le gona. Bjalo maina a barwa kea: Mmaeng ke ngwana wa pele, ka morago ke Mabjale, ka morago ga Mabjale ke Tsheleng, ke morago ga Tsheleng ke Moagage.

Papago bona a hwa, bjalo motse wa šala o tswere ke mmago bona. Mmaeng a re go k gola ba mo tseiša mosadi leina la gagwe ke Makubu ngwana Thobetšane. Makubu a belega bana, fšla go tla badiwa batlhankana leina la ngwana wa pele ke Teka morathwa wa gagwe ke Letwatwa. Papago bona a hwa e sa le ba banyana.

Bjalo Mabjale e šala a šegêla mogatša mogolo wa gagwe. Bana ba Makubu ge ba lebeletše Mabjale ba re Rangwane goba

papa bjalo yêna o re ngwana wa mogolo wa ka. Mong wa motse e be e le Mmaeng, e le yêna kgoši ya motse owe. Mmaeng o ile a swara motse ka mokgwa wa molao go fitlhela a e-hwa.

224

Bana ba Makubu e sa le ba banyana ba ka se ke ba kgona go swara motse, bjalo Mabjale yaba a swarago motse, a o swarêla Teka. Teka a gola a tšea mosadi yowe leina la gagwe e lego Mapule ngwana Thobetsane, a tia a belega ngwana wa motlhankana leina la gagwe ke Meselane.

Lebaka la gore Teka a be mogolo wa motse le fitlhile, ka baka la gore ke monna, monna mola a bago le ngwana ke moka ke monna motse a ka o swara. Ge ba sa gopola taba ewe ke moka, a tihabega, ka morago a hwa. Mabjale a šala e sa le yêna mong wa motse. Bjalo leina la mogolo wa gagwe ga le kwale go kwala fêla leina la moratho.

Mabjale e be e le monna yo mongwe wa mohuta, bjalo ge ba nyaka gore ba tsama ba ekwa lehu la batho bawe, o phetla molala, bjalo mong wa motse ge ba ka re ba tsama ba ekwa tsa motse, mong wa motse a se ke a lokologa. Ke moka batho ka moka ba ka se ke ba kgona selo.

225

Letwatwa le yêna a tšea mosadi, Makopi ngwana Maletso. Ka lehu la mogolo wa gagwe e be e sa le lesogana. Mosadi wa Letwatwa a belega ngwana wa M motlhankana, bjalo ngwana yowe a hwa.

Monna o ile a kwa bothloko, gomimu ga lehu la gagwe. Monna a botsa mong wa motse Mabjale a re, mokgalabje ke nyaka go tsama ke kwa lehu la ngwanaka. Mokgalabje yowe a re go yena wa bona ditaola di lwesantšha batho, a di age motse. Mamondi a re ga go na taba ke nyaka go kwa lehu la ngwanaka bona mogolo wa ka o hwile, gwa se ke gwa iwa dingakeng bjale ngwana wa ka, a se ngwana wa mpja.

Ngwana wa mpja a hwa ge go na motho yo a ka tsamago a okwa gore o hwile ka mokgwa mang. Balo Mabjale a re go yena sepela, eseng ka nna bjalo monna a re ke nyaka go ya le basadi ke moka ba motse le banna. Ka go rialo mowe ke dirêle gore o ba botše, a mo fetola ka gore le wena o ka g fo ba botša.

226

Letwatwa a tloga a ya ga Mogaga a motša gore ke ile ga mokgalabje go mmotša mabapi le go tsama re ekwa lehu la ngwanaka bjalo a re kwane. Mogaga a re, go yēna, o ile wa tsama o kwella o le nosi pele, a re, aowa. A mmotša gore sepela o tsame o kwella lehu la ngwana wa gago pele. O tla kwa gore mokgalabje o gana ka mokgwa mang. Rena re ntšhitše matlho re lebeletse ngwana wa mogolo wa ka.

Monna a tloga a tsama a kwella lehu la ngwana wa gagwē. Ditaola tša ya tša mmotša ditaba ka moka tša motse wa gabō. Ditaola tša mmotša gore o ka se ke wa dia selo, dilo ka moka di dira ke mong wa motse, yowe nkarego o swaretse yo mongwe, fela motho yowe a goba a mo swaretše o hwile.

O ntheletše gabotse, mokgalabje yowe lehono wena orego ge o mmona o re, ke rangwane, a kere go bjalo, molaolwa a dumela, bjalo o be a na le mogolo wa gagwe, a dumela, mogolo wa gagwe atšea mosadi wa mmina noko, a dumela le wena e ke o motlogolo wa ba bina noko, a dumela. Mogolo wa gago o hwilē, empa o šile morwa wa gagwē. Bjalo le wena lehono o tšile mo ka baka la go hwela ke ngwana wa marapo a go lewa-lewa.

227

Monna a dumela, bjalo ngaka ya re, go monna o se ke wa fo dumela, mowe elego maaka o swanetše, le nna ge nke ke maaka, a se maaka a ka ke maaka e dilo tša go hwa. Monna a re ditaola di bolēla therešō. Mowe motseng wa geno, ka tšatši le lengwe go ile gwa tsena tihware, e be e le bošego bjalo ba lwa nayo, ba bona e ke e hwile, ba e tlogela. Ka moswana la re ke a ya la hwetsana e se gōna.

Molaolwa a re, ke be ke sa le yo monyana ke fo okwa ge ba bolela. Papago ka lona lebaka lewe o be a sa phela ka morago ga tihware ewe ke ge mong wa motse a tihabega. Mafello a bolwetsi bja gagwe yaba lehu. E be e se noga, e be e le thori, bjalo ba re ba bolaya noga kganthe ba bolaya mong wa motse.

Monna yowe rangwane a wa gago yowe lehono elego mogolo wa motse, ke yena moloi. O ile a bolaya papago ka baka la gore o ile a eta papago pele. O ile a dula le mosadi wa mogolo wa gagwe, pele ga gore a hwe, bjalo lena le bona ge a dutsi le mosadi le re

o dio.....

RM/

228 o dio mo segela ganabjalo aowa o dutsi nae pele. Ke ge a dula thopa le mosadi, ba bolaya monna.

Lehono ge o tloga kowa gae, o butsitse mong wa motse, gore ke nyaka go tsama ke ye kwa lehu la ngwana wa ka, bjalo yena mong wa motse a gana. A ka se ke a dumela ka gobane letsolo ke la gagwe. Lehono mmago pelo yagwe e botlhoko ka baka la gore a bolaya morwa wa gagwe, a molaela gore a ka tla a nkgolêla.

Le wena ge o ka ya wa dira gore ba mmotse ba tswa ba ye dingakeng tsa lehu la ngwana wa gago, o hunele o tise, ka gobane ngaka yo le botsa dilo ka moka. Ngwana wa gago ba fukile ditlhare tsa bona ka yêna ke yena mong wa motse le mosadi yo mogolo yowe barego ge ba mmona ba re agee noko. Le lwela motse le lesaka la dikgomo a nyake yo mongwe a ka mo feta.

229 Monna a kgolwa, ke moka a goma, ge a fitlhile gae, a ~~lelwa~~ a laodisetsa Mogaga, bjalo Mogaga a mo fetola ka gore ke taba e ka goba ke go botsa yona gore o tsame o ekwa ka noši, ka gobane nna e be nka go botsa maaka. Go bjalo ka moka ga re sepela mokgalabje yo le mokgekolo, ba tswenya bjalo re sita gore re ka dia bjang ka bona ka baka la gore motse ke wa bona.

Monna moya wa gagwe wa se sa kwana nabo, ke moka a dula a elwa le mmagwe a motša boloi bja gagwe le monna wa gagwe. Ka lebaka le lengwe a ya go rema mphini wa letšepe, a re, kowa a boya gae, a rwele ke moka a thetswa a wa fase, mphini wa morôba legetla, bjalo monna a se ke a kgona selo.

Monna a thoma go gopola mantsu a ngaka, a bona gore taba e ga e direge, ke moka a tswa motseng, a ya aga wa gagwe motse, mmagwe o be a swanetse go ya le morwa wa gagwe. Makubu a se ke a ya a šala le monna yola. Bjalo ge batho ba mmotša gore molato keng o sa ye, le morwa wa gago go aga naš, mosadi o re, le a kwa gore o re ke nna moloi, ka ya nae, a ka ya a mpolaya. Bjalo lehono o šetše le mang ka gobane a na morwa yo mongwe.

230

Mo a fetola motho yowe a bolelago o mo fetola, ka gore a ke ne taba e fêla ke busuwana bjaka. Ka morago gamo Letwatwa a tlogile, ba šala ba bolaya ngwana wa Mapule Meselane, gore ke moka go hwelle, mogolo wa motse go šale bana ba Mabjale.

Makubu.

Makubu o ile a kwa botlhoko, bjalo a tihanogelana le Mabjale. Baloi ba bolana boloi ka baka la gore ba tihanogelane. Makubu a re re swanetse go tswa ro tsama re ekwa gore molato keng. Monna a se ke a kwa taba ewe.

O bolaile monna wa ka, wa mpotsa gore nka se ke ka tšea mosadi lehono o tswela pele le go bolaya bana ba ka. O bolaile Teka wa didula ka marago, bjalo lehono ngwanaka a ba le ngwana wa re ditlhare di galefa ka go fokela ka madi a motho.

231

Mosadi wa Mabjale ke Mahodu ngwana Popela. Bjalo mosadi yowe ngwana Popela o ile a thela ke thari ya basetsana, mafello, a belega ngwana wa motlhankana bjalo, le yena a bolaiwa, bjalo o bolaya ke Makubu, monna a tsena mowe lehung la ngwana yowe.

O mmolaya ka baka la gore o ile a re ba tswe ba e dingakeng, bjalo monna gana. Lehono o bolaya ngwana wa mosadi wa gagwe, o nyaka go bona ge yena a ka se ke a kwa botlhoko. Monna o ile a kwa botlhoko kudu, bjalo mosadi a re go yena ke go upile, o be o kganele ge go e-hwa ba bangwe lehono bago o kwa botlhoko di kwe.

Mahodu o a bakwa ge ba bolela taba ya mohuta o. Bjalo mosadi a omana, ba mmona ba homola, a re a lehomolele selo baloi teng, le bolaya batho le fetsa le gopola gore le tla šala le dirang. Go bolabola ke go sinye sebaka a ke lea mosadi ka letswela, bjalo monna a šma o nyaka go thikisa Makubu, Mogaga a tswa ka lapeng la gagwe basadi ba motse ka moka ba tšwa.

Ba tswa ba rwele mese, ba fitlha ba thikiša Mahodu, ba lepa baloi ka mokgwa owe ba ka kgonago ka ôna. E be ba ba tiela go bolaya, bjalo ba bona mola ba hwile ba kgona ba ba lesa.

232 Baloi a ba hwe, Mogaga o ile a sa ile kgorong, bjalo ba sala ba tsoga yaba Letwatwa le yena o kwile mokgoši, a tswa a kitima a swere lerumô, ge a fitlha a hwetsana ba mošate ba setse ba le gona, bjalo a sita gore a ka dira bjang. Monna a fitlha a ba eletša ka lerumô.

Bjalo ba mosate ba nyaka go tseba gore molato keng, bjalo bawe ka moka ba bolela ka bogale. Ba re go bona modiro wa lena a a la o dira, bjalo rena a re rate ditshela tsa lena, re nyakataba fela, gore batho ba ba bolailwe ka baka lang. Le gona le tlhokômšle gore a re nyake lesata re nyaka gore ka o tee a êmê a bolšle re tla kwa.

Mahodu a phakisa go ema, ba mo ganetsa gore a dule fase, bjalo ka ge e le mosadi, gore a bolele taba a dutsi ke moka a dula. A thoma go bolela a re, nna ke nna motlhotlhantwa ka baka le ke ile ga ke re ko tsea mollo bjalo ka kwa ba gopola leina la ka, bjalo ka ema ka theletsa.

233 Mowe theletsong ya ka, ka kwa gore ba bolela ka mabu ala a ka, a go ntlogela maloba. Bjalo ka kwa ba bolela gore wena o tsefela ge bana go ehwa ba ka fêla, bjalo ba go bana ge ba ehwa o a tlihabega. Nna ke gopile mošaa. Ke ge ke tsena ka lapeng ke befetswe, bjalo ge ke ba butsisa taba ewe ba se ke ba mphetola. Ke ge ke ke lea mosadi ka letswele.

Ge ke ke lea mosadi, ke ge monna a tsoga a re, o nyaka go ntia. Ke re go bona mpolaeng le etse mole boloi le ngwana wa ka. Ke ge Mogaga a fitlha a tswara wa monna, monna a elwa le Mogaga bjalo ke ge basadi ba motse ba boya ka moka ke mese. Didio re šita ditlhwere tse e be re nyakile gore re di bolae, go bolaya gona e be re bolaille bjalo ka ge tlhwere e sa hwe di tsogile. Ke moka ke feditše.

Ba re, Mogaga bolela a gago maekutlo, a re, morena dikgosi nna ka kwa mokgosi, bjalo ge ke tshologela mokgosi ka hwetsana

ba.....

234

ba elwa le mosadi, bjalo mo ke re kea lamola, monna thoma go lwa le nna, bjalo nna ka kwa goba ba ka thoma go lwa nae, ka morago ke ge re bona basadi ba motse ba fitlha le mese, re thoma go ba setle ka yona. Ke ge ba ehwa, bjalo ke tla kgorong go bega ditaba, bjalo ke makatsa ke ge ke hwetsana ba tsogile. Ke moka ke feditse.

Mong wa motse o ke o re botse gore lehwehang. Mabjale a thoma a re ke utlile dimpja tse dintsi lehono di sokulugile di loma mong wa tsona. Ke moka ke feditse ba bina tlou. Ba re go yena a ra go kwa bolela taba a re, nna ga ke tsebe gore ke tla bolelang, ga go phala mowe ke boletsego ga go gona. Bjalo ka ge o ka kwa mogolo-golo a bolela gore yo mogolo o gata noga a e bona, bjalo noga ya mo loma a na molato.

Makhubu o ka nobilela o bolele nnete ge e le mokgalabje re mo kwile o imela ke motse wa gagwe.

235

Makubu a re dikgoši ke nnete re ditlhware nna le yena monna yo ke tswa ga nna ke se tlhware, bjalo ke fitlhile mo ke fetogile tlhware, bjalo ka ge le ba kwa ba re ke rena ditlhware. Ke ile ka ngwaga o mongwe ke sekela madimabe a ka a go tlhoka mabele, bjalo monna yo a re go nna o nyaka mabele, nna ka dumela ke sa tsebe selo. A re go nna ke tla go fa mabele, monna wa ka o be a sa phela.

Bontloko bo a ja bo lle nna, a napa a thoma gore ke be mosadi ka dumela ka gobane le yena ke monna wa ka. A re go nna wa tseba gore motlhang selemo se thoma go limiwa mabele a mela o tla hwetsana kubu e sepetse le tshemo ya gago, bjalo o se ke wa makala, ke gona e tshela mavele tshemong ya gago. Ka re go lokile ke tlono di bona.

Ka nnete go ile gwa ba ka mokgwa owe. Ke ile ge ke a tshemong ka hwetsana mabele ka moka a patlamile fase kubu e sepetse le tshemo. Ka gobane ke dikoma tsa ka ka fo homola. Batho ge ba mputsiisa ka fela ke re, ke bosola, le monna wa ka ka fo bolela ka bosola.

236

Go ile gwa butswa mabele a mantši, ka hwetsana gore monna o dirile gabotse. Ka morago ga puno, monna a fitlha

RM/

go nna/.....

go nna a re, o bone bjang ka re, aowa mabele a bile gona.
A re go nna, bana ba gagwe ba lapile bjalo ba nyaka dijo. Ka
re go yena ke bana ba mohuta mang, ka gobane e šu o be le
lapa. A re go nna, ke yona kubu ela e nyaka go tlhapišwa
diatla.

Taba e ile ya ngara mahubeng, ka morago ka re go yena
e nyaka bjalwa, a re, aowa, a e nyaka mabele a re, aowa
bjalo e nyakang? A re e nyaka sa matsana, goseng bjalo
e tla tla e go kwisa bothoko. Bjalo sa matsana nna ko
se bona kae, monna a re e re ke go botse gafa monna wa gago,
e tla ja yena ke moka molato o fedile.

237 Mosadi a re, nna tsewe nka se ke ka di tseba ka baka la
gore a se ngwana wa mma ke ngwana wa mmago. Monna a re go
lokile, bjona bosego bjowe ke ge go fitlha tlhware. Bjalo
ba bolaya tlhware, yena a ka a ya mowe ba bolayago tlhware.
Bjalo ya hwa, ba e tlogela, ka moswana ya tsoga ya tloga.
Ke ge monna wa ka a tlhebela, ka morago ga go tlhabega a
napa a hwa.

Ka gobane monna e be ke phela nae, a napa a dula le nna.
Bjalo ka morago ga puno ya bobedi, a goma e bolaya ngwana wa ka
bjalo ka papagwe. Ka morago go e ngwe a bolaya ngwana wa
Letwatwa. Ka morago ga puno e ngwe monna a re, a re bolae
Letwatwa nna ka gana, ke ge a re o a mmolaya lefokeng a šitwa
a moroba letsogo.

Bjalo nna ka re go yena e elego koma ke rufile le wena
nthole koma. O na le ngwana wa motlhankana bolaya yena, bjalo
a gana. Ka gobane le nna o nthutile, ka napa ka bolaya ngwana
yowe wa gagwe. Mahodu o hwetsane ke botsa monna a gore le
nna ke go upile, ke bolela lentsu lewe ka baka la gore o be
a mpona phoššō. Ditaba di ka mokgwa owe, a fetša.

238 Mutsisi a re go mokgalabje a mosadi yo o bola maaka.
A re ke šetše ke boletse seema bakeng sa noga, le dimpja.
Bjalo lera gore ke boleleng. Ba tswela pele gore re botše
fela gore mosadi o bola maaka goba ke nnete. A re go bona,
kgogo e no beela mae, ke moka ya sokologa ya nwa.

Barumiwa ba mosate ba re ditaba ka moka re di kwile, bjalo ka gobane ke wena mong wa motse re sa boetsa mantsu go kgoši. Ke moka ba tsea Mogaga ba tloga nae. Mabjale a bona gabetše gore molato wa gagwe ke o mogolo kudu, a šala a nwa setlhere. Erile ge ba fitlhile mosate kgosi ya re go bona sepelang lo swara mokgalabje yowe le diile ka go mo šia a letsebe gore a ka šala a epolaya, phakisang.

Ba ile ge ba fitlha mowe motseng ba hwetsana a tlhatsa medi ka ganong le ka fase go fo swana. Ba fitlha ba gakanega lebaka le sesu la ya kgole letswalo la kgaoga. Setoto a se tlogelwe go a ila, ba roma motho ka o tee gore a yo tsibisa kgoši gore motho yola o hwile.

239 A fitlha a tsibisa kgosi mantsu awe, kgosi yare ke le buditse, bjalo o lifile ka tlhogo ya gagwe. Sepela o ba botse ba goge selo sewe elego mpja le se ke la epa lebitla lo latlha ka moleteng wa thakadu. Ba dira ka taelo ya kgoši, ke moka mohato wa sebe gona, mafello.

Mong wa motse go swanetse goba monna yo mogolo wa go tia motlhankana le yena a ka foba mong wa motse motlhankana go bolelwa monna yo monyana. Le ge e le yo monyana wa bona motse wa gagwe o tile, ke gore monna yowe a tshekge. Bjalo ka go rialo baloi ba ka se ke ba kgona go tsena ka motse wa gagwe.

Letwatwa o agile motse wa gagwe, bjalo ka gare ga motse, e be e fo ba ngwako ka o tee le sethiba. Bjalo basadi bala ke moka ba tloga ba lata mong wa bona, mmagwe, a mo ganela a re, a ke nyake gore a tsene ka legoreng la gagwe. A ya a mo agela wa gagwe motse kgole le gae gagwe.

Monna yowe o ile a swara motse wa gagwe ka mokgwa wa molao. Motse wa lla bana, gore motse agile o tla kwa go lla bana, le gona ge o sepela le tsela ya go ya ka motseng o tla hwetsana tsela e tswiketse ka masepa, bjalo owe ke motse mong wa šna ke monna.

240 Makubu a se leina la gagwe, leina la gagwe ke Mapule, mosadi yowe wa morwe wa gagwe Mapule ke gore o tlile ga rakgadi

wa gagwe. Leina la Makubu o le hwetsane lona tšatši lewe kubu e thomago go sepela le tshemo ya gagwe.

Mong wa motse ke monna ka o tee, a ba ke ba eba babedi. wa bobedi ke mosadi yo mogolo, ke yena mogolo wa motse. Ke bona beng ba motse.

Mosadi a ka ba mong wa motse, ka mokgwa o, ge monna wa gagwe a ka hwa bjalo a ba o síle bana ba nanyana fêla. Fela ge a ile a sía ngwana yo monyana wa motlhankana, mong wa motse e tla ba yena ngwana yowe wa motlhankana.

Madikwekwetle, ke ngwana Mongale bjalo monna wa gagwe e be e le Burwane bjalo Burwane a hwa. O be a na le basadi ba bararo, mosadi wa bobedi Mapae, wa boraro Lekwadu. Mmago Borwane e le Mafeê, bjalo Borwane a re go hwa, mokgekolo mmagwe a sala a swere motse.

241 Basadi ba motse owe ka moka mong wa bona e le Mafee. Mosadi a swara motse wa gagwe gabotse. Ka morago a thoma go ba le malalamabe. Mmalalamabe, ke gore a thoma go loyana, a loya ngwana wa Madikwekwetle wa motlhankana, bjalo mosadi a re o nyaka go tsama a ekwa lehu la ngwana wa gagwe mong wa motse a fo homola. Ke moka a sitwa go tsama a ekwa lehu la ngwana wa gagwe ka baka la mong wa motse.

Madikwekwetle a ka a ba a sa tlhela a eba le ngwana wa motlhankana, a ba le bana ka babedi ba basetsana. Ka baka la go kgopisa ke matswala wa gagwe, mosadi a tswa motseng, a ya age wa gagwe. A ka a fo tloga, o ile a laela matswala wa gage, bjalo matswala wa gagwe a mo lokolla.

242 Go ya ka merutla a se go tswana, sewe ke seema sa bagolo-golo bjalo ba se feletsa ka gore konanang tša go ja, taba mpe le botsane. Dijo a di na taba ke ditshila tša mênô. Mosadi yowe ke moka a aga wa gagwe motse. Motlhang bareedi ba gagwe ba lisiwago o ile a ya go mokgekolo a mmotša a leboga. Ka morago ke moka ba tla go nyala a ya a mmotša, gwa tla go phephela yena ka gobane ke yena kgogo tswadi.

Mafee ka morago a hwa, ka morago ga lehu lewe la gagwe dikgaka tsa ya ka megwere, mosadi yo mongwe le yo mongwe a aga

motse/...

motse wa gagwe. Lekwadu a aga wa gagwe, Mapae le yena, bjalo Lekwadu o swana le Madikwekwetle, o foba le bana ba basetsana fêla. Mapae thari ya gagwe e be e lokile a na le basetsana le bathankana.

243

Motse wa Mapae mong wa ona ya ba morwa wa gagwe Makgoba. Lekwadu le Madikwekwetle bona metse ya bona e be e le bona ka noši. Seema sa bagolo-golo se re, motse wa mosadi legora ke mosukutswane. Seema sewe se bolela mabapi le dijo, ka gobane mosadi o tla kgetha monna yo mongwe, a dula nae, bjalo monna yowe a ka se ke a laola selo sa mowe motseng, se laola ke yena mong motse elego yena mosadi. Le maduma, monna a ka se ke a dula nao, o swanetse go a isa ga mosadi, bjalo mosadi e be yena yowe a fetolago, ge a rata mong wa maduma ke moka wa mmitsa o mo fa bjälwa.

Madikwekwetle, a bona gore lapa la gage le tla hwa, ke moka a tsea mosadi, ga kgaitsemi ya gagwe, mosadi ke Maidi. Leina la Maidi, ke leina la ngwana ngwako, ke gore mogolo wa gagwe o ile a hwa ka baka la mmagwe, bjalo mmagwe a didimala le taba. Mowe re ethuta seema se, taba re apa kgôrômêla, kuta marama re hwa nayô.

Mmago Maidi ke Motshekgi, bjalo le ge seema se bolela gore khuta marama re hwa nayo, diêma ka mere di gona dia go bona. Le ge diema ka mere di ka se ke tsa dira gore e be taba, fela ka tsona batho ba tla tseba. Motshekgi o be a utswa mabele a batho, a ba theya kowa ba goroga, ke moka yena o šala a roba mabele a e ya gae bošego.

244

Mong wa tshemo ge a e ya masemong ke moka o hwetsana gore monna goba mosadi yo mongwe a robile mabele a gagwe. Monna yowe mong wa tshemo a se ke a fela pelo. Erile ge letšatši le ya madikelo monna a tsea selepe sa gagwe a ya gae. Kganthe monna o goma tseleng o be a fo dira fela gore ba mmone gore o ile gae.

A boela a ya a utama gare ga tshemo go fitlhela letsofi le tswara. Ka morago ke ge a okwa lehodu le roba mabele, bjalo a sepela a libile mowe mabele a robiwago gona. A

RM/

mo hwetšana/....

mo hwetsana a peputse ngwana, monna wa lesaedi a bolaya,
ngwana ngwana a se na molato. A se ke a mo swara a mo lesetša
mosadi a ya a rwele setoto gae, ka moswana ba kwa fela gore
ngwana wa Motshekgi a sa phela.

245

Ye ba butsisa mmago ngwana le hu la ngwana, mmagwe a se ke
a bolela selo, a napa a idibala natso. Bjalo monna a sebela,
mosadi. Taba ke musu, ka morago ga selo sa ngwana ke moka
batho ba thoma go di tseba. Nama ya betwa e a begwa, bjalo
mosadi a bolelele selo, le bona ba se ke ba bolela selo.

Ka morago ke ge a belega Maldi, mong leina la leloko
la gabo ba re ke Phefe, bjalo leina go go tse la Maldi.
Yena a ya a éma le modimo a belega batlhankana. Motlhankana
wa pele ke moka ke yena mong wa motse, yowe Madikwekwetle a
regu ge a mmona a re, ke mogatsaka ka baka la gore ke yena
yowe a tllilogo tsea tulo ya gagwe.

Karoganyo ya motse e dira ke yena mong wa motse goba
kantle le mong wa motse, karoganyo e fo ba gona. Mowe o tla
hwetsana baagi ba motse ke gore banna ba ba lego mowe motseng
ba fapana. Ka go rialo mowe karogano e swanetse go ba gona.
Ge e le dikaroganyo tsa mabapi le mong wa motse, ke tšona tše
ke setsego ke di ngwadile ka mo matlakaleng a ka godimu.

246

Bjalo ke tla ngwala karoganyo ya motse kantle le
malalamabe a mong wa motse. Motse wa ga Tselane e be e le
motse ka o tee, ba agile mmotong wa Mabotana ka gare ga
motse e be e le Putsane ke yena motšalefa la motse owe.
Moratho wa gagwe e le Maforwane, moratho wa Maforwane e le
Ramapulana.

Putsane a tsea mosadi leina Mamogasane. Maforwane a
tsea mosadi leina Mafoelosane, Ramapulana a tsea mosadi leina
la gagwe ke Matlhako. Bana bawe ke bana ba mosadi ka o tee,
bjalo ka pepo ya gagwe o agile motse.

Mogolo wa bona Putsane a losa mosadi wa bobedi, yowe
leina la gagwe e lego Malekgasola. A re a sešu a make a hwa
bjalo mosadi a šala a beka ke moratho wa gagwe Maforwane.
Ke moka a dula le mosadi yowe gammogo le Mamogasane. Bjalo

RM/

dikgomo/...

dikgomo tsa go tsea mosadi yo Malekgasola ke dikgomo tsa go tswa moredi wa Mamogane yowe leina la gagwe elego Sana.

Matswale

247

Bjalo Malekgasola ge a bona Mamogasane ka molao o be a swanetše gore matswale, bjalo ke mogadikane, ka baka la gore o tsere ke monna wa gagwe. Putsane o ile ge a e-hwa a šia morwa wa gagwe wa pele ba re ke Komosasa.

Komosasa a gola, ke moka a tsea mosadi wa gagwe ka go rialo mowe ke gore o godile ke monna. Mmagwe o swanetše go boela ntago gammogo le Maforwane ka gobane mojalafa ke monna. Bjalo ba dira ke mokgwa owe.

Komosasa, a beka mosadi wa gagwe yowe leina la gagwe elego Maite, bjalo gona le pelelo e ngwe ba re go na le go ntsha sebokwana. Bjalo Maforwane a ya bošego ka ngwakong wa Komosasa, o gopotse go robala le mosadi wa morwae, go ntsha sebokwana, bjalo ge a phafoga a bona papagwe a le ka matlhogong gagwe, a sa tswara selo. Bjalo a makala ke moka a tswa a tloga. A tsoga a botša mmagwe taba e.

248

Bjalo mmago Komosasa ba botša rangwane wa Komosasa, ba re ke kwa bana ba re olala o ba tswenya, taba e ga se taba le latlhe bothoka bjowe bjalona. Dibokwana e be e le modiro wa kgale le gona e be ba sa e le bana bošego ba robotse. Taba ewe a ke nyake ka tsoga ka e kwa.

Monna a le setša a se ke a tsoga a boeletša. Bjalo yena Maforwane a goma a tsea mosadi wa bobedi, ba re ke Mangwako. Bjalo Komosasa pele ya gage e re mosadi o furile mokgalahje a fela a botsa mosadi wa gagwe taba e. Mosadi a se ka a lla.

Komosasa a re, ka gobane a di ile a thoma go bolela le Mangwako mabapi le maseo bjalo mosadi a dumêla. Ba no fela ba utswetsana kowa lefokeng. Monna wa basadi ge a robala mengwakong ya basadi, o bla matsatsi ka ngwakong. Ge a re ge a thoma a thoma ka gore ka ngwakong wa yola a go thoma ka yena a dira matsatsi a matlhano, ke moka mengwako ka moka o swanetse go fetsa ona.

249

Bjalo ka go rialo mowe mosadi a botša, monna gore ge o rata le ka ngwakong o ka tla. Bošego a tsoge a tla, a re aowa bjalo matsatsi a o sa le ka ngwakong wa ka, ke tla go botša letsatsi leo o swanetsego go tla ka lona. Ba kwana ka mokgwa owe, bjalo letšatši la fitlha la gore monna a tloga ka ngwakong wa mosadi. Mosadi a ya a botša monna, monna a ya.

Ba ile ba dira ka mokgwa owe, matsatsi, ba dutsi ba sa bonwe. Basadi bana le sekgantsho, ke moka o seba mogwera wa gagwe gore yena o phela le monna yo. Bjalo mogwera wa gagwe o sebana a tswela pele. Go fitlhela mowe monna a bago le maseme. Matsatsi a monna a leka ngwako wa mosadi, ke moka ba utswana lefokeng.

Mokgwa wa go bitša mosadi.

Lebaka la mo a robala ka ngwakong wa mosadi, bjalo Komosasa a fela a bitša mosadi ka go e dimula, a re, oohaa, ge a rialo a isitše matsogo go dimu a e dimula, bjalo ka mowe a isego matsogo o mo šupa ka mowe a swanetsego go gathana le mosadi. Ke moka monna o tla bona mosadi, a phakiša go boloka dibjana tša gagwe ka lebelo, a tloga ka lebelo.

250

Monna a setša kudu mo e dimulele ya monna, le mokgwa wa mosadi wa go tloga ka lepotlako gae. Tšatši le monna a sa ka a e dimula, mosadi o dia-dia le gae go fitlhela ga a etswa le basadi ba bangwe. Motlhang monna a e dimula ke moka mosadi o phakiša go tswa. Bjalo tšatši le monna a tswago ka ngwakong wa mosadi ke moka mokgwa a o gona. Bjalo a gopola gore ba tloga ba ba ba kgodisane bošego. A fo homola a se ke a tshedisa phefô.

Ka tsatsi le lengwe a tswa ka ngwakong wa mosadi yo mongwe a ya ka ngwakong wa mosadi yola. E be e le bošego, a hwetsana ditshwene di sa šušutse bana. A fitlha a mo swara, bjalo ke moka mokgalabje yowe Maforwane a re, a ke nyake go mo lifiša. Bjalo mogolo wa rena o hwile, lehono motse ke wa Mamogasane.

Setlhare sa moši ke go tloga. Ke moka Maforwane a tia motse wa gagwe a tloga. Ramapulana a šala ka morago

Ramapulana/.....

RM/

251

Ramapulana a hwa. Bjalo Komosasa a re o tsena ka ngwakong wa motlhologadi. motlhologadi a gana. Monna a tia mosadi mowe a bago a idibala.

Taba ya tsena ga Maforwane bjalo mokgalabje yowe a re, ditaba dia kwala, bjalo, nka se ke ka kgona go di bolela ka baka la gore ba ga Mafogo ba re file dinoka, ge e le tlohôgô e na le beng ba yôna. Ke ge ba roma motho a yo bitsa ba ga Mafogo ke moka ba e-tla.

Ba ga Mafogo ba fitlha, ba hwetsana moredi wa bona a kopelane le go bona a sa bone, bjalo ba re go ba ga Tselane le re bitsetšitše tsana tše. Maforwane a re e, bjalo go lokilo a re kweng gore molato keng.

Ba butsisa mmolawa, mmolawa a re, nna ke hwêla malaô, bjalo ke motsa gore nka se ke ka kgona go go alla o ngwana wa ka, ke moka ke ge ke bona ke bolaiwa ke moka.

Komosasa o ka bolela re kwe, a re dikgosi nna ga ke na sewe nka se bolelago, gana mo mosadi a bolelago, o bolela thereso, re lwêla malaô.

252

Bjalo ba ga Mafogo ba re ditaba re a di kwa, bjalo rena a ra tlela tsewe tša malao, taba kgolo, re bona madi, a ra le fêla gore le bolaš. Ge e le mabapi le malao tšewe ke tša lena.

Ba ga Tselane ba ya thopeng, ke moka ba roma motho gore a yo rapela, bjalo ba ga Mafogo ba re go moredi wa bona ditaba šediwe ba re, ba go rapela. Mosadi a re, nna nka se ke ka di tseba. Ba re go yena, wa bona mowe rena re ka etago pele ke ge o ile wa tla bjalo lehono a wa tla o dutšî bogadi bjago. Le rena e ba re ka se ke ratla bjalo re tlile mo ka baka la go bitšwa.

Mosadi a re, ke molato, bjalo ge a lefa mo, nna ke a tswa ka mo legoreng la bona. Bjalo ba roma motho yowe wa sebaka gore sepela o ba botše ke molato. Ke moka ba ntsha pudi, ba re go bona, pudi ke ya go tlhatswa dintlo, sepela o ba botse ba ntshe kgomo. Ke moka ba ntsha kgomo, ba e bolaya. Molato wa bona wa fela o e-tla mowe.

RM/

Ka morago/....

253

Ka morago ga molato owe mosadi a re le a nkwa, ke bolela ba
gefu ba sa le mo. Nna ke nyaka go tia motse wa ka ke tswa ka
mo legoreng la gagwe. Ditaba tsa bigiwa ba ga Tselane, bjalo
Maforwane a di bega Mamogasane, mong wa motse ke morwae
Komosasa bjalo yena a di bega morwae. Morwa wa gagwe, a re,
a ka se ke a kgona go tloga.

Ba di boetsa go mosadi gore mong wa motse o re, ga
dumele gore o tloge. Mosadi a re go bona, a ke re go ya le
dikompo, ke nyaka go aga wa ka motse. Monna a gana, a re a ke
dumele, ge a etswa motseng. Mmago monna, a re, mosadi wa
kwala, motlhologadi ga laolwe, mo lesetse a tloge, ngwanaka,
ka moswana a ka bona ke se sengwe a tloga a re, ke ile ke
a tloga bjalo la gana lehono nka be ke sa di bone.

254

Maforwane le yena a šma mowe, mokgekolo a boletsego gona.
A re motse o nowe a yago go aga, e sa le motse wa ga Tselane
le ge a ka dula le motho, motho yowe a na selo. Bjalo
Komosasa a re, go lokile, mosadi a dira bjalwa, ke moka banna
ba tla ba tia ngwako wa gagwe. Motse wa ga Tselane o arogane
ka mokgwa owe wa lekgeswa. Lekgeswa le aroganya motse.

Boloi lekgeswa dilo tsewe pedi tsewe ke tsona di dirago
gore motse o arogane. Le ge bagolo-golo ba re go lwa tsa šaka
ka le tee, mabapi le go tsena ka ngwakong wa ngwanano goba
papago ka morago ga kwano ewe ya bona mong wa mosadi ba bolaya
ba napa ba sala ba tseane. Bjalo ka ditaba tse tsa Mabjale
le Makubu tsewe di setsego di ngwadilwe ka matlakaleng a ka
godimo.

Boloi bjowe ba fo bolabolago ka gorepa bjalo bja se ke
bja tsibja ke batho ka moka le bjona borutla motse. Ka gobane
mamundi ga a e-na le batho, o tla bolela gore, nna ke bolaya
ke mokššš.

255

Bjalo ka Magampa le mogadibo wa gagwe Manoka. Boloi
bjowe bja go repana, ba bubitša gore ke ditshela. Magampane
morwa wa gagwe ba re ke Mapae, bjalo a tsea moredi wa Manoka.

Moredi wa Manoka leina la gagwe ba re ke Makgobele. Bjalo
dikgomo tša go tsea Magampane di ile tsa tsea Manoka bjalo ka

RM/

go rialo mowe ke mogadibo wa gagwe wa go tlala. Bjalo batlogolo ba Manoka ke gore bana ba moredie, ba fo hwa, bjalo pele ga gore ba 6 dingakeng, Magampane a tsama a bolela leina la mogadibô wa gagwe, gore lapa la morwa wa ka le bolaya ke yêna Manoka.

Manoka o ile go hwela ke monna bjalo a ya a dula le mogadibo wa gagwe motse ka o tee. E le gore o ile a bitša ke mogadibo wa gagwe Magampane a re ke mosadi wa ka lena ba ga Mokgatlha a ke bone motho yowe a ka mo tlhokômêlago, motho yowe ke motho wa kgomo tša ka. Ka go rialo mowe ke nyaka go dula nae.

256

Ba ga Makgatlha a ba ka ba gana ba ile ba lokolla mosadi a tloga le mogadibo wa gagwe. Ka morago ge a bona mogadibo wagwe, amo laela gore o dire bjalwa, ba lie ntlo ya gagwe o tle o age kowa ke dulago gona. Ka baka la gore a ke bone motho yowe a tlogo go tlhokômêla. Mosadi a dira ka mokgwa owe monna elego mogadibo wa gagwe a mo laetsego ka gona a dira bjalwa.

Banna a ba na botseba, ba ya ba tia ntlo ya mosadi. Mosadi ka ge a dirile bjalwa a se ke a ya le letsema. Bjalo ba ga Mokgatlha ba re go batho bawe ba rumilwego le tia ngwako ka baka lang, bjalo ba rumiwa ba bolela gore re rumilwe gana lehono ga le re bona re letšema.

Magampane a re, go bona le se ke la tia ngwako owe, ge le tia le swanetše go tla le mong wa ngwako, lesetsang. Ke moka ba tloga ba ya ba botsa mong wa ngwako. Magampane yowe a bolelwago ke yo mongwe wa mowe motseng wa ga Mokgatlha. Magampane mogadibo wa Manoka yêna o be a tsere ke ba ga Pôpêla.

257

Barumiwa ba goma, ba ya ba dula tseleng ba romela motho gore a yo ba tsibisa gore ba gana. Ge motsibisi a boya a boya le yena mogadibo wa Manoka. Ge a fitlha a butsiša gore molato keng bjalo ba re, molato ga g o gona, re re nka baka lang la romela batho lena la šala kganthe ke bolena bawe la goba le swanetse go fitlha nabo, ke moka le thome go rutlulla.

Ke moka/.....

Ke moka a re ba rutlulle, ba namla ngwako ba o tia, batlemi ba tlema bjang, basadi ba rwala. Ba dira ka mokgwa owe go fitlhela, ba fetsa modiro wa go tia ngwako, motseng go sala e le lerupi. Ba fitlha ba motsemela ngwako wa gagwe kantle ga legora la ga Pôpôla.

Mapae mosadi wa gagwe Makgobele a belega bana ba gagwe ba e-hwa. Bjalo ge ba sepela le ditshokgotshokgwane, ke gore dingaka-nyana, di ba botsa gore bana ba bolaya ke makgolo wa bona. Bjalo Magampane o thoma go lla ka mogadibo wa gagwe. Mafello mongwe a se ke a ya ka ga mongwe, ka baka la ditshela tšewe tša boloi.

258

Magampane o re Manoka o a mmolaya ka bolela ka mokgwa owe, a diri gore ba tsewe ba e dingakeng. Manoka a re Mooki a na maano, o fo nkoka ke dutsi bogadi bja ka. Bjalo a bona gore a ka se kgona go phidisana gabotse, ke moka a tia ngwako wa gagwe a tloga, a tshela noka, a dula mmotong o šele.

Motse o ka se ke wa fiwa yo mongwe, fela ge mong wa motse a huduga a hudugela nageng ya kgole, gona mong wa motse a ka mo fa motho yo mongwe. Fela motho yowe wa go fiwa o swanetše go tia motse a tsee diphate le bjang a yo aga wa gagwe motse. Ka gobane dipheko tša motše owe a se dipheko tsewe a di tsebago.

Mafase ke ngwana Mabakane, bjalo a tsea ke ba ga Mohale, monna wa gagwe a hwa. Mosadi a šala e le motlhologadi, monna o be a dutsi motseng wa gagwe a le tee. Ka morago ga lehu la monna wa gagwe a šegêla ke Tshareleng Mongale. Ba dula ka babedi, monna e ka e be e le gae ga gage, ka gobane o be a se na mosadi.

259

Mosadi ya Tshareleng o mo šile Mapulaneng. Bjalo o tlile o dutsi mono, ka baka la go tswa a tshaba go utswa. O beufa go boela Mapulaneng ka bohudu. Ke mokgwa owe a gore go šegêla motlhologadi yowe a napa a dula naš.

Monna a thoma modiro wa gagwe wa go utswa a fela a utswa a e tla a di ja le yena Mafase. Ka tsatsi le lengwe a utswa tshalete ya Mohlabe masome a mabedi le metšô e metlhano a diponto. Bjalo ditaba tša tsena mosate ke moka ba ntsha

RM/

masogana/.....

masogane gore ba yo nyakisisa ka ngwakong wa Mafase. Ke moka ba fitlha ba nyakela, go fitlhela ba e hwetsana a e faketsé ka gare ga sešego.

Monna a swariwa gammogo le mosadi kgosi a ba tia ka kubu ba ba ba lefa, ke gore tefong go ile gwa lefa monna ka dikgomo tše nne. Mosadi a kwa go baba ke moka a napa a tloga a ya a dula khatsadire. Motse wa šala o se na motho, bjalo kgoši a fa Mpholwane motse owe.

260

Mpholwane ge a lebeletse Malefso o be a re ke mogadibo, bjalo a dira bjalo a iša mošate go dumedisa matopa awe, bjalo kgosi ya mo gafela ona. Mpholwane e be e le mokgekolo a ka a ba le maatla a go tia matopa a napa a dula gona.

Dipuno, dikenywa.

Dipuno motho yo mongwe le yo mongwe o na le tshemo mo tshemong go gasiwa dipeu tsa mehuta-huta. Dipeu tse bjalo ka mahea ke gore dithoro tša tšona. Leotsa, leroro, lešale-šale, mphogo, lethloko le dintswa. Le mefuta ya marotse, marotse, mafodi, maraka, dinawa, dithagaraga, magapu le metsekwane. Bjalo ke tsona di bjalo tšewe motho a di gašago tshemong.

Go na le dirapana, bjalo mowe dirapaneng tšewe go gašwa dibjalo tše: Ditloo, ditloo-marapo, ditshekgene, merepa le mesetla. Dibjalo tšewe a di bjadiwi serapeng ka se tee, aowa se sengwe le se sengwe se na le serapa sa sona. Motsoko le ona o na le serapa sa ona, lebake lona ga le na taba le gašwa tshemong ya mabšlš.

261

Modiro wa go buna ke modiro wa basadi, modiro wa banna, ka lebaka lewe ke go aga masala. Ge ba feditse go aga mašala ke moka modiro wa bona o fedile. Bjalo modiro o šetše le basadi fela le basetsana. Mehuta ewe ya dibjalo ka moka e ngwadilwego ka mo godimu, ke modiro wa basadi, banna a ba tsentshe seatla.

Basadi ba na le modiro o mogolo kudu e le gore a ba lebana ke owe wa puno fšla, aowa le modiro wa lapa o lebeletše bona. Bjalo ka ge modiro wa lapa e le o mogolo kudu. Ka tshupo dikgone/.....

dikgone, morogo, metsi go sila go faga, dibjana le tsona di nyaka go tlhatswiwa, ka morago ga mo dijo di lwe di bolokwa ka ngwakong, ka moka ke modiro wa mosadi. Ge a feditse modiro owe ke moka o rwala diroto o ya modirong wa masemong wa puno.

Mabele a busiwago pele ke mahea, ke ona a pele ka gobane a phakisa go butswa. Mabele a mahea le go gásiwa a gásiwa pele. Ka gobane basadi ge ba etswa peu, ba gaša ona motlhakeng, ka morago, ba yo a gaša molapong. Masemo a molaleng awe ba gasago lotsa ba se šu ba leme.

262

Masemo a molapong motho a lema yona o a nape a tlhala legae a dula gona, ka baka la go leta ditshwene, ditshwene tše dikgolo, le ditshwenyana le dikolobe tša šoka. Dilo tšewe ke disinyi tše dikgolo dibjalong tša batho. Ditshwene mabêlê bošego ga diji, di ja mosegare fela, ka go rialo mowe ke modiro wa batlhankana le basetsana.

Dikolobe mosegare ga di tle, di tlhwa ka morung, bjalo bošego di tla masemong. Yo monyana a ka se ke a kgona go di leta, ka go rialo mowe le mosadi a ka se ke a kgona go di leta. Dikolobe di leta ke banna. Molimi yo mongwe le yo mongwe wa tšhemo ya molapong le ge a sa rate go utla mpja o tla ba a e utla. Ka baka la gore ke yona mothusi yo mogolo, mosegare ditshweneng e a thusa, bošego dikolobeng le gona e a thusa. Ka gobane wa sasetša ka yona e tla di rakisa tša tshabela kgole, ge o se na le mpja le go tshaba ga di tshabe.

263

Go bolla ga motho ga go fele, go fela gantshe ke go tloga lefaseng. Bjalo gore ba lugile ba bune mabele ka moka a fele. Ba rora marotse ka moka. Ge motho a ile a e ntsha marotše ka maatla, o tla rora a ba a lepa bjalo a bee a tlogele tshemong, ka lewe lebaka yo mongwe le yo mongwe a ka foya a rwala ka mokgwa owe a ka kgonago ka ona. Ka gobane o f gafetše ditshwene le dikolobe ka gore a sa leta.

Mabele a lehea a bunwela masaleng, banna ba dira masala malapeng ke moka mosadi a tla a tshela kantshe, ka gobane lebaka la go a kgokgosa le sa le kgole. Ga bana le baka ka gore masemong le gona go sa dutši. Motho a le o tee modiro owe a ka

se ke a /....

se ke a o kgona, ke modiro o mogolo kudu.

Ba thusana ka go dira matsema, mong wa tshemo ge a bona gore modiro ke o mogolo a ka se ke a o kgona, o feka maano, maano awe a fekago ke go dira bjalo, ke moka a rape batho ba yo mo thusa go rōba mabêlê. Mowe thusanong ewe, ga go e basadi fela le banna ba a ya. Bjalo modiro wa banna ke go roba mahea, basadi ba rwala ba isa gae bjalo-bjalo. Ge tshemo e se nkae, ke moka ba fetsa ke moka ba imolotše mosadi o tla ba a bona o mongwe modirō.

264 Mosadi wa tseba yowe e ka rego mosadi yo mongwe wa motse a ka rego a dirile bjalo bja letsema ke moka yena a fapana nabo a ya ga ya gagwe tshemo a se ke a ya go ekela mong wa bjalo. Yo mongwe mosadi a dira a se ke a ya bjalo ka moka basadi ba motse ba dira a se ke a ya. Le yena ka moswana a dira ba ka se ke ba ya, ba tla ya masemong a bona.

Modiro wa letsema o tisa ke beng ba lona, batho ba šele ba ka se ke ba tisa letsema ka gobane mong wa letsema ge a ka re go bona le šumile tlogang, ke moka ba tloga ba yo nwa bjalo ba palakana. Kganthe ge e le ba motse ba ka se ke ba tloga ba tla mo fetola ka gore bjo ke moka bo fedile, re berekela bja ka moswana, batadi ba ka se ke ba tloga. Letšatši le ka fo dikela ke thaba ba dutsi ba šoma, e le gore yena mong wa tshemo o ba botsa gore tlogang le šumile bona ba fo ganella ka noši. Ewe ke yona kagisano ya motse, ke gore basadi bawe ba kwana. Wa bona yo mongwe a na le mokgwa ke gore le yena a o dira bjalo.

265 Ka morago ga mo ba feditse go buna mahea, bjalo ka ge mphogo le ona o gasiwa molapong ke moka ba buna ona. Le dintswa tse ba gasago ka molapong le tsona ba di roba gore ge ba tloga ka masemong a ka molapong e be ba tlogela ruri. Masemong a molapong ba aga dithopa tsa go tshabela pula ge ba leta ditshwene le go robala gona ge ba leta dikolobe.

Leotsa, le sumiwa masemong, mosadi o swanetse go dira seboya bjalo monna o aga lesala la boalo mowe kgaufsi le seboya gore mosadi a robe mabele a fakela ka mowe lesaleng. Ka morago

ga mo /.....

ga mo a feditse go dira seboya, o dira mokhupjane, bjalo ka gare ga mokhupjane b a dira ka dikoko gore o tiê.

Ke moka bjalo o roba mabêlê a e ya a tshela lesaleng ge a bona gore letšatši le a madikelo o thoma go roba mahea gore a rwalê a e naô gae. Mosadi o robêla mabele mowe lesaleng, ke moka a kgwatse mahea a rwale a ê naô gae ke moka o dira bjalo bjalo.

266

Tšatši le a bona gore letšatši lea fisa o anega mabêlê seboeng. Bjalo a re kowa a omile a thoma go a fola, moko o boela kowa bjalo mabêlê a wela go ôna. Bjalo mabele awe a lotša o tla a tshela ka gare ga lesaka ge lesaka le tletše bjalo a ya ka sešego. O direla gore a tsebe mabele gore ge a tletse sešego gore ke masaka a makae, awe a tlatsitsego sešego.

Kgale e be ba leta dinonyane bjalo matsatši a lehono dinonyana a di sa litiwa ka baka la gore masemo a tile. Ke gore kgale, masemo a be a taba kane, bjalo ka gare ga masemo go tsamile go e-ba le ditlhotlhana. Gona mowe mosadi o be a buna tshemo ka lepotlapotla, ka baka la nonyana.

Leroro, mabêlê a leroro a tlhoile ke maeba, bjalo ona le lehono ge motho a ile a gasa lona tshemong ya gagwe o swanetše go e leta, a tlhoka go leta a fetša. Ke moka mong wa tshemo a tswa fêla.

267

Puno ya leroro le lona ba le bunela masemong, bjalo ka lotša. Ba le tlisa gae e le dithoro. Leroro le na le sešego sa lona, bjalo ka ge e se mabele a limiwago kudu, mono nageng ya gešú, dišego tša ona ke dišegwana.

Lesalesale, ke mabêlê a mangwe awe ba sa gasego kudu. Maroro a na buuswa a bjalo ka dintswê, ge motho a ile a buduša, modiro wa ona ke go dira bjälwa fêla. Mabele a na ba roba ka metutu ya ona ke moka ba tsema ka mengwakong, ke yona peu ya ntshe. Le dintswê le tšona di bjalo.

Mphogo o bunwela ka dipitseng, ke gore ba re go fola, ke moka ba o tshela ka gare ga dipitša. Letlhoko le lona le bjalo le bunwela ka dipitseng. Dipitša ke tsona dipolokêlê tša dibjalo tšewe.

Marôtsê, mafodi, maraka, dithagaraga, magapu, dilo tsewe ke mojo wa letlhabula, mosegare ba apea o tla hwetsana letlhabula masemong gona le dipitsa, bjalo ba apea ona ka tšôna, ka mokgwa owe ba ka kgonago.

268

Magapu ona a apeiwi a lewa botala, bjalo, mopjatli wa legapu ke mopjatli go a lewa. Ge mosadi a goroga o tswa a rwaletse monna le badiši.

Molala-ohwile, ke marotse ba apea marôtse, mola ba bona gore letšatši le a madikšlê. Ka moswana ke moka ge ba tsogela go rwala mabele, ke moka ba yo hwetsana a budule, ke moka ba ja. Ka morago ba kgone ba rwala mabêlê.

Mafodi, ke marotse a go tla le makgowa awe ba bitsago lehono ka leina la mapanpule. Bjalo ona a tiile ka teng go ona a loile, lekgata la ona le bothata. Marotse ke leina la kakaretso a rwaletse ke moka ba a bea ka dithibeng. Mong wa marotse ke mosadi, a ka no a laola ka mokgwa o mong a ratago ka ona. Mosadi a ka etela mosadi wa gago ka morago wa bona a rwele lerotse ge a tloga. Monna a ka se ke a bolela selo, ke ditlhalelo tsa basadi, monna a di laole.

269

Magapu le mekopu le yona e laole ke basadi, monna a ka se ke a di laola. Monna a ka se ke a tsea a fa mosadi yo mongwe ke mosadi fêla. Ka gobane monna a ka se ke a tseba lewe mosadi a nyakago go bea peu.

Seritê Makokoropo, mosadi wa gagwe ke Mamabu ngwana Masumu, bjalo mosadi a rorela marotse a bona gore marotse a mopatla, a dira bjalo, basadi ba ya ba mo thusa go rerêla marôtse. Sethiba sa mosadi sa tlala ka marotse. Mosadi o ile a ba mohumagadi ka marotse, marotse ba a nyaka, bjalo molato, ke gore basadi ba ya ba lapa ke moka ba a lesetsa matlhakeng yaba mojo wa ditshwene.

Bjalo Serite o be a na le motlabe wa gagwe, bjalo motlabe yo wa gagwe, o no rata ke monna a le noši, mosadi wa gagwe ga mo rate. Basadi ba bangwe ge b a etetše mosadi o ba tlhalela ka marotse, bjalo motlabe wa Serite go a fitlhile mosadi a mo fe.

RM/

Ka tšatši/.....

Ka tsatši le lengwe a gathana le motlabo wa gagwe, bjalo motlabo wa gagwe a re, ka mokgwa o ke dumago kgodu ya lerotse, mosadi wa gago wa nkona.

270

Monna a re, go motlabo wa gagwe, o tle ke tla ya ka mmotša o tla tla a go fa. Ka moswana mosadi a ya, a fitlha a tsena ka lapeng la Mamabu, ke moka ba dumedisana. A lebella gore ke tla bona ke fiwa lerotse, mosadi a se ke a mo kganyoga. Mafello mosadi a re, salang, bjalo monna a re go mosadi, a a o fe mosadi yo lerotse, mosadi a se ke a mo fetola.

Monna a goma a boledisa mosadi gore nea a o nkwe, ke re fa mosadi yo lerotse. Mosadi a re go monna go fa a ba ga-peletse, nna ge ke rata ka nši, nka mo fa ge ke sa rate, nka se ke ka mo fa. Ke moka mosadi a homola. Bjalo yola mosadi a di bona gore ditaba tsa ka a di nyake ke moka a napa a thoma.

Monna a re, go mosadi goma o tle o tsee lerotse, bjalo mosadi a re, o mo fa la mang lerotse. Mosadi yola o di bona gore ge a ka goma monna le mosadi ba ka ya ba lwa ka baka la ka, ke moka a fo napa a sepela. Monna o kilo tsee gore tla o tsee lerotse, a se ke a mo theletsa.

271

Monna a sala a swabile, bjalo a thoma go butsisisa mosadi gore molato keng, ke re fa mosadi yola lerotse, wena wa gana. Mosadi a re, ge o be o nyaka go thota dilo tsewe tsago, nka be o e o mo rwalle ka kowa masemong, nna a se nna pokolo, le yena ke mosadi a ka fo lema.

Monna a kwatisa ke dipolelo tsa mosadi bjalo a thoma go lwa le mosadi wa gagwe. Mosadi a tshaba a tshabela ga gabo, bjalo ba gabo ba nyakela motho gore a ise mosadi, bjalo mosadi a re nna nka se ke ka ya, lena le ka no romela motho yowe a e, nna nka se ke ka ya. Ke a ya nna ko jang ka gobane o re nna ke tsese, marotse a ka ke fe mosadi yo mongwā.

Ba roma motho yowe gore a yo kwa gore molato keng, motho yowe a ya, ke moka a fitlhetsa mantsu awe a rumilweng ka ôna. Monna a re, mosadi a o nthugile bjalo nna ka kwata ka mo tia

ke moka/....

ke moka gana mowe. Bjalo sebaka sa re ga go na taba e ngwe, monna a re aowa. Ke moka a goma.

272

Sebaka sa fitlha ga Masumu sa re ke buile ga monna wa ga Makokoropo ke fitlhile bjalo monna o bolela gore mosadi o filo nthoga. Bjalo ba botsa moredi wa bona gore ditaba se diwe, monna wa gago o bolela gore wena o filo moroga. Mosadi a re, mmitseng a tle mo goba re e kowa gae gagwe.

Ba re go moredi wa bona o wa kwala, se se ke se nosi, se lle tau ya pholwana. Seema se se bolela gore o se ke wa kgolwa ka mantšu a motho yo mongwe, ge a fapane le yo mongwe. Ke moka wa kitimela ditaba kganthe ditaba tso ja yena. Ke tau ya pholwana, ge o e bona o re ke tawana ko bolaya ke moka ya goma ya bolaya yena. Bjalo wa kwa mosadi re go roma le mokgalabje yo wa ga Mongale Motala gore a yo kwa mantšu a lena.

273

Mongale o re go fitlha o dire gore a bitse banna ba gabo, ka babedi, gammogo le matswala wa mosadi a be gona, bjalo o kgone o tsentsha ditaba. Ke moka a tloga le mosadi a ya nae, a fitlha ga Makokoropo, a hwetsana monna a apea merogo ya gagwe. Ba dumedisana, ka morago Mongale a fitlhetsa mantšu go monna gore ke rumile ke ba ga Makgolo wa gago ba itse ke tlise mosadi wa gago, ke nape ke e-kwa le phapano ya lena. Monna a re mosadi a ka bolela, bjalo Mongale a re wa kwala, fela nka be o bitse banna ba babedi le mmago a kgone a bolela. Monna a dira bjalo.

A bitsa thakana ya gagwe, bjalo mokgalabje wa ga Mongale a re le tlilo nthiba ditsebe, e ka be o bitse, Semukgisi a tle ke mokgalabje ke moka a kitima a bitsa mokgalabje yowe wa ga Morei a phakisa a boya nae. Bjalo morumiwa a re go lokile, mosadi a ka bolela, a re pele ga gore mosadi a bolele, a re, go Morei o bitsa ke nna, ka ka phapano ya bana ba.

274

Mamabu a re thobela ke nnete nna ke fapane le monna wa ka, ka baka le, ke limile mabele a ka, ke gasa le marotse. Marotse a ka a nkgana a ile a e nwa, ka rorela marotse, ka ba ka bona gore a mpatla, ka dira bjalwa, gore batho ba e go nthusa, aowa ba nthusa ka rwalela marotse. Lehono go tlile mosadi wa

Khama/....

Khama Mabakane, bjalo monna o re nna ke fe mosadi yowe marotse, nna ka gana bjalo ke moka a thoma go ntia, nna ke ge ke tloga ke batla šala ba ija. Ke moka nna ke hwetse taba ewe.

Serite, a re morena mosadi mowe a bolelago ke a mo kwa, mosadi yowe o ile a tla bjalo ka bolela polelo gore a o mo fe lerotse ka le tee, bjalo mosadi a gana. Nna ka homola, mosadi a tloga ka morago ga mo mosadi a tlogile ke moka mosadi a re, go nna ge motho a nyaka go thota, masepa a gagwe, nka be a le maagwe. Bjalo ka mofetola gore bjalo mosadi o tlogile e šu wa mpona ke tsena ka tshemong wa bona ke tsea ke fa mosadi yola lehono, wena o bolela bjang, ke gona a tswela pele le dithagako. Nna ka tlala ke pelo, ka koputsa, ke ge mosadi a tloga. O tlogile le dikhii tsa sethiba ga ka roba, thobela.

275

Monna wa ga Mongale a re, ke be ke go bitsetsa yona taba ewe. Bjalo ke be ke kgopela go monna gore le lwele le fo ba babedi, monna a re e, go bjalo mosadi, mosadi le yena a dumela. Mokgekolo o tsebang ka phapano ya bana ba ba gago. Mokgekolo a re, a ke tsebe selo.

Mongale a re, ditaba ke tsewe Morei, Morei a re, ke a di kwa. Bjalo mogolo-golo yo mongwe o ile a ehwa a re dinonyana go tlhalefa mafoto. Ka go rialo mowe e be re ka kwa banna ba ga Makokoropo gore bona ba reng, ka taba e ya mosadi wa bona. Morei o setse a hwetsana taba gore o bitsitswe ke Mongale, bona ka nosi e be ba bona gore ba tla bolela taba, bjalo o direla gore ba bolele, ba kwe gore e be ba tla bolela ka mokgwa mang.

276

Mogwera Makokoropo ke monnana fela ka pelo ke monna a re Serite o ri bitsitse ka phoso, nna ke sikinya kgopolo ya ka bjalo ke hwetsana gore taba ke e kgolo a ya re lekana. O be o swanetse goba o bitsitse Maletsadike, rena ke rena bana. Lehono b a re dinonyana go tlhalefa mafoto a wa bakgalabje, lefate le leswa le tia ka le letala, gape le a tseba gore mona-ntso a e kgamole.

Kokgalabje yowe wa ga Morei a re o boletse ditaba ngwana fela le ge e le wena yo monyana mafelong o tla ba

RM/

monna/.....

monna ke be ke bolela ka mokgwa owe, ke supa morwa rrago, gore mphatho ka o tee a o thwamole mosela wa kgomo. Ke mowe o setsego o boletse letlhaku. Bjalo Mongale e be e ke re ka kwa kgogo tswadi gore yena o reng ka taba e.

Mongale a re, go mokgekolo ditaba tsa bana ba go se diwe. Mokgekolo a re ke a di kwa, bjalo e be di ka kwa ke lena bakgalabje. Ba re go yena bolela rena re tia kgona re bolela, motse ke wa gago bjalo ke wena o tsebago tsa motse wa gago.

Mantšú a mokgekolo

277

Mokgekolo yowe leina la gagwe le lebetšwe ba re mmampoi, bjalo ba dio bitse ka leina la morwa wa gagwe. A re, ditaba tsa ba banyana a ke nyake go di bolšla ka gobane bana ba matsatši a, wa re kea ba laya, ke moka ba go roga. Ngwana wa ka o na le phoso, o be a sa swanela go tia mosadi wa gagwe. Ge a ganne le marotse a gagwe nka be a fo homola goba wa mo roga, ga roge yena o roga mosadi yola ka baka la gore a mo rate. Marotse ke dilo tsa mosadi nkesu ke bone monna yo mongwe a ka laola marotse. Nka nore dipuno ka moka ke dilo tsa mosadi, bjalo dipuno tše dingwe mosadi o fo di laola kantle le monna tšona tsa mehuta ya marotse ke tsa basadi, ke komaka.

278

Morei a re, go monna bjalo ka ge e se molato, ba ga makgolo wa gago, ba itse go Mongale isa ngwana monneng wa gagwe o kwe phapano ya bona fela. Bjalo ka go rialo mowe polelo e, mokgekolo a boletsego wa ekwa, mokgekolo yo ke mmago ebile ke papago. Dilo ka moka tsewe e lego tsa go lewa ke dilo tse dinego phusong ya mosadi, kantle le sesego sa gago, ka gobane ge mabele a mosadi a fedile, mosadi o dira bjalwa a go botsa gore seša se timile, ke moka wa mo gafela sa gago sešego.

Motlabo o a sinye motse, wa tia mosadi wa gago, mafello, wa khutsa kag go bolaya. Mekolo ya balimi ge o ka namela taba e wa sokologa wa lebella tlasc, o tia bona o tia bona e phadima, ke kudumela. Bjalo taba e ya gago o se ke wa tsoga wa boeletsa, mong wa mosadi a di kwa o molato. A re, bolele gore mabele

mosadi/....

mosadi a ka fo dira ka ona ka mokgwa o a ratago ka go fana kantie le wena aowa.

Mosadi ge a bona ngwanabo, a tlile a bolela gore seša se timile, o swanetse go go botsa lena ka babedi le kwane. Le ge e le mogadibo wa gagwe a ka se ke a mo fa kantie le taelo ya gago ke gore kwano ya lena.

279 Mongale a re nna ke rumilwe, bjalo ka mantsu a a boletswego mo, ke a kwile, gammogo le mantšu a mmago monna. Bjalo ke nyaka go kwa monna gore o reng ka mantsu a mmagwe le Morei ba boletsego. Monna a re ke kwile, bjalo a o bone gore o dirile phoso, monna a re ke a e bona. Ke moka a tloga le mokgekolo ba ya thopeng, ba rapela sebaka, bjalo ke moka sebaka sa re, ke a le kwa.

Mongale a re, ditaba tsela ke tsewe Morei, Morei a re di kwa ke wena Mongale bjalo a botsa mosadi a re o wa kwa monna wa gago wa rapela. Mosadi a re nna a ke na taba di ka kwa ke lena. Bjalo Mongale a re, monna yowe e be a ukwile sewe se boletswego. Molato ga o gona bjalo ka ge batswadi ba boletse gore ke motlise, bjalo mosadi wa lena sowe, a bula difate ke moka a tloga.

A fitlha ga Masumu a tihalosa mantsu ka moka, bjalo ka morago ga mantsu awe, monna a epona phoso. Ke ile ka bitsa Morei ke yena yowe a go tla go nkwisa ditaba. Ke moka ditaba tsa fela dietla mowe.

280 Dithagaraga di gasiwa masemong di lewa botala. Bjalo kudu ba di latella dithoro tsa tsona, ba dira merogo ka tsona. Ba di setla yaba bupi ke moka b a kgotlela morogo.

Motsekwane e gasiwa masemong a molaleng. Yona ga e lewe botala ba e fefa ba dira megwapa, ke moka ba tlhwa ba anegile. Ka mabanyana ke moka ba tlilo apea. E no ba one mojo wa letlhabula le ona a bjalo ka marotse, mong wa ona ke yena mosadi.

Bjalo ge dipuno ka moka ge di fedile ka moka, bjalo ke lebaka la madula gae. Basadi ba thoma go kgokgosa mabele a lehea. Ona ba kgokgosa ka mokgwa o, ba thoma ka a mosadi yo mongwe wa motse, ke moka ba tlhwa ba kgokgosa ona. Mosadi yowe ba tlhwago
ba kgokgosa/.....

ba kgokgosa a gagwe, o dira mapoto a mantši ke moka ba tihwa ba enwa ōna. Mosegare ba apea ditlhaku dikgone tsa tsona ke digokgothi. Ba tihwa ba le moketeng o mogolo, ka moswana ba ya ga yo mongwe bjalo-bjalo.

281 Manosi ke mosadi wa go se kwane le basadi ba motse, o ephetusetse lešele, lešele ke tshwene ya rotwe, ewe e tswilego motlhapeng, ka baka la go tlhoiwa ke ditshwene. Ke moka di lelekisa motlhapeng ya tshaba bjalo kgosi ya tsona yaba ela ya ššlš, le yōna e tla raka ke e ngwe.

Maina a bo manosi ke a mantši bjalo e le gore a no tlhaga ka tsela ka e tee. Tsela ya bobedi ke go konana. Bjalo ka mosadi yo Motšatši ke leina la gagwe la go belega. Bjalo yena ka nosi a re ke Tlekšš, bjalo batho ba bitša ka leina lewe.

Leina lewe la Tlekšš le nyaretse ka mokgwa o, Motšatši o be a sa nyake go dirisana le basadi ba gabo, la ntlha ge a sa tso fitlha motseng bjalo ka ge o ka se ke wa tseba mokgwa wa ngwetsi ge a sa le matsogong ga matswala wa gagwe. Lebaka la fitlha la go mo tlhatlela tša gagwe dipitša.

Bjalo ka ge ka metlha ba tlhatlela mosadi dipitša tsa gagwe lebaka la marega mola ba bona gore o na le mabele. Wa bona ba kitimela go mo tlhatlela pele ga lebaka lewe, ke gore a na boetswaro. Bjalo ngwetsi a e e, matsemeng fela motlha a dirile bjälwa ba yo mo škela.

282 Matswala wa gagwe a mo tlhatlela dipitša tsa gagwe lebaka la bongwetsi le fedile bjalo ke mosadi. Ka ona ngwaga owe a dira bjälwa ke moka a rapa letsema, basadi ba motse ba ya go mo thusa go mo tlhagodiša. Ka morago mosadi yo mongwe a dira bjälwa ba letsema, ke moka mosadi a se ke a ya go gorisa magori le basadi ba bangwe le ka lapeng ga bjälwa a se ke a ya, a tsea dibjana tša gagwe a ya mašemong.

Basadi ka moka ba motse ba dira bjalo mosadi a sa e go ba ekela. Basadi ba mo dula thopa, ba re o bona eka rena re ditlaela ga re ya go mo ekela, bjälwa ga seselo ke moreto, le rena re swanetše go mo dira. Ge a ometše metši awe a gagwe le rena re tla nq tsea matsepe a rena ra ya mašemong a rena.

Ka tsatsi le lengwe a dira bjalwa bja gore ba yo mo thusa go buna mabêlê, molapong ka gobane o tswenya ke ditshwene. Tsatsi lewe ba nwago bjalwa ka lona, basadi ka moka ba phakiša go faga mauswa a bona ba ekêla mašemong a bôna.

283

Mosadi a šala a eke eka le bjalwa, bjalo a tihakana tlhogo a se sa tseba gore o tla rwadisa ke mang bjalwa. Bakgopedi ba bjalwa ba fitlha, ba hwetsana mosadi wa motseng e fo ba yena mong wa bjalwa fela. Bjalo bakgopedi ba thoma go makala, ba re go mosadi a basadi ba mo motseng ba ile kae, ka gobane re bôna wena le matswala wa gago.

Mosadi a re, ge a ba fetola a re ke tleka, ba tswile ba ile mašemong a bona, a fa le wena a o ba diri ka mokgwa o, ba go dirilego. A dumela bjalo mosadi yola a re wa bona ge o kwa ba re motho ke setlaela motseng bara, ka ona mokgwa o. Le ge o sa nwe bjalwa bjalo mosadi yo mongwe a dira bjalwa, ke swanetše go ya ke go ekelana.

A se gore ge motho a e ya ke gore o busa ke bjalwa, aowa bjalwa ke matlhatsa lehone bona o tla rwadisa ke mang bjalwa bja gago. Basadi ba bakgopedi ba tletse bjalo ba ka se ke ba dumela go go rwadiša, ka baka la gore bala ba ka tloga ba re o dira ke bo mokšê.

284

Mosadi a leka go kgopela basadi gore ba mo rwadise bjalwa bja gagwe, ka moka ga bona ba gana, ba gana ka lebaka ka gobane ga go na mosadi yo a ka yago a kgona tša lapeng la ba bangwe tša bona, di mo sita. A ba kgopela gore a reeng lo nthusa, mowe ba ile ba dumela ba ya.

Letsema le tisa ke beng ba lona, ba roba mabele, ba rwala gabedi, ke moka ba re re lapile, re fe bjalwa re nwe, ka go retella gore motlhomong ba ka tloga ke moka a ba fa bjalwa ba nwa, ke moka ba se tagiswa. A ko tsea a re boeleng, ke moka a sesa kwa ke motho.

Ka baka la gore ba ile ba gana go boela temeng, a se sa ntsha bjalwa bjo bongwe, a re, le ka no palakana, ke tla mpa ka fa dikolobe. Ke moka ba palakana, ka mabanyana a tšama a bitša basadi, ba motse a re tlangre nwe tleka. Basadi ba

RM/

mo dumela/....

mo dumela ba se ke ba gana, ge a tloga a boela ka lapeng
la gagwe, ke moka ba tsena ka dintlong tša bona ba robala.

285

Mosadi a lebella gore basadi ba tla le mosadi ka o tee,
a se ke a tla. Le yena a ba a ya malaong, yena le monna
gammogo le matswala wa gagwe, le banna ba motse, ba kilo tsea
ke anwa, bja ba sita. Ka moswana ge boesa, banna ba bo
tsogella, ba nwa go fitlhela le dikela basadi ka moka ba eketse
masemong a bona. Le yena mong wa bjalwa gammogo le matswala
wa mosadi ba ile masemong, bjalwa bo setse e le bjalwa bja
banna. Bjalwa bo tsefa ka go nwa le basadi, bja ba sita, ka
nnete a ba a hutselatsa dikolobe ka bjona.

Mosadi a bona gore taba ela a goba a e dira ke phoso.
Ka tsatsi le lengwe mosadi yo mongwe a dira bjalwa. Ge basadi
ba motse ba bitsana gore ba yo gorisana magori le yena mong wa
bjalwa a mmitša. Mosadi a ya ke moka ba gorisana nae, sowa
gwa ba le thabo le legolo. Mosadi a re, le tlhoka le go
mpotsa gore le nna bjalo ke loketse go ya letsemeng, bjalo la
napa la ntlekatlekisa le bjalwa. Ba re, mola ba go fago dipitša
ke moka o mosadi.

Kere tona le matswala wa gago; ke yena yo we a swanetsego go go botse. Matswala wa gagwe are, go bolela ke boletse ka re go yena, ngwanaka o swanetse go ekela basadi ba geno, bjalo, a seke a kwa, ka motsa gore motlhang o dira bja gago o tla lla nabjo. Go tloga ka lona le we mosadi a thoma go thusana le basadi ba gabo bjalo kwano ya ba gona.

Manosi, mosadi yo we leina la gagwe ke Thobela le yena o ile a ba manosi ka baka la go sethusane le basadi gabo modirong. Ke Khaile mong leina la gagwe ke Mabale bjalo yena, o be a dira bjalewa bja go se tsefe, bjalo ge batho bare, bjalewa bjo a bo tsefe, a fele are, ke Khaile, bjalo a hwetsana leina lewe.

Batho ba thoma go motlhokomolo a ke Khaile, ka baka le marega o dira bjalewa bja bogale, bjo we a bonago gore a se bja go ya modirong. Bjalo ge a dirile bjalewa bja letsema go sae motho. Ka morago a bona ga botse gore o jisa batho ditshila, a thoma go dira bja bogale batho ba ya. Bjalo batho ba kgaile yena ka gobane ba ile ba dula go ya tshemong ya gagwe.

287

Dipuno tse badigasago dirapaneng ke tsena: Ditloo, ditloo-marapo, ditshetgene, merepa, mesetla, motsoko. Ge ele lebake lona le gasiwa, masemong a we ba gasago mabele. Ditloo dibupulwa lebaka la mo ba fola mabele.

Ditloo, dina le mehuta e medi empa ditloo tsa tsona diaswana, bjalo ba nobitisa ka makgata a tsona. Ke gore ka moka ga tsona ke ditloo goba dimake. Dimake ke polelo ya bathoka, bare ke timanga. Bjalo mehuta e we e bolelwago ke ditloo le bomamokgadi. Mamokgadi ke ditloo tse we di ilego tsa lewa ke motlhwa, bjalo makgatha a tsona a tloga gwa sala fela makgata a ka gare.

Ditloo dithusa kudu morogong ba kgotlela morogo ka tsona. Ditloo le tsona ke dilo tsa basadi, ke bona beng ba tsona. Mosadi o fofa motho kantle le go botsa monna, monna a na maatla le tsona, o lla fela ge a ka nobona a mogadiketse, fela ge a dinyaka o fo botsa mosadi wa gagwe

gore lehono ke nyaka ditloo; ke moka mosadi a mogadikela.

Ka morufo o mogolo wa basadi, ge ba rufa ba tlabo, ba bona. Motlabo wa digadika a ya a difa motlabo wa gagwe. O didira ka sephiring. Monna yo we motlabo wa gagwe a kwanago le mosadi wa gagwe o fodirwala ke moka a ya a fa mosadi wa motlabo wa gagwe a mogadikela.

Poloko ya ditloo, ditloo dibulikwa ka makgata a tsona, ge o ka bona baphaphasa ke gore ke mo ba rata go dija goba ba dira morogo. Manaba a ditloo ke dipeba, ke gore ge mosadi a saka a diboloka ga botse dipeba diafetsa. Dipeba dibjalo ka batlhankana, le bona ba dibona mo we a dibulukilego o lobile.

Ditloo ba diboloka ka dithibeng goba ka ngwakong. Ba dithelela ka gare ga dipitsa ke moka ba tswalla pitsa ka moeta, ba bopella ka mathoko ka boloko bja dikgomo, goba ka mabu. Ka morialo mo we le ka seke la kgona go tsena, bjalo ditloo tse ba diboteletsego, mosadi a swanela goba a saya go khurumulla, ke moka ke peu, motlhang a yo go go elikhurumulla, lebaka la godigasa hefihlile. Ka gobane ge a kaya a khurumulla, magotlo a batho a gona.

Kgale, dikobo e be disegona, bjalo batlhankana e be ba fo tswara marukwe fela. Bjalo motlhankana ge a ka tsena ka ngwakong a dibona, ke moka o tlabo bjalo ka peba, o tla foya a rotsa, bjalo ka tsona dipeba difoya dirotsa di isa ka meleteng ya tsona.

Motlhankana yo monwe le yo mongwe o be a utswa bjalo molhankana yo we a sa utswigo o be a sa fiwi. E be ba ija ba mo kona. Yo mongwe le yo monwe o ya a utswa ka ngwakong wa mmagwe. Ge ele ka dithibeng monna a seke a kgopela se thiba sa gagwe gwaba le masoba a we ba ka kgonago go tsena, mosadi yo we o lobile, a ka seke a ba le peu.

Ntolo, ka tsatsi le lengwe mmagwe o ile a moswara a utswitse ditloo, ka ngwakong. O ile are, go ja buuswa, ke moka a isa se tswana sa gagwe bjalo ba bangwe ba bula dikgomo. A diega kudu ka ngwakong, ka morago mmagwe a motse gore, /gosia
ba
a seke a ngatela lekgeswa ga botse, bjalo o ile ge a e tswa ka ngwakong, a fita lapeng, ditloo tsa thoma go rotha, fase

289

290

SM

bjalo mmagwe a di bona.

A thoma go moemisa, a re, mofa a ditloo tee o tso ditsea kae, ge a thoma go dudumela ke moka e ngwe ya tswa ka mongatong ya wa g fase. O ile ge are, o ya go moswara motlhankana a thoma go tshaba, ka moka ga tsona tsa falla Bjalo ka mabanyana a boya, mmagwe a moswara a motia, a mo laya gore latlha goutswa.

291 Bjalo basadi ba lemoga^{go}/re batlhankana ba utswetsa, ditloo ka diphotong tsa bona. Ge motlhankana a ile a teena ka ngwakong, ge a e tswa mmago yena o motlhokomela se photho sa gagwe, a bona e le se segolo se mofeta, wa mongatondisa, Mmaeng ba ile ba mongatondisa, a bahwetsana ditloo ka mongatong wa wa gagwe, ba nokwa a satsa, nganthe ba motiele gore ba hwetsane ditloo.

Dithiba tsa mamuritane, e be disa kgopelwa ka maatla, bjalo motlhankana yo Mogwera ka tsatsi le lengwe a bona mmage a bitulla pitsa, a ntsha ditloo, ka morago a bona a ribega mokhurumetso godimu ga pitsa, a sa botelle gape. Ke moka motlhankana a tloga a fodira tse nke go a bona selo.

Are ge a le madisong le bagwera ba gagwe, ditloo ba bea ka dithibeng, baraga ga bo mmarele pitsa, areng ka dithibeng tsesu le tlanya le dibona. Motseng ba tswile ka moka baile go kgopela mabjalwa. Batlhankana ba fitlha ba tsena, ba dirwala ka mokgwa o we ba kakgonago batshaba natsa, ba ya ba di'ja madisong.

292 Ba bagolo ge ba goroga, ba nohwetsana goena taba. Motlhankana yo we a bolago ka moswana a teiwa ke gore le ka motlha o le tee, ge ba tsoutswa, wena modiro wa gago go tloba go thibela dikgomo bona kowa ba ja. E le gore go teiwa gona o ile wa teiwa bakeng sa maaka. Wa ya wa bola gape gore e be bantia, molao ke ona ka moswana o teiwa.

Ka moswana mong wa dithiba o ile o ntsha mabele, a hwetsana gore mabele a utswetsa, mabele le ditloo o bona di rothile faseo o bona maoto a bana a thoma go khurumolla pitsa ya ditloo o hwetsana go sena selo go setse mantshaphana.

Mosadi a tswa ka sethibeng a baka morwa wa gagwe, a mutsisa gore mab na letlhwele kae, motlhankana a bolela gore bathwele motong wa matsebe, moto o we o kgole legae. Bjalo a ya gopapago motlhankana are go yena, bana ba utswitee ditloo teaka. Monna^a/ya ka dithibeng a hwetsana ditloo diwele fase a bona le maoto a bona.

293

Ke moka a tswa, a ka a ba a sakhurumula sefego sa ditloo elego pitsa, o ile a fo tswa, ka gobane a tsebe gore ditloo e be di goma kae. Ke dilo tsa mosadi a bitsa bathankana ba motse, ba kgobakana. Are go bona, lehono bana lehwise, ka baka la goutswa ditloo ka mola sethibeng.

Are go morwa wa gagwe, wena o ba bitsitse ware korieng ke bone ditloo ka sethibeng sa mma, bjalo bana ba bangwe ba baka seke ba teiwa ka baka la gore wena o dioba bitsa go teiwa wena ole tee. Ga le bitsa o ile are keng, yo mongwe wa bona are, oitse korieng go utswa ditloo ka sethibeng sa mma ke bone ba khurumulla ba goma ba sa khurumela ke ge rea re utswa ditloo. Bjalo lena le reng, bjalo ka ge yo mongwe wa bona a setse a boletse ba sesa kgona go moganetsa ba dumela ka moka, morwa wa gagwe yena le molomo a sebe nao.

294

Bjalo ka gobane ba e tumetse, ke moka a bitsa mosadi a motsa gore manaba a la a gago sea. Monna o be a ka seke a eta mosadi pele ka baka la gore ditloo, mongwa tsona ke mosadi bjalo mosadi are, ke nyaka gore bomago bona ba mphe ditloo tsaka.

A bitsa batswadi ba bana elego basadi ba tla kgorong, bjalo mosadi are bana ba ba nkhutswetaitse ditloo tsaka bjalo lena basadi lereng, ka bana ba ba lena. Yo monwe le yo mongwe a butsisa ngwana wa gagwe, bjalo bana ba dumela gore ba utswitee.

Banna^a/ba teene, ke molato wa basadi ba tla tsena ge basadi ba fapana dipolelo, ba ba bega teona. Basadi bare a re tsebe gore re ka dira bjang ka bona, bjalo mong wa ditloo are, ga go mosadi yo a ka kgonago go laya ngwana wa mongwe, bjalo lena le swanetse go mpha ditloo tsaka yo mongwe le yo mongwe yo we a nyakago go laya ngwana wa gagwe a kgone a molaya

ka mokgwa o we yena mong a tsebago ka ona.

295

Mosadi yo mongwe a ya ka ngwakong wa gagwe a boya le ditloo ka mphebjana ba fitlha ba difa mong wa ditloo bjalo yo mongwe le yo mongwe , a goga ngwana gagwe ka letsogo, yo we ba bonago gore ke o mogolo o iswa ga papagwe, o botea papagwe gore ngwana yo we a teiwe o ntshintshitse peu yaka.

Papago ngwana o tla kga kgati a tia morwa wa gagwe, mong wa ditloo a sana taba le go bona gore ba teiwa ka mokgwa mang, yo we a sa tiigo ngwana wa gagwe a na taba. Bjalo basadi a ba tii ka kgati bjalo ka banna, bona ba teipa ka mafswenapele. Molato wa badisi ba we wa fela mowe. Ditloo ge mosadi a boloka tsona o diuta mowe, motlhankana a sa swanelago go di bona.

Matsatsi a lehono ka baka la disaka, mosadi o ditshela ka lesakeng, ke moka a tlema molomo wa lesaka a tsea lehudu a lebea ka ~~xxx~~ ngwakong go ba ka dithibeng. A namela lehudu a ditlemella godimu ke moka lesaka la lekella. Gore batlhankana ba seke ba fitlhella mowe lesaka le nego ntsho.

296

Le bona ba na le maano, ba nyakela diphate ~~ka~~ tse ditelele ke moka ba futlhisa ditloo, lesaka le tlabala ; phulega ke moka tea rotha fase ba topela ba swanetse go ~~ka~~ tseba gore ke batlhankana, bare ge ba bona lesoba batlare ke dipeba, mongwa ditloo a tla makala ka go bona ditloo le lebatong, ge a isa matlho/^{go}dimu o tla bona lesoba. Ke moka kgopolo ya mosadi o tlare a ka lemoga dipeba dithuse lesaka ke moka a fegolle lesaka a leroke. A gome a lefega godimu. Ke tsatsi le lengwe ke moka a bona lesoba le bonala gape, bjalo a thome go makala, ka baka la gore peba e ka seke ya ya motlhankana a ka seke a fitlhela. Ke moka a gome a lefegolle a lebelle dinti a hwetsane gore dinti di diokgaola.

297

SM

Makalauba ana le morwa wa gagwe leina la gagwe bare ke Modupi, bjalo a fela a dira ka mokgwa owe. Mmagwe a roka lesaka e sale ka moswanyana, ka m rago a tloga a ya nokeng, ge a boya ka nokeng a rola pitsa lapeng, a tsena ka ngwakong a hwetsana ditloo dile fase a makala. A fegola lesaka la ditloo a le roka agoma a lefega godimu.

Ka mabanyana ge a goroga, a hwetsana lesaka le salukile, ka morwanyana a no bona le sa lukile. Mailane ke ge a tsea pitea a e ya nokeng, a boya a hwetsana lesaka le na le lesob. Bjalo a bona gabotse gore moutswi, o theya ge a eya nokeng ke moka a sala a utswa.

Ka moswana, mosadi a tsea pitea ya gagwe a swara tsela ya go ya nokeng. A ya a bea pitea tseleng, a goma, e a fitlha kgorong o kwa motlhankana yo mongwe ore makgofe tlhalefa dinonyana digolakane, o ile ge a re o a tswa a tlhakana le mmagwe, molomong wa ngwako, a sa swere ditloo ka diatla ga mogo le phate ya gagwe. Amoga morwa wa gagwe ditloo.

A thoma go tsipa morwa wa gagwe ka dinala. Ge a moleletsa, a tshaba a lla, bjalo yola, are nne ke epeletse, ka re Makgofe tlhalefa, a re ke dikwile bjalo kare ke topela tse diwelego g fase, kganthe o epella ba setse ba le kgaufsi.

298

Ditloo-marapo.

Ditloo-marapo tsena digasiwa masemong. Bjalo mowe ba gasitsego ditloo-marapo bare monna ga tsene go fo tsena fela basadi. Monna a tsena bare o gosoga (marete) bopele. Ditloo-marapo a dilewe 'botala, ka gorialo mo we le go tiwa a diutiwi ^{ba} ka gobane/ka seke ba diutswa le go besywa a dibeswi. Ditloo, le ditloo-marapo ditlhoile ke diphuti.

Ge basadi ba dilema, ba swanetse go kwana mowe ba yago go gasa dilo tsewe. Ba dire dirapana tsa bona felo go tee, gore ditla dipalla, ge mosadi a ka lema tema ya gagwe a le nosi a le bona, le ka e tee le go bupula a ka seke a bupula ^{di} diphuti di tla/fetsa. Lehu la bontsing ga le babe, ka gobane e tla ja kowa ya feta ya ja kowa ka moka bo a sa e a tshaba.

Bjalo tse a dinyake go tsenelwa, ke gore motho a re, mola a bone kgwedi mosadi a ya a tsena. Ke ge a ile ditsenela a dienywe selo. Mosadi yo mongwe le yo mongwe o swanetse go dialafela. Gona ge a dialafetse, motlhapi yo mongwe le yo mongwe ge a ka tsena a didiri ke selo.

299

Ditloo-marapo dibupulwa lebaka la mo ba fola mabele. ke
tsona dibjalo ka ditloo, mong wa tsona ke mosadi, o dilaola
a le tsee. Goba o nyaka go direkisa o no direkisa.

Ditshetse, ke dilo tse dikgwallyana, bjalo le tsona dina
le dirapana tsa tsona e mpa tsona a dina didi. Ga dilewe botala
di apeiswa. Bjalo peu ya tsona o no hwetsana ba ditshetse fase,
ka dithibeng. Le tsona di sale taolong ya mosadi, monna a na
taolo go tsona.

Merepa, le yona e na le dirapa tsa yona, fela yona le
masemong e a gasiwa ka gagare ga mabele. Dirapeng tsa merepa
monna o tiela legora, ka gobane ke dibjalo tse disa hwego,
le marega difoba gona. Bjalo merepa ke ya mosadi le monna le
ge monna a saka a tiela legora, mosadi a e gasa lebaka la
selemo, mosadi a swanela go dira ka yona ka mokgwa o we a ka
ratago ka ntle le gokwana le monna.

300

Mesetla.

E limiwa mebotong, bjalo yona e lewa botala le go apea
ba apea. Yona ke dilo tsa basadi, ba e epa lebaka la
marega. Mesetla ke a mesetlha, le boteng bja yona bobjalo.

Motsoko, ke se bjalo sa banna se, mosadi a se bjale, le tshemong
ya motsoko mosadi a tsene. Leka motlha ka o tee, a ba modumelle
gore a tsena. Batho ba we ba tsenago ke bakgekolo, ka
gobane ke banna a ba sa bona dilo tsa basadi, bona leka sakeng
la dikgomo ba tsena. Basadi ba gotlhapa a ba dumelliwa go
tsena.

Motlhapi ge a ka tsenela motsoko, ke moka motshoko wa
paologa wa ba o mesetlha, ke moka a e sale motsoko ke modupa
mong wa ona ke monna, monna a ka o laola ka mo-
ditshwene. Motsoko mong wa/kwa o we a ka kgonago, mosadi a na
molomo o we a ka o bolelago.

Lebake. Lebake le gasiwa masemong lona ga leile, mosadi wa tsena
mowe le gasitswego. Mong wa lebake ke monna le laolwake
yena.

301

Poloko ya peu ya lehea.

Batlhankana a bautswi ditloo fela aowa le mahea ba
utswa, ba yo kaba mpasa. Mahea a tlhoile $\frac{1}{2}$ leruru, ge peu e
saka ya beiwa ga botse, o tla hwetsana legore ka moka ga ona
a fetlhlwe. Bjalo ka gorialo mowe, ba re, go a kgokgosa, a

we ba a kgethilego gore ke peu, ba a fakela ka gare ga mabele
a lotsa. ke mowe ba bolokago ^{peu} ~~xy~~ ya ~~ix~~ lehea.

Dikenywa. Dikenywa ke tsa naga, dikenywa tse bjalo ka,
difoie, dipanana, mapopo, makotsaka, diperekisi, dinetswane,
mago, dipaba, ditlouma, marula le mabilo. Dikenywa tse, tse
dingwe ke tsa lesoka tse dingwe diagasiwa.

Difoie. Dina le mehuta e meraro, mehuta ya tsona ke ena:

Difoie-foie, mabanyana le seesemane. Difoie digasiwa ka megotswa
ya yona, tse dingwe digasiwa ke masepa. Ke gore ge motho a
ka fitlha a nya ke moka gomela foie.

302

Difoie-foie. Bjalo difoie ka moka ga tsona diphephe tsa tsona
ke megotswa, megotswa e we ke dipapatlela, bjalo ka matheko
go e nywa difoie. Bjalo foie-foie ena le metlwa e menyana,
bjalo difoie tsa yona ke tse ditelelenyana. Ka tlhogong ga
yona ga e sa thoma go e nwa go tswa ~~x~~ leloba le le hubedi,
bjalo ga e thoma gogetlha leloba le a ologa.

Mmele wa foie ona le metlwa e menyanyana, le yona
megotswa e na le metlwa ya megotsweng ke e megolwanyana.
Dithabi tsa yona ke tse dintsi ditlhaballa ka yona megotswa.
Mmala wa foie ke o mosetlha. Thito ya ona e na le makwagwasipa,
makgata a mangwe a kekemetse. Foie a ena phate e noba
puwapuwa.

Mabanyana, foie e ke foie ya go medisa ke masepa a batho,
foie-foie, ke diogasa, bjalo yona e gasiwa ke masepa. Ena
le meetlwa e metelelele kudu. E lwa ke babanyana, ba bagolo ga
baiji, bare ga e bose kabaka la metlwa ya yona.

303

Seesemane (semparampara) ke foie ya difoie tsa dimparana ke
gore tse dikopana yona metlwa ya yona e lekana le a foie-
foie. Bjalo foie e seesemane lehono re bona e na leteng
mogo hubedi empa e we e tsibjago ena leteng mo gosetlha
bjalo ka mohuta wa difoie. Bjalo o wa difoie tse ~~dikhukhuni~~
dikhubedu ka teng ga tsona, ke a bona ditswa le makgwa.

Kantle le mabanyana, difoie tsewe tsa mohuta ka medi,
dilewa ke ba ba golo ga mogo le bona ba banyana. Difoie
difudiwa ka selobo, ka gobane a se motlhare o we motho a ka

a ka namelago. Ba ripa phate e telele, ke moka bare kowa ntlheng ya yona ba tlemella ka motato, bjalo wa sala o le o motelelenyana, bjalo ba o fera.

Kgale e be ba fula ka dikgwega, bjalo ba dira ntlha, ka yona ba tlhaba ka gare ga tlhogo ya foie, bjalo ba e sikinye, ke moka ba e obe gabotse, ke moka ya konoga, ka gobane ge baka fo tlhaba ba e oba o mogotawa le ona o swanetse go konoga. Ba difulela ka dirotong, ke moka a e ya a ditshela felo go tee ge a dibokeletse, bjalo o nyakela matihare wa difogotlha. Bjalo a goma a difakela ka serotong.

304 Mofudi wa foie o swanetse go tlhokomela kudu, ka baka la metlwa ya yona, ka gobane ya gofatlha e dira motho segole. Di foie dina le dithoro tse dintsi, bjalo e na le matlalo a mabedi, letlalo la mathomo ke lekgata la yona bjalo la bobedi le tlalo la yona ba ja nalo, wa matla lona bjalo gosala dithoro le dinama.

Difoie tse dintsi di ga Mokgotho bjalo ~~di~~ difoie tea kgaufsi le motse a ~~di~~ difudiwi. Difoie tse we tea kgaufsi le motse dinonne kudu le gona ke tee dikoto, ^{di} dinontsa ke/tshila tsa batho gamogo le morole wa dikgomo. Mong wa tsona ke mong wa motse o we bjalo tea kgole le magae a batho ke tsa motho o monwe le yo mongwe. Fela batho ba ka mono ge ba e ya go fula ba swanetse go dumedisa ga mong naga, a ba dumelle ke moka ba kgone ba fula.

Go dumedisa ke molao, ka gobane wa tlhoka godumedisa yomongwe a go ubela o tla sita le gobega ditaa go morena wa naga ere. Ba e fula ka mkgwa o we baka kgonago.

305 Go farelwa. Bjalo ka ge goetse go tlhalusitse gore letlalo la ka gare e lewa nalo. Ba ja nalo ka baka la go tshaba go farelwa ke foie. Ge motho a lle foie le lekgata ka ka gore, lekgata le we lo thusa gore dithoro tsa seke tsa gobakana felo go tee, dikgone go theudisa. Ka mabanyana ba apea morogo wa thepe, ka gobane morogo wa thepe o tella kudu bjalo le ona o thusa gore motho a seke a farela.

SM Monna ga faretse ke foie o fatiwa ke banna ba gabo, mosadi le yena o bjalo o fatiwa ke mosadi wa gabo.

Bjalo mokgwa wa batho bare monna anye, o nya dikgotlho, ka gorialo mowe, monna ge a faretswe o sitago botsa batho gore ke faretswe, o fo kgotlella abola kowa a o kwa botlhoko. Ka gobane kantle le gore ba go fate o ka seke wa nya, ka gorialo aetlhare ke go fatiwa.

306

Foie e fula ke basadi, fela le banna ba bangwe ba ya go fula, empa kudu e fula ke basadi. Bjalo mong wa foie ke motho yo we a goba a ile go e fula, ke yena yowe a e laolago. Le ge nke ke ngwana, mmagwe ge a nyaka go fa yo mongwe o botsa yena moredie, ke moka a dumela a kgona a mofa. Fela le ge a ka fo gana, o no mofa fela ngwana o tlalla ya ba ga gona taba ka baka la gore wa fenyiwa. Mmagwe a ka seke a boeletsa a fa yo mongwe ge mong wa foie a gana. Pepere Morei, ke monna o ile a bona basadi ba eya go fula foie, bjalo a ba sala nthago a rwele lokwa, ka gobane monna a kgonego rwala tlhogong.

Basadi wa bona ba yo fula foie, ba ya ba rwele magapa, ba yo dira magere, bjalo ba boe ba o rwele ka magapa. Ge ba yo dira magere ba diega, ka gobane ba e fula, ke moka ba letela gore e butswa ka maatla, ba kgone ba e pjatlela. Monna yo we Pepere a ya le basadi bawe.

Ga Mokgotho ke lefase la tlala lebaka le ka moka. Ba phedisa ke kompo ya mabulane. Ge baile go fula foie, ba nophela ka yona foie fela, bjalo molao ke go apea thepe ke moka ba je. Monna a bona gore go obola lekgata la ka godimu ke go senya lebaka, a no phatlesa a ija.

307

Ba motsa gore o eja ka mokgwa mang, e tla goswara, le a nthoga, e e tswara ga ke dia bjang, ge o eya kantle, monna are, le furile ke mang yo we arego monna wa nya, monna a nye o nya dikgotlho. Ba mohomolela, bjalo monna a tswela pele le go ja ka mokgwa owe. Ka mabanyana ke moka ba nwa magere, wa beng ba motse o we ba tsenetsego go ona, a owa gagona taba.

Ka morago ga matsatei a mararo, ke moka foie ya swara monna, monna a fo kgotlella, a fela a e ya kantle go kokomosa,

ke moka bosepa bosatswe. Ke sepipimpi, ke koma tsa gagwea le tee. Monna a sa ja foie bjalo ka pele, bjalo o fo dula a tsetsebetse, bjalo basadi ba mona gore dikoma diatlhaka.

Ka morago ga matsatsi a mane, bjalo modiro wa basadi o fedile wa go tlhaba mokgere, bjalo ba laela mong wa motse, ba rwala magapa a bona ba thoma tsela ya go tla gae. Bjalo ba bona monna mesepelole a dio sanko, dintsi ka nthago digobella a no homola a seke a bola selo. Mosadi yo mongwe are go monna a wa babja, monna are ke nokwa mmele wa ka o sa tsee.

308 Mosadi are, aretee bose a bokwelwe o tla dikwa o le nosi, ka gobane rena re boletse, ware ganetse.

Monna are, go mosadi le go ntlholla wa ntlholla ko hwetsana yo mongwe wa gesu a hwile a sega fela. Mosadi are bjalo wena o sankisa keng o sa tswa thosola, monna a seke a mofetola le yena mosadi a homola. Go tloga ga mokgotho go tla fitlha ga gesu ke letsatsi fela ge le dikela ba tsena. Fela ge ba sa rwala selo ba fitlha e sale mosegare, banna bona ba tsoga e sale gosasa ge ba ija tsa goja ba fitlha mono.

309 Ba itse mowe ba fapanago le mosadi yola, mosadi are dilwele ditsele, fela monna ga Morei ore go fitlha gae, a fitlhe o ba botse ba tla go thusa. Monna a ka a fetola selo, a no homola. Ge a fitlhile gae ke moka a fitlha a robala, bosego bjowe a seke a kgomela, a e tswa ga bedi, a gone a boe a robale, a gone a tsewe gape bjalo mowe mosadi a goba are go yena a molato keng. Monna a seke a botsa mosadi selo, a no motsa fela gore wa babja. Ka moswana a o kwa gore go thathafile a bona gore ga gona thuso, ge ele go kokomosa o lekile bjalo o paletse. A botsa mogwera wa gagwe Mateke Makokoropo are ke faretse ke foie, bjalo ka gobane e be ke na le basadi ka sitwa go ba botsa. Monna are, a rie le fokeng, ke moka ba sepela fokeng.

Are go mofaregi kwatana, ke moka a twatama, a mongatolla lekgeawa, a tsea phate a thoma go mofata, e be ele bothata kudu. Mofati a fo kgotlella go mofata. Ka morago o ile ge are wa kokomosa ke moka a nya lesepa. Ke moka monna a fola mowe bolwetsing bjowe bja goba ba motswenya. Monna o be a setse a

otile kudu.

Difoie tee we tsa gotswa dirvele ke monna a dilaole ke monna dilaola ke mosadi. Ge arata go fa motho yo mongwe a ka fo mofa ka mokgwa owe a kgonago. Kudu o swanetse go fa bana ba gagwe ba je. Foie a ena moselonyana wa selo, ke ona moselo ka go tsefa mogo yona empa ke matsefa le gobaba ka gofarela.

310 Dipanana, ke motlhare o tsibjago ke mang le mang, ke sebjalo se a bjadiwa, bjalo sekwana le metsi ka maatla. Dithabi tsa ona ke diphephe tsa ona tse ditelele. O nyaretsa dikenwa tsa ona ka tlhogong, sekhurumeditsewe, magatlapi a we a ologa ka lethetho la ona, bjalo mowe go nyarela dipanana, mmago dipanana ke lebaka le we o a inama. Mong wa tsona ke moka o ripa phate ya mafale o thekga dipanana ka yona gore setla tsa robega.

Dipanana dienywa ka ditshophotlha, bjalo ditshophotlha diile ka marari, marari a we ke gore panana e nwe le e ngwe e lebane le engwe. Bjalo mpolobolo yona e folekella eya fase, e fele e wisa magapi a yona e bala mabaka. Ge e setse e feletsa ke moka dipanana dia butswa. Mong wa panana ke monna le mosadi, ka gobane yo mongwe a ka seke a fo gane fana ka ona kandle le go botšana.

Motho yo we a nyakago panana ka^{se}/tshophotlha, o swanetse goya ga mong wa dipanana a yo diberekela, letsatsi ka moka o fiwa setshophotlha.

311 Meopopo, ke motlhare o o gasiwago mogae, bjalo e enywa dikenywa tse dikgolo tse ditala, mo yo butswa e ba e mehubedu. Thito ya ona ke o moetlha, dithabi tsa ona ke dinaka bjalo mafello ga dithabi ke diphephe. Motlhare o mong wa ona ke monna le yena mosadi o a kgona go fula lepopo a fa motho.

Makotsaka, ona ana mong, motho yo mongwe, o fo fula ke metlhare e we e no melago. Bjalo le ge o ka mela gae, batho ba matheko bona, ba ka seke ba fula, empa ba motse yo mongwe le yo mongwe o fo fula kamokgwa o a kgonago. Bjalo o bonagala e ka ke motlhare wa go tswa le makgowa le ge go sena tlhaloganyo e e tletsego mabapi le motlhare owe.

312

Diperekisi leina la motlhare ke moperekisi bjalo o enywa diperekisi. Motlhare o wa gasiwa o gaeiwa magae, bjalo ona o na le mong wa ona. Mong wa ona ke mogasi wa ona, le ba motse Mong ba ka seke ba fo fula, ba kgopela, Meana wa ona ke monna, ge motho a ka kgopela go mosadi, mosadi o tla mosupa monna, bjalo ge mokgopei a tshaba monna, o re nna ke a beufa, bjalo monna o botsa ke yena mosadi wa gagwe, ge a dumela o a mofulela a gana o tloga a le bjalo. Moperekisi le ona ke motlhare wa makgowa.

Dinetswane, mong leina la motlhare ke Monetswane, dinetswane ke leina la dikenywa tea ona. Le ona ke motlhare wa makgowa. Dikenywa tea ona ke tse dinyana kudu, bjalo ge dibudule o bona a le tse dintso. - Ka teng go yona ke gogohubedu, ya go bjabatlegela seatleng, o hwetsana e ka ke medi.

Motlhare o we le ona o gasiwa ke banna, bjalo ka gorialo mowe o taolong ya monna. Ka baka la bonyana bja dikenywa tea ona. Ga gona molao o mokakang ka gobane yo mongwe le yo mongwe a ka no ufula ka mokgwa o a ratao.

313

Mago ke leina la dikenywa, mong leina la motlhare ke Mogo. Mehuta ya mego ke e meraro, Konogo, Mogoboya le Mothogolo ke yona mehuta ya mego, mego ke leina kgolo ke kakaretso.

Mogo. Ke motlhare o mosetlha bjalo dikutung gamogo le dithabing ona le boyanyana bjo bonyana. O dira ditshopotlha dithabing tea ona, bjalo mowe ditshopotlheng go enywa mogo. Mego ke ditlhare tsa naga bjalo a dina mong wa tsona, motho yo mongwe le yo mongwe o fo fula ka mokgwa o we a ratao.

Mego. Mago a lewa, a lewa ke batho, dinonyana le ditshwene. Mego e mengwe e lumisa mala ge motho a ile a re ge a ija a ja a metsa, e mengwe le ge o ka metsa a e lumisi mala. Mogo o enwa mago a manyana bjalo mago a mathoma a butswa ba bitsa gore ke a-magele, ditlhole. Ka morago ga ditlhole go butswa Mathogolo.

Ka lebaka le we go butswa mathogo lo ke a magolo, bjalo a sa tse

Ka lebaka le we go butswa mathogolo ke a magolo, bjalo a sa tsefa, basadi ba fulela dikolobe. Ditlhole di a fudiwa ba dirwala ba ya natso gae, bjalo mongwa ona ke yena mosadi. Bjalo ana molato ge motho a fitlha a hweteana, ana taba o fontea a ja kantle le kgopelo.

314 Mogoboya dikenywa tea ona ba no dibitsa gore ke mago. O no swana le mogo, le diphephe tea ona ke tee diso. Bjalo ona bare ke mogoboya ka baka la gore o na le boya bjo bontshi. Ge motho a namela o a thella ka baka la boya bja ona. Mago a ona a fo swana.

Mothogolo dikenywa tea ona bare ke mathogolo. Bjalo mogo ona o mela dinokeng, ona le mago a magolo a go feta ya mego e we medi. Dikenywa tea ona dienywa thitong tse din we ka fase thitong, o dio fata mabu wa kgona o a hwetea. Thito ya ona gamogo le dithabi ke tse dihubedu le tsona dikenywa tea one ke tse dihubedu.

Mogo le mogoboya e mengwe o e hweteana ele gare ga masemo, bjalo lebaka la mo masemo a limilwe, mong wa tshemo orakela batho go fula. Mogo o we ba o bitsa ka leina la mong wa tshemo. A ba rakele mago, aowa, o barakela gore ba gata tshemo ya gawe, ba binela. Lebaka ke la na le we ge a barakela go fula mogo, bjalo go fula yena mongwa tshemo.

315 Dipaba, ke motlhare o mogolo, dipaba ke dikenywa tea ona, mong leina la ona ke mmaba. Ke mojo o mogolo wa letlhabula, bjalo mebaba ena le mehuta e medi, ke mmaba le mmaba-mosi.

Mmaba o mela melaleng, kudu o tla e hweteana ele masemong. Mmaba ona le diphephe tee diso, bjalo ona le dithabi tse dintsi, a o site ke setlhare sa se tsagalepa. Dikenywa tea ona dikhupetea ke magapi, bjalo gore dibudule, magapi a palega bjalo gwa nyarela tsona dipaba. Ke tse dikhubedu dina le setwabanyana se seso, ka theko e nwe, ga na ka mo we ke lekokolo.

Ba di fula ba diphaphasa, ke moka ba dienela ka metsi. Ge dikolobile ke moka ba dimona, ba mona dinama tea teonak ke moka dithapo tea tsona ba ditswa. Ka lebaka le lengwe ba

diepela maraka goba marotse bjalo ke moka ba dihutsetea, ba dija, dibose kudu ge ba dihutsetaitse. Ka lebaka le lengwe mofudi, a ka fo fulela ka ganong, ka gobane a ka seke a re go difakela ka ganong a dimonoka, o a dimumela gore dikolobe, a kgone a dimonoka.

316 Dithoro tsa tsona ba diboloka, ke mahura ba ditshuba ke moka ba tlola. Kudu gotlola ba ba fifaletswego. Ka gobane ge ba ditshubile, e a napa ya ba tse dieodiso.

Mmaba-mosi dikenywa tsa tsona bare ke dipaba-mosi. Motlhare o, o mila morung, bjalo dipaba tsa ona ke tse dikgologo feta tsa ^{maba} ~~ama~~. Dipaba tsa maba mosi dinkga ka matla. Ke tsona tse we ba tlolago ka tsona. Dipaba mosi ditsea ke dinonyana tse bare o ke magodi.

Ditlouma, ke motlhare o mogolo, o tibile ka boso, mowe o metsego ga ntsi o tla hwetsana gona lesolo gaba mosopaola. O na leina la ona ke motlouma bjalo ditlouma ke dikenywa tsa ona. Ga dina majo wa selo ka gobane dinana tsa ona ke tse dinyana kudu ke makokolo. Empa batho ba dinyaka kukudu kabaka la mokolonkwane wa tsona.

Go wa ga ditlouma.

Go wa ga ditlouma, ke gore ngwaga ditlouma dientse ka matla, dina le setumo. Setumo, ke gore motho yo monwe o swanetse go nwa godimu ga ona, ge a wele ke moka o a hwa.

Mpolobotse, mosadi wa gagwe, o ile a faga buuwa tsatsi le we, ba bolaille nama ya kgogo, baja, ka gobane ge o ija o seba ka morogo wa nama, o a napa wa ja lona la mpana palega. Mosadi are, lehono ke lle buuwa ka mokgwa o mongwe, aowa motho o rata gore a je.

Basadi ba napi ba tloga ba ya dikgoneng le yena o ya nabo. Bayo hwetsana motlouma o budule, ke moka ba topela ditlouma tsa fase, ba ja, tsa seke tsa mowisa pelo. Mosadi a napa a namela godima o taebe motlouma o enywa dikenywa tsa ona dintlheng. Dithabi tsa ona gantai ke tse disese, ke motlhare o o golelago/dimu. O ile ke swarella thabi e ngwe, ke moka thabi ya motloga, a e ta thabi pele yena a e sala ka nthago.

318

Motlhare o we ona le dithabi tse dintsi ke moka tsa tsama di motia yena a libile fase, a fitlha a wa fase. Yaba ke moka o hwile, ba tihaba mokgosi banna ba fitlha ba morwala ba ya ba mmea ka n wakong wa gagwe, ke moka ba tsama ba bitsana gamogo le batswadi ba mosadi.

Batswadi ba nyaka go tseba lehu la moredi wa bona, ba butsisa mokgonyana wa bona mokgonyana a laodisaka mokgwa o we a sa tsebego ka ona, gore mosadi o tlugile mo le basadi ba bangwe ba e ya dikgoneng. Bjalo ka morago ke ge ke kwa mokgosi ge rea re hwetsana motho a ~~wxxx~~ hwile. Ba bitsa basadi ba ba butsisa, basadi ba bolela gore o wele godimu, ka nnete thabi ba e bone.

Ba lesetsa ditaba ba boloka mohu. Ka morago ga poloko bare go mokgonyana o bolaille motho wa rena, bjalo mokgonyana are ka mokgwa mang. Bare wena oreng ka lehu la mosadi wa ~~mag~~ gago, a o bone gore ke malepela ba moloetse ~~gxxx~~ gore a yohwa godimu ga setlhare. Monna are lehu la mosadi waka le nna le mmakatsitse bjalo a ke tsebe molato gore molato keng. .

319

Batswadi ba mosadi bare, re swanetse go tsama re ekwa lehu la ngwana wa rena. Monna a dumela are golukkile, bjalo batswadi bare, go monna se tseka go tla ntsha mang, monna are, go tla ntsha nna, aowa bakwana ka mokwa owe.

Monna a ntsha setseka sa gagwe, ba tswa ba ya ngakeng. Dingaka le ge ele balwesantshi aowa ka tsatsi le we a yaka ya balwesantsha. Eile ya ba botsa gore motho o diolatlha ke badimu, ka gore oile ke swarella thabi ke moka ya matloga, a wa nayo, ke lona lehu la mosadi. Moloi ka gare ga gona le ge le sakgolwe le ka tsea setseka salena la feta. Bare aowa re a kgolwa, ke moka ba goma ba tla ba e tulela gae, bjalo dipelo tsa bona diwele.

Morula, ke motlhare o mosetlha, wa matlhasana a matalana, a go dira bosetlhanyana. Dikenywa tsa motlhare, o ba dibitsa marula ke dikenywa tsa dithapo tse dikgolo. Morula ke motlhare o o tumilego gagolo, o nyakilo tuma bjalo ka foie. Bjalo ona bo tumo bja ona ke bjo bogolo go fitisa foie. O kwa bare morula

SM.

o e nywa gabedi goba bjalo ka mago, batho e be re tla nona.

320 Ge batho e be ba bolawa ke tlala, lefaka la morula la fitlha ke moka ba tseba gore ba phedile, ka gobane ge o fela ke moka ba yo tsena motlhakeng. Leina le la morula ke leina la ona morula bontsi merula dkenywa tsa tsona marula.

Marula a topa ke basadi, maruleng ba tsogela e sale bosego. Ditsela ka moka tsa letlhabula dia bulega, basadi ba rwala dipitsoa ba isa masemong. Ka lewe lebaka monna a ja buuwa o gopola go ya masemong gonwa makokong. Basadi ba topa marula ba bokella felo go tee, bjalo pokello e we e bitsiwa serobe ka se tee bjalo tse dintsi bare ke dirobe, mosadi yo mongwe le yo mongwe o tla hwetsana ana le serobe goba dirobe tse pedi. Beke e ngwe le e ngwe o dira serobe sa yona.

Yo mongwe le yo mongwe o ~~ka xhwa xhwa xhwa~~ na le serobe tsa gagwe bjalo dirobe a ba fe motho, molaudi dirobe ke yena mosadi, monna o folebella ka matlho a ka seke a dira selo ka tsona. Bjalo motlhang mosadi a tlhaba serobe sa gagwe, basadi ba we ba bokellago dirobeng ka ditee, ke moka ba thikela sa yola mosadi
321 ba tlhaba ba fetsa, bjalo a yo mongwe le ona ge a budule, ba tlhaba. Dirobe ke molo wa marula dirobeng ke ~~na xhwa~~ mowe marula a kgobakantshwago gona.

Ba tlhabela ka gare ga dipitsoa, ke moka ka morago ba ~~ka xhwa~~ kgata kgano ya ona. Ba kgona ba tshela metsi ke moka ba thome go soga marula. Kgano ke metsi a marula bjalo ba tsee kgano ba phatlha gantsha le ala ba goba ba soga. Ke moka ba o pamagantshanya ba o tshela ka dipitseng, ba o sia le mateka. Ka moswana mosadi o tsogela masemong o o gobaganya pitseng ka e tee.

Ge morula o we ele ma welewele o tla o kwa ka lebaka lewe a o phatlhaganya, ke moka abotsa monna gore morula ke mawelewele o ka seke wa robala, o swanetse go nwewa. Mawelewele, ke gore ke morula o o phakisago o bela ka pela. Morula ore go phatlhaganya ke moka a o bitielala, ka morago ga mo a o bitietse ke moka bjalo mosadi a e sale wa gagwe a e nosi, bjalo ke wa monna le mosadi. Mosadi a ka seke a dira ka ona ka mokgwa o we a ka kgonago.

322 Ka dimano ya morula, mosadi o a dima morula go yo mongwe
SM. mosadi. Bjalo morula ba o adima ~~ng~~ mongwa marula a tlhabile,

bjalo mosadi o botsa monna wa gagwe gore ke kwa mokete ore o a dima morula, bjalo monna a dumela, ke moka mosadi a kgona a e fa moadimi. Monna ge a ka gana ke mokéa mosadi le yena a ka seke a kgona selo. Go bjalo ka yena monna ge a ka bona monkanawa gagwe, are go mosadi go bjang ge reka fa motho yo morula ola ke o kwilego ore o gona, mosadi a gana kemoka, disitile monna le goba a bolela a ka seke a bolela.

Motho yowe a ka seke a tseba gore e be ba nyaka go mofa morula ka gobane monna o swanetse go bolela le mosadi wa gagwe ka sephiring, bjalo ge a ile a gana ditaba difella mowe sephiring. Monna a swanela go bolela maaka are go motho dula fase gona le mokgope re tla nwa, ka gobane ge a ka bolela bjalo bjalo are o bolela le ~~mosadi~~ mosadi a gana ke ditlhong.

323 Bjalo ka monna yo Matlala Mongale a etela ke ngaka ya gagwe ya ba mosadi wa gosia papagwe o na le morula, mosadi yo we ke Mabore mong wa mosadi wa Matlala ke Mafiri. Bjalo monna re, go monna yo la wa ngaka dula fase, gona le makokong ke sa yo bolela le ~~mosadi~~ mosadi.

Monna wa n aka a dula a holofetse gore ke tla nwa mokgope. Monna a ya go mosadi are go mosadi a go bjang ge re ka fa monna yo metsi ala ke kwilego o bolela. Mosadi a re go yena nka seke ka kgona ke na le modiro ke nyaka go sumisa, monna are o tla no tllhaba o mongwe wa sumisa mosomo owe wa gago. Mosadi a fetola monna ka gore nka seke ka thola moeng wa lapa le lengw sepela ona le mosadi a gofe.

Monna a goma a ngwaya tlhogo a fithla are, dipadile, keile ke bolela le mosadi a ra kwana. Monna are, ga gona taba ke teona dikaga mobe. Bjalo mosadi wa Matlala a kwa botlhoko, ke moka a tloga a ya go mosadi yo mongwe a ya adima mokgope, mosadi yowe a fa Mafiri bjalo Mafiri a boya a botsa goe mokgope ke hwetsana ke moka ba ya ba ya banwa.

324 Morula ba tlhagodisa ka ona masemo, bjalo lebaka la morula, ge letsatsi le a madikelo o tla kwa matheko ka moka go kwala dikosa tea morula. Morula o bjalo ka bjalwa bja makgere, dino tse we dina le dikosa. Kosa ya makgere ke kosa ka e tee fela,

ke kosa e m barego ke matshegele, bjalo kosa e, ba thaba kanya diema ka yona, basadi ba epela banna ba bina. Bjalo tsa morula le tsona ke tsê: Mokgope ke letoba, gobomakgolo ka okwa tlala keaya.

Dikosa tse we ke tsa ge banwele bjalo ba hose, bjalo ba dutsi ba opela. Morula wa tsefa bare, ke Morula, ke gore ka morago ga mo ba o nwele, ke moka ba rulana, ka ditlhogo. Morula wa go ~~setsefe~~, setsefe ke gore o we motho barego go nwa ba seke ba tagiwa bjalo o we ba o bitsa mokgope, mong wa ona ke mokgopa,.

325 Taba e ekilego ya tlhaga lebake la mokgope, ka gotagiwa. Monna wa ga Thobetsane bare ke Matsobo o ile a tseiwa ke noka ya mungwana. Erile ge banwele morula bjalo ge letsatsi le a madikelo kudu gothiwa gore nka merithi, ba bula pitsa e ngwe ya morula, e be ele mong morula. Ge ba sa nwa la thoma goduma ke moka ba rwala morula ba tshabela sethopeng ba nwela ka gare ga sona.

Pula ya thoma gona, gwana pula e kgolo kudu. Yaba ba ka gare ga mothoma go a nwawa molato ga o gona. Erile ge letsatsi le a madikelo ke moka pula ya khula bjalo ba feditse morula ba gopola goya magae. Baile ge ba fitlha nokeng, ba hwetsana noka e tletse.

Bare, noka e tletse, bjalo a re gomeng ro robala sethopeng. Mantsobo are ke sa leka genoka e na le metsi a maatla, a thoma go tsentsha leoto ke moka a isa lepara. O ile ge ia isa leoto la bobedi ke moka ya napa ya motsea. Ba tsoga ba mohwetsana ka moswana kgatlhanong ya mungwana le kgorong, e bulukile leoto le tsetsemetse ke moka ba epolla, ba tlisa gae. Ba rula ba isa lebetleng. O we ke ona modiro wa mokgope.

326 Lebaka la merula banna ba imisa basadi ba batho kudu. Ka morago ga mafelo a morula, o tla kwa dimpa, ka kowa o tla kwa yo mongwe o imile. Lebasadi ba we o bonago e ka ba ka seke ba robala le motho o tla no okwa bare ba imile. Lebaka ke morula ge motho a nwele a tsebe le mowe a tsenago.

Merula e mengwe a e topiwi, bjalo merula e we mekgope ya yona e angka. Ge motho a nyaka go tseba gore molato wa morula

keng, o tla kwa ba bolela gore o nametawe. Go namelwa keng, bjalo bare wa namela ke tshipa ke moka wa nkgā. Tshipa ena le motete wa go nkgā ka go silikisa, ke mokgwa owe o kwago ba bolela gore o nametswe.

Mabilo ke dikenywa tsa motlhare o mmilo. Motlhare o ke o mohubedu, o tibile ka boswanyana, a o golele godimu ka maatla. O na le dithabi tsa magabaila tsa go tia kudu. Bjalo dikenywa tsa ona ga disesu tsa butswa ke tse ditala, ge di budule, ke tse dihubedu, a na le dithapo tse^{pe-}/di goba tse tharo.

327 Ke motlhare o o melago molaleng, bjalo ge motho a ka o bona a o le tsemo ya gagwe ~~xxx~~ ripi. Ka baka la golatella dikenywa tsa ona. Motho a dumellwa go fula mabilo a tshemong ya yo mongwe b go bjalo ka marula. Marula motho a ka topa bosego mongwa tshemo a se gona. Mosegare wa topa mong wa tshemo a go bona o a go tshundisa, molato ona a o be gona. Bjalo mabilo le ona a bjalo.

Mabilo ba fula ba aja, bjalo basadi ba bagolo ba fula, ke moka ba anega a oma, ba tshela ka pitseng, ba fodisa, bjalo ba seke tsana go fitihela e ba a mantshi, ka morago ba dira bjalo ka ona. Bjalo ba bjowe bja mabilo ba bubitsa gore ke phapha ya mabilo.

328 Mabilo ge a omile a bothata, bjalo pele ga gore ba dire phepha ba a enela ka meng. Ke gore ba tshela metsi ka pitseng bjalo ba a tshela ka mowe p tseng. Ge di kolobile, ke moka ba disetla ka lehudu ba gona ba diena bjalo tso nya metsi a tsona, ba fetlha mapoto, bjalo ke moka ba tshela metsi a la a tsona, ke moka ba tshela le mmela ke moka ke phepha ka moswana ba tsoga ba enwa.

Makata ke dikenywa tsa motlhare o ba rego ke Mokata. Ke motlhare o mogolo kudu o tla o hwetsana maruping a batho. O gasiwa ka dithabi tsa ona, bare kowa dithare dile kgaufai le gatlā tlhoga ke moka baripa lekane la ona ba legasa. Ke moka letlhoga medi ka fase e tsena fase. Dithabi tsa ona dina le matewele a ~~mmmm~~mantshi, ona le mafai a mantshi ge motho a ka o konka, o bjalo ka yona mego le yona ena le mafai.

329

Mowe matsweleng a mokata go enywa makata. Makata ke a magolo, bjalo a na dithoro tse dikgolo, dithoro tsa ona dibjaloka tsa mago. A lewa, ka mokgwa o elego amagolo o ka seke wa a phutetsa ka ganong o swanetse go le kgereganya ka ~~gaxx~~ bo gare le nye diphatsa tse pedi, bjalo o kgone o leja. Ditsolo tsa lona batswa ba metsa metfi a lona, ba bangwe ba metsa. Lefase la gesu le na le dikenywa tse dintfi ka naga, tse dingwe dikenywa gape sedi: Magapa, dikumo, mothokolo, matlepe, dikomokomo, dithema, diphaya, dintlho, ditsere, ditlhakauma, ditlhuludi le dipupudu, dipola.

Magapa, ana le mehuta e medi, ke magapa ~~lexmox~~ magwagwa. Magapa. Motlhare o o enyago dikenywa tse magapa ke mogapa. Motlhare o mogapa ona le metlwanyana bjalo ona mong ka nosi ke o mosetlha. Dikenywa tsa ona ke tse dikgolo, ke magapana ke mokgwa o we barego ke maga a. Bjalo dikenywa tsa ona ditile kudu, ge diseu tsa butswa a diologe, bjale legapa le le wago fase ke gore le budule.

330

Ke mojo wa batsumi, mo bakare ba tsoma ba a hwetsana ke moka ba pyatla ba ija tsa ka gare. Bjalo a o pyatliwa ka dietla, ba pyatla ka lefsi. Ka mogare o hwetsana dithoro ke moka ba mona tsona a ba mone ba metsa. Diphuti le tsona di a uja, dipjatla ka metlhela tsa ja tsa kagare. Dik~~igere~~ tsa ona ba~~th~~ankana, ba dira ditsekana, tsa go kgapola buuswa ~~kaxmox~~ mafsi.

Ditsekana.

Ba tsea dikgero tsa tsona ke moka ba di seta, ^{tse} /sala, dilekanetse, bjalo ke moka ba nyakela phate ba e pharola ba phathakgisa tsekana. Tsekana ba e tula masoba bjalo ba folela manti a go tlemela phate ela, ke moka ke leepolo le we barego tsekana goba sefago.

Magwagwa.

Ke motlhare o mongwe o we ba o bitsago gore ke mogwago bjalo o enywa tsona dikenywa tse we barego ke magwagwa. Ke motlhare o mosetlha go swana o nyakilo swana le ona mogapa. Bjalo ona ke setsagalepa sa go thithana, motho a ka seke a namela ka gobane ga gona ka mo o katsenago.

331

Mogwagwa o enywa dikenywa tsa go nkgga. Magwagwa a nkgga, ge o satlwaela o ka seke wa aja. Ke motlhare o melago kowa molaleng. Kgole le dithaba, o ja ke ba roka kudu, rena mono ba dio oja ge ba ile go tsoma. Bona beng ba roka ba dira le makoma ka ona, bare o bose go mphala magapa.

Dikumo ke leina la dikenywa, mong motlhare o we o enywago dikenywa tse we bare ke muumo. Ke motlhare wa go nyaka go phela ka dingwe ditlhare. Ke gore wa mela thitong ya motlhare o mongwe ke moka o tantetsa motlhare ola, ke moka o gola ka ona, mafello, motlhare o we o swanetse go hwa ona o sale o eketlile.

Ke moka ka morago yo ba motlhare o mogolo. Motlhare o ona le dinti, ba huma dinti tsa ona ba ditsotla, bjalo ba diotlha. Dithusa basadi go roka dikgero ka ona lemediro e mengwe. Bjalo mothitong ya ona ona le dikgagamelana tsa go tantetsa thito.

Motlhare o ona le dikenywa tse dinyana, bjalo dikenywa tsa ona dilewa ke dinonyana ka buntsi. Bagologolo bare wa bona motlhare o lewa ke dinonyana fula o je, a o bolae, bjalo metlhare e mentfi ba thomile go ja ka go bona tsona.

332

Dikenywa tsa ona ke dithabarabana, a dina makokolo, ke ditaputapu, o fo tlhahuna o metsa, dina le dithorwana tse dinyane. Ke motlhare o o fo futelago ka mpeng ya gago wa tloga. Bjalo basadi bona bare, go fula ba rwalla bana. Mosadi re kare ke nywa e ngwe le e ngwe e a fudiwa ya rwadiwa e iswa go fiwa bana gae.

Mothokolo. KE MOTLHASANA BJALO ONA LE DIKENYWA TSE dikgolwane go fetsa metlhare e megolo bjalo ka bo muumo le moltlouma. Mothokolo o na le meetlwa e megolo ke o mosetlha, motho o no fula a eme ka maoto. O na le dinama, fela ka gare ona le thorwana. Dikenywa tsa ona dialewa dibose kudu.

Matlepe ke dikenywa dienywa ke motlhare o, Motlepe. Motlepe ke motlhare wa go mela kudu mebotong le mararaneng. Ke motlhare o mosetlha thito gamogo le dithabi tsa ona.

333

Bjalo ona le diphephe tse dikgolo tse ditala. Motlhare o we ona le dikenywa tse dikgolo. Dikenywa tsa ona ge disale matata, ke tse ditalana e mengwe o hwetsana ele tse disetlha. Ga a yo butswa ke moka o fetoga gwaba a mahubedu, ke lebaka la ona la gore o lewe. Batlhankana ge a sale tala, ke gore kowa a gotlhile a buutswa, ba fula a we a gotlhobile, ke moka ya ba a bea, ke gore ba a bitlega, a butswa mowe a bitlegilego gona. O a uta a le nosi a sa bone ke motho.

A mangwe ba bitlega magae, ka gare ga dipitso tse we ba tshetsego moroko, ke moka ba a tsentsha ka fase ga moroko. Ka mogo ga matsatsi a mabedi goba a mararo, o a bitlulla, o tla hwetsana a budule, ke moka ke mokete a lewa ga go molato. A ne le dithoro tse dintsi bjalo ba bangwe ba metsa natsa, ba bangwe ba ditwa.

Dithoro tsa matlepe a difaretswe ka gobane o na ka nosi ona le dinama. Motlhare o we motlepe o na le dinti tsa ona ba dira disego ka tsona. Bjalo mong wa matlepe ke mofudi wa ona.

334

Dikokomokomo, ke dikenywa tsa motlhare o, mokokomokomo, bontsi bja yona ke mekomokomo. Ke letsanyana la motlhare o mosetlhana le diphephe tsa ona ke tse disetlha. O mela matsing a molapong, momolaleng a o mele, motlhare o, o bose kudu, dikenywa tsa ona, diphuthelwana ka magapinyana bjalo gore o budule, o tla bona legapi laona le omile. Ge o phutula legapi la ona o hwetsana komokomo e budule ele e tshetlhana. O dio latlhela ka ganong, ke moka wa fokwa e ela le gano go tlhahuna gona wa e tlhahuna.

Le basadi badiela go difula, ka bontsi ke moka ditlilo lewa gae, gamogo le bana. Basetsana o tla hwetsana ba dirwele ka dirotwana. Mong wa tsona ke mofudi wa tsona. A ka fo fana ka tsona ka mokgwa o we a ka kgonago. Ge e le mosetsana a fa na ka tsona go fitisa palo, ba mitsa gore ke legogo masepa, ke gore le ge a godile ele mosadi, a ka seke a kgona go boloka selo. Ka moswana ge a kare o yo go difula ba moganetsa.

SM.

335

Dithema dienywa ke motlhare o mothema. Mothema a se motlhare ke motantane, o a nama, o mela mararaneng, ona le diphephe tse dikgolo. O hwetsana o tatile le rarane. Bjalo o enywa dikenywa tsa diphaphathi. Bjalo dikenywa tsa ona dikhurupetsa ke magapi, magapi a we ke diphaphathi le ona thema ka gare e bjalo. Ba khurupulla legape, ba hwetsana dithema tse pedi. Ke tsona tse we dilewago, ga dilewe botala ba dibesa.

Diphaya dienywa ke motlhare o, mophaya, ke motlhare o mogolo o mosetlha. Ke motlhare wa gonyaka gomela mowe gonago le mebototo ya mafaika. Le diphaya tsa ona ke tse disetlha. Dikenywa tsa ona di ja ke dinonyana gamogo le batho a dina makokolo e fo ba ditaputapu.

Dintlho dienywa ke motlhare o, montlho bjalo mentlho e na le mehuta e medi, ke montlho-metsi, le mogakga.

336

Montlho-metsi ke motlhare o o enywago dintlho-metsi bjalo o mela mabopong a dinoka. Ke motlhare o mogolo wa go taba ka boso, gamogo le diphephe tsa ona. Dikenywa tsa ona ke tse ditalana. Ge di budule ke tse diso. Montlho-metsi dikenywa tsa ona dina le dinama le ge dina lethoro e kgolo. Le gona dina le metsi a mantshi, ke mokgwa o barego ke montlho-metsi.

Mogakga, o enywa dikenywa tse bare ke digakga. Mogakga o mela kgaufsi le dinoka empa gantsi o mela kgolenyana natsa. O na ke o mosetlha, digakga tsa ona ke tse diso empa dina le makokolo a dina dinama e fo ba lekgatanyana la gothibela thoro.

Dintlho-metsi ge basadi ba tswa masmong, ba boya ba dirwele ka dirotwana, ke moka ba fitlha ba di fa bana gamogo le banna. E le gore banna ba tlhwele ba di ja ke dinokeng ge ba nyakela diphate. Banna ba dio sekg ne go rwala moselo, se we banna barego ge ba se hwetwahe ba rwala ba tliisa gae ke nosi. Le yona ba tloga ba ba palle/ba sitile, bjalo ba tshaba go latlha.

Ditsere dienywa ke motsere, bjalo tsona le basadi ba a dirwala, ke motlhare o mogolo o bjalo ka montlho, fela ga e

357

swane. Motsere o na le meetlwa, o bile o na le dikutukutu, ona o nyaki loba o mosetlha bjalo o tibile ka bosonyana. O enywa dikenywa tse dinyana kudu, dikenywa tsa ona ke tse diswanyana. Ke tsona tsa go fokatsa le gano.

Ditlhakauma, le tsona ke dikenywa tse dinyana, dienywa ke motlhakauma. Ke motlhare o ~~XXXXXXXXXXXXXXX~~ mosetlha le ditlhakauma le tsona ke tse disetlha, le tsona ke tsona tsa go fokatsa legano.

Ditlholudi ke dikenywa tsa motlhuludi, ke motlhare o o melago kowa matsing a molapong, ke motlhare o motelele kudu, bjalo ke moja wa banna ge baile ka letsing, o ripa diphate. O bjalo ka motlhare o Mopupudu o mela gona merung, le ona ke moja wa banna.

338

Go noba le lebaka le we diago tsa wa kudu, ke moka basadi le banna ba ya go difula. Banna ba rwala dilepe, basadi ~~ba~~ ba rwala diroto, ka gobane ke metlhare e metelele, banna ba ka seke ba kgona go e namela. Ke moka barema e wa fase, bjalo basadi/^{ba}fula. Ba dirwala ka diroto ba tla natso gae, ditlilo le wa ke bana le ba bagolo le bakgekolo le bakgalabje.

Dipola, ke dikenywa tsa mmola, bjalo mola ke motlhare wa gomela mararaneng le melaleng. Ke motlhare o mogolo o mosetlha. Dikenywa tsa ona a ba namele ba fula, aowa, tsona ka nosi dia rasa ke tse dikhubedu ge dibudule. Motlhare/^owe dikenywa tsa ona dina le lefetla la gonkga, o~~a~~ ka seke wa dija, empa dinale mokolonkwane wa ~~gax~~ gotsefa.

Ona le dithoro tse dikgolo o nyaka ke diphute kudu. Bjalobatho ba ditopela ba mona. Ka mengwaga ya ditlala ke tsona dikenywa tse we diile tsa thusa batho. Ke gore ba dirwala ka diroto ke moka ba fitlhe gae, ba dihutsetse ba kgapole. Le matsatsi a bo lehono ba sa hutsetsa ba di kgapola. Empa a e sale batho ba bantsi ba we ba sa di hutsetsago, ba disisingwa ka baka la monkgo wa tsona ba fo dimona.

339

Mathopija,

bothupa bja batho e be bo sa ata, taba kgolo e be ba thopa dikgomo. Bjalo ka monna yo Matseutseu ke monna wa ga Lewele. Monna yo o ile a rapa banna ba ya go thopa dikgomo tsa Mapulana, Mapulana a ga bosego.

Boile go sa ke moka ba napa ba thoma leeto le we la bona. Ba sepela letsatsi leile ge le teoga ba fitlha, bjalo ba dula felo go bona letsatsi la dikela ke moka ba lebella dikgomo, ba bona motlhape o mogolo o eya ga mo we motseng wa ga Bosego. Matseutseu goba Mafiri.

Are go batho bala a tswago n'bo, re swanetse go di gapa bosego, bjalo tsela e re tswago ka yona re bone ga botse e lukile, bjalo e be re nyaka maano a go tswa motseng. Maano re tla nekella bosego re lebelle ga botse ^{ge} gore/re di gapa re swanetse go tla kae le kae.

340

Ba kwana bjalo ka mabanyana ba nekella ba lebella tsela ya go tswa ka motseng, aowa ba hwetsana gore, maforo a tswallwa ke moka ba boela nthago, ba dula ba letela gore ba robale.

Bosego ke moka ba ya ba bula lesaka ba gapa dikgomo. Dikgomo ke molao wa gore ge ditswa bosego kgomo e ngwe ka e lle, bjalo kgomo e ngwe ya lla, mong wa motse a teletsa ge e tla boeletsa le gokwa dipheka ge dilla, a seke a kwa dilla. Bjalo mafello a kwa e lla kgolenyana le motse. A thoma go tsoga go lebella ka sakeng a hwetsana gaxx gore dikgomo di tawile.

Ge a lebendisa lesaka a hwetsana lesaka le diobudiwa, ke moka a kitima ka morago ge a fitlha kgaufai a kwa batho ba di gapa, a napa a goma ka lebelo a fitlha gae, a tihaba mokgosi banna ba ga Bosego ba tshol gela mokgosi ge ba fitlha mo we mokgosi o llago a ba botsa gore lesaka le omile, dikgomo digapilwe, bjalo Keile ga ke kitima ka morago ke gobotse go thiba dikgomo ka kwa di gapiwa.

Banna ba wela kwaleng ya dikgomo ba tsee tsela ya ee fate sa makgema, mongwa dikgomo are a ke kgole gore tsela ba tsere e we, ke kgolwa gore ba tsere ya Mampolwane, ka gobane keile ka kwa mosito ya tsona o e ya ka gona. Erile ba sa bolela

SM.

341 ka mokgwa o we, ba okwa kgomo e ngwe e lla, e boela gae, e tswa ka tsela ya go tswa Mampolwane,

Kgomo e we ya go lla ke tawetsi e be e satswa go tswala bjalo namane ya yona ba e beile ka dithibeng. Banna ba goma ba baka sefateng sa goya Mampolwane, ba ya ba thuletsa tsela. Erile ge ba setse ba yo batamela lepelle bakwa dikgomo di gapiwa ka moso wa noka bjalo mo we bo a palakana. Bala le bona ba itse go tsela noka ya lepelle ke moka ba bula ba dula fase ba khutsa.

Ba ile ge ba thoma go gapa dikgomo banna ba ga Bosego ba fitlha le tsibugong la lepelle. Bjalo bosele ba dibona ba bile ba bona le bagapi ba dikgomo. Mapolana bare digapa ke dipa ba roka, bjalo bathupi le bona ba ba bona. Ba tswela pele le go gapa dikgomo bjalo ba tseba Matseutseu. Ba bangwe bare, a reing re tsele ro amoga dikgomo, bjalo ba bangwe ba re segologolo se a ila, la tswa le rakisa motho bjalo motho a tsela noka gomang.

342 Go bjalo molekare le tswa dira, lare le tseleng la hwetsa tlhware e phekgane tseleng ke moheko napang le gome, ge le ka fore le aya ba yo lefetsa. Ke moka bare o tla loka pamoroka ba goma.

Ka mo we Mapulaneng e be gona le lekgowa le ba goba bare ke Abele. Bjalo banna ba ga Bosego ba ya mo we lekgoweng go motsa ka mokgwa owe ba thopetswego dikgomo. Lekgwa lare, go lukile fela le lena le loke, ke kwa le belela gore mofotlha sa ntsweng, o re setawe ke se bone. Banna bare aowa rena re lukile.

Bala ba gapile dikgomo ditlile difulugile, ka sefate sa ga Mametsa, dikgomo ditlile dikgaotse lekane, ditsene saleng, tsa tsela kgorong le mounswana le mphutlhaneng, ke tsela tso tla le tlading ke moka tsa ya tsa tsela sedukani, tsa tla popotwe tsa fologela matlale, ke moka tsa tsena ntswaneng.

Banna ba ga Bosego ba tsibile Matseutseu, ka gobane pele ga gore bae go thopa dikgomo o kile a etela Mapulaneng, ga metswalle ya gabo. Bjalo ke lona lebaka le we bailego ba motseba ka lona. Ka gorialo mo we ba tseba le mowe a dulago. Ke mowe bailego ba x̄ botsa lekgowa gore ba go tseba.

343 Ba sepela le lekgowa le we ba libile Mosata ba fitlha SM. Ntswaneng, ke moka ba dula kantle ka kgoro, ba isa maduma,

maduma a bona a boya. Bjalo Mapulana bare, re nyaka dikgomo tsa rena phetolo ya re dikgomo tsa lena di go kae, bjalo bala bare a re pate nwa re feng dikgomo tsa rena fela re tloge. Dikgomo tsa rena digapile ke Mafiri.

Bjalo bare, diakwala e mang, re sa nyakela Mafiri, bjalo bare, le tla monyakela le re file dikgomo tsa rena, gofeng bjalo bolelang nnete ya lena. E be e sale gosasa dikgomo disale ka sakeng, ke moka lekgowa lare le sinya sebaka a rieng, tsenang ka motseng. Ke moka ba tsena ka motseng ba d bula lesaka la dikgomo ba dintsha.

Baile ba gapa le tsa motse, bjalo ka morago ga mo ba dintshitse ka sakeng, bjalo lekgowa lare, ke nyaka Mafiri mo. Ba nyekala Mafiri bjalo a fitlha bjalo bare go lukile salang. Ba kgoka monna yola wa ga Lewele ba tloga nae, bjalo ba ga Mohlabe batshaba go ba lwantsha.

344 Ba sepela nae go fitlha gae, bjalo ba palakana ba laelwa gore ka moswana ba tle ba kopane, gore mong wa dikgomo a ba lumise. Ka morago ga mo we monna yo Mafiri a swanetse go bolaiwa. Bjalo monna yo we ba motlema ka thuding, ba motlogela ba ya malaong. Monna yo mongwe ke wa leloko ka tswalano a dula Mapulaneng. Ke moka a fitlha a tlemolla monna, a motea gore a tshabe, ke moka monna a boela ngwakong wa gagwe a robala.

~~xxxx~~ Mafiri.

A lala a tshaba bosego ka moka erile ge boesa a tsena lepelle, a bona gore bosele a utama, a lebella ka mosola wa lepelle ka morago ga moletsatsi le tshabile a bona batho ba fitlha nokeng ka buntsi ba swere marumo a bona. Monna a napa a utama ba tsela noka ba wela tsela, baile ba lebella leoto lagagwe ge ba sa tswa go tsela noka. Bjalo leoto le wela tsela ba seke ba hlokomela go lebella balla go kitima ba ile ge ba fitlha nokeng ya maphere, monna yo mongwe a re go bona leisa kae, e fela o tshabile.

345 Are mogomeleng, ka gobane ge le ka tswela pele le go morakisa ro fitlha mo we ro welago. Monna wa gabo e eme nae, ke moka ba goma, erile ge ba fitlha leppele ba boela morago, ^{ya}ba letsatsi le a theoga. Monna a thoma go sepele le matheko a

Bjalo o sepela a libile Mampolwane a seke a tsena a robala sokeng.

Baile go fitlha gae, Mapulaneng ba seke ba mofa tsa go ja a robala le tlala, bjalo ka moswana mo a le mo motshabong a goma a robala letlala. Ka moswana bjare gosa ke moka a thoma go sepela le meboto ya Mampolwane, bjalo tlala e mouteletse, monna a sa kgona le go sepela. Ka morago a bona monna yo monwe wa motsumi letsatsi ebe lesetse le diketse a yo robala sokeng gape.

Motsumi.

Motsumi a mona, a re go monna thamakgosi, ke moka a dumela, motho o tswa a le kae, monna are le moya wa gobolela ga o gona ke sita go bolela. Monna wa motsumi a mōina gore ke nnete bjalo a e tetsa mokgalabje wa batho ba we a ya nae mosaseng.

346

Monna yo we wa motsumi o ile ge a e tswa a e ya go tsoma, a sia a apeile tlhogo ya letlabo, ke moka are go fitlha a faga buswa ka bjako. Ke moka ba ja, mona a hora bjalo a thoma go botsa motsumi ka mokgwa o we a sepetsego ka ona. A seke a motsa bogale bja gagwe bja go thopa dikgomo a motsa, ge a be a tswa kole, bjalo Mapulana ba mona ba moswara, ba motlema bjalo barera go molaya.

Monna yo mongwe a re le mmolaelang, bjalo babdela gore, o tlilo re tsea masene, ke gore ke tlhodi, o tlilo bona naga ya gesu ke moka a ya a rapa manaba ba tla bare bolaya. Ke ge monna yo mongwe a e tla a ntle molla bosego, a re gonna tshaba ka tshaba.

Ke t'hwele matsatsi a mabedi le masego a ona letlala, lehono e be yo ba letsatsi la boraro a ke tsebe gore e be bo tla ntshela. Ke sepetse ka mokgwa o we ngwana wa kgosi. Bjalo monna a makala a re e fela Mapulana ke dikgotla batho.

347

Ba robala ka babedi le monna yo we wa motsumi. Bona beng baile ba tsibisana maina, bjalo leina la monna yo we wa motsumi ga go motho yo a le gopolago. Ka gobane ke taba ya kgale, morwa wa Mafiri bare ke Poul bjalo le yena a sa kgona le go tswela kantle ka baka la go tsofala. Le yena o lelebetse.

SM.

Ka moswana ke moka motsumi a faga tsa go ja, ba ja ke moka Mafiri a laelana le motsumi.

Motsumi o ile a mofa molatsa le nama ya go butswake moka monna wa ga Lwele a wela tsela. A sepela a tla a fitlha Ntswaneng ka mabanyana. Batho ba kwa moggosi o lla bare o fitlhile Lewele wa maja gogolo. Mong lelopo la gabo ke бага Mametsa bjalo ba ile ba re ke Lewele ka gobane o ile a wela mo we go samolekanago gore a wele ka baka la go nyaka go ja gagolo. O ile a ba a hwa ka lehu la gagwe.

348

Kgale e be ba sa thope e be ba bolaya, bare ke ngwana noga, a na nogana. Ka gobane a ka bona, ditsela le dibo ke moka a tshaba a ya a botsa ba gabo ba tla ba ba bolaya. Motho a disiwile e sekgomo bjalo a ka fo tlogalare o ile kantle kganthe ke moka o tlugile.

Motopiwa, Ngwana-Mpomo, ditaba tsa gagwe disetse di ngwadilwe, yo we a go topiwa ke monna wa ga Masate bjalo ka ge ele mosadi baile ba dula nae. Motlhomong mola e be ele monna e kabe ba bolaile ga go tsibji.

Motserik ke motopiwa wa monna o ile a topa ke monna wa ga Masumu a ya a mmege mosate, bare ba bolaya bjalo Masumu are le seke la mmoloya ke ngwana waka. ~~ka~~ Aowa ba seke ba mmolaya bjalo kgosi yare modiro wa gagwe o swanetse goba molitsi wa phalafala.

Re mofa modiro we, bjalo Masumu a dumela ba mofa modiro owe. Ke moka kgosi ge e nyaka gore banna ba kgobakane ke moka e botsa yena gore a letse phalafala. Ke moka o tsama a letsa phalafala a bolela gore ka tsatsi la gore gona le pitsa ka mosate ka lebaka la gore.

349

Motseri o tswa a le Byatladi, o bina kolobe. O ile a latlhega ka ntwala ya Makgoba le Maburu. Monna modiro wagagwe ya ba ona wa goletsa paha phalafala. Bjalo Masumu a mofa mosadi a belega ngwana wa motlhankana Mauwane le baratho ba gagwe

ba babedi ke moka motse o wa gola, empa le lehono e sa fo ba le lokonyana. Ditlogo tsa gage disa tawere ona modiro wa makgolo wa bona wa go letsa phalafala.

Diruiwa.

Dikgomo dihwetswa ka medoro ya motho, tse dingwe motho o hwetsa ka go fiwa, tse dingwe ka go thopa. Ke yona tsela ya go hwetsa dikgomo le ka manyalo a baredi ba bona, le ka ditlhapo tsa go sia papago moho tse we dibitwago gore ke lefa. Bjalo ke tla ngwala ditsela tsa go hwetsana dikgomo ka go latelana ga ditsela, le tlhathollo yatsela e ngwe le e ngwe ka fase ga tsela e we.

350 Motho yo moso ore ge a bolela ore lehumo la motho ke mosadi, ka baka le leina la ka seke la wa, ka bala la gore o tlabelega bjalo ka gorialo mo we ge o hwilebana ba gago, ba tla sala ba ana ka wena gamogo le batho ba tla sala ba gopola leina la gago ka peu ya gago. Kantle le mo we ge manaba a ka tsena nageng, o tla tshaba nae, ke moka dikgomo ba sala ba gapa ka gorialo mo we lehumo la motho ke le we a kgonago go tshaba nalo.

Motho yo mongwe le yo mongwe o leka ka maa la d gore a hwetsane dikgomo, dikgomo tse we di tla mothusa go hwetsana lehumo la motho yo moso elego mosadi. Mediro ya go hwetsana dikgomo ke ena.

Ngwako.

Modiro wa ngwako o lifiwa ka kgomo, ngwako o mongwe le o mongwe ke kgomo, ka gobane go na le banna ba bangwe ba we modiro wa bona o mogolo elego goaga mangwako beng ba mengwako ba ba lefa ka dikgomo.

Semane, Moeng, mmagwe ke Mokone, papagwe ke Ramaja Moeng bjalo monna le mosadi ba ile ba belega bana ba babedi fela, ngwana wa pele ke motlhankana bare ke Semane, ka morago ba belega wa mosetsana yo we leina elego Malephaka.

350 357 Malephaka a nyadiwa ke baga Rakgwale ka lesome la dikgomo le dikgomo tse pedi. Bjalo papago Semane a tsea mosadi ka dikgomo tse we ngwana Raganya bjalo a gopotse gore ge Semane a gotse, mosadi yo we o tla ba le ngwana wa mosetsana

ke moka o tla tsea dikgomo tsa gonyala yena a difa Semaname.

Lehu la batswadi.

Bjalo papago Semaname a hwa, mosadi wa bobedi o be a setse a na le bana ba ba bedi ba ba setsana. Mokgalabje o ile a hwa a sesu a bolela taba ela ya gagwe. Ka morago ga ngwaga wa bobedi, mosadi le yena a hwa mmago Semaname. Bjalo mosadi wa gagwe le ngwana Raganya, a ba botse taba ya mohu.

352 Are go mosadi wa bona dikgomo tsa go tsea ke tsa go tswa Malephaka, bjalo o ile a re e a bolela, a re, wena o tla ba le ngwana wa mosetsana bjalo re tsee kgomo tsa mosetsana yo we re fe ngwana yo a tsee mosadi ka tsona. Bjalo ke go botse taba e we gore o tseise ngwana yo mosadi. Mosadi are di a kwala, o be a ba botse ba le ba bedi, bjalo ka morago ga matsatsi a se makae, ke moka mokgekolo a hwa. Ka morago ga selo ba botse Semaname gore o tsebe gore lehono mmago ke yo, bjalo mosogana a seke a rata go dula le mosadi yo we, a ya a dula lapeng la kgaitsemi ya gagwe.

Bjalo mosogana a gola, bjalo moredi wa mosadi yola, a nyadiwa. Semaname a ya ga mosadi are, bjalo ke gotse ke nyaka mosadi, mosare are bjalo o botse mang, are ke botse wena. Mosadi a re sepela oe go kgaitsemi ya gago o botse yena. Mosogana re gape baitse o mphe dikgomo tsa moredi wa gago wa pele ke tsee mosadi ka tsona.

353 Mosadi are ke tla gofa dikgomo ele wena mang le nna. Mosogana a seke a tlhokomela pelelo ya mosadi ke moka a tloga a gwaletsega. A fitlha a botse kgaitsemi ya gage gore mosadi yola o gana le dikgomo. Kgaitsemi ya gagwe a re go mosogana sepele o botse ba ga Moeng, ke bona ba swanetsego go bona taba. Mosogana a tswa a botse ba ga Moeng gore ka tsatsi la gore le swanetse go tllilo nkisa ditaba ke fapana le mma, mabapi le dikgomo, bare dia kwala re tlatla e sale gosasa. Letsatsi la kopano la fitlha ke moka ba kopana. Bjalo mosogana are, ke bitsitse banna ba ba ga Moeng, ka baka la phapalo ela ya rena.

Mosadi a lesa, mediro ya gagwe, a fitlha a dula. Bjalo bare go Semaname bjalo o ka re botse taba e wa go ba o re bitsitse yona.

Semaname a ema a re tama dikgoei, le bitsitsee ke nna ka baka la phapano yaka le mogatsa papa. Papa o ile pele a sesu a hwa, ke moka a tsee dikgomo tsa go tswa Malephaka a tsee mosadi yo, ka tsona. Bjalo are ge a totsa mma are, e tlare ge mosadi a kaba le ngwana wa mosetsana, o tlare go nyadiwa, ke moka a tsee dikgomo a ntseise mosadi ka tsona. Bjalo lehono moredi wa gagwe o nyetswe, ke re a ntseise mosadi wa gana. Mohu mma o boletsi gore a tsee dikgomo a ntseise a dumela ke makala lehono ga gana. Ke moka ke feditse.

354

Banna ba ga Moeng ba re go mosadi o ke o bolelele.

Mosadi a thoma go bolela mantso agwe.

Ngwana Raganya a re ngwana yo tsee bolelago, o wa kwala, o ile a tla ra fapana ka dipolelo ka baka la bo ngwana a seke antheletsa gore ke bolelang. Keile ka re go yena, ke nna mang le yena, a seke a mphetola, a tloga a phakgonyega, nna ka kgaogana kare seso se baba mongwa. Ke moka ke feditse.

Khasane, a re bjalo wa kwala mosadi lehono, ke rena ba bagolo, e ke o tlhalose taba e ya gore ke nna mang le wena. Mosadi a re nka seke ka kgona go bolela potso ka tlhalosa potso n yaka e saka ya arabiwa. Ge a ka araba a e arabela theko goba nneteng, ke tla kgona ke fetola.

Semaname o monna re na are tsebe selo, bjalo araba potso ya mosadi. Mosogana are ke mogatsa papa, bjalo mosadi a re a nkaraba. Mosogana are bjalo a ke tsebe gore nka moaraba bjong. Ba moeng bare go mosadi bjalo tlhalosa ka baka la gore o ile ge a ile a raba ka phoso wena o tla fetola. Mosadi a re go bona bjalo ge ngwana a sitilwe le na arabang. Khasane are le rena re a bona gore ngwana o na le phoso, karabo ya nnete ke wena mmagwe.

355

Mosadi a re bjalo ke yona potso e we ka go ba ke nyaka. Bjalo butsisang ngwana gore o wa dumela gore ke nna mmagwe, o wa dikwa, mosogana a dumela. Mosadi are gobanna ba ga Moeng, ngwana a ba mone ka mogopo, ngwana yo, e be ke ~~maxk~~ hwetsana gore ke monna wa ka ka molao. Ke sa bolelele malao, bjalo ngwana a nyake go dula mo, bjalo ka ge nna ke tseba gore ke ~~max~~ ngwana waka.

356

Ngwana o dula ga kgaitwedi ya gage, ka gorialo mowe nna ke sita go mofa dikgomo tsa gore a tsee mosadi ke lebaka le we ke ilego ka motsa gore a e a bo se kgaitsemi ya gagwe. Le ka mutsisa gore o dula mo, goba go tla a mpona are mma o teoga bjang. Mosogana ganetsa mantseu a mmago, are aowa, o wa kwela, ke dula ga kgaitsemi yaka. Mo o tshabang ka baka la gore reile ra go botsa gore mmago lehono ke yo. Aowa a ke tshabe selo, ke nokwa pelo yaka e aa dumele. Bjalo ge a ile a gofa dikgomo tsa go tsee mosadi o tla mmekele kae. Mosogana a seke a fetola. Ba motsa gore fetola a fo no homola.

Mosadi a re ke mokgwa o we re fapanago le ngwana, bahu baile ba ehwa bareke motseise mosadi. Lehono nna ke setse ke gakana le ngwana. Motsee gore ge a dumela go tla bekela mosadi mo lapeng laka, ke tla motseisa mosadi kantle le mo we aowa nka seke ka motseisa. O wakwa bolela gore na oreng, mosogana are monna a laolwe, mo we a ya go dula are, ~~xmox~~ nna ke tla e ponela.

357

Ditaba tsa di ja mosogana. Bjalo ba ga Moeng ba leka go gapeletsa mosadi gore no mofa dikgomo tse we a tsee mosadi a gana ka tsona ka goane ngwana o gopaletse le rena so o a o a repalla, mosadi a re a kere le a kwa, nka seke ka kgona go mofa, nna a be kere le ge monna waka a hwile, yono le yena ke monna waka ebile ke papa lehono are go, a se nna mmagwe, a e mowe ga mmagwe a motseise mosadi.

Nna le ge ke sens ngwana wa motlhankana ke tlo tlhopa dikgomo ke tsee mosadi ka leina la gagwe. Mowe a ke thabise yena ke thabisa mantseu a bahu. Ditaba tsa ba sita dietla mo we ke moka ba palakana. Mosogana a boela ga kgaitsemi ya gagwe. A fitlha a botsa kgaitsemi ya gagwe gore o gana le dikgomo.

Kgaitsemi ya gagwe are go yena, papa¹ motho ke kgosi, ge ba go pateletsa wena sepela mosate o mpa o latlha ke kgoro. Mosogana a isa ditaba kgorong, kgoro ya amogela ditaba tsa gagwe. Ya motsa letsatsi gore o boe ka teatsi la gore gamogo le kgaitsemi ya gago.

SM.

258

Letsatsi la fitlha la gore ba kopane kgorong aowa ba kopana. Lebaka la fitlha la gore lekgotla le bule ditaba mudi wa lekgotla are, banna e ke le dule gx ga bobbe le re tuu ditaba dia tsena, ba melato kolobe tlase. Kolobe, tlase, ke gore kolobe ge e rakisiwa e tshabela tlase, bjalo ba rakisi ba yona ba ba ka kgakala.

Mudi are, Semaname mosadi yola o monyakago so, bjalo mosadi a u bitsi ke kgero o bitsa ke monna yo. Mosogana a bolela ke mokgwa ola wa pele, mosadi le yena a nobolela bjalo ka pele. Bjalo lena ba ga Moeng a la bolela taba e ya lena ka gae, bare re boletse lareng, ra bona ngwana phoso ka baka la go gana go dula le mmagwe.

Pasuku Mohlabe,

ema are, morena lekgotla ditaba dia kwala, bjalo mowe banna ba ga Moeng ba boletseg ba boletse se nna. Ga go motho le ka o tee yo we a ka tseago dikgomo a fa motho, motho yo we yena are, a se nna motho. Mosadi a ganetse mantseu a mosogana, bjalo lehono o gana gore masepa a kgomo tsa gagwe a yo jelwa malapeng a ba bangwe.

259

Mosogana o bigile maaka fa, mosadi a gane le dikgomo o gana fela gore wena o a monyenya, o nyaka gore dikgomo tse we digotseisa mosadi yo we a tlogo apea lapeng la mosadi yo. Bjalo wena oreng mosagana are pelo yaka e a gana. Bjalo lehono wena o tlilo begang mo, ka gobane ke wena o ganago dikgomo tsewe.

Ditaba a die selepeng, ke moka kgosi yara, ngwana o na le phoso, a e a tsee mosadi yo we mmagwe a motseisago, mosadi yo we a bekelwe ka lapeng la mmagwe. Go seng bjalo oa seponele, sepelang le motse bjalo, a tswalle kgoro ka dipudi tse pedi, o bigile maaka mokgorong. Ba boela ba motsa mantseu a kgosi. Mosogana a tlhoka lekgoro ya lefofa, bjalo mosadi ona a na le dipudi tsa go nyala moredi wa gagwe.

Are ke na le dipudi tse pedi, ke lefella ngwana yo wa mogatsaka le ge aile thobeng a ntshile, fela a tsebe gore lehono mmagwe ke nna. Ba tlema dipudi tsa tla kgorong ba bolaya, ke moka tsa lewa. Molato wa fela o e tla mowe.

360 Semaname a boela a dula ga kgaitsemi ya gagwe. O be a
bile a gile ~~ngwako~~ wa gagwe, o motse a tshenne, bjalo
batho ba duma ngwako wa gawe. Monna yo mongwe wa ga Maseokoma
a fitlha a bolela le monna gore a moagele ngwako, o tla molefa
ka kgomo a ya a dira bjalo monna a mo lefa ka kgomo ya tshadi.

Ka monna wa bobedi o ile ge a ripa diphate, bjalo
phate ya moroba leoto. Modiro wa gagwe wa fela. Ba gopolela
mosadi yola boloi, bjalo ba tswa ba ya dingakeng, dingaka
tsa ya tsa tia badimu gore badimu ba belaela, bare oreng a
lathla lapa le re mosupilego.

Monna a bona gore ditaba dithathafile a boela go mosadi
yola a goba are, a se mmagwe, mmagwe are wa bona lehono o
segole a o na modiro o we o tlogo nthusa kaona. Mola o be o
se madi a mogatsake e be ke tla goraka. A moamogela, a mosupa
dikgomo gore dikgomo sedi, tsea mosadi ka tsona ke moka a tsea
mosadi ka tsona.

361 Kgomo ela a go ehwetsana ka goaga lapa a e gapa ya tla
motseng wa gagwe. Mmagwe are kgomo e o seke wa e sumisa, e
tla lefa bogole bjagago. Ka nnete, kgomo eile ya tswala ya
tlatse lesaka, ke moka ya fela e thusa segole medirong e mengwe.
Motse ke wa Semaname. A ba a ntsha dikgomo tee dingwe tsa
tsea mosadi ka tsona. Tsa fo sala di saeme ka sakeng.
Modiro wa Mathebo.

Mamorei ke ngwana Morei bjalo o ile a ~~ka~~ tsea ke kgosi
ya Mohlabe bare ke Ntshobyane. E be e se kgosi e be e le wa
lapa le lenyana, bjalo go busa kgosi ya mosadi Marebole.
Marebole a re go hwa, yena a sala a swere se tulo a swaretse
Sekwai. Mosadi yo we o ile a belega bana ba babedi ba ba
~~batlhankana~~ batlhankana Phasuku le Fereka, mogolo ke Phasuku.

362 Fereka o ile a belega ka lebaka la mo gobolla mphatho
wa matuba. Ke lebaka le we Sekwai a go boya ka lona bogwaragwara,
ke ge a hwetsana koma e bolla, bjalo a re fo/tlha are ke
nyaka setulo saka, bare go yena o tla fiwa ga botse e seng wa
362 dio bolela ka mokgwa o we. Batseta le Bakgomana ba bitsana
ba botsa morena Ntshobjane gore ngwana o godile, ka gorialo
SM mo we mogafele setulo. Kgosi e we ya ga Mohlabe ya gana,

bjalo ke mang yo we a swanetsego go e misa ngwana yo we gare ga setshaba a ba tsibiše gore kgosi ya lena ke.

Sekwai a ba a kwa gore ditaba dia imela Ntshobjane a nyake go mofa tulo ya gagwe. Ba thoma go bakisana golaola koma, ka tsatsi le lengwe Ntshobjane are ba tsogele go tsoma, ke moka ba ya ba ya ba bolaya diphofolo tse dintsi kudu. Ba fitlha ba dibe a ka morotong. Sekwai a fitlha re go boloi are le tla rwala diphate le ditlise ka gae bošego ke ~~mmx~~ moka a tloga.

Ka morago gwa ya Ntshobjane a fitlha are a borobale bja mokobalobi. Mokgalabje are lehono a bodire selo, bjalo boloi bjare Sekwai o ile re rwale diphate ditse ka gae. Are go bona, robalang bana baka le labile le tso soma. Ke moka boloi bja robala. Sekwai a theletsa gore o tla kwa boloi bo tlisa diphate a seke a bokwa.

263 A tloga a apara dikobo a baka ka mphathong, a fitlha a hwetsana boloi bo robetse, a botsosa, bjalo a re molato keng le saya go rwala diphate. Ntshobjane are bana ba lapile ba robadisitse ke nna, Sekwai a se sa mofetola a mofetola ka feisi ke moka ba thoma golwa.

Sekwai e be e sale lesogana, bjalo a kateletsa kgosi ya batho, a thoma go e tsa ka morago a re go ba bundi ba tlise diphate ke moka ba mofa diphate a kgitlela ka tsona. A re go molesa a tswa ka ea mafuri a tshaba a fitlha ka gae, a tsea ~~xxx~~ sethunya a baka ka mphathong, kganthe Matseke o a mona, a mosala ka nthago.

O ile ge are ke morotong khiti, leyana Matseke a tsena a bona Sekwai a eme, a mosupa ka sethunya, Matseke a phaisa sathunyetsa godimu. Ke moka a tswa a tshaba. Ka moswana Ntshobjane are wa tloga, ba mothibela ke mowe ba go motša gore golwa tsa saka ka letse, thobela a nama ela e budule e a tsefa, namana ge o tlagama ga botse o e kote.

364 Ke ge batsea dilo kamoka tsa kgoro ba seke ba mofa le kabelo. Monna a bona gore a laagwa, a tseba noko ya morola, a yo dula Mamoritane, a enwa noka ya Morola ka tlase. Bjalo a ~~xxx~~ seke a bona selo lešesenyana ahwa e le tshuwana. Fereka a belega

ka letsatsi la ntwā.

Phasuku.

O ile a dula ga makgolo wa gagwe go fitlhela e ba monna. Mokgalabje yo we Morei e be e le motsumi yo mogolo wa dipela, a ditsoma ka go direa. Mong lelopo la gagwe ke Madisgane, bjalo ka baka la modiro wa gagwe wa gore a dipela, bare ke Morei wa go rea pela a tsoga a tla marabe, marabe wa mpa dikgolo.

E be ele mokgalabje wa gologa mathebo, bjalo a fela a ruta motlogolo wa gagwe Phasuku. Ka morago Phasuku a kgona go roka mathebo. Bjalo mono ga gesu e be go sena motho yo a kgonago go roka mathebo. Bjalo mosila gwaba yena fela.

365.

A tsama a kgopela mekgopa ya dipela le a mesoro. E mongwe a reka le ya dinkwe. Ke moka a e soqe, a thome lethebo a lefetse. Ba e tla bareka mathebo ka dikgomo, go fitlhela a e ba le dikgomo tse dintsi. A tsea mosadi ka tsona a ba a tseisa le moratho. Ke dikgomo tsa maatla a gagwe.

Le gagole bjalo ele dikgomo tsa maatla a gage, ke dikgomo tsa gagwe ge e saphela empa ga e hwile a se ya gagwe. Ke kgomo ya leloko, ka gobane yo mongwe le yo mongwe o tllilo tsea nama ya gagwe ya moabe. Mong wa kgomo o salla ke leumo le mokolo wa yona gamogo le mala a yona.

366

Motlhang o we a bekago mosadi, ke moka banna ba sa kgona golaola dikgomo le nosi, ge a nyaka go sumisa kgomo goba gotlhaba o swanetse go botsa mosadi, ge mosadi a ka gana ke moka a ka seke a dira modiro o we a goba a gopotse go dira. Kgomo ke motho ge o bolaya yona o e dula thopa, pele o bolela le mosadi ka morago ga mo o kwane le mosadi bjalo o tsama o botsa ba geno gore ka teatsi la gore ke nyaka bolaya kgomo. Wa batlhalosetsa lebaka la go bolaya kgomo. Goba o foe bolaya fela ka gonyaka nama, goba ka molato o mongwe wa bolela.

Monna yo we Phasuku dikgomo ka moka ka sk sakeng e be ele dikgomo tsa gagwe, go sena kgomo ya lefisa. Ka gorialo mo we e be di~~g~~olaola ke yena le mosadi wa gagwe, fela mosadi o be a no motsa molao, gore ke nyaka go rekisa kgomo mosadi a ka seke a gana. Ka baka la gore dikgomo ke tsa maatla a gagwe. Taba kgolo e e tribjago ke tsa gore se we elego

sa monna ke sa mosadi, sa mosadi le sone ke sa monna.

Batho ge ba agisane lapeng ba swanetsego kwana, yo mongwe a ngangela kowa yola le yena a ngangela kowa lapa la lena le ka seke la tia.

Phasuku ke a bona e be e le motlabo wa gagwe. O ile a tliisa thari ya pudi a mosogela bjalo ke moka ya butswa a fa mosadi thari ya gagwe. Mosadi yo we a dira bjälwa bjo butsi a rwala ka magapa a matlhano le sebola, a ya goleboga thari ya ngwana. Aowa gwaba le thabong le legolo, ba tihwa ba e nwa bjälwa. Ka morago ba rwadi ba bjälwa ba laela, are le tle ka moswana.

367 Ge ba rwadi ba ile ba rwala bjälwa ba isa ga motho, bjalo bare kowa ba laela ba tloga are go bona le tle ka moswana ba tseba ga botse gore o ba tihabela pudi, a ba swanela go ya le magapa gae, magapa basia mo we ba etetsego gona. Ba tlare ka moswana ke moka ba tloga le magapa. Monna a seke a botsa mosadi gore, ge kere ba boe, ka moswana ke direla gore ke tllilo ba bolaela sa gore, a fo homola.

ka moswana ba tsogela e sale gosasa, monna a tsena ka sakeng a bolaya kgomo. Mosadi a di bona gore monna a mpone gore ke nna mosadi wa gagwe, oreng a seke a mpotsa o be a bone kang gore ke tla gana. O bolela ka pelo. Ge go motho le ka o tee wa gabo yo we a ilego a motsa bjalo bjona bjälwa boile go fitlha a fo homola, bjalo ka ge bjälwa bo na le setumo, ba dikwa ba tla go kgopela a se ke a ba kw kona.

368 Ba leloko ba yo tsosetse Phasuku ba gootse gore motlhomong ba tla hwetsana diphitlho. Ge ba fitlha ba hwetsana go tswiwa kgomo ke moka ba butsisa Maleko mosadi wa Phasuku gore kgantse baeng bala le ba bolaetse kgomo, mosadi are a ke ditsebe, a o bone ga ke apelle morogo, ga kija ona ke a tloga ke a masemong, ba tla sala ba dira dilo tse we tsa bona. Barwadi ba bjälwa.

Mosadi o bolela mantso a we barwadi ba bjälwa ba le gona, ba apea maaswa ka lobane mong wa mosadi o a seka peela.

SM Ba faaga ba fa mong wa lapa, a tsola, ka morago ga mo a tsotse

a fa bang bja bona buuswa, ke moka a tsea bja gagwe a ja, a seba ka morogo wa metlhare ke moka a tloga a e kela dikgoneng ka jobane masemong ba ka molatela.

Ba sala ba fetsa gotswia kgomo, ke moka ba e rorela, ka ngwakong wa mosadi monna a ya ka lapeng a fitlha a dula are Maleko o ile kae, a le apeele morogo. Bjalo ka ge aile ge a tloga a re kea masemong bare re kwile are, o ya masemong. Ngwana wa molotsana yo oreng a sia baeng, ka lapeng a ya masemong.

369 A re go morwa wa gagwe Malakara lata mmago masemong o motse gore baeng bala batloga, morwa gagwe a kitima a ya masemong a fitlha a bitsa a mona le tshemo a seke a bona motho. Motlhankana a goma a boela gae, a fitlha a botsa papagwe gore a ka mo hwetsana. A re o ile ba tlabong, ke moka a peela barwadi morogo wa goseba.

Barwadi ba ja tsa go ja, ba dula lebakanyana. Bare go bona ele ka merithi bare go monna bjalo ke bosego, re nyaka go boela gae. Monna are emang, mosadi o satla, e tlatla a le ntsha. Barwadi ba kgotlella ba fo dula fela ba mokwile mosadi ge a bolela bjalo ba ka seke ba botsa monna ka baka la gore moeng a ne dibedi. Ba ka sala ba elwa, monna are o kwile rena. Letsatsi.

Letsatsi le a go dula thaba, bjalo barwadi bare, re a sepela re lokolle retlampa re boya ka moswana gape. Monna are le a kwala ke bosego, nna kea kae le dikwababa. A tsea mphapha a ka theko a ba fa, ke moka basadi ba rwala diroto tsa bone le nama ba sepela.

370 Erile ge letsobjana le tswara mosadi a boya a rwele dikgone tsa gagwe. Ke moka a fitlha a rwela kgone a di tshokgotlah ka mafuri ga nkwako wa gagwe, a tsena ka lapeng a fitlha a dula. Monna are mosadi o be o ile kae, mosadi a re e be keile dikgoneng. Bjang mosadi are ka maoto, matlho a ntshupa tsela. O diretseng o e ya dikgoneng o sia baeti ka gae, ba le nosi mosadi a re ke bone gore o gona. Monna are o bolela bjang, mosadi are ke bolela bjalo ka ge le wena o bolela.

Tseba ge mosadi baeti bla ba tlugile ke ba file mphapha wa ka theko. Mosadi are go lukile ge ba sepetse, ge ele mabani

Monna a thoma go makala gore mosadi o bolela ka mokgwa mang. Ke re ke bolela ka mokgwa o bjalo yena o mphetola ka mokgwao we yena a nokwago a boletse.

Monna a isa seatla.

371 Mosadi are e be ke dutsi ke nyaka gore o dire ka mokgwa o we. Ke moka a thoma go lwa. Mosadi are go kwa gore monna wa molaya ke moka a swara monna ka tsa pele. Monna a kwa a fella ke mattla, ke moka a swara mosadi ka megolo, mosadi a sita go buisa moya, a lesetse monna. Ke moka a mophonyokga ke ge mosadi a tshaba. Monna a kgone go ka morakisa ka gobane dithapo disa kwa botlhoko.

Mosadi a ya a robala nageng, monna a sala le motse wa gagwe. Ka moswana monna a tloga a gotsa mollo wa ga gwe, kgorang. Ka morago o bona mosadi wa gagwe a e tswa le Thaka e Kgwadu. A fitlha a dumedisana le mokgalabje yola wa ga Mohlabe. Are ke tlišitse mosadi wa gago so, ke bona are wela bosego bjalo ma ka mothibela.

Keile kare ke motlisa le bosego bjowe are nka seke ka ya monna o kwatile kudu a kaya a mpolaya. Ke ge a robala, ao bona ke motlisa lehono. Monna are tloga le mosadi ke nnete e be nka molaya le gana lehono nka molaya. Bokaone ke gore o gome le mosadi o tlare ka moswana o boe nae, ke tlabo ke bitsitse bagesu.

ThakaeKgwadi are ga go direge, ge o nyatsa nna o ka fo bolela. Ga se matloumeng o bona gore mosadi o go kgopisitse bokaone o ka roma ngwana a tsamaye a ba bitse esale gosasa.

372 Mokgalabje wa Mohlabe a dira bjalo ka mokgwa o we Thaka e Kgwadi a boletsego ka g na, a roma morwa wa gagwe gore a tsame a bitse baga Mohlabe ba ga Mohlabe ba fitlha.

Phasuku a ema a thoma go boela are ke fapana le mosadi waka mo. Fo tšila bjälwa mo, bjalo re nwele bjälwa le mosadi waka a thabile. Ka botse barwadi gore ba sie magapa a bona ba tla tšogela go tla go a tšea ka moswana a wa ka moswana ba fitlha e sale bosego, bjalo ka ba tlhabela kgomo. Keile ke sa tšwia kgomo le go e phakolanya ka hwetsana gore mosadi ga gona ga go rorelwa dinama ka ngwakong bjalo ge ke butšisa gore mosadi

o kae, a le a peela morogo, ka k' a gore mosadi o ile ka masemong.
Ka roma ngwana gore a kitime a yo mitsa ngwana ga boya are ga
gona motho. Ke ge ke apeela baeng morogo ba ija tsa goja.
Golaela.

373

Bjalo baeti ba laela ~~KXX~~ kare gobona emang mosadi o tla
boya a lefa magapa alena, bjalo re lebella go boya ga mosadi,
mosadi a seke a ~~KXX~~ bonala, bjalo bare ke bosego, gokaone
re tloge e tlare ka moswana re tla boya. Ke nna ke loka baeti
ba tloga.

Ke ge ke bona mosadi kowa letsofi letswere a kgokgoroga
a fitlha a latlha dikgona a fitlha ka lapeng a dula, bjalo ke
mutsisa gore ~~makomolato~~ keng a tlogela baeng bjalo a mphetola
ka gore o bone gore nne ke gona. Ge kere o bolela bjang, ore ke
bolela bjale ka ga le w na o bolela. Bjalo mosadi
tseba ke ba lokile ba tlogile, ke ba file mphapha o mongwe wa
kgomo.

Mosadi go a kwala ge baeti ba sepetse go lukile, ge
ele mabapi le mephapha e we ya gago wa seke wa botsa ditsebe
tsaka. Bjalo nna ka thoma go makala gore mosadi o mphetola
ka mokgwa mang. Ke ge ke thoma go lwa le mosadi, bjalo taba ya
go nkwisea botlhoko mosadi o ntshwara ka tsa ka pele. Ke
motswara ka molala, a kgona a ntesetsa, a napa a tshaba. O
nyakile mpolaya le bjalo bopele baka bo rurigile, gela ka ke
kgone go moswara nkabe lehono re bolela disele. Ke moka ke
feditse.

374

Ma leho are monna tseea dibolelago ka moka dia kwala.
Bjalwa bjowe bo tlile bjalo ka botlhakanetsa, ka ba ka bitsa
monna waka ka mosoma bjalwa gore бага Raganya ba tlisitse
bjalwa bare o kile wa ba sogela thari, ka gorialo mo we ba go
tlhapisa diatla. Monna are go nna ke moleboelele, bjalo ka isa
ditebogo go barwadi.

Monna a seke a mpega bjalwa le nna gore mogatsaka ke
filwe. Ka morago ga ditabogo, ka motsa gore bjalwa a bonyake
go dula, ka magapa. Are gonna nyaka dipitsa o tsholele ka dira
bjalw, ke moka ka tseea sebolo ka fa barwadi ba nwa. Ka morago
ke fo kwa are, ka kola pitsa ya gore o tlise mono. A ka ka ka

moledisa selo, le matlhong aka gwa sebe le mokgwa go foela le thabo.

375

Re tihwele le enwa bjalo ka mokgwa owe, fo go fitihela letsetsi le dikela, bjalo barwadi baile ba laela ka tsee ditaelo tsa bonaka disa go monna, monna are, ke ba botse ba sie magapa, ba tlogele e sale gosasa, ka bolela ka mokgwa owe. Ke ge ba sia magapa a bona, ba thoma. Ka moswana ba boya e sale gosasa. Monna a a tsena ka saking ke moka a tihaba kgomo, nna ka bona ga botse gore o bona gore ge a ka mpega nka ba kaja, bokaone ke gore ϕ ke tloge. Ka dira ka mokgwa owe. Bjalo ga ke buile a ba a mpitsisa a bile a bolela le dinama tse we tsa gagwe tsa mephapha, ke mofetola ka gore a ke na taba natso.

Ke ge monna a thoma go ntia, bjalo re e lwa. Ntwa a ena bothakga. Ke ile ka moswara ka pele ke ekwa a mpolaya, bjalo le nna ka re mohola wa gagwe o tswa mo ke ge ke moswara. Le yena a ntwara ka molala, ka kwa mo a o satswe ka molesetsa le yena a wa kowa, ke ge ke bona sebaka sa gotshaba. Ke moka nna ke feditse.

376

Thakaekgwadi, a re nna dikgosi ke tlišitse mosadi wa lena, le seke la makala ga ke kitimela go boelela, ke bolela lentso le we fela, a goma a dula fase. Bare go yena o tla napa wa thusa ka gorekwa ditaba tsa monna are morena. Banna bare tuu lebaka le le telele, ditaba dibagarile. Thakaekwadi are lereng le homola banna ba ga Mohlabe taba e fetsa ke go bolabola, go homola ga go fetse taba. A goma a dula yaba ba sa no homola. Lee Mohlabe are, go t motlisi wa mosadi ditaba ke tse monna wa ga Bhang, mogologolo yo mongwe ore mona ntso a e kgamole.

Thakaekgwadi a ema are nna ke boletse le papago Phasuku le a motseba ke Ntshobjane bjalo le nteletseng, ke be ke fela ke ekwa morena Maphuphe a bolela ka gore bana ba komana boloto bogosi ke go bopagana. Ke gore le swanetse goba selo ka setee, la ba dikale, bogosi bo a sita. Ke gobane le ka seke la kwana, tsa lena ditla ga fo dula diekwa ke batho.

Ka morago ba le bitša gore ke lena ditšhwene bjalo a se molao ke boletse dikgosi, ba bangwe le bona ba ka bolela.

377

Lee Mohlabe a ema a bolela are dikgosi mogala-bje mogolo Bjang o boletse le ge a boletse ka diema, nna ke a mokwa gore o reng. Bogosi ke go bopanana, ke nnete ge le ka seke la bopana le ka seke la aga motse wa thupala. Morwa rre Phasuku o na le phoso, ge o bona re dutsi re itse tuu re a swaba, ka baka le we o sumilego ka bona.

Mabaka a diposo ya pele.

Lee a tawela pele le go bolela, are wa bona o dirile phoso ka bjalwa, ge motho a goroletse bjalwa ke taba, o swanetse go bitša ba geno, a ba ga bege molato owe. Goba bega a se gore ba tlilo go amoga, bjalwa bja gago aowa. O tla no bolaola ka mokgwa o we wena o ka kgonago. Bjalo ba geno a wa re bega, le mosadi a wa mmege, le tla aga lapa ka mokgwa mang.

Phoso ya bobedi.

Mosadi a tloga ka phoso, o kwatile, ka baka la go bona wena o tlhaba kgomo ka ntle le gore o motse. Ka gorialo mo we a se gona go aga lapa ke tswanelo ya gore o botse mosadi wa gago pele ga gore ore barwadi gore ba sie magapa a bona. Le rena nkabe o re butsitse. Kgomo ke motho e dulwa thopa bjalo lehono o a di bona.

378

Banna ka moka bare lehono reng o re bitša nka o sa dikgone ge swana le ge peleng wena mong o ile o tla dikgona, ona le phoso o teile motho wa batho ba ka phoso. E ya bonyela moja o rapele mos di wa gago.

Phasuku are ke a lekwa, ke lebitse gore le tle le nkwise gore ke molao ge mosadi a ntswara ka pele. Bare mowe mosadi ona le phoso, bjalo le hono tse we le dibolelago tsa mabapi le dijo, a mogologolo ge are, kouanang tsa go ja taba mpe le botsane, o ba a era goreng. Ba mofetola gore ora dijo tsa ka lapeng la gago e seng serola.

A mosadi ko mmege ga ke tlhaba kgomo ka baka lang, kgomo e se matsa a moredi wa gage. Bare ke molao wa gore o mmege, ka gobane ke mosadi wa gago. Mosadi le yena ga a ena le

selo o swanetse gore a go bege, a dira selo/we^{se} ka ntle le gore a go bege mosadi o na le phoso.

379

Monna ya thopeng, ke moka a bita mokgalabje yola wa ga Bjang, are go yena sepela o nthabella ke dirile phoso. Ke moka a goma a ya a fitlhetsa mantso a we go banna. Banna ba be e mosadi ditaba, bjalo mosadi are ditaba ditseba ke lena. Banna bare ke ditaba tsa ka lapeng, bjalo re rata gore wena o lokolle pelo ya gago ge o moswarela o moswarele, ke monna wa gago. Ga rena ga gona taba.

Mosadi a re go lukile a seke a tsoga a boeletsa. Taba kgolo a tsee nama ele elego ka kowa ngwakong a e apee, mo kgorong, a ije gamogo le lena. Banna bare aowa ke morogo wa lena, mosadi are kwang mowe ke go bolelago, nna a ke nyake go e swarela ka diatla tsa ka. Go seng bjalo gona e tla fo bola ka ngwakong, goba yena mong a kgona go apee a pee ka nosi.

Ba leka go sola mosadi ka mekgwa e mentši, mosadi a seke a kwa taba e we, bjalo sebaka sa ba sagoma sa botša monna, ore mosadi wa gago ore ntsha nama ka kowa ngwakong o e apee kgorong, o je le banna e fele a nyake go e bona. Monna a dira bjalo a ntsha nama ka ngwakong a e apaea kgorong. Ke moka are, bjalo re tla seba kang, mosadi a ba fagela buuswa a thabile gwa fela mo we.

380

Dikhomo tsa lebereko.

Kgale motho o be a berekela kgomo ka etee ya tshadi mo ngwageng. Ba diberekela mo maburung, bjalo are go fetsa ngwaga ke moka ba mofe kgomo a e gape e tle gae.

Bjalo ka motlholo bjang yo we leina la gagwe le we le tumilego e be bare ke Thakaekgwadi mong leina la gagwe ke Motlholo. Mokgalabje yo we o ile a ya Tubatse, a fitlha a berekela kgomo ka morago ga ngwaga ba mofa kgomo ya tshadi, mmala wa yona ele nakgwatsana. A tswa a e gapa.

Bjalo ge a fitlha gae, ba thoma go makala mmala wa kgomo ka gobane dikgomo tse we tsa goba e dilegona e be ele dikhulong, dipefadi le dintso. Mala! lefase ke le legolo lerwala dilo tsa

tswa mehuta huta. O tswa nayo kae kgomo e, are thakaekgwadi ke tswa nayo tubatse. Ke moka monna a fela a e. theta ka gore ke nna Mohlolo wa Tubatse thaka-ekgwadi e tswa tubatse gamogo le kgomo ya gagwe a fela a e reta ka mokgwa o we. Leina la Mohlolo alekwale le be lesetse le tseba ke ba bagolo leina ele Thaka-ekgwadi.

381 Kgomo ya fitlha ya tswala, ngwaga o mongwe le o mongwe, kgomo e we e be e sa fete ke ngwaga. Ke moka ya tlatsa lesaka. A ntsha a tsea mosadi ka tsona, mosadi yo we barego ke Mankapa. Dikgomo tse we le ge ele dikgomo tsa lebereko empa o be a sa kgone go dilaola a le nosi, o swanetse go botsa mosadi wa gagwe.

Dikgomo tsa go thupiwa diile tsa sita Mafiri, empa mola baseke ba tla ba mo amoga, nkabe aile a hwetsana kabelo. Bjalo kutso ya gagwe ya dikgomo Mapulaneng a ga Bosego a we kgosi ya bona ba goba ba re ke Sekwai, ba tlile ba gapa le dikgomo tsa batho. Fela goile gwa sebe le ntwala ka baka la go tshaba lekgowa.

Kgomo ya go fiwa.

Motho fela a ka seke a go fa kgomo, kgomo o fa ke papago are, e kgomo ke ya gago ngwanaka. Le gona o gofa kgomo tse we elego tsa gagwe, a ka seke a tsea kgomo ya gotswa moredi wa mosadi yo mongwe a fa morwa wa lapa le lengwe aowa mowe a go direge. Motho o fa ngwana se we elego sa gagwe fela mosadi wa gagwe o a motsa.

382 Bjalo ka mosadi yo Lekapa, monna wa gagwe, o be ana le basadi ba baedi bjalo monna a hwa ka ~~xxx~~ ka morago mosadi wa bobedi bare ke Matshikgidi a hwa. Bjalo mosadi yo we a sia morwa wa gagwe bare ke Tsobola. Lekapa le yena o be a ne lemorwa wa gawe bare ke Sepyamo bjalo a hwa mphathong.

Tsobola.

A sala a dutsi ka lapeng la Lekapa, a ba a gola a ba lesogana ditshuwana dia topana. Ngwana yo we a thusa mokgekolo medirong ka moka. Ka gobane Lekapa e be ele molimi, mosogana a aga masala, ngwako ge o rutlegile a tsesa bjalo bjalo.

Bjalo mosadi a lebella mokgwa wa ngwana a hwetsana gore ngwana ona le mokgwa o motse.

Mosadi a bites ba ga Masumu ba kgobakana are go bona, ngwana yo wa mogatsaka le a mona, ba dumela, are dikgomo le a dibona ka kowa sakeng, ba dumela are, dikgomo ka moka ke tsa gagwe. Fela bontsi bja dikgomo ke tsa gagwe ka molao, ka baka la gore modimo o ile wa mpha ngwana wa goma wa amoga.

383

Dikgomo tse dintsi tse a tsee mosadi ka tsona, bjalo mosadi yo we ke mogatsa mogolo wa gage Sephamo. Yena ke mosadi wa gagwe. A ba supa kgomo ya naswana, are kgomo e ke fa ngwana yo wa mogatsaka, yona ke ya gagwe, e tla motswalla, a tsee mosadi ka manamane a yona. Ke mosadi wa gagwe, dipheko tsona ke tsa mosadi yo we a tseiwago ka dikgomo tse ke dibole-tsego.

Kgomo e we ya gola, ya tawala ka mokgwa o we mokgekolo a boletsego ka ona. Ka morago mosadi a hwa, bjalo gwa el sala yena Taobola. Monna a ka a taboga polelo ya mohu, a tsee mosadi ka dikgomo tsela, tsa sala dieme ka sakeng. A beka mosadi, ka morago ga mo a bikile, a goma a bites ba ga Masumu ba kgobakana.

Are go bona a kere leile la kwa polelo ya mohu, kganthe o be a re laela a tloga. Mosadi yola a ilego ke motsee ke yo, ke motsere. Bare go yena o dirile ga botse, are dikgomo disale gona ka sakeng, bjalo ke nyaka go supa mosadi ka gobane dikgomo ke tsa gagwe, nna keile ka fiwa kgomo ka e tee.

384

Lehono kgomo ena le manamane a mararo, mmago yona ke ya bone. Ke moka monna a tsena ka sakeng a ditia ka lepara a ba supa gamogo le mosadi.

Mosadi a bites monna are, go monna wa bona mohu o ile a bolela bjalo lehono gape o sa ba bitsitse. Go bjang ge o ka tlhaba namane e ngve ke moka o be o bolela gore ke botlhatse le gore magaba a seke a ba gona. Monna are o a kwala, bjalo e ka kgona ba palakane le wena o tla tsibisa batswadi ba gago. Ba tle ba kgopele madi.

Ke moka monna a boela re go baga Masumu e be ke le

bitsetsa taba e we bjalo go fedile. Ke moka ba palakana. A
seke a ba potea polelo ya gagwe le mosadi. Basadi ba na le
moleko, ka morago ga mo ba tlugile are wa tseba e be ke sa
gopole gore batswadi ba ka ba ka tla, ka baka la gore tsa bona
dikgomo o ba file. ~~xak~~ Monna are ke molao, wa/^{gore}batle, le bona
ko wa ba ka seke ba tihaba kgomo ba saka ba go botsa. O
bolela nnete mogatsaka e be ke sa tseba.

SM.

385

Monna a re, go mosadi dira mapoto, mosadi a dira mapoto. Ka tsatši lewe ba tlogo tsoga ba e-nwa, ke moka ara mosadi gore o swanetše go +šibiša batswadi ba gago, gore ba tle ba kgošêlê mošwane ka moso. Ke gore ba tla re go nwa bjälwa, ke moka ba tsoga ba tihaba kgomo.

Monna le yena a bitša banna ba gabo, a re, ka moswana go na le mapoto, bjale ka go rialo mowe le swanetše go tsogela e sa le gosasa go na le taba. Ka moswana banna ba tsogêle, ke moka ara, mosadi gore a tšhele pitšane, banna ba tloše môya wa bošoboro ke yôna.

Ka morago ga mo ba feditše pitša owe, ke moka monna a re, taba e ke le bitšetšago yôna ke e, mosadi o re, dikgomo di swanetše go tšhedwa madi. Banna ba re mosadi o wa kwala, ke go tloša magaba, ka go ane e be re tla re kgobakana mo, re tloga go tihoka le metsi a go nwa. Ka go rialo mowe ke gopola gore go ka ba ka moswana, ba re go lukile lehošo go na le bjälwa go ka ba motlhabana-tlotlo.

386

Ba tihwa ba e-nwa bjälwa, molato o se gona, ke moka ba phatlalla, tala e apeilwe ga e lewe ka mphaka. Seema se, se bolela mabapi le nama, ke gore ge o ka e apea ka mabanyana, le etiša e le sebašong ya lala e butšwa, ka moswana o fo sobola ke diatla ka gobane nama e budulê.

Ge bo palakana, ba tsena motseng wa Tšobola, ba hwetšana le yêna a šetše a goditše mollo kgorong. Maforwane Tselane, ke mlala wa bona le yêna a fitlha ke moka ba re go yêna a tihabe kgomo, ke moka a tšea lerumo a tihaba kgomo. Aowa kgomo ya wa ka molaô ke letsôgô la senna.

Molaô wa go tswia kgomo, bjale ba nyaka digatwana tše pedi tše ditšhese, ba kgera serokolo ba fotla dikgatana tše. Bjale motlhabi, a pharola nko ya kgomo ka mphaka, a mumile serokolo, a tswela ka sona. Ke moka a tšea digati tšela pedi, a tia kgomo ka tšona. Ka tsôgô la sezadi a ba tii, ba gometša bjalo ba tia ka la senna, ke moka barna ba dira bjalo.

387

Ge ba feletše go tla kgomo, ke moka ba thōma go e tswia. Molaō wa dithupana tšewe ke gore ba alafa gore yo mongwe ge a na le makgoma a se ke a gobatša bana. Ka gobane ge ba ka fo tswia, kantle le go dira ka mokgwa owe. Motlho mongwê monna yo mongwê a mosadi wa gagwe o lwa le kgwedi, a ka se ke a kgona go bola, ka baka la gore motlhomongwe a ka bola maaka.

Ge ba thoma go tswia, monna yo mongwe o ntšha seledu, ke moka o sebeša, ba se tli a ke šakeng, se sengwe ba ripela badiši, bjalo se sengwe ba ripela banna bawe ba se tawigo ba dutsego ka kgorong bjalo se sengwe ke sa banna bawe ba tawiago. Ge ba feditše go tswia, ke moka ba soma mong wa kgomo gore kgomo ela e fedile bjalo, mong wa kgomo o tla re, botsang mokete a e phakollê.

388

Ba bega mong wa kgomo gore yena a supe monna yowe a swanetšego go phakolla kgomo. Bjalo a re botsang Mokome a phakolle kgomo, ke moka ba motša a thoma go phakolla kgomo. Batho ba bangwe ba re, a phakolle kgomo ba fetša, o hwetšana a rwele morwalo o mogolo go fitisa le beng ba kgomo.

Mophakondi ge a ntšha serope sa kgomo, ke moka mong wa kgomo o sega sekobela o bea kowa, motho o rwala serope o bea godimo ga lešaka. Mophakundi le yena o sega ya gagwe, letšogō le lona le na le sekobela, serope gape le letsogo gape, kgomo ena le dikobela tše nne ka ditho tša yōna.

Ka morago ga mo ba feditše go phakolla ditho tša kgomo, bjalo ba phula, ba ntšha tša kateng go yōna ba di bea kowa theko. Bjalo ke lebaka la gore ba ntšhe letswalo la kgomo le bešwa kgorong, le lewa ke banna le badiši. Ke moka nama tša go lewa ke banna di fedile, ba phakolaya kgomo.

Ge mophakundi a feditše go phakolla kgomo ke moka o botša mong wa kgomo gore go a fedile. Mong wa kgomo o a tla o šupe mophakundi gore a ripe molala, ke moka a dira bjalo. A di ripaganya ka bonyana, ke gore ke dikobela tša banna dikgobakanywa mo kgopeng.

Nama ya kgomo a e laola ke monna ge e sa le ka šakeng, o e laola a le tee, bjalo ya rorêlwa ka lapeng, ke moka

RM/

389

monna a sa laola. Bjalo banna ba rorela nama ka lapeng, ke polelo a ba e be lapeng ba e rorela ka nkwakong. Ka morago ga mo ba e roretše ke moka ba boya ba tlilo hwetšana dikobela tša bona.

Ke moka go fedile, bjalo monna yo mongwe ge a ka šala a e-tla kowa nama e šetše e le ka ngwakong, ke moka monna yowe a o dumetše ka gobane mosadi a ka se sa dumela gore monna a ripe nama gape a yo fa monna. Monna ga bona gore monna yowe a tlilego o a mo imele o swanetše go ya ga mosadi go kgopela ge a ka gana ke moka di podile.

Ke moka ba ntšha tlhogo ba e ripella, moripendi wa tlhogo o kobela motlhagare ka o tee, ona o a o tšea ke sons sekobela sa gagwe. Bjalo ya re ge letšatši le dikela ba kgobakana ba tla ba ja tlhogo. Go fedile bjale go banna.

390

Moabē. Mosadi wa Tšobola o tšea serope sa kgomo ka moka a le noši, mosadi yola yo mogolo yena o tšea letsōgō le lumo, bjalo dinama tše dingwē ba ripaganya ba leloko la ga Mašumu, ke moka kgomo e fedile, ke mokgwa owe ba rego kgomo e na le mong ge e sa phela ge e hwile ga e na mong. Bjalo mong wa kgomo o šetše leng letsōgō le lumo fēla.

Dikgomo tša baredi, dikgomo tše tša baredi, di laola ke monna le mmago moredi, molaō wa tšōna ke gore di fete tšo tšea mosadi yo mongwe. Ge mosadi a ile a ba le ngwana wa moetsana le wa motlhankana bjalo kgaitšedi wa gagwe a nyadiwa, dikgomo tšewe di swanetše go tšeiša ngwana yola wa motlhankana. Batswadi ba ka di šumiša fēla ba bōnē gore ba se ke ba di šumiša ka phōšō.

Phušumane Nkwane, monna yo o ile a tšea mosadi, bjalo mosadi yowe wa gagwe a belega bana ba basetsana le motlhankana, leina le motlhankana Maatwane la moetsana Phaume. Bjalo mmago bona e be e le Ngwane Lokweng bjalo mmago bona a hwa, bana ba šala ba lēla ke papago bona. Phaume e be e le yo mgolwanyana a kgona go faga tša go ja. Ka go rialo mowe a šala a swere lapa la mmagwe a apeela papagwe le kgaitšedi.

391

Ka morago ga lehu le mogatša Phusumane ke moka moredi wa Phusumane a losiwa ke ba ga Makôkôrôpô, ba nyala morediš, ka lesome la dikgomo. Magatswane e sa le motlhanka. Monna ge a ile a ba le lapsa a goma a boela bogope go atswenya, fêla phôšô ya mokgalabje yowe a se ke a tšea mosadi ka dikgomo tšela tša morediš.

Phusumane a thôma bophoko, a imiša mosadi wa ga Mašumu ba mo lifiša ka dikgomo tše nne. Dikgomo e be di sa tawa go tla, bjalo gwa šala dikgomo tše ditshelago. Mašumu a motša gore ka tsoga ka go bolaya. Monna a thula tsela e ngwe, a tsena kgorong ya ga sebaše a imiša mosadi, le gone a lefa ka kgomo tše nne.

Ka lewe lebaka e be go kwala gore dikgomo tše pedi e be di tswetše. Bjalo dikgomo gwa sala dikgomo tše pedi le manamane a tsone ka mabedi. Bjalo Magatswane a ba o tlhalifile, a re go papagwe, oreng o fetša dikgomo tša kgaitšedi ya ka, nna ke tlilo tšea kang mosadi. Papagwe a se ke a mo fetola selo, ngwana a homola.

392

Go tlhaga bolwetsi bja dikgomo, ke moka dikgomo tša hwa ka moka. Ga gwa ka go ba le motho ka o tee, yowe a ilego a bona monna yowe wa ga Nkwane phôšô bakeng sa go sinya dikgomo ka lekgešwa. Morwa wa gagwe a gola a ba a ya go bolla, bjalo a ba monna. Mosogana a re go papagwe ke godile ke nyaka mosadi, bjalo papagwe a re, o tla tšea kang nwanaka dikgomo di hwile ka bolwetsi bja matshona.

Morwa wa gagwe a se sa tšeba le gore a ka dira bjang, ka gobane bagwera be gagwe ka moka ke banna ba na le malapa a bona, yena ke mmathaka a di fele. Bjalo motlhankane a patla ke lekgešwa, a imiša mosetsana kgorong ya ga Mabakane. Mosetsana o be a nyetswe ke banna ba ga Sekgoka. Ge ba butšiša mosetsana gore o imišitše ke mang, ke moka a re ke Magatswane.

Ba ga Mabakane ba romela sebaka ga Nkwane, bjalo Nkwane a bitsa morwa wa gagwe a re, ke bona motho šo, o re, o romile ke ba ga Mabakane bare wena o sintse ngwana wa bona a ke nnete. Mogatswane a re ke nnete papa. Mokgalabje a re, go sebaka,

RM/

393

ngwane wa dumela, sepela o ba botše marumu fase, ke sa tsama ke tla dikolo. Sebaka sa tloga sa boetša mantšu ga Mabakane bjalo ba ga Mabakane ba re, sepela o ba botše le rena re sa tsibiša beng ba mosadi. Ke moka ba roma sebaka sa ya ga sekgoka gore tsebang mosadi yola wa lena o imile.

Phusumano a na selo, bjalo a re lebu a ba hwele, ka go rialo mowe o bona ga sena selo, bjalo ba ga Mabakane le bakgonyana ba tsoga fase. Ge ba ga sekgoka ba fitlha, ke moka ba ga Mabakane ba ntsha kgomo ya go alola magogo, ba šupa bakgonyana mosinyi. Ba roma sebaka sa go bega molato, sebaka sa ya sa fitlha sa re, ba ga sekgoka ba re ke molato.

Nkwane a tloga a ya ga Makōkōrōpō a fitlha a ba bega molato wa sebara sa bona. Makōkōrōpō a re makgolo a ke na selo, nka melato e mangwe le filo lefa nna le go mpotša le sa mpotse fela ke fo bolabola, a ke na selo. A ntšha dipudi tse pedi a mo fa.

394

A fitlha natšo gae, ke moka a roma sa gagwe sebaka sa go rapela molato owe, ka dipudi tše pedi. Ba re go sebaka sepela o mmošše dipudi tše ke tša go phaya mpepana, re mo nyaka dikgomo tše nne. Sebaka a se lape kgwatla, ke moka sa boela, sa botše Nkwane mantšu a a tswago ga ba ga sekgoka.

Mokgalebje, a re, go morwa wa gagwe wa bona ngwaneka o dirile molato o mogolo. O swanetše gore o tšwe o bereka, molato o, nka se ke o kgona. Mosogana a se ke a mo fetola. Ba ga sekgoka ba bona modišga, ba isa ditaba kgorong, e le gore pele ga gore baš kgorong, ba ile ba roma sebaka sa bona gore sepela o botše ba ga Nkwane ba se ke a ba makala ge ba okwa ba bitšiwane ka kgorong. Ke kgale re fitlile.

395

Bjalo sekgoka a isa ditaba kgorong, kgoro ya a amogela ditaba, ba fa ba ga sekgoka letšatši lewe ba swanetšego gore ba tle ka lona kgorong. Ba roma motho gore a yo botša ba ga Nkwane gore ka tšatši la gore ba nyakega ka kgorong. Morumiwa yowe wa mošata ge a fitlha Nkwane o swanetše go swara kgogo a mo fe, ke maoto a dipērš. Letšatši la katiholo.

Letšatši la katlholo la fitlha la gore ba yo gatlhana kgorong. Ba ya ba konana kgorong. Motho ge a e ya kgorong o ya le ba babo, Phusumane a tsibisa mokgonyana gore a tle a bone ge ba mo tlema ka kgorong, mokgonyana le yena a ya ka kgorong garmogo le morwa wa gagwe.

Lekgotla la bulwa, banna ba re tuu, mudi a tlhagisa ditaba ditsebeng tša lekgotla garmogo le ba fapani. A ga fela bafapani ditaba, ke moka le bona ba begana ditaba sekgoa.

396

Sekgoka a ema a thoma go bolela g phapano ya gagwe le Mkwane. A re nna ke kwa ke tlhabelwa mokgosi ke ba ga makgolo, bjalo ge ke tshologa mokgosi, ke kwa ba bolola gore moeadi wa gago o imile, bjalo ba ntsha kgomo ya go ntshupa mosinyi, bjalo mosinyi le yena a dumela. A ntsha pudi tse pedi, bjalo ka bona modisa, ke ge ke tliša ditaba mo kgorong. Thobela ba bina tlou ge a rialo a dula fase.

Mudi wa lekgotla, a re, bjalo ka ga mosinyi a etumela molato, a ke bone gore re ke butšiša mosetsana, ke bone eka motho a ka kwa Nkwane gore yena o reng ka molato o wa morwa wa gagwe. Banna ke moka ba re go a kwala.

Phusumane, a ema, a re, morena lekgotla, ke ema pele ga lena fela go se na taba e nka e bolelago. Molato o a tsibja bjalo ke ge ke šetše ke ntšhitše pudi tse pedi. Ba tšile kgorong ka baka la go tlhoka ditefa. Ke bile ka botša mosogana ka re a š makgoweng, go berekela molato o wa gagwe. Ke moka ke feditše dikgosi a dula.

397

Batlhudi, ba re, go Phusumane morwa wa gago o dirile molato, bjalo molato owe o diretše wena papagwê. O boletše ka pašš ge o re, ngwana wa gago o swanetse go ya makgoweng go berekela molato. Ke wena yowe o swanetsego go tsama o kolota dikgomo tša go lefa molato wa morwa gago. Ngwane yo mongwe le yo mongwe ge a dira molato o direla papagwê.

Go bontshagala gabotše gore dikgomo di gona, o tšhaba go ntsha, ka baka la gore molato ke wa morwego. Tlemeng, o na le swele, ke basinyi ba malapa a batho. Ke moka ba ngalangalala mokgalabje yola wa batho, ka baka la lentsu la gagwe la gore

morwa wa gagwe o be a swanetse go ya makgoweng.

Makôkôrôpô a kwa botlhoko a ntsha pudi ya go mo tlemolle, ba motša gore a yo tsama a nyakela dikgomo tšewe nnê, ka morago ga matsatsi a mane, a buise dikgomo tše, ke gore o tlê o di gapa ka moka.

Nkwane a tloga a fitlha gae, ke moka leka ka mentla go tsama a kolota dikgomo a se ke a di bone, ka tsatši lala ba ilego a tlise dikgomo, a tsoga e sa le gosasa, a fitlha kgorong a re, o kopa matsatši a mangwe e šu a bôna selo ba mo dumella.

398

A bona gore dikgomo a di bone, a thoma go tsama a kwatamiša letolo, ke letolo la motlhankana yena Magatswane. Bjalo Mamodipa ke kgaitšedi ya Phusumane a ntsha dikgomo tšewe a mo fa, ke yena yowe a goba a swanetse go tšea kgaitšedi ya Magatswane, monna a isa dikgomo kgorong ke moka molato wa fela.

Magatswane, o šetše a kwile modiro wa basadi le banna, bjalo a thoma go dula a elwa le papagwe a re, o nyaka dikgomo tša go nyala kgaitšedi ya gagwe, o nyaka mosadi. Mosogana o be a bekiša mokgalabje. Bjalo ke tsatši le lengwe mokgalabje a kwa gore dia baba, a tšhabela ga Makôkôrôpô a fitlha a ba bega taba e.

Makôkôrôpô a re, ke nnete, ngwana o bolela therešo, le go le ka re kea kgorong, ditaba tšo ja lena. Dikgomo tša go nyala moredi wa gago, e be di swanetse go tšee mosadi mogatša Magatswane. Le nna ke be le lapa lewe ke swanetšego go tsena ke go lona bjalo a ketsebe gore dikgomo di ile tša ya kae.

399

Jepela le mo lošetše mosadi, dikgomo tše pedi di gona ke tla lefa tsona le gatiše motshadi, le tla bona ntwana ya lena e fela. Phusumane a loša mosadi kgorong ya ga Lewêlê bjalo a šuna mokgonyana gore mosadi wa gago ke yola, mosogana a re dia kwala papa.

Ba ya ba nyala mosadi, monyadi ke yena Makôkôrôpô bakeng sa kgomo tše pedi, a re ke tša go fetšiša kgaitšedi ya Magatswane a goma a ntsha kgomo tše ditshelolago a re tsona ke tša ngwana wa ka, motlhang a tlilo tšea mosadi, le di tsebe gore di tsene mo nyalong wagwe. Banyala mosadi ke moka ba bekiša

mosogana. Ntwa ya gagwe le papagwe ya fêla.

Dikgomo tša baredi, di laolwe ke papago le mmago bana bjalo mong wa dikgomo ke motlhankana empa a ne maatla a go di laola. Ba mo tseisa mosadi ke moka tše dingwe tša šala, tšela di šalago ke moka ke tsa batswadi bjalo ba lokologile molatong. Ge ba rata go dira se sengwe ka kgomo ba dira kgane ke kwano ya bona.

400

Dišego

Modiro wa dišego le ona ke modiro owe motho a hwetsanago dikgomo ka ona. Mogaga o ile a ba le lesaka la dikgomo ka baka la dišego. Kgale dišego e be di rekiwa ka masaka a mabêlê, bjalo monna a kgobela mabêlê awe, a bjalo batho ge ba okwa tlala ke moka ba etla go a reka. Masaka a mararo a lotša ke kgomo, a leha ke masaka a tšhelelago.

Modiro wa dišego ke modirô wa n waga o mongwe le o mongwe bjalo dišego di nyakiwa ke batho ngwaga o mongwe le o mongwe. Monna o logile sesego se segolo, sewe a bokelago mabêlê ka ga sona. Lebaka la tlala ke moka batho ba mo phalela ba yo reka mabêlê. Ba bangwe ba reka ke tshalete, yowe a bonago tshalete e se gona o reka ke kgomo.

O ile a ba a tšea mosadi wa gagwe ka modiro we dišego. Mosadi yowe leina la gagwe ke Makopane ngwana Raganya bjalo monna a re, mosadi yo wa ka ke madišego ke gore o bikilwe ka dikgomo tša dišego.

401

Go fišwa ga dikgomo, bjalo mofisi wa dikgomo, motlhang a yago go gapa dikgomo, mong wa dikgomo o swanetse go ntsha kgomo a fe mong wa lesaka, kgomo ewe be re ke a madiši. Bjalo kgomo e tla ba ya mang, kgomo ke ya mong wa lesaka. Bjalo motho ge a fiša kgomo goba dikgomo, o fiša motho a re ke go fiša manamane a ka bjalo motho yowe a kwana le motho yowe.

Bjalo ka Mathaba o ile a fitlha motseng wa ga Mongale e fiša mosadi yo Motshetgi. O fiša Motshetgi ka baka la gore madiši wa dikgomo ke ngwana wa gagwe. Mong wa lesaka ke Matlala. O ile a fiša e le kgomo kaxi e tee, bjalo kgomo ya tswala manamane

RM/

a matlhano, mmago yôna gwa ba ya botshelela.

Mmago tšôna ya hwa, bjalo ba tlhabela mosadi wa Mathaba mokgosi, ka golane yena Mathaba ka nosi o be a hwile bjalo

dikgomo e šetše e le tša mosadi. Mosadi a fitlha ke moka ba thoma go tswia kgomo. Modiši o swanetse go hwetsana nama ya letsogo.

402

Matlala o bona nama e hubetse bjalo o re, nama ke yagwe.

Manku mosadi wa mohu Mathaba a re aowa Mongale ga go bjalo.

Nna ke ile ka kwa monna wa ka a re, kgomo o e fišitše Motshekgi ka go rialo mowe, nna ke swanetse go fa Motshekgi nama, yena o tla šala a bôna gore a ka dirang ka lena. Banna ka moka ba ema le mosadi ba re mosadi o wa kwala. Nama ya mong wa lesaka ke tlhakošana.

Dikgomo tšela tsa go sala, Matlala a napa a re, go mosadi, napa o di gape, ke moka a ntsha kgomo ya madisa a e fa Motshekgi. Taba ewe e ile ya kwisa monna botlhoko, empa a na tsela ewe a ka tsenang ka yôna. Kgomo ya tswalla, dikgomo yaba tše dintši mosadi a ba a ntsha dikgomo a tseisa morwa wa gagwe Phirima mosadi.

403

Matlala a dira lerobo motseng, a re go mosadi ntsha dikgomo ka motseng wa ka, a ke di nyake ka mo šakeng la ka. Mosadi a bona gabotse gore monna wa moraka, ke moka a tia ngwako wa gagwe, a tloga a ya a dula motse wa gagwe go sele le dikgomo tša gagwe.

Ka baka la gore morwa wa gagwe Phirima ke monna bjalo dikgomo tša laola ke yena le magwe, mosadi wa Phirima o butsiwa lentšu. Ka morago ga lehu la mmago Phirima ke moka monna a sala a di laole le mosadi.

Mabele, bjalo ka go Mogaga a ile a hwetsana dikgomo tša gagwe ka mabêlê a dišego basadi le bona ba reka dikgomo ka mabêlê.

Mokgatli.

Mosadi yo o ile a thome ka pudi, ka mabele, motho a fitlha a reka mabêlê ka pudi, pudi ke seroto ke moka a mo tshella mabêlê. Pudi ewe e be e le tshaadi. Pudi ewe ba e rêla leina la Magae, ka baka la gore e be e tlhwa ka gae. E tshwenya basadi

kudu, mosadi a tlhatlola morogo a lebala go khurumetsa morogo o tlilo x hwetsana e lle le mauswa e be e ja, e bile e bula le mengwako.

404

Basadi ba motse ba thoma go tlhoyana le mong wa pudi. Mosadi a thoma go tlema pudi ya gagwe a e ya masemong a e ya nayo. Ka morago ya thoma go ya metlapeeng ya dipudi tse dingwe ka moka ya gatlhane le diphokwana tsa thoma go e namela, ya bapola ya tawala putsanyana ya phokwana.

Putsanyana owe ke moka ya gola ya thoma go gwela mago yona. Pudi ya tswala dipudi mowe dibago tsa tlala lesaka. Monna yo sekopodi a duma go ba le dipudi, ke moka a thoma go ya go mosadi yo go bolela na. Monna a re ke na le kgomo ya sethole e be ke nyaka yowe a nago le dipudi a mpha, ka mo fa kgomo owe.

Mosadi a dumela, ke moka a fa monna lesome la dipudi. Mosadi a tsea kgomo monna a feta le dipudi. Kgomo ya ya a tswala mowe e dirago dikgomo tse dintsi. Ke moka a ntsha dikgomo a tsea mosadi ka tsona. Mosadi yowe leina le gagwe ke Mpjaafê ngwana Masumu.

405

Dipitša

Ke modiro o mongwe, owe motho a hwetsanago dikgomo ka ona. Modiro wa dipitša ke modiro wa basadi bjalo mmupi wa dipitša o di bopa a kgoba kanya bjalo bareki ba e-tla ba reka. Dipitša di rekiwa ka mabêlê bjalo mabele a se ke tsana ka morago ke moka x o rêka kgomo.

Nkalane Mabakane, o be a tseilwe ke ba ga Masete. Bjalo monna wa Nkalane e be e le Matebete. Monna yo a tlogela mosadi xa wa gagwe a ya a dula le motlabo, a se sa boya le lapeng la mosadi wa gagwe. Mmago Nkalane e be e le mosila wa dipitša bjalo a ruta moredi wa gagwe go bopa dipitša.

Monna wa gagwe o be a se na taba le gore go na le tlala o be a se selle mosadi. Mosadi yowe a ba a kgona go bopa dipitša. Batho ba e-tla ba mo rêkêla ka mabêlê. O be a na le bana ba beraro ba batlhankana. Ka morago ge mabele a tletse ke moka a ya a rêka kgomo ka ona kgomo ya tshaadi.

RM/

406

Ngwaga o mongwe a goma a rēka e ngwe gagwe bjalo yaba kgomo tše mō pedi. Mosadi a di bolokela barwa ba gagwe, ba ile ge ba godile, ba hwetsana gore dikgomo ke tše dintši ke moka a tšeisa morwa wa gagwe mosadi, dikgomo tša šala di eme ka lešaka. Ke moka barwa ba gagwe ba ile ba tšea basadi m ka dikgomo tsa maatla a mmago bōna.

Go fiwa mosadi o a fiwa kgomo a efa ke batawadi ba gagwe motlhang owe monna a mekago. Batswadi ba swanetše go mo fa kgomo ke e tee, bjalo kgomo ewe ba ifile moredi wa bana. Kgomo ewe e laola ke mosadi, empa a ka se ke a dira modiro wa gagwe ka yona kantle le monna m wa gagwe, o kwana le monna, a kgona a dira sewe a nyakago go se dira ka yona.

Gantsi o ka hwetsana dikgomo di tletse lesaka, empa wa hwetsana dikgomo e le tša mosadi. Ge o nyaka go tseba tsela ewe mosadi a hwetsaneng dikgomo ka yona, wa kwa ba bošela gore dikgomo o ile a fiwa ke batswadi.

407

Bjalo ka mosadi yo Tshwenyana ke ngwana Lokweng o tšere ke ba ga Mohlabe bjalo mosadi yo papagwe ke Mankepeng. Erile ge morediš a bikiwa a mo gafela dikgomo tše nnā, ka mo gare ga tšōna e be gona le kgomo ke e tee ya pōš tše tharo e le ditshadi. Dikgomo tša tswalle, tsa tlatsa lesaka, dikgomo ke tša mosadi.

Monna ka tšatši le lengwe a ganela mosadi a nyaka go rekisa kgomo e ngwe mosadi a se ke a ba le maatla a homola. Ka moragonyene a goma a botša monna gore molato kang, o gana ke go botša gore ke nyaka go rekisa kgomo. Mmago monna a re, go morwa wa gagwe, o se ke wa gana le dikgomo ka gobane dikgomo a se tša gago.

Dikgomo ke tša mosadi, wena o dio ba fela mong wa lesaka. Ka go rialo mowe ke molao gore a go botše gore o rekiša kgomo, wena o ka no butšisa fela lebaka, ke moka a go fe lebaka o mo rekišetše kgomo.

408

Monna a kwa a dira ka mokgwa owe mosadi a bolelago. Ge a mo rekiseditse kgomo a tla a fa mong wa kgomo tšhalete ke moka mosadi a tšea bjalo a dira modiro wa gagwe ka mokgwa owe a ka kgonago. Monna wa gagwe a se e a mo fa selo, monna a se ke a belaela ka gobane tšhalete ke ya mosadi. O e filē ke batswadi

RM/

ba gagwe ka baka la kgomo.

Monna le yena ka tšatši le lengwe a tlema ke molato wa mpe, a imiša mosadi wa Madibeng Magomane. Bjalo Magomane a re, go Mohlabe o na le molato, ka go rialo mowe o swanetse go ntsha dikgomo tse pedi. Monna a na selo, a bolela le mosadi gore ke dirile molato, ka go rialo mowe a ke sa tseba k gore ke tla dira bjang ka molato o.

409

Mosadi a re go monna wa gagwe, tšewe di tseba ke wena, dikgomo a se tša ka ke tša batswadi ba ka, o kile wa bona mang yowe a gore ge a bikiwa ba mo fa dikgomo kgathex re tseba kgomo. Monna a homola mosadi a tloga a ya ga batswadi a fitlha a ba botša taba e.

Bjalo batswadi ba re, go moradi wa bona, dikgomo re go file, fêla a ra go fêla modiro owe. Re ile ditlaba di go thusa ka theko ya go lema le gore ge o bona gore a wa apara selo, o rekiše le lebaka la tlala. Bjalo monna wa gago o dirile molato, o swanetse go mo lokolla mowe molatong ka gobane dikgomo di posopa ke yena. Mosadi a goma a boela ka gae, ke moka a ntsha dikgomo tse pedi a fe monna, monna a lefa molato wa fêla.

Modiši, dikgomo di diša ke batlhankana, bjalo motho a ka ba lešaka la dikgomo bjalo a tlhoka modiši. Dikgomo tsona di nyuka modiši, yo mogolo a ka se ke a kgona go tlhwa a šetše dikgomo ka nthago. Go boima o na le medirō e mengwe ewe a swanetšego e dira. Taba ya bobedi monna o diša mosadi e seng dikgomo.

410

Modiše ke monna wa ga Masete bjalo mong leina le gagwe ke Jagasaga. O ile a re e sa le motlhankana a rēte ke ba ga Mabakane. Mmago Modišē o ile a belega yēna fēla. A retiwa e sa le motlhanka, ke moka batswadi ba mo lokolla gore a yo diša dikgomo, a ya.

O ile a diša dikgomo mengwa e mentši bjalo, mong wa dikgomo e lego Mageketale a mo fa kgomo, a re o swanetse go gola naē. Modiši yowe e be e le modiši yo a lokilego, re ba mo roma a sa gane. O rile ge a godile e le lesoboro le legolo a swanetše go ya go bolla bjalo mmagwe a hwa e le gore go ile gwa hwa papagwe pele.

Ngwana a šala e le tshuwana, kgomo ela ba mo filego yona ya madišiši e ba e šetše e na le manamane a mane yona e le ya botlhano. Aowa a tloga a ya go bolla o bolotšša ke mang, a bolotšša ke yena Mageketla. A mmolotšša bodikana le bogwera a fetšša. Ga motho a ile a bolotšša motho, motho yowe o swanetšše go ntsha kgomo ya mo a mmolotšša.

411

Ngwana o ile mola e le lesogana, bjalo a na le tlhaloganyo ke moka mokgalabje a mmotša molao o, a re go yena o bolotššitšwe ke mebele a mosadi yo ka go rialo mowe o swanetšše go bolela le bageno, o fe mosadi yola kgomo aowa a dira bjalo a bitše ba gabo, ke moka a fitlha a ba bega taba ewe, bjalo ba re go yena ke nnete o bolela therešo. Kgomo ya go bolotšša ke ya tshadi, ke moka a ntsha kgomo ewe a ba x fa.

Mosogana a dula ga na kowa lapeng la mosadi yola a goba a dula ntshe ga e sa le modišša. Mageketla a bona sagasaga a na le dikgomo tše dintsi bjalo a dira maano a gore a kgone go ja dikgomo. A supa mosogana mosetsana ke Mantši a re ke yena mosadi wa go yo, mosogana a dumela.

412

Ka morago mosetsana a gola ya ba mothepe, bjalo a bitše bagabo ke moka ba nyela mothepe, dikgomo tša mo bapôpê ba di tseba a ntsha lesome la dikgomo le kgomo. Ka morago a lata mosadi, ke gore a dula le mosadi ga gabo mosadi. A bona gore go dula le makgolo wa gago felo go tee, ga go direge ke moka a tloga a ya a aga wa gagwe motse theko. Sagasaga ke moka ke monna, a aga le lesaka la dikgomo, agapa dikgomo tša gagwe a dula natšš.

Dikgomo tša tswalla, bjalo bagolo ba re lehumo la motho ke basadi wa ntsha a tšee mosadi wa bobedi. A di lesetšša tša tswalla gape, a goma a ntsha a tšee mosadi wa boraro. Dikgomo tša šala di eme ka lešaka. Motse wa gagwe wa gola, a fela a re, ke basadi ba madišša, a ka tšee ka dikgomo tša dikgaitšedi, ke tsere ka dikgomo tša go dišša. Ke moka batho ba fela ba re rea ga Modišše, modise bjalo bjalo leina ke moka gwa gola lona.

Ditlhapo, motlhankana goba mosadi a ke hwetsana dikgomo tša ditlhapo tša papaagwe, mosadi tša monna wa gagwe.

RM/

O ile a hwa a na le dipudi tše nnē le kgomo tše pedi.
 Bjalo mosadi wa gagwe e le Mokgwatse ngwana Sekgobela, mosadi
 yowe e be e le moopa, a sa belega. Monna o be e tliša
 dikgomo a nyaka go tšea mosadi yo mongwe, ke moka a hwa a šešu
 mo tšee. Thoto ewe ya dikgomo le dipudi ya sala e le ya mosadi.

Go sinye, mosadi a thoma go sinye ditlhapo tša monna wa
 gagwe a thoma ka dipudi go fo bolaya, e ija, go fitlhela a
 fetša dipudi. Ka morago tlala ya tlhaga e rekiša kgomo. Kgomo
 ya mafello a rekiša, a reka dikobo ka tšhalate ya yōna. Ke
 moka tša fella.

O be a botša ba leloko la monna wa gage ge a di bolaya le
 go rekiša, bjalo ba fela ba mmošša gore nka be o di lesetše
 di tswalle pele, le gona o swanetše go tšea mosadi ka tšona
 bjalo ke ge kgopolo ya monna wa gago a be a nyaka go tšea
 mosadi ka tšona. Mosadi a se nyake go kwa mantšu awe, ke ge a
 tsama e lla ka mathekō gore ba gana le dilo tša mogataaka bjalo
 ba molokolla gore a dirē ka tsona ka mokgwa o a ka kgonago.

Jepanere, o ile a hwetsana dikgomo tša ditlhapo tša papaagwē,
 papaagwe e be e le ngaka. A na le dikgomo tse dintsi bjalo ka
 morago ga lehu la papaagwe ke moka dikgomo yaba tša gagwe, mokgalabje
 yowe papaagwe o be a na le mosadi ka o tee, bjalo bana ba
 bantsi e le basetsana.

Jepanērē a tšea basadi ba gagwe ka bararo, ba dikgomo tša
 setlhapo sa papaagwe. Jepanērē o sa phela fela ke mokgalabje
 yo mogolo, ke gona a hwilego yona kgwedi e. Bjalo molao wa
 mokgalabje yowe a o tsebe ke motho, dikgomo tša gagwe ke tša
 gagwe, ga go na le mosadi ka o tee yowe a ka rego ge a rekišitše
 e mo fa kabelō aowa o ja a le tee.

Le go basadi ba gagwe go bjalo, mosadi a ka go rekiša kgomo
 ka mokgwa owe a ratago a mošale nthago o re ke selo sa gagwe,
 ke gore dikgomo tša manyalo a baredi ba bona o re, a se dikgomo
 tša ka ke dikgomo tša mmago morodi. Ga go na le selo ka se tee
 sewe a ka se tseago mowe manyalo a baredi, ka moka ge tšona
 o re, a se tša ka.

Dipudi.

415

O na le dipudi tše dintši, bjalo dipudi tšewe, o di tihaba e sa le diputsanyana, o e tihaba kgorong, kganthe molao pudi e tihabiwa ka lapeng, bjalo yena ga bjalo. O tihaba kgorong.

Pudi ela ke moka, o apha dibera tša yona gana kowa kgorong o ja le barwae. Basadi a ba fe, o a ba kona. Ge ba lle e ba šitile, be yo e bea ka ngwakong wa gagwe, ka mowe ngwakong wa gagwe mosadi ga tšene, ke ngwako wa gagwe a le tee. Pudi ya gola yaba e kgolo a bolae, o re basadi ba ka mpela, ke moka wa rekiša.

Monna wa moeng a moetela, ke moka o tihaba putsanyana, putsanyana ewe e tla folewa kgorong le monna yowe wa moeng. Mosadi a batamela, ba dutši ka malapeng a bona. Bjalo wena monna wa moeng o tla fo ja o meketše fêla o se ke wa bolêla selo.

416

Ka tsatši le len we Makhukhu le Mpuru ba ya gae gagagwe, ba hwetsana a peile nama ya pela, a bile a e tlhatlotše, dijo di le kgorong. A re dijo šedi, ra ja mosadi yo mongwe yowe a mmakilego kgaufsi le bona a fitlha a swere buuswa a ija, a ba dumediša, bjalo mosadi o ja moratha.

Mpuru, a ngathela mosadi nama mosadi a mogela, bjalo mokgalabje yowe a se ke a bolela selo. Ka morego ga mo fa ba feditse k go ja, a re go Makhukhu o botse ngwana yo, a ka go fa wa mphala, motho ge a fana o fana motseng wa gagwe, a se ke a tsoga o boeletša.

Mokgwa wa mokgalabje yowe o tseba ke yena mong a le tee. Mosadi o bolela kgogo wa mo kona a na taba, nama ya kgomo ya moredi wa mosadi a na taba, mosadi a ka no fa ka mokgwa owe a ratago. Mankgapa ke bjalweng, ge mosadi a ka dira bjalwa a bega motho yo mongwe, ke moka bona basadi a ba nwe, go nwa yêna le mofiwa.

Mothelo wa dikgomo, mosadi yo mongwe le yo mongwe o swanetše go epônêla mabapi le mothelo wa dikgomo. Le ga yêna o thella mong dikgomo tša gagwe, mosadi o thella dikgomo tša moredi wa gagwe ka gobane dikgomo ke tša gagwe, yêna a na taba natsô.

RM/

417

E fela ke molaō wa gagwe fela bjalo motho wa mohuta owe ba mmitša gore ke lehuhudi, ka baka la gore o nyaka go ja a le noši. Ka le lengwe o na le thato goba tshetla. Mowe basadi ba mo lebogago ke gore a na pelonkgodilong tša bōna.

Bofebi ke tsela e ngwe ya go sinyā diruiwa tsa motho, molefelwa yena o hwetsana dikgomo. Maforwane o ile a tšea mosadi wa bobedi ka dikgomo tsa mosadi wa gagwe wa x pele, a mo swara a na le motho ke moka wa x mo lifisa bjalo bjalo a ba a tlatšā lešaka ka dikgomo tša malaō.

Mapae le yēna o na le lešaka le legolo la dikgomo. Monna yowe ke wa ga Pōpōla a swara monna wa ga Raganya ka ngwakong wa mosadi wa gagwe. Monna o ile a tsena ka ngwakong wa monna yowe ka gobane monna o ile a epha lecto a re o tla boya ka tšatši la gore.

418

Bjalo monna wa ga Raganya le mosadi bjalo ka ge ba tseba gabotse gore monna o dula a dira ka mokgwa owe, a e-tla ka letšatši lewe a le boletsego. Ke ge monna a e ya ka ngwakong. Kganthe monna o goma tseleng, ke ge a tlilo swara monna. Bjalo monna yowe a lifiša Raganya dikgomo tse tlhano a lefa molato o fela.

Go utswa, go utswa ke lebaka le lengwe go a boleiša, ka lebaka le lengwe o swara ke setwapa-monwana, ge o swere ke setwapa-monwana. Motswariwa o swanetše go ntsha kgomo ke moka moutswetswa a e go ngaka ela ya go twapanetša e tle e mo twapolle. Bjalo ge ngaka e fitlha, e tla botša moutswetawa gore mo lifise ka mokgwa owe wena mong x o ratago ke kgone ke mo twapolla, ka gobane ka mo twapolla pele, a ka se ke a go lefela.

Ke mosadi wa Bobete Maile o ile a utswa mabele a Sejadipudi mong leina ke Kgasane Moeng. Bjalo a ya ga Magomane, a fitlha a twapanetsa mowe mabêlê a utswitswego gona, ke moka setwapa se swara Mpholodi monwana. Monna wa gagwe a re go mosadi bolela nnete, mosadi a re, mabea ala wa go bona ke a apelle ke ile ka utswa tshemong ya Kgasane.

419

Bobete a ya bosego ga Khasane, a fitlha a mokôkôtšela a robetse ke moka a tsoga a re go ena, ke kwa mosadi wa ka o re

RM/

o ile a utswa mahee tshemong ya gago, bjalo mosadi o tswenya ke setwapa monwana, a robale o fo lala a lla bošego, bošego le mosegare go fo swana.

Bobete le Khašene ke monkane le monkane. Bjalo monna a botsa mosadi mantso a Bobete mosadi a re go monna mabele a ka ke nyaka gore e lifiwê. Monna a botsa Bobete mantšú a mosadi gore, mosadi o re ke nyaka gore mabêlê a gagwe a lifiwê. Monna a boela gae a fitlha a botsa mosadi wa gagwe gore ke molato.

Monna a šitwa gore a ka dira bjang ge monna wa ga Maile a rometše sebaka go rapela molato ka kgomo. A re, sepela o mmotse a ntsha kgomo ya bobedi ka go ane e e ke ya ngaka. Monna a ntsha kgomo e ngwe ya sethole, ke go ane dikgomo tša dipholo e be di lekane sepane.

420

Ke moka Khašane a re, aowa molato bjalo o fedile. Molato o ile wa fela, bjalo e roma ngwana wa gore a yo bitsa ngaka, ke moka ngwana a kitima e ya go bitsa ngaka. Ngaka ya fitlha, bjalo a re go yona ditlhare tša gago di šumile, di swere mosadi wa Maile a o bile o lifile ka kgomo tše pedi. Ke moka a šupa ngaka ya yona kgomo, bjalo ngaka ya ya ya tlhabela motwapiwa. Setwapa monwana ke motlholo, mosadi a robala boroko bešego bjowe, monwana ke moka wa fôla.

Ngaka ya gape kgomo ya yona, ke moka Khašane a sala le e ngwe. A ke a e bolaya o ile a e ruwa, kgomo ya tswalla, ya dira dikgomo tše dintšî. Ka morago ga lehu la papaagwe, Khašane a tswa ka motseng, a ya a aga motse wa gagwe, le lešaka la dikgomo. Khašane o ile a aga lešaka la dikgomo ka baka la kgomo ewe Boloi.

Boloi bo gona bathong, empa ba tswela ntlwana. Batho ba dio tswenya ke dithuri, go bontshagala gore ge motho a sa ka a di šumiša ka morago di ka ja yena. Ka baka la gore batho ba bona ge motho a loile o ntsha dikgomo tše dintšî, kgale gona ba dio bolaya a lopa ka mmele.

421

Mašatšî a ge makgowa a fitlhile mo lefaseng, ke moka polaš ya boloi, ya thibelwa. Bak thoma gore tlhago ya motho ge a ile a loiwa e lefa keng. Bjalo ba re moloi gex a ile a lowa motho yo mongwe moloi yowe o swanetše go lefa mohu ka dikgomo tše

RM/

lesome. Bjalo makgowa a re a go be bjalo, ke moka ditaba tša boloi tša sepela ka mokgwa owe.

Mafee o ile a loya ngwane wa mogadikane, bjalo ba tswa ba ya dingakeng, dingaka tša ya tša mo tia. Bjalo a re, go fitlha gee ka gobane o be a na le dikgomo tša moredi a bolela le mosadi yowe moredi wa gagwe gammogo le monna. A re ke mo molatong, ka go rialo mowe, ke kgopêla dikgomo mogatšaka gore ke lefêê ka tšona, monna a dumêla. Ke ge a botša moredi wa gagwe, a re ngwanaka dikgomo ko lefa boloi bja ka.

422

Wena o apee bogadi o apeela boloi bja ka, ka gobane dikgomo e be di swanetše go tšea mogadibô wa gago. Lehono ka baka la gore ke loile, di ka se sa tšea mosadi, ke moka a ntsha dikgomo a lefa molato. Ke moka molato wa fela o e-tla mowe.

Dikgomo tša go lefa tlhogo ya motho a ba swanela go di šumiša ka mokgwa o mongwê, molañ wa tšona ke gore ba di tšee, di gome di tsee motho yowe a swanetsego go tla go tsosa mohu.

Bjalo melañ ya makgowa a matsatši a no ba re, moloi ga gona, le ge motho a ile a loya motho, makgowa ba re le mmone. Bjalo motho a site go ba fetola, ka gobane a boniwa, ke ditaola di bolelago bjalo. Moloi e bonwe ka matlho ke ditaola di mmônago, ka gobane moloi o sepela bošego. Bjalo batho ba kganya ka dithuri ka baka la tshireletso ya makgowa.

Kopjane.

O ile a lowa nkoko, bjalo ba ya dingakeng, bjalo ngaka ewe ba go ya go yona, ya tia yena Kopjana. Ge ba buile gee, ke moka ba re go yena Kopjane o tsebe gore o na le molato, mosadi a gana, ke moka ba iša ditaba kgorong. Kgoro ya bona mosadi phôšô, bjalo ba re go mosadi o swanetše go lefa. Mosadi a se ke e kwišiša taba ya boloi bja gagwô.

423

Ditaba tša ya molopeng. Bjalo ge ba butšiša mosadi, mosadi e re a ke tsebe taba ewe ba e bolelago. Makgowa ke moka ba thôma taba e sele, ba re o molaile kang, ba re ka dithuri, le mone ge a mmolaya, aowa moloi ga bonwe bjalo le bone kang, ke ngaka e boletšego. E ka ba ngaka ewe e mmone aowa bjalo

RM/

ke ditaola di bolelago, ditaola keng, ke marapo a diphōfōlō tša go hwa.

Komosasa a re, lea okwa molaō wa mušō, o re, motho o swanetše go boniwa, le bee le tšee setlhare sewe sa go bolaya motho, marapō a ka se ke a bolela. Mosadi yowe a na molato. Go fedile sepelang, ke moka a ba huralla. Mmalo! Ke moka banna baloi ba tla re fetša, monna x yo wa nkō e telele o gatile gore baloi ba dire, modirō wa bona ba sa tshabe selo, sowa e fela re fentšwe a re homoleng. Re mpe re rakiše taba ka e tee fēla.

424 Mogolo-golo yo mongwe, gore makgowa ba thoma go bea melao ya bona a re, moloi wa bolawa, a latele mohu, a se ke a šala a tona. Ke nnete go bjalo, bjalo lena le sokolla molao wa polaō ya baloi, le re le nyaka go lifiša moloi, tsela ke dintšī tšewe le wena o ka mmolayago, go ena le go tihwa re t wenya ke melao ya mašoboro, lena a le kwe gore polelo ya gagwe ke ya bosoboro. O ile a bolela seema se a re, moemedi wa lehu ke letšwa, ka go rialo mowe ga go na motho yowe a ka go sekisago bakeng sa taba ewe.

Bjalo ke ge ba thoma, mokgwa owe le lehono ona o sa šumišwa ke tsela ya go thibela baloi gore ba se ke ba fet a batho. Mosadi wa ga Mōla o ile a loiya mosadi wa ga Monkgi, bjalo ba ga Monkgi ba tswa ba ya ngakeng, ngaka ya ya ya tia mosadi yola wa ga Mōla. Bjalo ba re a re nyake go ja dikgomo tša bona bjalo ka ge molao o gana. Rena re tla epōšla, e be re sa nyake go khukhuna, re be re nyaka gona gore batho ba tsebe.

425 Morwa wa mosadi yowe wa ga Mola o ile a sepela le mosadi bjalo mosadi a mo tlhanogela, ke ge monna a loya mosadi, bjalo mosadi a e-hwa. Tsewe ke dipolōlō tša ditaola. Yaba ditaola di boletse nnete, monna o be a sepela le mosadi, bjalo ba kgolwa, ba ga Mōla bona e be ba nyaka go lefa molato bjalo ba ga Monkgi ba gana.

Ba x x sinye lebitla le mohu, ka morago ga matsatši a se makae, ke moka mosadi a tlabega ge letšatši le ya madikêlō. Bosego bjowe ba se ke ba lala ba robotše, ba lala ba fela boroko. Erile ge bo sele letšatši le tlhaba ke moka molwetsi a re šalang.

Ka kowa mokgoši wa lla gore bjalo pelo tsa rena di thabile. Ke yona tsela e e lokilego, ka gobane e kgaola ditshela.

Dikgomo a se tsa motho ka o tee, ke tsa motho ka o tee ge di dirile molato. Ka gobane molato owe o tla lefa o le noši. Bjalo ge e hwile ke ya motho yo mongwe le yo mongwe ka gobane o swanetše go tloga le nama a yo seba ka lapeng la gagwe e le gore e šu a bolaš kgomo. Dikgomo di bjalo ka batho, motho a se wa motho, ke motho wa batho, papago ngwana ge a ka wela ngwana wa gagwe o tla kwa a bolela gore ke nyakilo wela ngwana wa batho le mmago ngwana go bjalo.

426

O ka bona mong wa kgomo ge a nyaka go e tlhaba a ka se ke a fo tsea lerumo a tlhaba kgomo, kantle le gore a bege ba gabo pele, gore ke nyaka go tlhaba kgomo. Le gona o swanetše go bolela lebaka lewe a swanetsego go tlhaba kgomo ka lona. Kgwedi e kafela ba sa rera go tlhaba kgomo yola a re, go lokile yo mongwe a re, ke se atela bokatela ke tla boya ka tsatši la gore. Mong wa kgomo a ka se ke a fo tsea lerumo a tlhaba kantle le go kwana le ba gabo.

Kgomo ya sedimo, kgomo ewe a e fodula e le gona, bjalo ka go kgomo ya sedimo ga ngata ke kgomo e ntso. Bjalo ge motho a bona gore badimo ba gabo ba belaela, mowe pelaelong ya bona ba nyaka gore go tlhabiwe kgomo ba ba bege ka yona. Yaba ka sakeng la bona a e gona kgomo ya mohuta owe, ba tsama ba nyakela, bjalo nyakelo owe ya bona ba hwetsana kgomo ya motho yo mongwe ewe e swanetše go ka phatha modiro owe.

Kgopelana.

427

Ke moka ba dula fase ba kgopela le motho yowe, ba mo kgopela ka ya bona kgomo, gore re tswenya ke badimo bjalo re na le kgomo e nwe, ka go rialo mowe re kgopela e, wena o tle o tsee ewe. Ge ba kwana nae, ke moka o tloga nabo, o bona kgomo ewe. Ge a kgodile ka yona ke moka wa goma nabo o ba fa ela.

Ke gona bjalo ba leloko ba tla bitšana ba botsana gore kgomo ela e bonetse. Mowe morerong wa bona bona ke nosi, ba tla ba ba bea letšatši lewe ba ka isago kgomo ewe mowe mabitleng.

RM/

Ba bitsana ka moka ba leloko le bana gammogo le baredi bawe ba bikilwego. Motho yo mongwe le yo mongwe o a butsiwa wa leloko.

Batho ba šele, yowe a ratago go ya o a ya, ke moka ba fitlhe ba tlhabe kgomo, madi a yona ba faletšetša godimo ga lebitla. Motho yo mongwe le yo mongwe a g ngathelwe le gona a ba fe motho seatleng goba mang le mang. Nama ewe ya yona a e laolwe ke motho, yo mongwe le yo mongwê o ja ka mokgwa o a ka kgonago. Gwa se be le motho yo a ka tlogago a belaela badimo ba ka belaela.

428

Nama ya yona a ba tshete letswai, ke nama ya sedimo, ba fo ja le gona a ba e nayo ka gae badimo ba tla sala le bona ba ija, le marapô gammogo le mokgopa dia šala. Dimpja di tlilo lalo di ija bošego ga go na taba ke gona go lle badimo. Bjalo ba leloko ba tlemella marala a kgomo ewe ya badimo matsogong a bona. Modimo wa sesedi ba tlemella ka letsogong la sesedi. Badimo ba senna ka ga la senna. Marala awe a ba kgaole ona a kgaoga ka noši.

Dikgomo dia dišwa, bjalo metlhape ya dikgomo e tlhakana madisong, bjalo ka go rialo mowe motho hwetšana motlhobo wa lela lesaka ka baka la x pōō ya gona. Bjalo pōō ewe e ilego ya namela kgomo ewe ya tswadiša namane ya go swana nayō, mong wa pōō a ka se ke a tla a tšea, o tla fo bolela fela gore namane, o swana le pōō ela ya kowa gaka yaba e foba polélō a ka se ke e e tšea. Mong wa tšhaadi, a ka e rēta.

429

Dikgomo di tsibja ka mmala, ka go rialo ke mowe, ge kgomo e ile ya bjala, mong wa kgomo o swanetše go nyakela. Motho a šiti ke kgomo ya gagwe, a o tla fitlha a tseba ka mmala wa yona.

Monna wa ga Mathake o kile a topa kgomo ya motho yo mongwe. Mong wa kgomo o be a dula 'ga Marakeng (Balloon) noka a e nwa Makhutswi bjalo Mathaka a dula matlapaneng ga Mohlabe noka a e-nwa Sedukwi. Kgomo ke selo se segolo monna a tlhabe mokgoši seleteng sa ga Mohlabe gore yo a bjeletšego ke kgomo a nyakelle mono, mono ga Mohlabe a ka a ba gona.

RM/

Monna a dula le kgomo ewe mongwa e mentši, bjalo yaba e be e le pholo. O ile a topa e sa le e nyana, mmala wa yona e le phaswa ya dula mowe go fitlhela kgomo e gola, a ba a pana a lema ka yona. Mong wa kgomo a šetše a nyamile a re, kgomo ya ka ke lobile nka se sa e bona. Ka morago a kwella gore kgomo e ngwe e topilwe ga Mohlabe ke monna yo mongwe wa ga Mathake ke moka a thoma go nyakella mowe.

Motho ga topile kgomo a tihaba mokgoši a ke a bolelela gore kgomo ewe mmala wa yona ke wa gore aowa o bolelela fela gore ke kgomo.

430

O direla goreng mong wa kgomo a tle a tsebe kgomo ya gagwe ka mmala wa kgomo, ka gobane o tla re go fitlha a bolelela gore ke nyaka, a re o nyakang, a re ke nyaka kgomo. Bjalo mong wa lesaka a mmotšise mmala, bjalo a bolelela mmala wa kgomo. Ge a ile a bolelela k mmala o šele, mong wa lesaka o tla mmotša gore a se yōna, ke moka a t oge le go mo šupa a sa mo šupa.

Monna yowe wa kgomo ya go bjela ba re e be e le mong wa ga Malatši. A fitlha ga Moketselo Mathake a re morana ge o mpona ke a nyaka, a re o nyakang motho wa kgoši a re ke nyakela kgomo. Ke kgomo e bjang, monna a re kgomo e latlhegile kgale e sa le e nyana fela e be e sa tlhwe e sa mama. A re tse kgomo ge e le e kgolo e ya yaba le mmala o mongwe, ge e bjela e be e le phaswa.

Mathake a re oriš o ntshupa, ke moka ba ya šakeng, a fitlha a lebella dikgomo a re ga ke tsebe gabotse gore ke tla šupa yōna, ka baka la gore boēmō bja yōna a ke bo tsebe gabotse, ka gore e tlogile e sa le e nyana. a šupa gore e swana le š, mong wa lesaka a re o šupile yōna.

431

Dikgomo bjalo ke dikgomo tša makgowa, ka go rialo mowe, o swanetse go nyakela lengolo la go gapa kgomo. O tle o swere ponto le lesome ka gobane ke kgale ke diša kgomo ya gago. Monna a dumela, a tloga a ye a tšea lengolo, a tla le tšhêlêšê ya mong wa lesaka a fitlha a mo fa ke moka a gapa kgomo ya gagwe a tloga nayô.

Kgomo ge e ka timela bjalo ya hwa, motho yo mongwe a e hwetsana, motho yowe o swanet e go tihaba mokgoši, gore yo a

bjeletšego ke kgomo a nyakelle ka mono. Kgomo ya mongwe ke e hwetsane e hwile ga gore. Motho yo mongwe le yo mongwe yowe a nago le lešaka o swanetše go lebella kgomo gore e ka ba ke ya mang. Bjalo ka ge dikgomo tša mono ga gešú di dula ka thabeng bjalo ba ya ka m ka ka gobane a ba tsebe gore kgomo ewe ya go hwa ke ya mang.

Ge ba fitlhile ba hwetsana kgomo, mong wa kgomo a e tseba gore kgomo ke ya gagwe, ke moka batswi, o tla napa a ba kgopela ba mo thusa go mo rwadisa gore e ka gae. Motlhabi wa mogkgosi o fiwa nama a ya letsogo ka moka.

432

Diruiwa tše dingwê.

Diruiwa tše dingwe tšewe dinogo ka fase ga tšewe ke tšena:

Dinku, dipudi, dikolobe digogo. Diruiwa tša go se lewê, dipokolo, dimpja le dikatse.

Dinku, ke seruiwa se senyana empa se feta pudi ka theko. Ke seruiwa sa bjoya bja matsubutsubu, e na le dihuba, dinaka tša yōna ke magōrō. Nku ya tshadi a e na dinaka ke nthula fela, mosela wa x yona ke polobolo wa phaphati. E na le dikgwatla tše pedi bjalo ka kgomo le go otle e a otle bjalo xkgomo. Mosela wa yona ke makhura fela.

Dinku dia diziwa, bjalo ke diruiwa tsa gore se tswenye, ge letšatši le fisa di ema meriting, tsa isa ditlhogo tsa tsona fase. Dinku ke diruiwa tse bjoi kudu, tša bōna mpja o tla bona mesela e tabogela godimo di lebile gae. Di ratang le mebotong, phoofolo ewe nku ge e ile ya ba le ntho mong wa yōna a se ke a e tlhokomela, diboko tše ba tša e tsena e thoma go tshabela nageng ke moka yo hwela gona. Nku ba e bitsa gore ke seromo a e bolaelwe barwadi bjalwa.

433

Jeromo, polelo e ya serōmō, ke gore ge ba e bolaye ga e lle bjalo ke mowe ba e bitsago gore ka serōmō. Mosadi ba nyala ka tšona empa a ba x e bolaele bakgonyana, e a lla ka baka la boromo bja yōna, le baeng ba go tswa ba rwele serole ga ba tlhabele. Fela moeng yo a tlhomphegago o tlhabelwa nku, yo a sa tšwago a rowele selo le bang ba dikgoši ba ba tlhabela yona nku.

RM/

Nku e bjalo ka kgomo ba dira sedimo ka yona. Ba isa go beng badimo, gore badimo ba lalêlê. Makhura a yona a ratega kudu, ba dira ditlhare ka ona. Mokgopa wa ona a o na mohola ka gobane a wa tia.

Nku ene le mong wa yona, bjalo mong wa yona a ka e laola kantle le leloko, goba go e bolaya, kge ba dulane kgole lekgole le tlhogo yona a ka fo kokona a le noši. Ga go na molato. Le ge a nyaka go e rekisa o fo e rekiša, motho yowe a ka mmotsago ke mosadi gore ke nyaka go bolaya nku goba go e rekisa, ke moka mosadi a re ke di kwile. Ke moka e rekiša.

434 Ngwana a ka be mong wa dinku ka go fiwa goba ka madiši a gagwe, bjalo ka gobane ke ngwana, fela dilo tšewe di tla fo bitsiwa ka leina la ngwana, empa batswadi ba gagwe ba di laola fela go ba nyaka go bolaya nku e ngwe ba swanetše go mmotša ge a ka gena, a ba swanêla go e bolaya. Ka gobane yo monyana a na maanō ba tla fo moforaforantšhetša a ba a dumela ba kgona ba e bolaya goba go rekiša.

Dipudi, ke diruiwa bjalo tšona ka moka di na le dinaka, diphôkô le ditšhaadi. Die disywa le tšona, bjalo dipudi di sepela kudu di phala ke dinku. Fela ge pula e na di tahabêla gae, diruiwa tšewe di tšhaba pula kudu. Ge pula e šetše e di kgakganetšitše, a di kgone go sepela ka pela ka bako la go tšhaba pula, di tšema di manalle ka ditlhare.

435 Matsoboloko o ile a rêta ke Madigale ngwana Pôpêla a tšere ke ba ga Mašumu, bjalo Matsoboloko le yena ke ngwana wa ga Mašumu, fela e be a na le papaagwe motseng o mongwe. Bjalo mosadi yowe monna wa gae o ile a hwa a mo šîêla lefa lewe.

Ngwana wa Madigale e sa le ngwana yo monyanwane. Batswadi ba Matsoboloko ke Mašôšo Mašumu, mmagwe Nkekesane. Ba dumela ngwane gore a yo disa dipudi. Motlhankana a disa dipudi, mowe gare ga dipudi tšewe e be go na le phokô e ngwe ba re ke Marôthôthô, ke gore e be e le phôkô e kgolo ya go lla matolo. Phoko owe e be e na le dinaka tše dikgolo.

Pula.

Ka tsatsile lengwe, pula ya mo hwetsana modisong kgole le gae. Dipudi tsa leka ka maatla go kitima di tshaba pula di lebilê gae. Bjalo pula ya di thapiša di sasu tsa teena gae. Dipudi tsa thoma go kitima di tsama di utama ka ditlhare, e be e se ditlhare, e be e le matshatshane bjalo phokô e tsama e phereketša dinaka ka matshatshane a e pherekolla.

Yaba pula e tlile ka boima, modisa a gape dipudi tse dingwe, yina ya ganala ka fase ga motlhare, a re ke a tia pudi ya se ke ya dumela go sepela ya fo ema.

436 Ke ge modisa a e feta, e be e le kgaufsi le gae. Ka morago ga mo pula e khutše, a gopola go gape pudi, ga a fitlha kowa motlhareng a hwetsana gore pudi ga e gona, bjalo ge a thoma go nyakela pudi, a hwetsana e phereketšitše ka ditlhare e hwile.

Modisa a boela ka gae, a botša mong wa dipudi tabe e. Bjalo mong wa dipudi a botša Mokoma ke ngwana wa mogadikane wa gagwe, bjalo yena ke monna, o bile o mošegatše. Mokoma a ya, a hwetsana ka nnete pudi e phereketšitšwe. A pherekolla pudi a re ke a rwala ya mo šita, a goma a ya a bitša monna yo mongwe, a tla a mo thuša go rwala pudi.

Ba ya ba fitlha neyo gae, ke moka ba fitlha ba e bea ka lapeng la mosadi. Ba motša gore modisa o wa kwala e be e phereketšitše, bjalo e lwele kudu go fitlhela e hwa, mosadi a re e buweng, ke moka ba buwa pudi bjalo a re go bona le tsamê le mpatšetša, ke rekiša mabêlê, a ntšha letsogo a fa banna ba ripagana. Mokoma a ka a bolela selo ka gobane mong wa dipudi ke mosadi yowe.

437 Motlhanka a diša dipudi go fitlhêla morwa wa Madigale e ba modisa, bjalo mosadi a fa modisa pudi ya madiši. Pudi e tswala ka putsanyana ka e tee, goba tše pedi goba tše tharo. Bjalo pudi ya thoma go tswala ka putsanyana ka e tee, la bobedi ke moka ya tswala ka tše pedi. Ke moka pudi ya ema fawe go tswala ka pudi tše pedi.

Bjalo Madigale a bona gore ngwana wa gagwe a ka diša dipudi. A dira bjälwa bja go boetša ngwana go hatswadi, ke moka a moetša. A re go hatswadi a tle a gape dipudi tša gagwe, ba ile ba yo di gape yaba pudi e šetše e dirile diputšanyana tše dišupago, mmago yona ke ya go phetha menwana mmedi. Ke moka ba di agōla lešaka.

438

Ba thomile go aga lesaka ka dipudi tša ngwana wa bona. Ka morago ga mo lesaka le fedile, ba re go morwa wa bōna, re swane-tše gore re bolaš pudi e ngwē e gakole lešaka. Ngwana a ba dumē-la ba bolaya pudi e ngwē, ba gakola lešaka ka mokgwa owe ba boletšego. Ngwana o be a gopola gore go gakola lešaka ba dira selo se sengwē, a no bona ba ija go se na mokgwa owe ba o dirago, a se ke a ba butšiša.

Makgolo wa Mašošo ke Magampane, a dira bjälwa, a rwala a iše ga mokgonyana. Monna a tihwa a enwa bjälwa a thabile le mosadi wa gagwe gammogo le ba leloko. Motlhankana a nwe bjälwa, ke modiša a na taba le go bigiwa ga bigiwi. Ke moka o bula dipudi tša gagwe o ya x go diša.

Barwadi ba bjälwa ba laēla, ke moka mosadi a ya a botše monna gore ba ga makgolo wa gago ba re difate. Monna a thoma go bolēla le mosadi wa gagwē, a re bjalo re tla dira bjang. Mosadi a re, a ke tsebe, bjalo monna a re, kera gore re tlhōka le kgogo ya lefofa. Mosadi a re, bokaone, o ka tla wa bolela le morwa wa gago, monna a re le nna ke bona bjalo. Bjalo sepela o ba botše ba šie, magapa a bōna ba tla tla ba tšea ka moswana. Mosadi a ya a bolēla bjalo.

439

Matsoboloko a gorōša dipudi tša gagwe a fitlha a di tlhatlhēla. Ka mabanyana awe ba se ke ba mmošša selo, ka gobane e be ba tagilwe. Moso a ona lešidi, ke moka bo selē re tla tsoga re motša.

Ka moswana papagwe, a tsoga a gotša mollo kgorong, bja ša batlhankana ba tsoga, ke moka ba tla kgorong. Bjalo papago Matsoboloko a re go yēne tla mono ngwanaka, ngwana a thakgoga a ya naē mowe a mmiletšago gona. A fitlha a dula fase bjalo ngwana le yena a dula fase. A re, ngwanaka, bo makgolo wago

K34/82

ba ile ba tliša bjälwa mo mabana.

Ngwana a re ke ile ka bona, bo ile ge bo tsêna ka ba ke bula dipudi. Bjalo re go kgopela pudi e ngwe nna le mmago, gore re tlhabêlê bjälwa. Ngwana o ile a se le a fetole a fo homola lebaka le letelele. Papagwe a ba a goma a bolêla gape, a re ngwanaka ke molaš wa gore ge mekgolo wa gago a tlišitse bjälwa mo, a tlhabelwe pudi.

Ngwana a re, pelo ya ka ga e dumele e a gana, ka go rialo mowe a ke dumele papa. Papaagwe, a re nka se ke ka tsoga ke boeletšitše, thuša, gabo lehono fela motubatse, kea go rapêla ngwanaka. Ngwana a thakgoga a tloga a lla, a se sa ya go dula kgorong a ya a dula šakeng la dipudi.

440 Ka lebaka lewe barwadi ba bjälwa ba fitlha. Papaago ngwana, a re, go bona gore ngwana o wa gana, a ya gammogo ngwana a re, ngwana wa gago o wa gana. Wena sepela motlhomong o tla kwana naš, ge e le nna ke paletšwe. Mmage a tšwa ka lapeng a leba mola šakeng, ngwana a re go bona mmagwe a e-tla, ke moka a topa mafsika, a thoma go foše mmagwe ka ôna, mmagwe, o x kilo tšea ke a rapêla, ngwana a se ke a mo theletša.

Mmago ngwana ge a boela ka lapeng a dio boêla a tšaba. Bjalo ba kgopêla mokgekolo yo mongwe wa motse gore a e ga ngwana a yo bolela naš. Ba mo fa lesome la maseleng, gore a mpe a ba thuše a tšee lesome. Mokgekolo a ya a re, ngwanaka ba go dirang, ngwana a re ba nyaka go bolaya pudi ya ke. Ba nyaka go e bolaelang, a re ba re, ba bolaêla bjälwa, ba na le phôšš ngwanaka, dula fase o mpošše gabotse ke tla ya ke ba botša.

441 Matsoboloko a latlha mafsika fase, a dula fase, mokgekolo le yêna a dula x fase. Mokgekolo a re, o ke o mpošše gabotše ngwanaka. Ngwana a re kea gane ge ba nyaka go bolaya pudi ya ka, māoba e ngwe ba bolaila ba re ba gakola lesaka, bjalo ba ja, ka se bone ba dira selo. Lehono gape ba nyaka go bolaya e ngwê bjalo a ke rate.

Mokgekolo a re, wa kwala ngwanaka, dipudi tše di swanetše go tswala, ka morago e tla ba tše dintši ke moka wa tšea mosadi ka tšôna. Bjalo o ntheletše ngwanaka nna ke ba omantse ka kowa lapeng ka ba botša gore le nyaka go sinye dipudi tša ngwana yo.

RM/

Bjalo ba nkwile, ba ntshitse lesome la maseleng, ba ile ke tle ke ba kgopelle, ka lona, wena o tla tsea lesome wa reka pudi e ngwe ya tla ya thiba ewe. Bjalo nna ke re ge o dumela ba fe, ya phokwana ka lesome o tla raka ya tshaadi e tla tlo e tswala.

Matsoboloko a homola a se ke a fetola mokgekolo, bjalo mokgekolo a ntsha lesome a re a ke go fore a okwe ge ke re ke re ke ba mantse kudu mola o be o sa lle, nkabe o nkwile. Motlhankana a thoma go myemyella, a tsea lesome a supa mokgekolo pudi, bjalo mokgekolo a re, ke sa botsa papago a tla a e tsea, nna nka se ke ka kgona go e swara.

442

Mokgekolo a bitša a re, papago Matsoboloko a ke moka a araba, a re, tlang mono, ke ge a e-tla a fitlha a mo supa pudi ewe ngwana a e supilego. A swara pudi a ya a e bolaya, barwadi ba bjala ba rwala magapa a bona ba tloga.

Matsoboloko

A tsea lesome a fa mmagwe, goe ntswareleng, le tla kwa mowe ba rekišago pudi ke moka la ya la raka. Mmago a amogela tshletse a e boloka. Ka morago koma ya tswa, a tswa a ya go bolla. Ge a alogile, ke moka a re, pudi ela le ile la e bona, ba re, aowa, tshletse ke e nela wa gobe o boga koma ka yona a re aowa ga go na taba. Ditaba tsa fela di e-tla mowe.

Pudi ke kgogo, empa yona e bile ke e kgolo, ka gobane monna a ka se ke a fo bolaya kantle le go botsa mosadi, a o swanetse go botša mosadi a kgone a e bolaya. Pudi e laola ke mong wa yona, le ge e le mosadi a na le pudi e laola ke yona. Ge a nyaka go rakiša o a rekiša goba go bolaya e a bolaiwa. Monna wa gagwe ke molao gore a mmetse. Fela monna a ka no gana ke moka mosadi a se ke a kgona selo go bjalo le go monna.

443

Dipudi le tšona le ga e le diruiwa tse dinyana, di na le mohola bathong. Dinaka tsa yona di boloka ditlhare, ke dilo tse dinyakago ke dingaka ka gona go boloka ditlhare tse bona. Bjoko bja pudi bo šoga mokgopa wa yona, wa bona monna e ija bjokō bja pudi, o bona gore o na le bjoko bja kgomo, le bja nku le bjona bo a dira. Dinaka tse dingwe o hwetsana ba apešitse motho

RM/

molaleng, ka gare go na le setlhare, sa go thi ela moloi, gore a se ke a loya motho yowe.

Mokgopa, mokgopa wa yôna ba šoga ba dira kobo, ke gore le ona ba dira lethêbô ka ôna. Ka nga e ngwe ke setšwerô sa basadi, ka nga e ngwe ke thari ya go pepula bana ka ôna. Dipudi a di na le batho ka moka, di na le ba bangwe bjalo ka go rialo mowe bawe ba senago le dipudi ba kgopela mokgopa ga barui ba dipudi. Go direla bana ba bone dithari.

Mong wa kobo.

Mokgopedi o fo ya a sepela ke moka a fitlha a kgopela, bjalo mong wa kobo ge a rata go mo fa, ke moka a mo fa. Mokgopedi o tla dira bjälwa ke moka a ya a leboga mong wa kobo. Ba mmitša mong wa kobo, ka baka la gore mokgopa wa pudi ke kobo. Motlhomong mokgopêla go dira kobo ya bosego ka ôna.

Mohola wa pudi a se owe o le noši sowa, o mongwe mohola wa tšona, ke go tlabela motho ge a e-tswa a rwele bjälwa. Meleto ka moka ewe e tlhagelago motho, o thoma ka pudi go rapêla pele ga gore go ê kgomo goba nku. O mongwe mohola wa pudi ke wa go rapela medimo ya malôpô, ke gore molwetši yowe a lwalago ke bolwetši bja malôpô, go nyakiwa pudi, ke moka ba mo alafa ka yôna, kantle le yôna molwetši a fole.

Pudi ya go alafa bolwetši bja malôpô, ke gore m abjetsa ge a se na pudi o ya ga motho yo a nago le pudi ke moka a kgopêla pudi. O e kgopêla ka lebaka la bolwetši bjalo ke moka mong wa pudi o botša mosadi wa gagwe gore, mokêtê so, o kgopela pudi o re o fokolla ke motho. Mosadi o tla re di tseba ke wena, bjalo monna a re motho a swane le seruiwa, ke a mo fa, a dumela, a mo fa.

Batho ba kgale.

Batho ba kgale e be e le badumedi, ka gobane motho a fitlha a kgopela selo ga motho, mong wa selo, a bolela le mosadi wa gagwe ba kwana, ke moka ba fa motho, yolo selo sela a se kgopêlago, kantle le ditlhatse. Le ge mokgopedi a ka hwa gammogo le mosadi wa gagwe goba le yena mong wa pudi, bana ba bone ba sala ba fana dilo tšewe. Taba ya botlhatse gagolo e tswa le makgowa ka baka

la botlhanya bja batho. Motho o seka selo sewe a filwego ka bothakga, ke moka a lobišê thoto ya motho.

Ntefane Sebaše, o ile a kgonêla kgomo ga Sekgobela a re, ditaola di re badimo ba belaela ba re, re ja re ba kôna, ka go rialo mowe ba re go nyakoga kgomo e ntšo ro phasa ka yôna badimong ba mokgalabje. A mo fa kgomo, bjalo mokgalabje a šupa Sekgôbêla nake la tlou. Ke gore o mo šupa gore ge a rata nake la tlou a ka mo tšea goba ge a sa mo nyake a ka se fo dula o tla nyadiwa, a tšee kgomo a fe Sekgôbêla.

446

Sekgobêla le Ntefane yaba mokgotse le mokgotse. Ge Sekgobêla a ile o a lwa magogô, ke mokgonyane. Ge ba dira tša-tšewe batho ba ba bona, bjalo bawe ba sa tsebego ke moka ba butšiša ba bangwê, bjalo bawe a ba tsebago ba ba botša ka mokgwa o, kwanô ya bona e tlhagilego ka ôna, bjalo batho ke moka ba tseba.

Bjalo mosadi yola a goba a šupilwe Sekgobêla, a hwa. Ke moka mokgalabje Sebaše ka morago ga selô, ara mosadi a dira bjälwa. Ba rwala bjälwa bja ya ga Sekgobela ba fitlha ba re, mola re go šupilego re boletše maaka motho o re šile o tšere ke phiri, bjalo a re, sowa re ka se ke ra kgona go fa phiri molato, ka gobane phiri le yone a re tsebe fêla ke modirô wa yôna.

447

A leboga taba ewe ka pitša ya bjälwa, ke gore a ba tlhabela pudi, ke moka ba ja ba tloga. Ka morago ga taba ewe Sekgobêla a hwa, a šia morwa wa gagwe ba re, ke Mphapa. Taba ewe e dirilwe pele ga ntwu ya tšeremane, ka gobane Ntefane o ile a ya ntweng ya tšeremane a ya a loba gôna. A šia morwa wa gagwe yowe leina elego Nkgere ke la dikwêrô, ka baka la ditšebê tše dikgolo mong leina ke Matomê.

Bjalo ka tšatši le lengwe mmago Madome a dira bjälwa bjalo Mphapa a ya, o nyaka go bona gore kwano e sa le gone. Ka gobane mmago Madome o sa phela a swara monna yowe ka mokgwa wa molaô. Ba ile ba fetola mokgalabje tšatši lela ba išago bjälwa, ba re teng ga lokwa ga go fele, Madome o tla go bëlêgêla mosadi. Ka gobane a baka ba kganyetša Mphapa, sowa a dula a se ke a

b a le taba a lebella Madome.

Mmago Madomê a hwa, ka morago ga ngwaga mmago Mphapa a hwa bjalo go šetše barwa. Mphapa o be a na le mosadi a šetše a ena le bana ba babedi. Madomê le yêna a na le mosadi, mosadi wa gagwê a na le ngwana wa mosetsana. Mphapa a ðula a lebella ge Madomê a tla mmege mosadi, Madome a se ke a ðira. Ka tšatši le lengwê, mosadi wa Madomê a ðira bjalwa bjalo Mphapa a ya. A fitlha a ðula kgorong.

448

A iša maduma aowa maduma a gagwe a kwala, a re, go motho wa go tlisa maduma sepela o mmotše morena. Ke moka a goma a iša maduma morago. Ga bana taba le Mphapa, bjalwa bo a nwewa. monna o dutše ka gare ga ngwako. Ka morago monna a tšwa ka gare ga ngwako, o ntšhe ke moratš. Ge a re kgorong, a bôna Mphapa a re go yêna tama kgoši ke moka le yêna a dumêla a feta a ya a rota.

E be go se Mphapa kgorong fêla, le banna ba bangwe bawe ba tlišogo kgopela bjalwa. Ge a tšo boya a feta a tšea monna yo mongwe ke letšogô a tsene naê, ka ngwakong. Banna ba šala ba dutši kgorong gammogô le Mphapa. Selemetšego go gôna se seatla nkgôpô. Mphapa a re ka pelo wa e kokonêla ditlhong o tla letlha le dinama, a thakgoga, a re go banna rena re šetše kgorong empa bangwê ba nwa bjalwa, nna ke sa ikiše ka sebele.

449

Monna ge a rialo a napa a thakgoga, a ya, a fitlha a ðula molomong, a re go yêna tama kgoši, mong wa ngwako a emiša matlho a lebella, monna yo a rego, nya morema, a re, ke fe kgoro, monna a re ke nna sekobêla, mong wa ngwako a re go monna, o nyetše ke mpja magetleng, makgolo wa gago ga gôna o hwile. Monna a re, makgolo mahwile, makgolo go šetše wêna, aowa bo makgolo wa motho a ba tlale. Monna a thôma go makala polêlô ewe bjalo a fo ðula molomong wa ngwakô.

Mong wa ngwakô, a re re, nke le mphe sebaka ke tšwe mong wa ngwako o tlile, nna ko ðula kgorong. Monna a bôna gore ditaba di eme ka mokgwa o mongwe ke moka a thakgoga, a napa a feta a tšea lepara la gagwe kgorong, ke moka a boêla

RM/

gae gagwê. Ka moragonyana, mong wa ngwako a tšwa ka ngwakong a ya kgorong, a fitlha a re, Mphapa o kae, ba re o tlugile, o reng a kitimela go tloga kganthe e be ke nyaka go ntsha bjalwa le nwa.

450

A na taba, ke ya kae le mothoka nna, a bitša mosadi, a re a ntšhe pitša ya bjalwa. Mosadi a ya a kakola pitša ya bjalwa ya beiwa kgorong, ke moka ba nwa, bjalo ke moka letšatši la dikêla lešaba la phatlalla la ekela magae.

Madomê a fitlha a botša mosadi wa gagwê mantšu a monna wa ga bebaše. Mosadi a re, nna ke tšhaba go botša, ke nore o tla di kwa ka noši, ka gobane ba ke tloga ba re ke lwale lehufa. Ke no di kwa mo ba tšama ba bolela mo ditšeleng, basadi, ba re mosadi o ka se mmônê, bôna e šu ba je selo sa gago. Monna a re wa kwela mogatšaka.

Ka moswana monna a bitša ba gabo a re go bona, ba ga bebaše ba kile ba tla mo papa a sa phela, bjalo ba kgopela kgomo ba re ba yo bega badimo ka yona, bjalo mokgalabje a ba fa kgomo ewe. Ba šupa papa naka la tlou, papa a dumêla. Ka morago mosadi yola a hwa ba dira bjalwa ba tla ba bega taba ya lehu, a ba tlabêla pudî, a re teng ga lokwa ga go fele, a šuna Madomê gore o tla re bêlêgêla mosadi.

451

Bjalo lehono mosadi o gôna, Madomê a mpotše gore mosadi yola wa ka o gona o fiyo homola, mabana ke beke le kowa ntšhe. Se sa gore e ya, se bale sa re, tloga, fêla mola a fo nkona bjalwa fêla e be nka se ke ka belaêla.

Bjalo ke ile go kwa ke dutši kgorong, ke tennê, ka re, ka k gobane bjalwa ke bjona bja go kgopêlwa ka ya ka lepeng le nna. Ka fitlha ka dula molomong ka iša maduma a molomo wa ka a gore tama kgoši. Bjalo monna a ntebella, ka morago a re, ke e fe kgôrô, ka re, ke nna Sekgobêla, bjalo a re, ke nyetše ke mpja magatleng, makgolo wa ka o hwile. Ka se ke ka mo fetola ka la bokgôpô, ka re go yêna ge makgolo a hwilê, makgolo wa ka ke wêna, a re bo makgolo wa motho a ba tlale.

Ka molomong. A

RM/

Ka homola ka se sa mo eraba, ka fo dula mola molomong.
 A re go batho mpheng sebaka sa go feta, mong wa ngwako a tsene,
 nna ko dula kgorong. Ke ge ke napa ke bona gore monna o be
 a sa ke, ke be ke gopola gore ke meswaswa le ge ke kwe gore
 mantšu a ntlhaba. Ka tloga ka feta ke tšea lepara la ka kgorong,
 ka boya gae ga ka ke yona taba ewe ka le bitšetsago yona ba
 bina noko.

452

Banna ba re le ge re sa tsebe fêla ka matlho re ile ra bona,
 ge e le kgomo ewe o e bolelago yôna, re ile ra e bôna. O ile
 a botša moratho wa gagwe ge a e fa Jebaše kgomo. Bjalo
 bjalwa bja go tla go bea lehu le mosadi yowe ba goba ba šupa.
 Bjalo taba ya kaone monna o swanetše gore a f go fe kgomo
 ya gago, ka go rialo mowe, mo romôlô selo wena o likiša ka
 sôna, o kwe gore o tla reng.

A tswara pudi, a ya ka noši le monna yo mongwe, a
 fitlha a e tlema ka ntle ga kgoro. A tsena ka kgorong,
 ka gobane e šu ba tsebe gabotse, gore ke bona ba kgonyana
 ba ile ba ya e sa le gosasa. Bjale ba iša maduma a bona.
 Maduma a kwala ba se ke ba ba le taba naô. Ba bitša
 mosadi yo mongwe wa motseng.

Mosadi a tla kgorong mowe banna ba lego gona. A
 fitlha a ba dumedisa, bjalo ba re, go mosadi sepela
 o botse ba ga makgolo, re tswa le pudi, ka yona re tllilo
 bona ba ga makgolo. E be ba ka se ke ba re mosadi ka
 baka la gore, mosadi e šu ba bigiwe yena. Mosadi a iša
 mantšu, bjalo monna a re ba ga makgolo wa bona ke mang,
 sepela o ba botse rena a re ba tsebe.

453

Morumiwa a boetsa mantšu awe go bona, bjalo, banna
 ba re dia kwala, go lokile, a ba nape ba re fe kgomo ya
 rena ge ba sa re tsebe. A goma a boetsa mantšu ~~we~~ awe.
 Bjalo monna a re kgomo ba ile ba mpha neng, sepela o ba
 botsa kgomo ya bona nna a ke e tsebe. A ya a ba botša
 bjalo ke moka ba re, dia kwala difate, mosadi a ya a re,
 ba re, difate. A re go lokile ba sepele gabotse, a re,
 ba re, sepelang gabotse. Banna ba gokolla pudi ya bona

RM/

ba tloga.

Monna a ka a ba utela, o ile a napa a ba botša gore ba ka ya mowe ba yago yena ga tsebe ge a na le molato nabo. Bjalo a re go fitlha gae, a bitša banna ba gabo, a ba botša mantšu a monna wa ga Sebaše. Banna ba re go kaone gore o ise ditaba kgorong ke moka monna a isa ditaba kgorong.

Monna a isa ditaba kgorong, ke moka ba kgoro, ba amogela ditaba. Bjalo ba botša monna gore, ka tšatši la gore o tle, re tla roma motho a yo bitša monna yowe wa ga Sebaše, monna a re thōbela. Ke moka ba roma motho gore a yo botša Sebaše gore ka tšatši la gore o a nyakega ka mono kgorong.

451 Morumiwa a fitlha a botša Sebaše, a gōla kgogo a mofa ke moka a goma.

Letšatši la fitlha la gore ba kopane kgorong, aowa, ka moka ga bōna, ba kopana. Bjalo lebaka la go bula lekgotla la fitlha, mmodi wa lekgotla a bula ditaba, bjalo a re, go Mphapa, motho yola o mo nyakago ke yo, bjalo Sebaše o bitša ke monna yo, o tla kwa sewe a go bitsetsago. A re ga lekgotla le kgopelwa ditsebe tša go theletša le melomo ya go lamola batho ba.

Bjalo o ka re botša wēna Sekgobela, Sekgobela a bolela bjalo ka ge a botša ba gabo. Bjalo lekgotla la re go yēna re go kwile.

Sebaše o ka mo ganetša, a re aowa dikgoši, monna mowe a bolelago, nka sita go mo ganetša, mothlomong yēna o tseba a ile a mpha kgomo, bjalo nna a ke tsebe ge nke o kile a mpha kgomo.

Banna ba kgoro ba re, monna wa tseba, o bolela fela gore a fa yēna o file papage. Monna yo mongwe ba re ke Phašuku Mohlabe, a re go banna le se ke la tšorolla a re kwaneng.

455 Banna ba homola, bjalo mokgalabje yowe a re ke nyaka gore monna a mphe nnete. A re go monna o nkerabe fela mantšu awe ke tlogo go go butšiša. Monna a re ke a kwa morena. O dumela le pelo ya gago e feletše gore, e šu

ba ke ba e fa papago kgomo. Monna a re e, bjalo a o tsebe
selo ka bjalo bjowe batswadi ba gago ba ilego ba bu isa
kowa ga Sekgobela.

Monna a re, bjalo bjona ke ile ka bo bona bjalo
a ka ka ka tseba gore e be e le bja go dirang. Ka baka
la gore ke be ke le mothlankana. Bjalo o boletse senna,
bjalo bjalo bjo bja go dira ke mago, gona o be o le
bjalo e le wena monna, ge monna a fitlhile ba mo alla
magogo, e be ba mo alla ka baka lang. A re o be a mo alla
ka bjona bogwera bjowe ba go fana bjalo bjowe ke rego a
ke tsebe tsa bjona.

456

Motho yo mongwe le yo mongwe o kgopela bjalo, a ke re
go bjalo, monna a dumela. Bjalo ge o re go monna o nyetse
ke mpja magetleng, makgolo wago o hwile, makgolo wa gagwe
o be a bola mang. Monna a re ke be ke era mma. Ka baka
lang ge o rialo, a re ka baka lewe monna a ilego a tla
bjalo, mma a mo alla magogo. Bjalo wena wa mo rake ka
bake lang, o tseba gabotse gore ke mokgonyana mmago o be
a mo alla magogo. Motho ge ke sa mo rate, motseng ga ka
ke tswanêlô ya gore ke mo rake. O ile wa re keng motlhaowe
mmago a mo allago magogo, aowa, bjalo eka be o mo rake ka lona
tšatši lewe, bjalo mmago nka be a ile a gobotša ditaba
gore motho yo ke mang ka mo lapeng. O ile wa thibela ke
mang, aowa bjalo ditaba wa di tseba, a re aowa a ke di
tsebe, ka lefe lebaka. Ditaba ke tšewe lekgotla a bošla
a dula fase.

457

Mokaile Mohlabe, a šma a re mowe mmoledi wa pele a
boletsego, ga go sa na mowe re ka bolelago. Monna wa ga
Sebaše ditaba di moswere, e kaba a o epona phošš, monna a
re aowa, bjalo a re, ge nna nka bona mma a lla motho legogo,
bjalo yaba motho, a ke mo rate, ke swanetše go botsa mma
gore motho yo o mo allago legogo ke mang le wena, bjalo ba
tla bolela, o ile wa botsisa, a re aowa, aowa monna wa ga
Sebaše lefa molato o fele, aowa aowa ga se lebaka la taba.

RM/

Monna a re, nka se ke ka lefa. molato. nna ke sa o tsebe. Bjalo ba butsisa mosadi yo mongwe wa motseng wa sebase ke mmago Mogoti. Mosadi a re, ke ge ke sa tswa go bikiwa, ge papago yo a yo kolota kgomo go papago yo, bjalo kgomo e be e le kgomo ya go ya badimong. Bjalo ba šupa mosetsana gore ba tla tšea yena, bjalo mothepe a hwa. Ke ge ba dira bjälwa bja go bega lehu. ke moka ba e ya ba ba bolšela pudi. bjalo ba šupa yena Madomš gore ke mosadi wa bona, nna ke ile ka kwa mowe.

Bjalo ba re, go yena Madome, ganetsa, mantsu awe, bjalo monna a re nka se ke ka mo ganetsša, mothlomong o bolšela therešš, fela nna ga ke tsebe. Bjalo tsebe lehono ka gobane batho ba go botšša, nka se ke ka tseba, nka be ke kwile batswadi ba ka ka gobane ba hwile ke le yo mogolo.

458 Phašuku a re, monna o na le molato, ka go rialo mowe wšna, Mokaile iša ditaba go morena. Ke moka a iša, kgoši ya fetola ka gore a tlemiwe. ge a sa dumele go lefa molato, le mmotšše a ntshe dikgomo tše pedi.

Mokaile, a boya ke moka a botšša monna mantsu a go tšwa go kgoši. Monna a o sa na le pelaelo, monna a re, morena le ka go bona gore le ka dirang, ka nna, nna nka se ke ka lera molato, ke sa o tsebe. Ke moka ba swara, monna ba mo tlema. Mosadi wa gagwe, a kwa botlhoko, a re, go monna, lefa molato monna a re, mosadi sepela gae, o apeela bana ba ka tša go ja.

Monna a teiwa, ka mokgwa owe ba ke kgonago, empa a se na taba, a re goba le a bolaya goba a le bolae, tsewe di tseba ka lena. Ka morago, ga matšatši a mararo, mosadi a roma Mogoti gore sepela o tlemolla yola ngwaneno ka pudi, o tla fo tla a ntia ga go na taba. Monna a tlema pudi a e iša kgorong e sa le gosasa. A hwetsana monna ba sa mo loketše ka nšwakong. Monna a bolela mantššu awe, a rumilego ke mosadi, bjalo ba iša mantsu go morena, a re sepelang le mo tlemolle ka moswana a tlise dikgomo tsewe.

459

o tlemolla.

Ke moka ba ya ba tlemolla, monna, pele ga gore ba mo tlemolle, ba re go monna o wa kwa, ba ntshitse pudi ya gore re go tlemolle fela ditefa ka moswana dia nyakaga. Monna a re ke kwile morena, ke moka ba mo tlemolla, a ya gae.

Monna a re, go fithla gae, ke moka a botsa mosadi gore a mošilšilê buswa bja mogabo, a lale a bo fagile, ka moswana kgoro e itše ke tliše dikgomo. Ke nyaka go tšama ke kšlôta, mosadi a re, o ka fo tšama o kšlôta dikgomo di gona ka šakeng, monna a re, ke nyaka go tšama ke nyaka dikgomo tša motšeta, ge ke di bone, ke tle ke fa motho yowe tše ke fete le tsewe ko lefa molato.

Mosadi o ile a kgodisa ke dipolšlô tša monna wa gagwe, bjalo a dira ka mokgwa owe monna wa gagwe a mmotšitšego ka šna. Monna a swara kgogo molomo, ke gore a tsoga e sa le bošego, ke moka a thōma. Monna o furile mosadi o tsogela molopeng (Leydsdorp) e rile ge ba bula a fithla.

460

A fithla a epobola ga morena, ko mosasa, a bolela ka mokgwa owe a go bolela ka ona, moale kgorong. Le ka mokgwa owe ba go mo tlema ka ona, ba bile ba mo tia. Bjalo morena komosasa a roma lephodisa gore le late batho, bawe gammôgô le kgoši. Batho bawe ba go bitšwa ba ya ke ba. Mphapa mong wa taba, kgoši Mokaile le Phasuku.

Ba sepela, ba ya ba fithla bjalo Komosasa a ba bitšetša ka ngwakong. Le a di bona makgowa ba sitwa go athola ditaba, ditaba a di bolelwe ka ngwakong, ka ngwakong re bšlêga batho. Yaba lepodisa le re ditaba a tša dikgôrô a di štelane thobela, wena sepela, ga go ke mokgwa owe re ke diago ka šna, ke melaš ya segagabo. Aowa ba tšena.

Batho ba ema ka maoto bjalo kgoši a dulo fase, ke gore ba mo fa sepona a dula godimo go sona. Bjalo komosasa a re go kgoši, molato wa motho yo keng, kgoši ya re, papago yo ile a kolota kgomo go papago yo, bjalo o nyaka kgomo ela bjalo yo o gana le kgomo.

461

RM/

A re, go Mphapa, o ke o bolšlš, a bolela*ka mokgwa ola a tswago a bolšla kowa kgorong. O ile wa di bona ge ba fana, ke beke le modiša. bjalo ba mpotša gore mola rena le kromo. Ba kee batswadi ba gago, batswadi ba ka ba hwile, ditlhatse tša taba e ya gago di kee, a re ke ba ke sa le ngwana ge ba fana bjalo ka go rialo mowe, a ke tsebe ditlhatse.

Kgoši, o theletse, motho o tlema ke ditlhatse, ge motho a se na ditlhatse, molato ga o gona, ka gobane yola goba o bolela therešš goba maaka le ka se ke la tseba. Fela ge o ka re o bolela le motho a dumela molato a lefa molato ga o gona. Lehono le tlema motho yo ka phššš, bona beng bahu bawe ekabe ba dire gore taba ya bona e be le tsela, tsela kera ditlhatse lehono ditlhatse ga di gona.

462 Le se ke la tsoga la boeletša taba e, le athole molato ka ditlhatse, motho yo gana molato, la se ke la ya la mo tswenya ka taba ewe. Ke moka go fedile tswang le sepele. Molato ke moka o fedile, kgoši a re, ke molao wa segagešú, ge motho a ka kolota yo mongwe, selo bjalo motho yowe awa morwa wa gagwe, o swanetše go šala a lefa molato. Komosasa a re go wa kwale ge go na le ditlhatse, ke moka ba tswa ba tloga molato wa fela o etla mowe.

Go tloga lebaka lewe, motho a ka se ke a adima a selo, ke moka a phakisa a mo fa. O meela letšatši le lengwe gore ka tšatši la gore ke tla go botša ke sa bitša ba gešú ka ba botša taba e. Le ge ba gabo ba ile ba dumela, monna o swanetše go bitša ba gabo ba kgobakane a kgone a mo fa. Le yena o swanetše go tla le ba bangwe, a se ke a fo tla a le noši.

Dikolobe, sena ke kgomo ya basadi, ka gobane e utla ke bona. Ebile e fepa ke bona. Ke seruiwa sa go ja dijo tsewe di lewago ke batho. Bjalo sejo sa yona ke moroko. Mong wa kolobe ke mosadi, e laola ke yena. Fela ge a nyaka go bolaya o botsa monna wa gae, a re ke nyaka go bolaya kolobe e, bjalo kera gore o tsoge o mpolašla.

463

Kolobe, ena le maoto a makopana a mane, e na le dikgwatla tse diphethago manwana mmedi, ditsebe tse pedi, le nkô, moselana, morôpô o motelele, tse dingwe ke dikunyane, ke gore tsa marôpô e mekopana. Nko ya kolobe e tile kudu, ka yona e kgona go epa fase.

Ditaola, e na le dikgagara, dikgara tsa yona di ntsha ba bina tlou, ka gorialo mowe, ba bina tlou, ka nga e ngwe e ka ba bina kolobe ge ba tsena ditaoleng tsa yona. Ge kolobe e godile, meno a yona a tswela kantle, bjalo meno awe ke ona awe ba dirago dikgagara ka ona, tsa ba di bitsago gore ke mabetlwa.

Nama ya kolobe.

Kolobe e na le nama e bose, bjalo e lewa ka moka kantle le boya bja yona. Bjona a bo lewa, ka gobane bjona bo a karapiwa go swara letlalo la yona. Gore kolobe ke ya basadi o ka bona ge ba boleile kolobe, ka morago ga mo ba feditse go e karapa le go phula, ke moka ba ripa tlhogo ya yona ba e apea.

464

Bjalo ka morago ga mo e budule, ke moka, ba e tlhatlola, ba e nolele mogopong bjalo, mong wa kolobe wa fitlha, ba tlhacola dikana tsa yona ke moka ba mo fa, banna ba sala ba kokona mong marapô. Ka go rialo mowe ke gore tlhögô ya yona ba e phatthaganela le basadi. Nama ka moka go tsere basadi, banna ba sala ba ijang, metlhagare fela. Ka gobane ditsêbê tsa yona le nkô ke tsa batlhankana.

Dikulubjana, mosadi o hwetšana kulubjana, ka mokgwa o, ke gore o swanetše go thikiša mong wa kolobe, ka go e fêpa, o fêla a seketša moroko, a e ya a e fa mong wa kolobe, ke gore ka go rialo mowe motlhang kolobe a e tlhatša, mong wa kolobe ge a bona gore dikolobjana dia ja, o bitsa mosadi yola gore a tle a kgêthê ya gagwe kolobe, a tšê a kgêthê bjalo molato wa gagwe o fedile tsa dišetšego o wa di rekiša.

Kolobe ya poo e a retiwa, ge mong wa kolobe a bona gore ga e na pholo. Ka morago ga mo e feditše modiro wa yona wa go feka, o isa poo go mong wa kolobe. Mong wa pôô a

RM/

465

swanêla go fagola kolobê ya gagwe, o tla e lesetša go fitlhela kolobe eia e tlhatša. Ge a ka kitimela go e fagola, ba re ke moka e a metša, ke gore e ka se ke ya tlhatša. Go metša bara gore e tla tlhatša e sešu ya ba lebaka la yôna, ke moka ya sokoga ya ja. Ke mokgwa owe barego e a metša. Kgomo, nku le pudi gammogo le pökôlô tšôna a bare dia metša, aowa bare di folotšitše, e tee e folotšitše. Ba re e folotšitše ka gobane o tla se bona sewe e folotšitšeng bjalo mpja le kolobe o ka se bone selo, ke lebaka lewe barego dia metša.

Mosadi ge a e fa motho yowe kulubjana ewe, ke gore mofepi, monna le go mmontša a mmontše, o no bona ba swara sella a fakela ka lesakeng a tloga nayô. Le dikulubjana tšewe tša go šala a fo di rekiša kantle le monna. Ewe a ka šitwago go fana ka yona ke ye kgolo yôna ge a nyaka go rekiša o k botša monna, ke moka monna a mo rekišetša yôna. Ka makhura a kolobe ba tlola lebaka la marega le bana ba tlola ba tshaba magotšane.

466

Dikgogo

Dikgogo ke dinonyana empa mosadi le monna ba ka botšana gore ke nyaka go bolaya, ke moka ba bolaya. Motlhomong, mosadi o no gopola kowa bosele a kwa a duma nama ya kgogo, ke moka ara basenyane ba mo rakišetša ke moka ba mo tswarela e bolaya. Monnage a e-tla a hwetšana mosadi a sebetšitše ke moka a ja molato ga o gôna. Monna le yêna a ka fo bolaya ga go na taba.

Monna a na le tša gagwe dikgogo, mosadi le yêna o na le tša gagwe dikgogo le bana dikgogo ba natšo. Motho a sware ya mongwe kgogo a bolaya, aowa, o swara ya gagwe, ge e le ya ngwana ba mo kgopela. Ge monna a ka tswara ya mosadi kgogô a bolaya bjalo mosadi a o tla ômana, empa molato ona wa go ya kgorong a o gona. Taba kgolo mosadi le yêna o tla fo tswara ya gagwe a bolaya le gôna ga gona taba.

Mabapi le go rekiša, mosadi o tla fo botša monna lentšu, a re ke nyaka go rekiša kgogo e. O direla fela gore ge monna a na le se go e thibêla a thibêlê, ke gore a rākê ge a se naso ke moka wa rekiša.

467

RM/

Kgogo e na le mohola bakeng sa baeng, ge moene a fitlhile o tlhabelwa kgogo. Yo mongwe le yo mongwe o laola kgogo ya gagwe ka mokgwa owe yōna mong a ratago.

Diruiwa tše dingwe tša go selewe ke tšena: Dipōkōlō. Pōkōlō ke seruiwa se segolo, se feta nku le pudi kgole bjalo taba e e makatsago ga se lewe. Batho ba kile ba e lekiša kgale bjalo ba re nama ya yōna e ya nkgā e bile e ya galaka, ke lebaka lewe e sa lewego ka lona. Phokolo ena le kgwatla ka e tee, ebile a e kae.

Go na le dipōkōlō tša lefoka tše ba di bitsago gore ke dipitši, batho ba bangwe ba a di ja bjalo le tšona nama ya tšona e nkgā kudu le go galaka e a galaka. E bjalo ka ya tšona dipōkōlō tša diruiwa.

468

Pōkōlō e holana kudu, medirong ka moka, ke ka mokgwa owe batho ba e nyakago. Gela e be e se na modiro aowa, ke molatlha digola. Ke gore e be e tla latlhiwa. Bjalo medirō owe e e šomago ke e modiro wa go lema, go namelwa, le go rwala mabêlê.

Pōkōlō e lewa e sa phela, yahwa e a latlhiwa. Pōkōlō ke seruiwa sa go loka, a setlhanye bjalo ka kgomo, basadi ba no namêla. Le go sela ba sela ka yōna, ke gore ge motho a ile a sela a hwetsana se suba sa lesaka, o tšea pōkōlō o e rweša sešuba sewe. E kgona go rwala kudu empa tše dingwe ke matlhanya bjalo tšewe di nyaka monna.

Pōkōlō e na le mong, mong wa yona ke yena yowe a ilego a e rēka, yowe ke yena mong wa pokolo. O e laola a le tee, ge a nyaka go rekisa, a ka fo e rekisa, ka mokgwa owe mong a kgonago, kantle le go tlhwa a bolela le bagabō. Le ge e hwile mong wa yona o swanetse go e goga a yo e latlha kgole le gae. Dimpja di tla e ja tša e fetša.

Go adingwa ga pokolo, dipokolo a di na le batho ka moka, aowa di na le ba bangwe le ba bangwe. Motho ge e se na pokolo e na le morwato wa gagwe wa mabêlê o ya ga motho yo a nago le pokolo a e adime bjalo mong wa pokolo a mo adime.

RM/

469 Seriri Malese, motho yo ke modidi wa badidi. Modimo o mo thusitše o be a na le baredi ba bararo, basetsana ba le ba bane. Ka basetsana o be a tla ba lešaka la dikgomo a mpa a tlhokola dipôkôlô. Moredi wa gagwe wa pele a nyadiwa ka lesome la dikgomo. Dikgomo ka moka a di fetša ka go rekiša bakeng sa tlala tše dingwe motlhang a hwetsane se šuba sewe ke moka a tlhaba ke lekgowa o phela ka nama. Moredi yo mongwe le yena a nyadiwa, a no di fetša ka mokgwa owe. Baredi ba gagwe ka moka ga bone dikgomo tša go ba nyala o ile a di fetša ka moka.

Monna o be a leka go lema bjalo mosadi e le sebedu, le ngwaga ba budusitše mabêlê, bona e noba batho ba go dula ba šekela mabêlê. Monna yowe o be a se na pôkôlô bjalo ka go rialo mowe a dio phela ka go tšama a adima. Ba sa mo ganele, bjalo molao, ke gore ge pôkôlô e rwele lesaka, mong wa mabêlê o swanetše go ntšha mabele ka leselô a fe mong wa pôkôlô.

470

Go tlhalefa.

Malese a thoma go tlhalefa beng ba dipôkôlô. A sa ba fe mabêlê. Ka moswana, o adima go yo mongwe, o dira bjalo a lefe mong wa pôkôlô. Bjalo batho ba thoma go motlhalefa, ba tšama ba bolela ka leina la gagwe. Ge a re o adima ba mo ganela, a thoma go rwala mabêlê a gagwe ka mokotla le mosadi wa gagwe.

Batho, ba tlhoile pokola ka baka la go selwe ga yona. Ga go na paballo godimo ga pokolo, ka gobane a ka fo e rweša morwalo wa go se lekane. Motho a tšwêla pele le go e tia ka mokgwa owe a ka kgonago, ba re le ge e hwile ga e na molato ka baka la gore e elwe, re tla fo goga ra ya ra latlha.

Makgowa ba thusitše kudu godimo ga dipôkôlô gona le paballo ka gobane ba hwetsana motho a rwešitše pôkôlô morwalo o mogolo o wa swariwa ke moka o lefa.

471

Dimpja le tšona ke diruiwa, bjalo diruiwa tše ga di lewe. Molato wa tšona ga di sa lewe keng, ke bakeng la monkgo wa tšona, di na le monkgo wa go šišimiša. Go bjalo ka motho a sa lewe, bjalo, o lewa diatla. Bjalo mpja le yōna e bjalo e lewa meno a yōna, ka gobane ka ōna e swara diphōfōlō, bjalo phōfōlō ewe yo lewa, le mowe dimpja tša goba di lumile go a lewa.

Mpja ke seruiwa sa monna, monna ge a nyaka go fana ka yona a ka fo fana ka yona. A iji malapeng ka moka le ge monna a na le basadi, go na le mosadi yowe a mmotsago gore a tsolele mpja. Mosadi yowe a e tsolelago ke yena mong wa mpja. Ka go rialo mowe ge a nyaka go e rekisa o swanētše go botša mosadi yowe a e tsolelago bjalo ba kwane, fela ge mosadi a ka gana monna a ka se ke a fana ka yona goba go e rekiša.

472

Ge mosadi a gana yaba ga a tlhokomele go fa mpja tša go ja gona monna a ka fo efa motho le ge a gana. Gantši basadi a ba na taba le mpja, mosadi yowe o bonago a tlhokomela mpja, ke gore monna ke motsoni. Motlhang a tswago a bolaille phōfōlō, ka lewe letšatši o tla bona mosadi a tsolele mpja lekgago le legolo. Mpja e tseba lapa la bo yona.

Ge motho a etswa tlhageng nayo bjalo a tsena gae, e ya kitima yo ema seferong sa lapa labo yona. Ka morago ga mowe gona e ka kgona e sepela le mokgotha (mekgoba). Dimpja tše dikgolo tše dingwe di na le tlhaloganyo, ge mong wa g yona a ka e bitša a ya go tsoma, ya ya ya dumala, ge mong wa yona a eya gae, yona ena le ditlhong o tla bona e sepela nthago. Ge a tsena ka motseng ke moka yona e robala kantle ga legora.

473

E na le ditlhong tsa gore ka gae ke išang. Buswa ba ntshe ba dio bitša ya kgona e tla go tse. Motlhangowe e bolaille, e e ta mong wa yona pele ke moka ya fitlha ya tsena ka lapeng, ya tia mosela ka mokwa o e ka kgonag ebile e kganakgana.

RM/

Mpja ke seruiwa sewe se sa tswanelago go tihoka motseng ka gobane sa bošego o tla botša ke yōna le ditshipa bošego e a leta.

Basadi bawe ba tsebago modiro wa mpja, ba e fepa kudu. O ka bona le ge a ile a tswafa go faga buswa, ke moka a tšea moroko a e fagela, wa kwa a bolšila gore e ka bolaya ke tlala. Mosadi yowe o tseba mohola wa mpja, e a mosebetsa. Mohola wa mpja a se go sebetša fela, aowa. Le masemong e a thusa go leta ditšhwene le dikolobš.

474

Mpja e bogale kudu fela eseng dimpja ka moka, tše dingwe di na le bjoi. Ge o sa ka wa tia ka molamo e ka go pherekotše, ge e bona sebatana sewe e se tšhabago. O bona e ngatile mosela e tshirimulutše moetše, e nyaka go tsena ka dipaleng tša gago, tia ka molamo. Dimpja tše dingwe di bogale kudu, bakeng sa gore sebatana se go gobatše, go kaone gore go hwe yona pele, mong wa mpja a sale a ehwa ka morago.

Motho wa motsumi a nyake go bona motho a tia mpja ya gagwe, a ka go kwela botlhoko. Bjalo ka monna yo Jobola Mašumu ke monna yo mongwe wa batsumi. Ka tšatši le lengwe Pholobe a tia mpja ya gagwe ka mokgwa o mošoro. Monna a se ke a meela sebaka, a mo tia ke sepakšlš, ke moka ba swarana yaba lebibi-lubilu ba e lamola ba sa e tlhoke ba lwela mpja.

Molao wa go tlohkšmšla mpja a ya swanšla go teiwa ka molatlhela, wa e tia ka molatlhšla, ke moka o sintše mpja, ka gobane e tla ba le mogee. Mogee, ke gore ge e rakiša phššfšlš o tla bona e kitimela theko, ka morago o tla bona e tlolomela godimo ke moka e šma. Ke mokgwa owe mpja e sa teiwigo ka molatlhela. Le go ragiwa ka moletše, go dira gore mpja e be le phošl ke gore mogee.

475

Lefštlhš, leho le letlhakanoka gammšgš le thari. Dilo tšewe di a ile, a tsa swanela go tia mpja ka tšona. Ka baka la gore wa tia mpja ka tšona o e tlaetšitše. E tla ba setlaela. Metswarello ya basadi yona e dira gore mpja e be le sehuba, ka gobane tšo e dula mahubeng. Metswaršlš ke dilš tšewe basadi barego ge ba bone kgwedi ke moka ba thiba madi ka

RM/

tšone bjalo ka morago ga mo madi a fedile, o a tloša.

Basadi ba bangwe ke masaedi, ba re tsea metswarello ya bona ke moka ba latlha mekgomeng bjalo mpja e kgona go dupella, ke moka e a dupella, ya di kwa ya tšea ya ja. Kgale melo ya basadi ba mohuta owe, mong wa motse, o botša basadi gore le masaedi le tšea dilo tša lena la di latlha kgakala, batho ba tla le sena ka tšona. Le swanetše go tlhokomela dilo tša lena, ka go rialo mowe ba tla di tlhokomela ba tshaba gore batho ba ka ba sena. Mosadi a fella ke madi ke moka o tlhatswa ka nokeng.

476

Dikatse.

Dikatse ke diruiwa tše dinyana kudu, bjalo le tšona ga di lewe di bjalo ka dipôkôlô le dimpja. Katse le yona ke seruiwa se segolo modirong wa yona, e bolaya dipeba (magotlo) dinoga le mekgaritswane. E bona kudu le bosego, ena le dinala tše ditelele, ka tšona e swara dijo tša yona.

Monna yo mongwe wa ga Malesa o re katse e a lewa, e seng ya mona gae, ya phaga, phaga ke katse ewe e ilego ya tloga gae ke moka ya dula lešokeng. Banna ba moganetsa mowe polelong ya gagwe, monna le yena a tswela pele le go bolêla polêlô ewe. A bolela mabapi le phôfôlô e tšhipa a re, tšhipa ke katse bjalo e a lewa.

477

Ba re go yena, tšhipa le katse difo swana fela, bjalo tšhipa e na le lefetla la go nkgâ (motete). E lewa ke mašoboro gammogo le dipeba, ditshwene. Ka morago ga mo ba feditse go bolla, ke moka ba ba tlhabela dipudi tša go ba tlhatšiša dipeba, ke moka ana a sa ja dilô tšewe. Bjalo mašoboro le ona nkešu ke bone ba ija katse, e fela ke lena ba gaMalesa fela le Bathoka. Monna mowe kganeng o ile a no šma a le tee bjalo ka go rialo mowe gwa bontshagala gore katse ga e lewe ka baka la go nyenyiwa ke batho.

Mong wa katse.

RM/

Katse e na le mong wa yona, mong wa yona ke motho yowe a e ruilego, yowe ke yena mong wa yona. E laola ke yena ge

motho a nyaka go adima katse o ya go mong wa yona a kgopela.
 Ge katse e ile ya ruwa ke mosadi bjalo motho yo mongwe a bona
 gore o tswenya ke magotlo bjalo a fitlha a adima ga mosadi,
 mosadi yaba ga se ya gagwe ke ya monna, o mmošša gore a se
 ya ka ke ya monna wa ka o ka ya go yena.

Go boifa.

Go moadimi a boifa go ya ga monna o roma yena mosadi wa
 lapa lewe la bo nkatse ke moka yena a ya a mo kgopella. Ke
 moka ga a dumetse mosadi o mo swarela yona. Ka morago ga mo
 modiro wa yona o fedile, ke moka ba e buiša go mong wa yona.

478

Ga go na selo sewe a lebogang mong wa nkatse ka sona.
 Le ge e ile ya phetha modiro wa yona ka molaō. Le ge mong wa
 yona a nyaka go fana ka yona o fo fana ka yōna taba ya sebe
 gōna.

Naga le mašemo.

Naga ke selete, mong wa yona ke modudi wa Naga, ke gore
 motho yowe a ilago a fitlha mowe seleteng sewe pele, ka go
 rialo mowe batho ba yo elego ba faladi ge ba fitlha mowe
 seleteng sewe ba swanetše go dumediša beng ba naga. Mong
 wa naga ke kgosi le borammotwana gammōgō le bakgomana ke
 bona bawe elego beng ba naga. Molaudi yo mogolo ke kgosi.

Kgosi a e dule molaleng e dula kgaufsi le dithaba, ka
 gobane dithaba di na le sebo. Dikokwane di dula ka matheko,
 di lebeletse sewe se tlhagago gore ba tlhabele kgosi, mokgosi.
 Naga e ile ka mebotwana-botwana le melale, bjalo mebotwana ewe
 go dutsi batho go yōna.

Maina a mebotwana le beng ba yona ke a:

479

Ntswaneng ke gona pelong mo kgosi e dulago gona. Ke nga ya
 bodikela tšatši e gare ga serobeng le morola. Fela fawe
 go bifile kudu gona le mafsika kudu, ge o sa tlwaela go sepela
 ntse bosego o ke se ke wa sepela. Gona le lethako le lentši
 lewe e bego e le sebo sa ga Mohlabe se segolo. Dira ga di
 fitlhile ba tšhabela gona le mmotong wa Mamotwane ke gobane
 moru wa Mamotwane le ona o bifile kudu.

RM/

Ka bodikela bja Ntswaneng go na le thabana ya mariba bjalo thabane ewe ba re ke dikomaneng, ke mowe ga goba go beiwa dikomana. Ge o feta dikomaneng bjalo o ya ka morung wa noka ya morola, moru owe ba re ke moru wa ga Mohlabe bjalo o hwetsana noka ka gare ga moru ba re ke Magotlo e tšeletša morola. Gare ga Matotlo le Jerobeng go na le mmoto o mogolo kgakala ga ntswaneng, moto owe ba re ke moleng.

Moleng, ke mmoto o mogolo kudu, ke mowe koma e rego ga e bolla, ke moka ba ya ba e phara ka lebelo. Mowe motlhankana yo a goba a sepela kudu le basetsana o tia ke ditshukwane. Ge gore thotwe ya gagwe e tswa madi a tagwa ke madi, bjalo ke moka ba gogala ka letsing ba feta. Ba roka bona o tla kwa ba re thaba ya ga Mohlabe e a tlhatšisa.

480

Ge ri fitile magotlo bjalo re libile nokeng ya madithuri le yona e tšeletša morola bjalo ke moka o tlhatlogela mmotong wa moseteng gona mowe go na le noka ya phôrôrô e kgolo ewe leina la noka ba re ke Moseteng, e tšheletša morola. Mafellong ga mmoto wa moseteng go na le sefate sa go tswela ka godimo ga thaba, sefate sewe ba re ke sefateng sa Ngopelle, Ngopelle, ke tlhaba e telele kudu.

Mowe fase ga ngopella, ke mowe go simugago Moseteng ka nga ya borwa ga Ngopelle go simuga Morola, ka nga ya leboya ga moseteng go simuga magotlo. Bjalo kgaufsi le mowe go simugago Morola ka nga ya borwa bja Morola ke setalataleng, mowe ba ga Mohlabe ba boya go gona, ka baka la botala bja mohlaka wa ga Mohlabe. Ka godimu ga setalataleng go na le sefate sewe leina la sona e lego sokare ke ka bodikela tšatši bja setalataleng.

481

Ka godimu ga dikomane gwa fitlha ba faladi ba ga Moraba, ke lebaka la mo e le molao dintwa di fedile. Ga dula ba ga Moraba maina a batho bawe ke Letlhabaka le Pudi ya mo tseba o okamšla mošate ka fase. Ke ka fase ga mmoto wa moleng, ba gare ga Jerobeng le magotlo noka ba nwa magotlo e ka nga ya borwa, Jerobeng ka nga ya leboya, dikomaneng e ka botlhabatšatši bjalo moleng e ka nga ya bodikelatšatši.

Ka botlhabatšatši bja Ntswaneng , go na le kgwoti o re go tshela serobeng ke moka wa tsena ga yona, kgwiti ewe ke Matlale fase ga mo go tlhakanago serobeng le Morola. Gana mowe le-hwiting lewe ba lema dirapa tša motlhaka lehwiiti lewe le ka nga ya borwa bja Morola. Go na le tsela ya go napa e thulama e libile botlhabatšatši, ga o feletša lehwiiti la Matlale o tsena pōnōtwe le gona ke lehwiiti ba lema masemo gana mowe. Ge o feta mowe ke moka o tsela noka ya Sedukwi bjalo o tsene molaleng wa Mamotlekelle go na le mašemo. Mamotlekelle goba Moruleng wa makgau.

482

Ge o feta Moruleng wa Makgau, o tsena molaleng wa Matšekang, go na le masemo gana mowe. Ge o feta molala wa Matšekang, o tsena pelong ya Motlhaka wa ga Mohlabe, kgaufsi ga ona ba agile tipe, mowe go tipago dikgomo. Pele ga gore o tsene tipeng o tshela moedi, moedi owe ba re ke Mamotlekelele. Kgaufsi le bothlabatšatši bja Sedukwi ge o sa dio tswa go e tsela gona le sethekgwa, sethekgwa sewe ba bolaka batho go sona ba re ke badimong.

Badimong se dikološitswe ke masemo, kgaufsi ka nga ya borwa bja badimong go na le sethekgwa se sengwe, sewe leina la sona ba re ke Badingwaneng, se ka godimo ga tsela. Badimong tsela e tla ka kgakala bjalo bona ba ka tlase. Badingwana le bona ba dikološitse ke masemo. Ka nga ya botlhabatšatši bja madingwana go na le Badimo ba bagolo. Tsela e tla ka godimo ga bona e kgaoganya Badingwana le badimo ba bagolo.

Mašemo.

483

Mašemo a melala ewe e ngwadilwego ka mo godimo, a laola ke kgosi, ke tšona ditemo tša mošate. Mašemo a molapong a ka nga ya bodikelatšatši bja Ntswaneng bjalo temo ya mašemo e ka nga ya Leboya bja Morola ka nga ya borwa bja Morola ga go lemiwi go bile go na le lerarane le ba reng ke Maifo. Ga go limiwe go a ila. Mašemo a ka molapong a laolwa ke yena kgoši, le go thoma go lema molapong go thomile yena, bjalo motho

RM/

yowe a dumago go lema molapong o ya ga kgoši e dumediša bjalo kgoši a mo supa mowe a swanetšego go dira sethethwa gona.

Mašemo a mosate a ka bodikelatšatši bja noka e Magotlo le botlhabatšatši bja yona. Ge motho a etšwa a rarêla le tsela ya dikomaneng goba a e-tšwa a rotoga le tsela ya go tla ka nokeng ya Morola ka gobane Morola e ka nga ya borwa bja dikomaneng. Tšhemo ya mathomo ke ya Mapulê mosadi wa Maboi Mohlabe ge o feta ewe o tsena ga ya Makgatlako mosadi wa Mokaile Mohlabe, ge o feta ewe o tsena ga ya Mpheso mosadi wa Mokaile wa bobedi ge o feta ewe o tsena ga ya Mahinyahinye mosadi wa Mpepi Sekgoka.

484

Bjalo ke moka o tsela magotlo o sa fo tselêla mašemong. Re tselela tshemong ya Ngwana Mokgwatse le Maponye, ya Maponye e ka kgakala ga tsela, ya Mokgatse e ka tlase ga tsela. Mokgwatse o go fana le Mapolo le yona e ka tlase ga tsela. Mapulo o go fana le Mampuru bjalo ke moka e fitlhile ka noka ya Maditšhoši ka mošola wa yona ga gona temo. Mokgatse ke mosadi wa Nkwane Mohlabe. Mapolo le Mampuru ke basadi ba Sekwai Mohlabe ke yena kgoši.

Mašemo a ka godimo ga tsela, Maponye o go fana le Ditšhila, Ditšhila o gofana le Mokgatli, mosadi yo a beka mosadi a mo ngathêla tšhemo, mosadi yowe ke Mpjefe. Mpjefe a gofana le Makoše, Makoše a gofana le Mafefera. Le bona ba e sa le basadi ba Sekwai. Mapholo le yena a beka mosadi a mo ngathêla tšhemo.

485

Masete a dumediša temô, kgoši ya re go lokile, a ya a mo fa ka godimo ga tshemo ya Mafefera ke moka a mo thibela ditšhwene. Mosadi wa Mampadi Masete ke Magabole, a mo fa tšhemo ewe a e lema. Masete a goma a beka mosadi wa bobedi Mamohube a mo thethela ka godimo ga tshemo ya Magabolle.

Monna wa ga Morei a fitlha a kgopela tšhemo bjalo kgoši ka ge a tseba gore ka godimo ga mašemo a gagwe o file Mampadi a re go Morei sepela go Masete motlhomong go ka ba go sa na le temo. Morei a ya a dumediša ga Masete, Masete a re sepela

RM/

ga kgoši, Morei a re go morena ke setše ke tšwa ntshe o ile re ke tle gago.

Masete a tloga ka nama a ya go morena a fitlha a mmotša mantšu a Morei, kgoši ya re go lokile ge o bona gore go na le mowe o ka mo fago o ka no mofa, o tla go thibela ditshwene. Masete a ya a šupa Morei mowe a swanetšego go thoma gona go thetha. Mamohube a gofelana le Ngana tholo, Ngwana tholo a gofelana le Lekgadimane, Lekgadimane a gofelana Ntšatšau. Bawe ke basadi ba bokgiši Morei.

486

Ntšatšau a gofelana le Mosehla mosadi wa Sepalo Mohlabe, Mosehla a gofelana le Tshwenyana Mohlabe ke mosadi wa Motantane Mohlabe. Tshemo ya mafello ke ya Ntolo ke mogwere wa maditšhoši o feletše, ka godimo ga ona ke digokolo. Ka mosola wa nokana ya Maditšhoši gwa lema ba ga Mabakene le ba ga Masete go fitlhela kgaufsi le moseteng ke moka mašemo a fella mowe.

Masemo a ga Rakgwale, ona a ka nga ga borwa bja noka ya Morola, ka fase ga Maifo. Ba ile ba dumediša ga Mohlabe bjalo a ba šupa gore ba leme ka mošo wa noka. A ba botša gore ge e le lerarane la maifo lona la se ke la lema. Ba dumelana le kgoši, ba thoma go thetha mašemo. Ba ga Rakgwale ke bafaladi ba feletše mo nageng e, ke batia-kôma, e be ba na le motse o mogolo kudu, wa banna ba bantši empa kgoši ya bona ba re ke Ditshipi.

487

Ditshipi le banna ba gabo ba thoma go thetha molapo go fitlha ka thaba kgaufsi le noka ya tlhapa ka rodi, pele ke moka ga go sa na go tšwela pele, ke mawa. Bjalo a thôma go lema maifo, mowe a ilego a laelwa gore a se ke a lema. Batho ba botša morena gore Rakgwale o lema lekilêla, a mmotša Rakgwale a re begolo-golo ba bola maaka, bjalo morena a re, di tla go tlholla fela o se ke wa makala le gona o se ke wa re ba ga Mohlabe ga ba loka ke baloi.

Be lema mowe lekilêla ka kang ya bona, aowa gwa se be le taba. Bjalo ka ge ditaba tša gona di ngwadilwe bjalo ke tsentšha ka baka la lenaneo la mašemo. Banna ba ga

RM/

Rakgwale ba ile ba hwa, ka baka la go fenola ke lerôtšé lewe le ilego la enywa lekilôla le kila balimi. Motse wa bona wa phatlalla.

Go rotoga le noka ya Magôtlô ke masemo a ga Moraba. Le bona ke bafaladi ba ile ba fitlha ba na le batho ba bantši bjalo kgoši ya bona Moraba a ðula godimo ga thaba ya Seduma. Godimo ga thaba go na le setebe, ke moka ba ðula mowe setebeng. Letlhaba le pudi ya motse, ba ðula mowe mmotong wa dikomaneng, bjalo masemo a nokang ya Magotlo ke ya bona.

488 Masemo awe a molapong ka mokgwa owe ko laodisitsego ka ôna, a ga Mohlabe a laola ke bona ba ga Mohlabe. Bjalo motho o ya go ðumediša kgošing, ke moka kgoši ya mo romela ga motho yowe tshemo ya gagwe e lego ka mafelalong. Ke yena yowe a swanetšego go šupa motho yowe mowe a swanetšego go lema gona. Ba ga Moraba ba laola masemo a go limiwa ke bona ka lehwiting ga noka ya Magôtlô. Ba ga Rakgwale le bona kowa kgoši ya go ba šupa.

Ka nga ga botlhabatšatši bja Ntswaneng. Motho ge a tloga Ntswaneng a libile botlhabatšatši o tsela noka ya Serobeng bjalo ge a spela sekgala se sekae o fitlha Matlale. Matlale ke lehwiti la noka ya Morola ka nga ya leboya go yona. Ka nga ga lehwiti lewe la Matlale go na le moto owe ba o bitšago gore ke photwaneng o ka nga ga leboya la hwiti lewe.

489 Mowe lehwiting la Matlale go limilwe dirapana tša mabele, mowe lebaka la marega e be go gašywa korong. Ke dirapana tša basadi g ba ga Mohlabe fela. Dirapa di laola ke bona basadi, ga a nyaka go ngathela yo mongwe o fo mo ngathela kantle le goba a botse monna. Ga se motlhaka ke dirapa tša masetlha.

Bjalo ge re tloga Matlale re libile botlhabatšatši ro feta popotwe mowe e noba lerarane, nka borwa bja mmoto wa photwaneng. Ge re sepelanyana ro hwetšana tšhemo ya Mapule mosadi wa Maboi Mohlabe, e kgaufsi le noka ya Sedukwi

e ka theko ga borwa bja noka ewe. Fela fawe ba re ke mphalaneng, go bile go na le serapa sa monna wa ga Saai sa memoba e mentši. Bjalo ka tlase ga tshemo ewe go gatlhana sedukwi le Morola. Serapa sa memoba se ka nge ya borwa bja tshemo ya Mapule kgaufsi le noka ya Morola.

Bjalo ga o tloga mowe tshemong ewe o tsela sedukwi, ke moka o tsena ka tshemo ya Mpheso mosadi wa Mokaile, ka nge ya Leboya bodikela ke tshemo ya Maphefō. Ka nge ya botlhabatšatši ke tshemo ya Mokgatli, bjalo ka tlase ga tshemo ewe ya Mpheso ke tshemo ya Mapholo. Ka tlase ga tshemo ya Mokgatli ke sethekgwa sewe barego ke Badimong.

490

Tshemo ya Mapholo e gofa ka sethekgwa sewe badimong le noka ya sedukwi, mafelong go yona ke Morola ka gobane di tlhakane mogareng a tshemo. Sethekgwa se ka nge ya Leboya bjalo noka e ka nge ya borwa. Ka tlase ga tshemo, ke ya Makube Mohlabe ke mosadi wa Kopotša Mohlabe. Ka godimo ga ewe ke tshemo ya Mamatime ke nwana Mašumu o be a tsere ke Mogwera Raganya. Awe ke mašemo a ka tlase ga sethekgwa.

A ka godimo ga sona, Mokgatli o go felana le Makgatlako mosadi wa Mokaile. Yona e ka botlhabatšatši bja ya Mokgatli. Ka godimo ga ya Mokgatli ke ya Masephoko mosadi wa Mmaeng Popela. Makgatlako o gofelana le Madire goba Mokgwatse mosadi wa Nkwane Mohlabe. Ka nge ga botlhabatšatši bja tshemo ya Madire ke sethekgwa sewe barego ke Badingwaneng.

Tshemo ya Makgatlako.

491

Mafelong ga tshemo ya Makgatlako o gofelana le Ditshila ka nge ya botlhabatšatši. Bjalo Ditshila o gofelana le Maponye ka nge ya botlhabatšatši bja tshemo ya Maponye ke sethekgwa sewe barego ke Badimong ba bagolo.

Ka fase ga badimo bawe ke tshemo ya Mampuru, tshemo ewe ya Mangonyane. Moedi owe o ela metsi fela motlhang pula ena. Ka fase ga tshemo ewe ya Mampuru gona le tshemo ya ya kgoši ewe e bitsiwago gore ke moota.

RM/

Bjalo mašemo a ba mosate a fella gana mowe. Ka nga ya borwa bja tshemo ya moota ke mašemo a ga Masete le ba ga Mathake. Ba ga Mathake ke ba phalaborwa bjalo ba faletše mo nageng e. Ba dumediša ga Mohlabe bjalo morena a ba amogela a ba botša gore sepelang ga batlogolo ba lena ba tla lefa mašemo. Ke ge ba e ya.

492

Mašemo a ga Masete molala wa gona ke Matšekeng, molala owe o laola ke ba ga Masete. Ba ga Masete ke batseta ba mošate. Ke bona ba rumiwa ba kgoši ge e ba roma dikgošing tše dingwe ke bona ba yago. Masete ke mong wa fase le la gešu, ke nama ka e tee, ke mowe a filwego temô ewe yêna mong ka noši a swanetšego go e laola.

Ge batho ba fapane ka mosela wa mowe temong ewe ke yena Masete a swanetšego go tseba mesela ya temo ewe. Le ge ba mosate ba kae, ba butšiša yena Mašete bjalo gwa ba yena a ba šupago mowe mesela ya mašemo e tlogo gona. Ka gobane ke yena yowe a goba šupa mowe ba swanetšego go gofelana. Temo ya Matsekaneng ke temo ya bona le ba ga Mathakê fêla.

Ka fase ga temô ya Matlapaneng, ke gore ba ga Masete ka gobane ba dula mmotong wa Matlapaneng, ke mokgwa owe ba bolelago gore ke temô ya ba Matlapaneng. Ba file Makadikwa Raganya bjalo ka tlase ga temo ya Makadikwa ke mong sediba se segolo sewe barego ke Motlhaka wa ga Mohlabe.

493

Moedi wa Mangwanyane o ka leboya la motlhaka owe. Bjalo morole e tla ka borwa bja motlhaka, fašenyane ga motlhaka mangwanyane e tlhakana le morola. Ka moka awe mašemo a ka fase ga sethekgwa sewe barego ke badimong ba bagolo, moedi owe barego ke mangwanyane e šu re o tsele.

Ka godimo ga sethekgwa se segolo Badimong, gona le tshemo tshemo ewe ke ya molaudi ke mosadi wa ga Popela. Mosadi yowe o gofane le Malehu mosadi wa ga Jaai bjalo ka godimo ga tshemo ya Malehu ke tshemo ya Phašuku Mohlabe. Kudu a se tshemo ke marupi agwe, bjalo o limile marupi awe ka baka la gore o be a dula ka godimo ga tshemo ewe. A tloga felo fawe ka baka la dikgogo le dikolobe di sinyana

RM/

ka mašemong.

494

Tshemo ya Manyapa mosadi wa Makadikwa Raganya ewe go bolwetswego gore ka fase go yona go na le motlhaka wa ga Mohlabe, ka nga ya leboya go tshemo ya Manyapa, ke tšhemo ya Lepee mosadi wa Modise Masete. Bjalo mašemo awe ka tlase go ona ke ona motlhaka o mogolo wa ga Mohlabe. O magareng ga Morola le moedi wa Mangwanyane.

Ka nga ya leboya la mangonyane ke Tipeng mowe dikgomo di tipago gona le lehono di sa tipa gona. Morola e tsheletša ke moedi wa Mangwanyane ka tlase ga tipe. Gana ka mowe fase ga tipe go na le motlhaka o mongwe ona a se o mogolo ke motlhaka wa ga Masete. Motlhaka owe o gare ga Morola le moedi o Letlading. Ka tlase ga ona Morola e tšheletša ke moedi owe wa Letlading. Ka tlase ga Letlading go na le motlhaka wa ga Moeng.

495

Bjalo ka tlase ga mohlaka owe wa ga Moeng ke pata e kgo-
lo ya makoloi. E dirile ke leburu le le agileng lebônkêle mono nageng ya gešú. Leburu lewe leina la lona e be ba re ke Letwatwa. O bile a tsea mosadi wa mosotho, a belega bana ba batlhankana le basetsana. Bana bawe lelopo la bona bare ke rena ba ga Forose ba bina phôôfôlô ewe go binago ba ga makgolo wa bona Noko. Ka tlase ga pata ewe go na le motlhaka wa ditau bjalo ona leina la yona ba re ke motlhaka wa ditaung, o lema ke mang le mang. O gare ga Morola le moedi wa ditaung.

Lehwiti le motlhaka ya morola bjale ke moka le feletše bjalo le mašemo a goma gona. Morola yona e tšwêla pele le go êla e libile fase go gatlhena le Makhutšwi, fase.

Ka leboya la Mangwanyane gona le temo ya ga Masegwane. Temo ewe e gare ga Mangwane le Letlading, e gome ka tipe, ya goma ya dira mosela o mogolo wa go thulama ka botlhaba-tšatši bja tipe. Temo ya ga Masegwane e kgaoganya ke mila o mogolo wa dikgomo ge diele tipeng. Kgale tipe e be e fo ba yona fela dikgomo tša Batsokwe (Mametša) e be di tipa mono tipeng ya ga Mohlabe. Ka tlase ga mmila ke

temonyana ya ga Mabakane, temo ya bona e tselela ka mošô wa moedi owe wa Letlading.

Ka leboya la letlading na ya botlhabatšatši ke yona temo ya ga Mabakane le ba ga Masete wa Mogoši. Temo ela ya ka nga ga borwa bja tshemo ya kgoši go bolelwago gore ke ya ga Masete ke ya ga Masete wa Modišô.

Temo ya ka botlhabatšatši bja temo ya Mogosi ke temo ya Mongale, go na le sethekgwana mowe gare ga temo ewe, leina la sona ba re ke Mokwašô. Bjalo leina la molala owe ba re ke tsetsaneng, ke molala o mogolo wa temo e kgolo. Ka tlase ga temo ewe ke temo ya ga Pôpêla bjalo mowe bafaladi ka moka ba tsena mowe temong ya ga Pôpêla ka baka la bogolo bja temô.

Dikgoro tše di tsenego mowe temong ewe ke Matlhakwane, Nkwane, Moeng, Malesa, Shaai le Lewele. Bjalo kgoši le yona ya fitlha ya dira tshemo ya yona ya Moota. Phasuku Mohlabe temo ya gagwe e a batagana le moota, ke moka temo ka moka ya laola ke yena Phasuku e dio ba fela gore ke ngwana wa ka mošate e be e swanetše go laola ke Pôpêla le Mongale. Mongaale yowe a bolelwago ke Monga'le wa ga Mampenyane.

497

Letlading.

Re boela godimo gape badimong ba bagolo, re sepela ka tsela ya go tšwa Ntswaneng. Kgaufsi le badimo ke moedi owe Mangwane, re a o tsela re tla ka kgakala ga mašemo a ga Maseqwane, re tsena moeding wa Letlading, ke lekôto le legolo la go ya ga Mametša. Ge re tsetše Letlading ka godimo ga lekôto lewe ke lekgwareng. Gona mowe go na le sekolo sewe ba rego ke (Sekororo School). Ka fase ga sekolo sewe go o le mowe tseleng ya lekôto, ka tlase ga yona ke lona lebenkele la Letwatwa.

Lekgwara lewe le gare ga moedi wa Letlading le Ngweleng. Bjalo ge o feta ngwelleng o tsena mmotong wa Mabotana mowe go dulago ba ga Masumu le nna Montantane Mohlabe ke dula mowe mmotong owe. Mmoto wa Mabotana o gare ga Ngweleng le

498

RM/

Im'akana.

Ngweleng e tšheletša Mounswana mafelong ga mmoto owe wa Mabotana. Ga go na temo gare ga mmoto wa Mabotana. Temo e ka botlhabatšatši bja noka ya Mounswana, mowe ke temo ya ga Mašumu le Mongaale wa Tshoupane. Bjalo temo ya ga Mašumu e ka kgakala ya ga Mongale e ka tlase, bjalo Ngweleng e tlhakana le Mounswana temong ya ga Mongaale. Mmaakana e tšheletša Mounswana masemong a ga Mašumu.

Lekôto.

Re a goma le mmoto wa Mabotana re boela lekotong, re a fitlha re wela lekotong, re tsela moedi wa Maakana re tselela mmotong wa Matsebe. Bjalo re ke Saleng ka mowe go dulago Mašalla, ba bitša batho bawe ka leina la sekoti sewe.

Mašemo.

499 Mašemo a Mašalla ba lema fase ga mmoto wa Matsebe gare ga Maakana le noka ya Mphatlhaneng. Ka mosola wa Mphatlhaneng ke temo ya ga Mafogo. Temo ya ga Mafogo e gare ga Mphatlhaneng le Mounswana. Mphatlhaneng le Mounswana ditlhakana ka tlase ga Mašemo a ga Mafogo. Mowe fase ga yona Mounswana ga e setše e tlhakane le Mphatlhaneng gona le motlhaka wa Mašalla ka nga ga leboya la noka.

Ra boela lekotong, ra wela lekoto, ra tsela mphatlhaneng, ra tsela Mounswana re tsena Kgwatlhaneng bjalo ka moka re wela noka ya Kgorong. Bjalo ke moka naga ya gesu e fela gona, wa tsela kgorong, o ile lefaseng la Batšokwe. Lehwiti la kgorong go lema ba ga Sekgobela, ke bona bawe ba dutsigo kgwatlhaneng le temo ya bona e mowe molaleng wa kgwatlhaneng.

500 Temo tše dingwadilwego ka mo godimo, ke ditemo tša ka botlhabatšatši leboya la noka ya Morola. Bjalo mašemo a šaleng a laola ke Jaai le ge batho ba ka fapana ka mesela ke yena yowe a swanetšego go lamolanya bafapeni. Le ge ditaba di ke mošita, o dise ga Masumu mmotong wa Mabotana. Bjalo Masumu ga tsohe selo ka baka la temo owe, o swanetše go theletša

Saai, le motho yowe a go thoma pele go thetha, gore yena o ile a mo šupa kae ge a mo ngathela gore a thethe. Mowe Saai a bolelago ke moka go fedile.

Temo ya ga Masumu le yona molaudi le moatlhodi ke yena Masumu. Ya ga Mong'ale ke yena Mongaale, ya ga Pôpêla ke yena bjalo bjalo. Ditemô tša mo nageng ya gešu tša ka nga ya botlhabatsatši bja leboya ke ditemo tše naene: Temo ya mošete, temo ya ga Masete, temo ya ga Masegwane, temo ya ga Mabakane, temo ya ga Pôpêla, temo ya ga Mašumu, temo ya Mongaale wa Tshoupane temo ya Masalla le Mafogo, ya mafelô ke ya ga Jekgôbêla. Temo ya ga Mafogo e sa le selo ka se tee le Mašalla.

501 Meboto ya leboya la Ntswaneng, Dikomaneng le moleng, e ka leboya bodikela bja Ntswaneng. Meboto ewe e gare ga Magôtlô le Jerobeng. Ya ka leboya ga Jerobeng, Photwaneng, mmotong wa Letlhabaka le Setlhabeng e gare ga Jerobeng le Sedukwi. Ka nga ya leboya la Sedukwi ke Matlapaneng, Mogauding, Jakeng la badimo, tsokung le Makwapeng. Ke meboto e elego gare ga dinoka tše sedukwi le Mphatlhaneng. Ka nga ya leboya la Mphatlhaneng ke Mamodipa, boloba kgomo, le ee. Di gare ga Mphatlhaneng le Mounswana.

Ka nga ya leboya la Mounswana.

Mogotsweng, Mogotsweng le moru o mogolo wa Mamotwane ke mowe noka ya mounswana e šimugago go ôna. Bjalo ewe e gare ga noka ya Mounswana le kgorong. Ka nga ya bodikelatšatši bja moru ke Ntswelekgwedi. Gana mowe go na le sefate sa go ya ga Mokgotho le Mankete. Sefate sewe ba se bitša sefate sa Ntswelekgwedi.

502 Maina a nnete a metlhaka, Boromong, ke ona motlhaka owe barego ke wa ga Mohlabe o mogolo. Motlhaka o wa Boromong ke ôna o mogolo ge feta metlhakana ewe maina a yôna a tla go ngwadiwa ka mo fase. O lema ke batho ba bantši, basadi ba Ntswaneng ba lema gona, basadi ba Matlapaneng ba lema gôna.

basadi ba lekgwareng ba lema gona, basadi ba Mabotana ba lema gona, basadi ba ditaung ba lema gona gammôgô le basadi ba Matlhomelong.

Motlhaka o laola ke bona basadi, ka gobane ke mašemo a go lema ke basadi fêla. A se mašemo a magolo e foba dirapana-rapana. Mosadi yo mongwe o ka hwetsana a na le dirapana tše nne goba tše tlhano, bjalo di tseba ke yena mosadi yowe, monna wa gagwe a tsebe selo ka tšôna. Goba mosadi o fa yo mongwe tšewe ke thato ya gagwe le monna wa gagwe a mmotše.

503

Basadi ge ba ka bakana mosela, taba ewe banna ga ba e tse-nele, ke taba ya basadi bona ba no e atlhola ka basadi bja bona ba ba ba o fetša. Taba ya basadi ge ba atlhola o ka se ke wa kwa le gore ba bolelang. Ka baka la gore ba tla fo dire lešata, wena wa monna o ka se ke wa ba kwa, bona beng ba kwana, o tla bona ba palakana. Bôna beng ba kwane le yowe a nago le phôšô o epone yôna.

Motlhaka o mogolwanyana ke motlhaka wa Sekgwepane, owe o nago ka fase ga motlhaka wa Boromong. Ona kudu batho ba ba o lemago ke ba ga Masete. Motlhaka o mongwe leina la ona ke Kgithane o ka tlase ga Sekgwepane. Motlhaka wa mafello ke Lekotla. Ke ona maina a metlhaka ya Morola.

Bodikelatšatši bja Ntswaneng, wa sepela bjalo ka ge go setse go tthalositše bjalo ke ngwala difate, ke sefate sa Ngopelle, se ka godimo ga moseteng ke sa ge batho ba e ya go tsoma. Se sengwe sefate, sona ke ge batho ba ile ba sepela le moru wa morola, ke sa Sokare le ka nga ya borwa bja Ntswaneng.

504

Pele go tla bolelwa dinoka tše ditshelētšago morola ka bodikelatšatši bja Ntswaneng. Tlhapa-ka-rodī e tšwa mmotong wa moru wa marateng, ya tsena ka morung wa Morola, e tšhelētša morola ka morung wa Morola. E ka nga ga bodikela-tšatši bja maifo.

(Ka borwa bja Maifo gona le noka ba re ke Kwikwidi, ke fase). Ke phošitše Kwikwidi ke thaba bjalo leina la noka

RM/

ewe e šimugago ka fase ga yona ke Mphatseng. Ke nokana e e tšheletšago Morola.

Šeduma ke leina la noka, noka e e ka nga ga borwa bja thaba e Kwikwidi e šimuga ka fase ga moto wa Makoloing, bjalo ya sepela le moru wa Marateng. Ge e napa e fologa e tliilo tla mmoto wa Mpja tša mokôtô ka nga ya borwa bja mmoto. Bjalo ke moka e a thulama e fologela gare ga thaba e makara le mmoto wa Maubeng, bjalo ka fase ke moka e gatlhana le Morola ke moka leina la Šeduma le a hwella go šala Morola. Šeduma e tšheletša ke Mafatseng.

505 Godimo ga thaba ya Makara go na le mmoto ba re ke Tswaing, bjalo ka fase ga mmoto o Tswaing go šimuga nokana e Malobê. Ka nga ya borwa bja Malobê go na le mmoto o motelele, mmoto owe leina la ona ke Šerogwanyane, ka fase ga ona e be go dula monna wa molobedi yo a faletšego mo nageng e. Leina la gagwe Nakampe, Mohale.

Go na le noka ka nga ya Tswaing borwa ke Šegwai. Ke yona ewe e kgaoganyago naga ya gešú le ba Makhutšwi. Bjalo lehwiti la šegwai le limiwa ke ba ga Maseokoma. Masemo a ntshe a laolwa ke Mabatla Maseokoma. Leina la Šekoti ba re ke Mohumê. Godimo ga Makara go na le mmoto ba re ke Malegata. Šegwai e tšheletša Makhutšwi. Morola e tšheletša Makhutšwi ka fase ga Tlhotlhokwe Kgorong e tšheletša Mounswana Kgogo ya lla. Bjalolo ke moka Mounswana e theoga le mmoto wa Monamalla yo tšheletša Makhutšwi Phešemaka bjalo naga ya gešú e ripa gana mowe.

506 Bađudi ba Phešemaka ke ba Phalaborwa ba ga Malatši kgoši ya bôna ke Lemetsane a le ka fase ga puso ya Mohlabe.

Bjalo sekoti se sengwe le se sengwe se na le rammotwana wa sona, bjalo rammotwana ke yena yowe a bônago ditaba tša mmoto owe. Ge ditaba di mo šitile o di tliša ga Mašumu ge di ile tša šita Mašumu di a feta di ya mošate ga Mohlabe.

Mong wa naga.

Mong wa naga ke kgoši, go na le beng ba naga bawe ke bona beng ba naga ka gobane go go reriwa ditaba tša naga ke

bona bawe ba swanetšego go di rera pele ga gore ba bitše lešaba. Mong wa naga ke kgoši, beng ba naga ke setšhaba. Bjalo ka dikgōrō tše, Masumu Popela le Masete, Mohlabe. Bjalo Mohlabe ke yena mong bawe ke beng. Maseōkōma e sale yēna Mašumu.

507

Masete ke motseta wa ka Mošate, Popela ke makgolo wa dikgoši, Mašumu ke ntona. Malatši ke ramotwana le Saai bjalo Malatši le Saai a ba tsene mererong ya naga.

Masumu o laola dikgoro ka moka, kantle le dikgōrō tše Pōpēla le Masete, bōna ba tsena ka kgorong ya mošate ka noši, dikgōrō ka moka di tla ga Mašumu yaba yēna a ba išago. E le gore o thomile a e bōna taba ya bōna. Mokgomana yo mongwē le yo mongwē a ka laola fela mowe a dutšigo, bjalo motho a fitlha, a nyaka go dula mowe mmotong owe a dutšigo, gōna mowe o swanetše go mošupa theko ewe a swanetšego go aga gōna.

Mowe o no mo šupa kantle le kgoši goba Mašumu. Motho yowe a begiwago ke motho yo a tswago a falla. Yena o swanetše go mmeaga mošate, bjalo kgoši e mo amogēlō, a re go motliši sepela o mo šupa madulo ke moka a š, a mo šupe. Ke moka ke motho wa gagwe. Seema, motla ka wēna ke modula ka wēna.

508

Taola ya Moago. Bakeng sa taola ya moago, e laolwa fēla ke motho yowe mofaladi a gore go fitlha a tšena ka yēna. Motho yowe ke motho wa gagwe, ke yēna yowe a swanetšego go tseba gore motho o tla mo šupa kae mowe a swanetšego go aga moago wa gagwe. Ka gobane kgoši e tla moamogēla gore motho a dule bjalo a re go motho yowe a mo tlišitšego sepela o mo šupe mowe a tla go dula gona, Kgoši ke ngwana a tsebe naga, naga e tseba ke beng ba yōna, mong wa yōna a e tsebe.

Bagolo-golo ba re naga ga e rekwe, e rekwa ka madi. Ka go rialo mowe naga e be e sa rekwe.

Ka mona letlakaleng le la ke fase ke tla le ka go dira (map) wa naga ya gešū le ge nka se ke ka o kgonthiša gabotse, empa ke tla lekiša.

Ditšhupo:

Dithaba

Meboto

Dinoka

Dinokana

Meedi

Pata

Temô

K34/82

247*

70
850

K34/82

